

AVD. IV. FÖRHÅLLET TILL KLIENTEN

18 KAP. PLIKT ATT FULLGÖRA UPPDRAGET

18.1. Allmänna regler

I 13 kap. har framhållits att en advokat i princip har frihet att avböja ett uppdrag, oavsett vad anledningen må vara till att han inte önskar åtaga sig detsamma. Annat blir förhållandet, sedan advokaten väl åtagit sig ett uppdrag. I detta åtagande ligger en utfästelse att fullgöra uppdraget, och advokaten har därefter inte frihet att efter eget gottfinnande avgöra om han vill fortsätta uppdraget eller ej.

I Frankrike har — åtminstone tidigare — rätt den uppfattningen att en advokat i princip har rätt att utan angivande av skäl frånsäga sig ett redan mottaget uppdrag.¹ I de länder vilkas förhållanden jag undersökt har man en annan uppfattning och upprätthåller den regeln att en advokat, sedan han åtagit sig ett uppdrag, principiellt är skyldig att fullgöra detta.

I TRGA § 25 stadgas sålunda bl. a. att en advokat inte får i förtid frånträda ett uppdrag, med mindre tvingande skäl till sådant frånträdande föreligger. I England har man väsentligen samma regel; för solicitors gäller sålunda att en solicitor, om ej annat avtalats, är pliktig att slutföra ett uppdrag, som han åtagit sig, och att han ej får avsäga sig uppdraget "except for good cause".²

Även i ARGÅ 1969 har meddelats föreskrifter, som förbjuder en advokat att avsäga sig ett uppdrag i andra fall än vissa i bestämmelserna särskilt angivna (DR 2—110), och i IRGA har utsagts att en advokat endast får avsäga sig ett uppdrag "for good cause" (punkt 10).

I Danmark gäller också regeln att en advokat endast under vissa betingelser får frånträda en sak, som han åtagit sig,³ och samma regel gäller i Norge.⁴ I NRGÅ § 11 första stycket stadgas uttryckligen att en advokat, som har åtagit sig ett uppdrag, är pliktig att fullfölja detta, om klienten så önskar, såvida inte någon av vissa i paragrafen närmare angivna omständigheter föreligger.

I Sverige råder samma uppfattning. I 1936 års stadgar för Sveriges advokatsamfund, som då ännu var en privat sammanslutning, intogs i

¹ Se TSA 1936 s. 140.

² Cordery s. 98.

³ Axel H. Pedersen, Advokatgeringen I s. 122.

⁴ Se Halvorsen i NAB 1969 s. 32.

43 § följande bestämmelse: "Ledamot må, där god advokatsed så tillstäder, frånträda mottaget uppdrag." Med denna bestämmelse ville man, såsom *Curt Ekdahl* framhållit, dels för allmänheten klargöra att en avsägelse ej i och för sig är stridande mot en advokats allmänna yrkesplikt, dels ock hos samfundets ledamöter inskräpa att en advokat ej Utan vidare äger avsäga sig ett mottaget uppdrag utan har att ta hänsyn till vad god advokatsed kan anses kräva.⁵ I de nya stadgar för advokatsamfundet som antogs 1944 fick bestämmelsen (33 §) följande ändrade lydelse: "Ledamot må icke, där detta strider mot god advokatsed, frånträda mottaget uppdrag", och i denna lydelse kvarstår bestämmelsen i de nu gällande stadgarna, numera såsom 37 §.

Den nu gällande bestämmelsen i 37 § i stadgarna gör — i likhet med de tidigare gällande stadgebestämmelserna — rätten till frånträdande beroende av vad god advokatsed kräver men anger inte vad detta krav innebär. Denna fråga har därefter närmare reglerats genom bestämmelser i 15 och 16 §§ SRGA, av vilka 15 § avser vissa fall, där skyldighet att frånträda ett uppdrag föreligger, medan 16 § handlar om advokats rätt i vissa fall att frånträda ett uppdrag. I 16 § första stycket har fastslagits grundsatsen att en advokat inte är berättigad att mot klientens önskan frånträda ett av denne lämnat uppdrag, med mindre advokaten jämlikt 15 § är skyldig att frånträda uppdraget eller eljest giltigt skal därtill kan åberopas. I fortsättningen lämnas i stadgandet exempel på oanständigheter, som kan utgöra sådant giltigt skäl för ett frånträdande. På samma sätt har frågan reglerats i Finland.

En svårighet vid tillämpningen av regeln att en advokat i princip är skyldig att fullgöra ett uppdrag, som han åtagit sig, ligger däri att det ibland kan råda delade meningar om hur långt uppdraget sträcker sig. Bl. a. torde detta gälla uppdrag att föra talan i rättegång. Det kan vara diskutabelt huruvida uppdraget skall anses avse förande av talan i Samtliga instanser eller om det avser endast förandet av talan i första instans, så att ett uppdrag att fullfölja talan skall anses innebära ett nytt uppdrag.

Denna fråga får viss betydelse exempelvis i den situationen att klienten förlorat målet i första instans och advokaten inte vill medverka till fullföljd av talan. Betraktas det erhållna uppdraget såsom avslutat i och med att den första instansen meddelat dom eller slutligt beslut, har advokaten full frihet att avgöra om han vill åtaga sig det nya uppdraget att fullfölja talan. Om man däremot anser uppdraget ha den innebörden att det omfattar jämväl eventuellt erforderlig fullföljd, blir reglerna om advokats rätt att frånträda uppdrag i princip tillämpliga,

⁵ TSA 1936 s. 100.

och någon obetingad frihet att avböja medverkan vid fullföljden föreligger då inte.

Enligt min uppfattning bör man — såvitt angår den fråga som här avses — in dubio, dvs. om inte omständigheterna i det enskilda fallet talar för en lösning i den ena eller andra riktningen, utgå ifrån att uppdraget att föra talan endast avser en instans och att advokaten följaktligen har frihet att avgöra om han vill åta sig uppdrag att fullfölja talan.⁶ Men även om man i detta avseende har en motsatt uppfattning, torde den praktiska skillnaden inte bli alltför betydande, ty man synes i så fall få lov att medge advokaten ganska vidsträckt rätt att, under hänsynstagande till vad som förekommit i den första instansen, frånträda uppdraget.

Det sagda avser det uppdrag som lämnats av klienten. Har advokaten förordnats till offentlig försvarare eller till rättegångsbiträde enligt lagen om fri rättegång, kan han inte befria sig från dessa uppdrag genom en avsägelse. Vill advokaten frånträda ett sådant uppdrag, måste han hos domstol hemställa om entledigande från förordnandet.

18.2. *Plikt att frånträda mottaget uppdrag*

18.2.1. Uppdrag, vars fortsatta handhavande skulle innebära ett främjande av orätt eller eljest strida mot god advokatsed

Såsom framhållits i 14 kap. är en advokat till iakttagande av god advokatsed skyldig att avböja uppdrag, vars fullgörande skulle innebära uppsåtlig medverkan till främjande av orätt, liksom också vissa andra typer av uppdrag, vars fullgörande skulle strida mot god advokatsed.

Nu kan det inträffa att det vid den tidpunkt då en advokat anmodas att åta sig ett uppdrag föreligger en eller flera sådana omständigheter att advokaten med kännedom därom skulle vara skyldig att avböja uppdraget; advokaten känner emellertid inte till dessa omständigheter och anser sig oförhindrad att åta sig uppdraget, varefter han senare upptäcker att han blivit vilseledd av klienten. Klienten har t. ex. i relevanta avseenden lämnat advokaten osanna sakuppgifter, förnekat sanna uppgifter eller åberopat falska eller förvanskade bevis.

Om advokaten under uppdragets utförande får vetskap om en sådan omständighet som nu sagts, dvs. en omständighet av den beskaffenhet att han, därest han från början känt till densamma, varit skyldig att avböja uppdraget, kan han inte längre fortsätta att arbeta för klientens

⁶ Mot denna uppfattning torde ej kunna invändas att behörigheten enligt en rättegångsfullmakt, om ej särskild inskränkning gjorts, omfattar samtliga instanser (se *Söderlund*, RB I s. 351—352 och s. 357. *Behörigheten* är en sak, *uppdraget* en annan. Ej sällan torde dock av omständigheterna framgå att uppdraget är avsett att omfatta även förandet av talan i högre instans.

sak, med mindre klienten går med på att det rätta förhållandet upplyses. Vägrar klienten att samtycka till rättelse, måste advokaten frånträda uppdraget. Lika litet som advokaten får åtaga sig ett uppdrag, som — enligt vad han inser — skulle innebära ett främjande av orätt eller eljest ett handlande i strid mot god advokatsed, lika litet får han fortsätta ett uppdrag, sedan han fått vetskap om att uppdraget har denna innebörd.⁷ I 15 § första stycket SRGA stadgas sålunda att advokat är skyldig att frånträda ett uppdrag, om han efter mottagande av detta finner sådan omständighet föreligga, att han med kändedom därom skulle ha varit skyldig att avböja uppdraget. Motsvarande bestämmelse har upptagits i 15 § första stycket FRGA.

För de civila rättegångsuppdragens vidkommande innebär den angivna regeln bl. a., att en advokat måste avsäga sig uppdraget att företräda eller biträda klienten i rättegången, om han får vetskap om att den sakframställning klienten lämnat i målet i relevanta avseenden är osann eller att den bevisning klienten åberopat är falsk eller förvanskad. Advokaten kan inte kvarstå såsom klientens ombud eller biträde, med mindre klienten medger att det orätta förhållandet rättas till. I vad mån samma regel kan anses gälla vid försvaret i brottsmål är en fråga, som skall närmare behandlas i kapitlet om advokats sanningsplikt.

Emellertid synes det vara av vikt att understryka att skyldighet att avnu ifrågavarande skäl frånträda ett uppdrag inte kan anses föreligga under annan förutsättning än att advokaten verkligen fått *vetskap* om en sådan omständighet som exempelvis att klienten ljugit eller åberopat falsk eller förvanskad bevisning och att ett fortsättande av uppdraget — utan tillrättande av felet — sålunda skulle innebära ett försök att främja orätt. Att motparten eller av denne åberopade vittnen påstår att klienten ljuger kan inte skapa någon skyldighet för advokaten att frånträda uppdraget. Det är inte advokaten utan domaren som skall avgöra vad som är bevisat och vad som är rätt. Advokaten måste kunna som ledstjärna ha arbetshypotesen om att hans klient har rätt.⁸ Så länge klienten inför advokaten vidhåller att de uppgifter han lämnat är riktiga torde advokaten endast i sällsynta fall kunna sägas ha fått sådan *vetskap* om motsatsen, att han blir skyldig att frånträda uppdraget. Regeln om advokats skyldighet att frånträda ett uppdrag, om han får vetskap om en omständighet av antydd art, torde därför, såvitt angår rättegångsuppdrag, få sin väsentliga betydelse för det fall att klienten inför advokaten medger att hans sakframställning varit osann eller hans bevisning falsk eller förvanskad men ändå vill fortsätta processen med

⁷ Jfr *Hemming-Sjöberg* i SAF 1922 s. 31, *Stang Lund* s. 74—75 och *Bødtker*, *God sakførerskikk* s. 14.

⁸ Se *Westman* i TSA 1953 s. 299.

vidhållande av osanningarna. Då måste advokaten avsäga sig uppdraget.

De fall där advokaten får sådan vetskap som nu sagts torde i praktiken vara ytterligt sällsynta. Oftare förekommer att advokaten under uppdragets gång får mer eller mindre grundad anledning att betvivla vederhäftigheten i klientens uppgifter, stundom anledning att starkt misstänka att klienten ljuger eller att han förtiger väsentliga fakta. Detta kan väl böra föranleda advokaten att diskutera saken med klienten och allvarligt mana denne till sanningsenlighet och uppriktighet, och det kan också tvinga advokaten till särskild försiktighet vid uppdragets fortsatta utförande, men någon skyldighet att avsäga sig uppdraget torde advokaten inte ha, med mindre han fått vetskap om sådan omständighet som här avses.

I framställningar, som gäller advokats sanningsplikt, påträffar man stundom sådana formuleringar som att advokaten måste lämna sitt uppdrag, om han är "övertygad om" eller "måste inse" eller "skäligen måste förstå" att klienten ljuger. Jag är för min del — i allt fall såvitt angår rättegångsuppdragen — skeptisk mot sådana formuleringar. Advokaten får principiellt inte uppfattas såsom något slags garant för att hans klient talar sanning. Det är när han får *veta* att klienten är ute på orätta vägar som hans *skyldighet* att frånträda uppdraget inträder. En annan fråga är i vad mån han har *rätt* att frånträda uppdraget. Den frågan behandlas under 18.3. nedan.

Det här sagda har tagit sikte på sådana fall där advokaten först sedan han åtagit sig ett uppdrag får vetskap om en omständighet, som förelåg redan när han åtog sig uppdraget men som han då inte kände till. Samma skyldighet att frånträda uppdraget har advokaten också, om klienten under uppdragets gång begär att han skall handla orätt eller eljest i strid mot god advokatsed. En advokat kan aldrig till försvar för att han gjort orätt eller handlat i strid mot god advokatsed åberopa att klienten instruerat honom att förfara på sätt som skett, en regel som uttryckligen uttalats i TRGA § 6. Om klienten sålunda begär exempelvis att advokaten skall handla brottsligt eller eljest uppsåtligen göra orätt, att han skall medverka till att bevis undanröjes eller undertryckes, att han skall åberopa falska eller förvanskade bevis eller att han skall lämna eller vidhålla osanna uppgifter eller bestrida eller vidhålla ett bestridande av sanna uppgifter, finns det för advokaten ingen annan utväg än att frånträda uppdraget, därest klienten trots påpekande vidhåller sin begäran. Detsamma gäller, om klienten begär att advokaten i annat avseende skall handla i strid mot god advokatsed. Bestämmelse av nu angiven innebörd har upptagits i 15 § andra stycket SRGA under punkt 2., liksom också i 15 § andra stycket FRGA under punkt 2. Likaså måste advokaten

avsäga sig uppdraget, om han finner att klienten under uppdragets gång själv handlat på ett sådant sätt att advokaten genom att i fortsättningen bistå honom skulle främja orätt eller eljest handla i strid mot god advokatsed. I 15 § andra stycket SRGA stadgas i enlighet härmed under punkt 3. att advokat är skyldig att frånräda mottaget uppdrag, om klienten undertrycker eller förvanskar bevis eller handlar svikligt. En bestämmelse av väsentligen samma innebörd har intagits i 15 § andra stycket FRGA under punkt 3.

18.2.2. Intressekollisioner m. m.

115 kap. har framhållits bl. a. att en advokat är skyldig att avböja ett uppdrag, om han själv, hans anhängiga eller någon av hans kolleger på advokatbyrån har eller företräder ett intresse, som strider mot uppdragsgivarens, och i 16 kap. har redogjorts för regler, som förbjuder en advokat att åtaga sig ett uppdrag, om han eller någon av hans kolleger på byrån tidigare konsulterats av eller eljest biträtt motparten.

Även i dessa fall kan det inträffa att en advokat först efter det han åtagit sig ett uppdrag får vetskap om att det föreligger en sådan situation att han bort avböja uppdraget. Det kan sålunda exempelvis hända att han först efteråt upptäcker att ett fullgörande av uppdraget skulle komma i konflikt med ett annat intresse, som han eller någon av de andra juristerna på hans advokatbyrå redan företräder, eller att han efter uppdragets mottagande får vetskap om att en kollega på advokatbyrån har åtagit sig att företräda hans klients motpart eller tidigare konsulterats av denne i saken. Det kan också tänkas att advokaten efter uppdragets mottagande kommer i en sådan situation att han får eller kommer att företräda ett intresse som strider mot klientens. Visserligen bör han inte själv försätta sig i en sådan situation, men den kan inträffa utan hans medverkan, t. ex. i samband med familjerättsliga förhållanden eller på grund av ändrade aktieägarförhållanden i ett bolag. Likaså är det tänkbart att en brytning uppstår mellan två eller flera klienter, som advokaten biträder, och att den intressegemenskap som rått mellan dem förbytes i en intressemotsättning.

I dessa fall måste den principiella regeln vara att advokaten blir nödsakad att frånräda ett redan mottaget uppdrag, om ett fortsättande av detta skulle innebära att hans byrå företräder motstridiga intressen, att byrån företräder en part trots tidigare biträde åt motparten eller att advokaten eljest handlar illojalt mot annan klient.

Ur svensk praxis må här nämnas följande fall.

TSA 1958 s. 149 (4:1). En advokat åtog sig uppdrag av ett försäkringsbolag att föra svarandetalan i ett skadeståndsmål. Kort tid därefter blev advokaten uppmärksamgjord på att hans biträdande jurist

tidigare biträdd kändanden i saken och korresponderat med försäkringsbolaget, varefter uppdraget hos den biträdande juristen emellertid återkallats. Trots vunnen kännedom härom fullföljde advokaten försäkringsbolagets uppdrag. Styrelsen uttalade att advokaten, så snart han erhållit kännedom om att kändanden anlitat hans byrå i saken, bort avsäga sig uppdraget att biträda motparten. Då advokaten genom att fullfölja sistnämnda uppdrag handlat i strid mot god advokatsed, tilldelades han av styrelsen erinran. Det hjälpte inte att advokaten till sitt försvar anförde att han avsiktligt avhållit sig från att inhämta några upplysningar av sin biträdande jurist, liksom han inte tagit del av den korrespondens som den sistnämnde fört i ärendet.

TSA 1962 s. 12 (4). En advokat hade av tre personer fått i uppdrag att biträda vid startande av viss företagsorganisation för konsumtionskredit. Sedermera inträffade en brytning mellan en av klienterna och de två övriga, och ett fullföljande av uppdraget stred därefter mot de sistnämndas intresse. Tröts detta fortsatte advokaten uppdraget i enlighet med den förstnämndes önskan. Styrelsen fann att advokaten efter brytningen mellan klienterna icke vidare bort befatta sig med saken och tilldelade advokaten erinran.

TSA 1963 s. 70 (9). En advokat, som företrädde ett flertal sakägare i ett vattenmål, vidtog en av flertalet sakägare begärd processuell åtgärd i strid mot en sakägares instruktioner. Styrelsen uttalade att advokaten med hänsyn till den intressesmötning som uppstått mellan sakägarna inbördes bort vidtaga åtgärder till förebyggande av att han i fortsättningen komme att företräda sakägare, som lämnat olika direktiv om sättet för talans utförande.

TSA 1966 s. 35 (8). Styrelsen uttalade att en advokat, som biträdd två personer beträffande bl. a. vissa mellanhavanden mellan dem, icke bort, sedan han frånträtt uppdraget för den ena av dem, fortsätta att biträda den andra.

TSA 1971 s. 143 (6). En advokat åtog sig ett uppdrag såsom offentlig försvarare för en person, som åtalats för anstiftan till grova stölder m. m. Vid genomgång av brottmålet upptäckte advokaten därefter att stölderna begåtts hos ett aktiebolag, vars styrelse han tillhörde och vars juridiska rådgivare han var. Det oaktat utförde advokaten uppdraget som offentlig försvarare till dess han — i hovrätten — begärde sitt entledigande. Han motiverade sitt handlande därmed att han av bolaget erhållit besked att bolaget fått full ersättning från sitt försäkringsbolag och därför inte hade anledning att föra ersättningstalan mot advokatens klient. Disciplinnämnden uttalade att advokaten varit skyldig att så snart han erfarit att målet berörde bolaget begära sitt entledigande från försvararuppdraget.

TSA 1971 s. 145 (8). En advokats biträdande jurist (B) åtog sig uppdrag av en köpman (X) att biträda denne vid framställande av skadeståndsanspråk mot ett aktiebolag, vars styrelse B:s principal (A) tillhörde. Sedan B handlagt ärendet i omkring 21/2 år, vände sig X i stället till en annan advokat, som först förhandlade med bolaget och därefter stämde detta. Både vid förhandlingarna och i rättegången företrädde bolaget av A. I disciplinärende mot B och A uppgav B att han vid mottagandet av uppdraget från X saknat kännedom om att A var ledamot av bolagets styrelse, att han, sedan han efter omkring ett halvt år fått veta detta, underrättat X därom och förklarat sig beredd att frånträda uppdraget *men att* X efter att ingående ha förhört sig om B utan att "influeras" kunde iakttaga hans intressen, vilket B bejakat, velat att B även i fortsättningen skulle biträda honom. A uppgav bl. a. att han först sedan bolaget kontaktat honom i tvisten blivit medveten om att B företrädde X, att B därefter meddelat att X önskade att B skulle fullfölja uppdraget *samt att* A icke skulle komma att upplysa bolaget om innehållet i den korrespondens som förekommit mellan B och X. Disciplinnämnden uttalade att B, sedan han uppmärksammats på A:s engagemang i bolaget, varit pliktig att helt oberoende av X:s ställningstagande frånträda uppdraget och att han genom att fortsätta detta med kännedom om att A i saken företrädde bolagets intresse, som uppenbart stred mot X:s, handlat felaktigt och allvarligt åsidosatt sina plikter som advokat. I fråga om A fann nämnden att denne handlat felaktigt både genom att låta B kvarstå vid uppdraget och genom att senare själv företräda bolaget i tvisten med X. Även A ansågs ha allvarligt åsidosatt sina plikter som advokat. Hur allvarligt nämnden såg på advokaternas handlingssätt framgår därav att båda tilldelades varning.

När den omständighet som nödvändiggör en avsägelse består däri att advokaten eller advokatbyrån råkat åtaga sig att företräda båda parterna i en tvist, måste den principiellt föranleda att byrån avsäger sig båda uppdragen. *Ekdahl* har hävdats att advokatbyrån i vissa fall skulle kunna nöja sig med att frånträda det ena uppdraget och har angivit några exempel på situationer, där detta skulle kunna anses befogat.⁹ Även *Vinge* har begränsat sig till att säga att det "stundom" blir nödvändigt att avvisa båda parterna.¹⁰

Det riktiga är emellertid enligt min mening att en advokat i den angivna situationen undantagslöst avsäger sig båda uppdragen. Att — såsom *Ekdahl* gjort — i vissa fall medge advokaten rätt att välja mellan uppdragen under hänsynstagande till exempelvis sådana omständig-

⁹ Se *Ekdahl* i TSA 1936 s. 106—107.

¹⁰ *Vinge* s. 35.

heter som att den ena klienten är "en fast klient" eller "en advokaten synnerligen närstående klient" eller att den andra klienten "medvetet fört advokaten bakom ljuset eller eljest skäligen bör anses hava förverkat varje hänsynstagande", vore enligt min mening att acceptera en ordning med mycket betänkliga konsekvenser.

Något annorlunda synes man kunna bedöma det fall att en avsägelse blir nödvändig därför att en brytning inträffar mellan två eller flera klienter, som gemensamt lämnat advokaten ett uppdrag att tillvarata ett för dem gemensamt intresse. Även i detta fall kan omständigheterna vara sådana att advokaten måste avsäga sig uppdraget — jfr det ovan omnämnda fallet TSA 1962 s. 12 (4) — men de torde också kunna vara sådana att det är tillräckligt att han frånträder uppdraget för någon av dem; jfr fallet TSA 1963 s. 70 (9). Det skulle stundom framstå som orimligt, om en av klienterna genom att gå sina egna vägar skulle kunna tvinga den eller de övriga att i fortsättningen avstå från advokatens tjänster.

Frågan om advokats plikt att frånträda ett uppdrag av skäl som avses i förevarande avsnitt är i SRGA reglerad genom den i 15 § första stycket meddelade bestämmelsen att en advokat är skyldig att frånträda ett uppdrag, om han efter dess mottagande finner sådan omständighet föreligga, att han med kännedom om denna omständighet skulle ha varit skyldig att avböja uppdraget. Detsamma gäller enligt 15 § första stycket FRGA.

Ett fall, som belyser hur en advokat på grund av oförutsedda omständigheter kan komma i den situationen att två klienters intressen kolliderar med varandra, är refererat i *UGA I 1970 s. 22—23*. En norsk advokat företrädde en dansk klient i en process mot ett norskt aktiebolag. Målet sköttes av advokatens biträdande jurist. Medan rättegången ännu pågick förvärvade en av advokatens äldre klienter aktiemajoriteten i bolaget. Advokaten underrättade sin plikt likmätigt den danska klienten härom, och det överenskoms att dennes talan i fortsättningen skulle föras av den biträdande juristen, som slutat sin anställning hos advokaten och börjat egen verksamhet. Därefter inträdde advokaten i aktiebolagets styrelse. Det arvode som, sedan målet vunnits, debiterades den danska klienten delades lika mellan advokaten och hans förutvarande biträdande jurist; den del som advokaten erhöll avsåg tydligen arvode för det arbete som utförts medan uppdraget handlades på hans advokatbyrå.

Styret i Oslo krets fann inte skäl till någon kritik mot advokaten, men en medlem av kretsstyret uttalade att advokaten skulle ha handlat "mer korrekt", om han konfererat med den danska klienten, innan han inträdde i bolagets styrelse, eller om han inte gått in i bolagets styrelse

så länge processen mot bolaget pågick. En annan medlem av kretsstyret ansåg att advokaten i den föreliggande situationen inte bort tillgodoräkna sig något arvode av den danska klienten.

18.2.3. Andra orsaker

Vad som ovan sagts under 18.2.1. och 18.2.2. innefattar inte någon uttömmande behandling av frågan i vilka fall en advokat kan anses skyldig att frånträda ett redan mottaget uppdrag. Även av andra orsaker än där angivits kan uppstå en sådan situation att advokaten inte längre kan behålla uppdraget.

Mer eller mindre självklart är sålunda t. ex. att advokaten måste avsäga sig ett uppdrag, om han finner det omöjligt för honom att fullgöra detsamma, vare sig detta beror på sjukdom eller har andra orsaker. Någon särskild bestämmelse härom har inte upptagits i DRGA eller NRGÄ, men i SRGA har i 15 § andra stycket under 1. föreskrivits att advokat är skyldig att frånträda mottaget uppdrag, om han på grund av laga förfall eller därmed jämförliga omständigheter blir förhindrad att fullfölja uppdraget. Bestämmelse av samma innebörd har intagits i 15 § andra stycket FRGA under punkt 1. I ARGÄ 1969, där man mera konsekvent än i andra länder skiljer mellan skyldighet att frånträda och rätt att frånträda ett uppdrag, har föreskrivits bl. a. att en advokat är skyldig att avsäga sig ett uppdrag, om hans fysiska eller psykiska kondition gör det "unreasonably difficult" för honom att utföra uppdraget effektivt (DR 2—110 B 3).

18.3 Rätt att frånträda mottaget uppdrag

18.3.1. Allmänt

Även om man upprätthåller principen att en advokat är skyldig att fullgöra ett uppdrag, som han åtagit sig, har man, såsom tidigare nämnts, överallt utgått ifrån att det finns fall, där undantag från denna princip måste medges och där advokaten, även om han inte är skyldig att frånträda uppdraget, dock måste anses ha rätt att göra detta.

I ARGÄ 1969 har man — till skillnad från vad man gjort i Västtyskland och England — försökt att i ett stort antal punkter ange vilka omständigheter som berättigar en advokat att avsäga sig ett uppdrag, men man har uppenbarligen funnit det omöjligt att uttömmande ange detta och som sista punkt upptagit "other good cause" (DR 2—110 C).

I DRGA finns ingen bestämmelse i ämnet, men att man i Danmark anser en advokat i vissa fall berättigad att avsäga sig ett uppdrag är höjt över varje tvivel.¹¹ I NRGÄ § 11 första stycket stadgas att en ad-

¹¹ Se *Axel H. Pedersen*, Advokatgeringen I s. 122—126.

vokat är pliktig att fullgöra ett uppdrag, som han åtagit sig, med mindre det visar sig:

att advokaten har fått felaktiga eller ofullständiga upplysningar,

att klienten inte vill följa advokatens råd i saken,

att klienten inte på anmodan betalar förskott eller ställer säkerhet för arvode och omkostnader,

eller att det inträffar sådana omständigheter att det inte rimligen ("billigvis") kan begäras att advokaten skall fortsätta uppdraget.

I norsk praxis har förekommit några fall, som belyser vissa sidor av frågan. I fallet *NAB 1969 s. 187—189* fann advokatforeningens hovedstyre sålunda en advokat berättigad att avsäga sig ett uppdrag, när klienterna utan hans vetskap gjort ansökan hos kommunen om ekonomisk hjälp till kostnaderna i saken och därvid lämnat viss — enligt advokaten oriktig — uppgift om advokatens arvode, varefter klienterna också offentliggjort ansökningen i en tidning. I fallet *NAB 1969 s. 199—200* uttalade hovedstyret bl. a. att en advokat måste "stå förhållsvis fritt", när det gäller att avsäga sig ett uppdrag på grund av nya upplysningar och oenighet med klienten om behandlingen av saken. Och i fallet *NAB 1969 s. 255—256* fann styret i Oslo krets att en advokat haft rätt att avsäga sig ett uppdrag, då klienten förklarat att han ämnade sända en juridisk observatör till rättegången för att kontrollera att advokaten utförde sitt uppdrag på ett tillfredsställande sätt.

De i TSA refererade avgörandena i den disciplinära verksamheten inom Sveriges advokatsamfund innehåller inte mycket som kan tjäna till vägledning vid besvarande av frågan vilka omständigheter som kan ge en advokat rätt att frånträda ett uppdrag.

TSA 1955 s. 33 (5). En advokat, som tidigare biträtt en dam i mål om hemskillnad och om äktenskapsskillnad mellan henne och hennes make, åtog sig att biträda henne i ett nytt, av maken anhängiggjort mål om äktenskapsskillnad. Advokaten tillrådde klienten att i det nya målet ansöka om fri rättegång (vilket hon inte haft i de tidigare rättegångarna) och instruerade henne om vilka handlingar hon borde tillhandahålla honom för detta ändamål. På morgonen samma dag som första inställelse i det nya målet skulle äga rum infann sig klienten och hennes moder hos advokaten utan att ha med sig några för ansökan om fri rättegång erforderliga handlingar. Under hänvisning till att klientens moder tidigare muntligen utfäst sig att svara för alla dotterns kostnader begärde nu advokaten att modern skulle förbinda sig att dels erlägga visst belopp, som återstod oguldet av advokatens kostnadsräkning i tidigare mål, dels ock intill visst belopp svara för kostnaderna i det nya målet. Då modern avböjde detta, förklarade advokaten att han ansåg sig ha gjort vad han kunde för den fria rättegången och att han,

mött av denna ändrade inställning hos klientens moder, inte ansåg sig skyldig att biträda klienten i rättegången. Modern undertecknade då en skriftlig förbindelse av det innehåll advokaten begärt, varpå advokaten biträdde dottern i rättegången. (Fri rättegång blev sedermera beviljad.) — Styrelsen uttalade att advokaten, även om klientens moder tidigare muntligen utfäst sig att ansvara för alla dotterns kostnader, och först vid ifrågavarande sammanträffande ändrat inställning i detta hänseende, icke ägt rätt att frånträda uppdraget vid en så sen tidpunkt att klienten saknade möjlighet att anlita annan advokat, varför advokaten förfarit oriktigt genom att förklara att han icke ansåg sig vara skyldig att biträda klienten. Med hänsyn till omständigheterna vidtog styrelsen dock inte någon disciplinär åtgärd.

Omständigheterna i detta fall var så till vida oklara som det inte kunde utredas om modern — såsom advokaten påstod — tidigare muntligen utfäst sig att svara för kostnaderna. Hade det visats att detta advokatens påstående inte var sant, torde väl advokaten knappast ha undgått disciplinär påföljd. Fallet synes främst ha intresse för en fråga, som skall behandlas under 18.4. nedan, nämligen frågan i vad mån klienten måste beredas skälig tid att anlita annan advokat.

TSA 1971 s. 147 (9). I detta fall tilldelade disciplinnämnden en advokat erinran för det han, som i ett tvistemål företrätt svaranden (tillika genkärande) och som efter uppdragets mottagande uppburit begärda förskottsbelopp av klienten, senast ett belopp som advokaten begärt samtidigt med att han underrättade klienten om tidpunkten för huvudförhandlingen, därefter — fyra veckor före huvudförhandlingen — anmodat klienten att inom några få dagar inbetala ytterligare ett betydande förskottsbelopp under hot att frånträda uppdraget, därest beloppet ej inbetalades. Nämnden fann — under hänvisning till vad som förekommit mellan advokaten och klienten — att advokaten till iakttagande av god advokatsed inte haft rätt att fordra ytterligare förskott och att han förfarit felaktigt genom att hota med att frånträda uppdraget.

TSA 1971 s. 149 (10). En advokat tilldelades av disciplinnämnden erinran för det han av sagt sig ett försvararuppdrag i brev till klienten dagen före huvudförhandlingen och därmed betagit klienten möjligheten att inom skälig tid före förhandlingen anlita annan advokat.

I detta fall synes advokaten ha haft i och för sig goda skäl att avsäga sig uppdraget (osann uppgift av klienten). Fallet är därför närmast av intresse för de spörsmål som behandlas nedan under 18.4.

Frågan om advokats rätt att frånträda ett uppdrag har i den svenska litteraturen väsentligen behandlats av *Ekdahl*¹² och därefter — mera

¹² *Ekdahl* i TSA 1936 s. 100—120.

kortfattat — av *Vinge*¹³. Deras framställningar avser både de fall där advokaten är skyldig att avsäga sig ett uppdrag och de fall där advokaten har rätt — men inte skyldighet — att frånträda uppdraget. De först nämnda fallen har behandlats under 18.2. ovan. I det följande behandlas endast de senare fallen. Jag finner det angeläget att framhålla att vad som sägs under punkterna 18.3.2.—18.3.10. nedan inte får uppfattas såsom en uttömmande redogörelse för alla de fall där giltigt skäl till frånträdan kan föreligga. Även andra giltiga orsaker kan tänkas.

18.3.2. Laga förfall och därmed jämförliga omständigheter

Ekdahl har till en första grupp hänfört laga förfall, dock endast i vissa fall.¹⁴ Enligt min mening bör man i hithörande frågor vara relativt liberal mot advokaterna. Såsom anförts i det föregående är en advokat skyldig att frånträda ett uppdrag, om det blir omöjligt för honom att fullgöra detsamma, men även om det inte blir helt omöjligt, kan svårigheterna vara så betydande att advokaten inte rimligen kan förmenas rätt att frånträda uppdraget. Att — i likhet med *Ekdahl* och *Vinge* — säga att en inställelse på annat håll, sjukdom eller anhörigs död i regel inte kan godtagas som giltigt skäl för en avsägelse är enligt min mening att vara alltför snäv mot advokaterna. En annan sak är att advokaten i dylika situationer är skyldig att — i den mån så är möjligt — söka komma till rätta med svårigheterna genom att med klientens samtycke utverka erforderliga anstånd eller anskaffa lämpligt tillfälligt substitut eller, om det är enda utvägen, söka hjälpa klienten att få en annan advokat, som övertar uppdraget. Men visar sig allt detta omöjligt, t. ex. därför att klienten motsätter sig den lösning som föreslås, måste advokaten — i varje fall ofta — ha frihet att frånträda uppdraget.

I Norge torde dessa synpunkter kunna tillgodoses genom tillämpning av den ovan återgivna bestämmelsen i NRGAs § 11 första stycket sista att-satsen).

18.3.3. Motstridiga intressen

Till samma grupp som den under 18.3.2. behandlade har *Ekdahl* hänfört även det fall att advokaten eller hans byrå råkat få talan för två mot varandra stridande parter.¹⁵ I dessa fall är det emellertid fråga om en skyldighet att frånträda uppdrag.¹⁶

¹³ *Vinge* s. 35—39.

¹⁴ Se därom närmare *Ekdahl* s. 105—106. Jfr *Vinge* s. 37.

¹⁵ A. a. s. 106—108.

¹⁶ Jfr *Vinge* s. 35—36.

18.3.4. Bristande tid

Ekdahl har uttalat den uppfattningen att bristande tid i regel inte kan godtagas såsom giltig orsak till frånträdande av ett uppdrag men har angivit vissa undantagsfall, där detta skäl till avsägelse bör kunna accepteras.¹⁷ Gemensamt för dessa undantagsfall är enligt *Ekdahls* mening, att det inträffat omständigheter, som ej rimligen kunnat förutses. Som exempel har *Ekdahl* nämnt vacklande hälsa, som nödvändiggör en begränsning av arbetsbördan, erhållande av ett synnerligen omfattande uppdrag, vars behöriga handhavande förutsätter att under längre tid annat arbete skjutes åt sidan, samt oförutsett aktualiserande av ett uppdrag vid tidigare tidpunkt än som beräknats. *Ekdahl* framhåller dock att i dessa och liknande fall avsägelse ej bör tillgripas, förrän andra utvägar att tillfredsställande ordna saken visat sig stängda.

För min del ser jag något annorlunda på frågan huruvida en advokat får avsäga sig ett uppdrag under återopande av bristande tid. Till en början har jag svårt att acceptera den uppfattningen att advokaten skulle kunna få såsom ett giltigt skäl för avsägelse återropa att han *senare* åtagit sig ett nytt uppdrag av så omfattande och tidskrävande beskaffenhet att han på grund därav inte hinner utföra uppdrag, som han redan har åtagit sig. I den situationen är advokaten enligt min mening i stället skyldig att avböja det nya uppdraget.

I övrigt är jag så till vida ense med *Ekdahl*, att en advokat i princip inte bör åtaga sig flera uppdrag än han hinner sköta. Denna princip är emellertid lättare att uppställa än att i praktiken tillämpa. För en advokat är det ofta mer eller mindre omöjligt att med säkerhet bedöma hur stor hans arbetsbelastning kan bli om några månader. Han är i hög grad beroende av andra människors handlande i ärenden, som han tidigare åtagit sig. Åtgöranden av motparter, klienter eller andra kan göra det nödvändigt att vidtaga åtgärder, t. ex. resor, sammanträden, förhandlingar, författande av skrifter m. m., vid tidigare tidpunkt än advokaten beräknat, och hans arbetsbörda kan bli ofantligt mycket tyngre än han förutsett. Beror nu detta på omständigheter, "som ej rimligen kunnat förutses", anser även *Ekdahl* att advokaten kan återropa detta som skäl för en avsägelse, och därom är jag fullt ense med *Ekdahl*. Men jag vill starkt ifrågasätta om man inte bör tillerkänna advokaten en längre gående rätt att frånträda uppdrag på grund av bristande tid.

Om en advokat har åtagit sig flera uppdrag än han hinner sköta, så kan han med fog klandras för detta, därest han insett eller bort inse att han "tog sig vatten över huvudet". Men då har han åsidosatt god advokatsed redan genom att åtaga sig för många uppdrag. Befinner han sig

¹⁷ *Ekdahl*, a. a. s. 108—109. Jfr *Vinge* s. 38.

nu genom eget förvållande i denna situation, är det svart att se vad man vinner genom att förbjuda honom att avsäga sig något uppdrag på grund av "anhopning av arbete, som skäligen bort kunna förutses".¹⁸ Om han faktiskt inte hinner utföra alla de uppdrag han åtagit sig, är det väl bättre att han avsäger sig uppdrag, som han inte hinner sköta, än att han tvingas att behålla dem — och missköta dem. Självfallet kan en avsägelse föranleda berättigat missnöje från klientens sida, men vad advokaten bör klandras för är att han åtog sig ett uppdrag, som han inte hade tid att sköta, ej att han av sagt sig detta uppdrag.

I likhet med Ekdahl anser jag det emellertid klart att en avsägelse av uppdrag på grund av bristande tid inte bör tillgripas, förrän alla andra utvägar att tillfredsställande ordna saken visat sig stängda.

18.3.5. Bristande tro på klienten eller dennes sak

En av både *Ekdahl* och *Vinge* behandlad grupp av fall, där en advokat måste anses berättigad att avsäga sig ett uppdrag, utgöres av vissa fall, där advokaten — för att citera Ekdahl — förlorat förtroendet för klienten eller rättmätigheten i dennes sak. I det sammanhanget har Ekdahl behandlat sådana situationer som att klienten sökt undanhålla advokaten en del för saken mindre gynnsamma fakta eller att klienten undanröjt eller försökt undanröja bevismedel.¹⁹ *Vinge* har uttalat att en advokat kan ha icke blott rätt utan också plikt att frånträda uppdrag vid konflikt mellan honom och klienten, t. ex. beträffande sanningens uppdragande eller därför att klienten visar sig ställa krav på advokaten, som denne icke med gott samvete och med bevarad självkänsla kan efterkomma.²⁰

I många hithörande fall föreligger, enligt vad som anförts under 18.2.1. ovan, skyldighet att frånträda uppdraget, nämligen om ett fortsättande av detta skulle innebära ett främjande av orätt eller eljest strida mot god advokatsed. Frågan gäller nu i vad mån omständigheter av det slag som här avses kan berättiga advokaten att avsäga sig ett uppdrag, även om inte någon skyldighet därtill föreligger.

Ekdahl har i detta sammanhang flerstädes talat om det "ömsesidiga förtroende", som "nödvändigtvis måste bilda grunden för uppdragsgivarens och advokatens samarbete."²¹ Även *Vinge* har talat om "det ömsesidiga förtroendet" mellan advokaten och klienten.²² Uttryckssättet har i ganska stor utsträckning begagnats även av andra författare.

¹⁸ Jfr *Ekdahl*, a. a. s. 108.

¹⁹ *Ekdahl*, a.a.s.113—115.

²⁰ *Vinge* s. 36.

²¹ *Ekdahl*, a. a. s. 113.

²² *Vinge* s. 33 och s. 37.

Jag tror för min del att det ligger en viss överdrift i tesen om det "ömsesidiga" förtroendet såsom en nödvändig grund för samarbetet mellan advokaten och hans klient. Att detta samarbete måste vila på fullt förtroende från klientens sida är ovedersägligt *men* det synes mig vara för mycket sagt att advokaten alltid måste kunna hysa fullt förtroende för klienten för att kunna bistå denne. De advokater som i stor utsträckning sysslar med uppdrag såsom försvarare i brottmål skulle antagligen få i hög grad begränsa sin praktik, om de inte skulle åta sig uppdrag att försvara andra tilltalade än sådana, för vilka de ansåge sig kunna hysa fullt "förtroende".

Man torde därför inte — och i varje fall inte generellt — kunna hävda en regel av det innehållet att en advokat är berättigad att frånträda ett uppdrag, om han inte anser sig kunna hysa förtroende för klienten. Denna fråga måste bedömas med hänsyn bl. a. till uppdragets art.

Gäller det utomprocessuella angelägenheter, t. ex. att biträda vid förhandlingar om och ingående av ett avtal, bör advokaten — även om han inte har fått vetskap om sådan illojalitet från klientens sida att han är skyldig att frånträda uppdraget — ha betydande frihet att avsäga sig detsamma, om han finner att han inte kan lita på klientens uppgifter eller anser sig ha grundad anledning antaga att denne förtiger väsentliga fakta eller söker främja syften, till vilkas ernående advokaten inte vill medverka.

I processuella angelägenheter bör advokaten, särskilt sedan processen väl kommit i gång, inte ta varje upptäckt av bristande sanningsenlighet eller uppriktighet från klientens sida så allvarligt, att han avsäger sig uppdraget, men finner han i ett tvistemål att klienten i avsevärd mån har misslett honom, måste han vara berättigad att frånträda uppdraget, särskilt om han anser sig ha grundad anledning misstänka att han inte heller i fortsättningen kan lita på de uppgifter klienten lämnar.

Är advokaten försvarare i ett brottmål, torde han däremot ytterligt sällan — om ens någonsin — vara berättigad att frånträda uppdraget av sådana skäl som att han själv tror eller starkt misstänker att klienten lämnar osanna uppgifter eller mot bättre vetande förnekar sanna påståenden. Det är inte försvararens sak att sitta till doms över den tilltalade, och det skulle bli illa ställt med försvaret i brottmål om den tilltalade skulle behöva riskera att försvararen övergav honom på grund av "bristande förtroende" för honom. Man får i detta sammanhang komma ihåg att, medan parterna i ett tvistemål har en allmän sanningsplikt (RB 43:6), har den i ett brottmål tilltalade inte någon i lag fastställd skyldighet att tala sanning. Först om försvararen får vetskap

om att den tilltalade grundar sitt försvar på osanningar, aktualiseras frågan om en avsägelse.

18.3.6. Misstag i rättsfråga

En fråga, som väl torde ha sin största praktiska betydelse i uppdrag, som avser förändring av talan i rättegång, är i vad mån en advokat är berättigad att avsäga sig ett uppdrag, om han kommer underfund med att han misstagit sig i rättsfrågan och att saken i själva verket ter sig hopplös. *Ekdahl* har i detta avseende uttalat den uppfattningen att man inte "i och för sig" kan godkänna detta förhållande såsom giltig orsak att frånträda ett redan anhängiggjort mål (*Ekdahl* synes därvid ha åsyftat kärandetalan).²³ Det synes mig tveksamt, om man kan uppställa en sådan tes, men frågan torde vara av förhållandevis ringa praktisk betydelse. I den åsyftade situationen måste ju advokaten informera klienten om sin förändrade syn på rättsläget, och det naturliga är att han tillråder klienten att om möjligt söka få till stånd en förlikning och, om detta visar sig omöjligt, lägga ned saken och återkalla sin talan. Väger klienten att i detta avseende följa hans råd, torde advokaten — kanske inte alltid men dock i regel — få anses berättigad att avsäga sig uppdraget. Självfallet åsyftas i detta sammanhang inte uppdrag som försvarare i brottmål.

Den omständigheten att bevisningen i sakfrågan inte utfaller på det sätt som advokaten räknat med kan inte i och för sig berättiga honom att frånträda ett rättegångsuppdrag, men även här kan den omständigheten att klienten vägrar att följa advokatens råd (t. ex. att söka förlika saken) utgöra ett giltigt skäl för avsägelse. Bortsett från de särskilda synpunkter som måste läggas på försvaret i brottmål, kan det över huvud taget inte vara i nämnvärd grad meningsfullt att tvinga en advokat att fortsätta ett rättegångsuppdrag, sedan han kommit till den bestämda uppfattningen att sakens fortsatta drivande är utsiktslöst och endast ägnat att ådraga klienten onödiga kostnader.

18.3.7. Meningsskiljaktigheter i fråga om uppdragets utförande

Över huvud taget måste meningsskiljaktigheter mellan advokaten och klienten om hur en sak skall drivas i många fall anses utgöra ett godtagbart skäl för avsägelse. Såsom framhållits av åtskilliga författare²⁴ är advokaten inte något slags bättre betalt skrivbiträde, som bara skall rätta sig efter klientens önskemål. Advokaten skall — självfallet med allt beaktande av vad klienten önskar — självständigt bilda sig en

²³ *Ekdahl*, a. a. s. 115.

²⁴ Se bl. a. *Vinge* s. 36. Jfr *Bødtker*, *God sakførerskikk* s. 13.

uppfattning om vilket handlande som bäst tillgodoser klientens intresse, och det är detta handlande som han skall tillråda klienten. Vill klienten inte följa advokatens råd, torde detta i allmänhet (här bortses fortfarande från försvararuppdragen) berättiga advokaten att frånträda uppdraget, därvid hänsyn dock bör tas till hur pass väsentlig den fråga är, i vilken meningsskiljaktighet råder mellan advokaten och klienten.

I nu berört avseende innehåller SRGA två bestämmelser i 16 § första stycket. Där stadgas sålunda i punkt 2. att giltigt skäl att frånträda ett uppdrag *kan föreligga*, om klienten lämnar advokaten instruktioner att vid uppdragets utförande förfara på ett sätt, som uppenbarligen är gagnlost eller stridande mot klientens intressen, och trots påpekande vidhåller dessa instruktioner, och enligt punkt 3. gäller detsamma, om klienten i väsentliga avseenden handlar i strid mot advokatens råd. Motsvarande bestämmelser gäller i Finland (16 § FRGA punkterna 2—3).

18.3.8. Bristande förtroende från klientens sida

En advokats möjligheter att på tillfredsställande sätt sköta ett uppdrag är i högsta grad beroende av att han åtnjuter klientens förtroende. I överensstämmelse därmed gäller överallt den regeln att en klient alltid kan återkalla ett uppdrag, om han inte längre hyser förtroende för advokaten, detta oavsett om klienten har eller inte har någon objektivt hållbar grund för sin misstro.²⁵ Om klienten inte längre har förtroende för advokaten, måste man — med hänsyn till den betydelse som detta förtroende har — också tillerkänna advokaten viss rätt att avsäga sig uppdraget. Varje uttryck av tvivel från klientens sida i fråga om advokatens förmåga eller möjlighet i övrigt att sköta uppdraget bör väl inte — lika litet som varje konstaterande av bristande oppriktighet — föranleda advokaten att frånträda uppdraget (en advokat bör ådagalägga visst tålmod och överseende med oroliga eller upprivna klienter), men inför allvarliga uttryck för misstroende från klientens sida måste advokaten ha rätt att slippa ifrån uppdraget.

Någon bestämd gräns mellan vad som i detta avseende bör godtagas som giltigt skäl för en avsägelse och vad som inte kan godtagas är svårt att ange. Såsom *Ekdahl* framhållit måste man fästa betydande vikt vid vederbörande advokats subjektiva uppfattning ("Vad den ene betraktar såsom ett kränkande utslag av misstroende, bekymrar sig den andre föga om").²⁶ En sådan omständighet som att klienten vill höra även

²⁵ Se *Axel H. Pedersen*, *Advokatgerningen* I s. 113—114.

²⁶ *Ekdahl*, a. a. s. 113.

någon annans mening innebär inte något sådant uttryck för misstroende att advokaten har rätt eller anledning att känna sig stött.²⁷

Om däremot klienten i tal eller skrift eller genom sitt handlande i övrigt klart ger till känna att han inte hyser förtroende för advokaten, måste denne i princip vara berättigad att avsäga sig uppdraget (jfr det tidigare omnämnda fallet NAB 1969 s. 255—256). I 16 § första stycket SRGA stadgas i enlighet härmed under punkt 3. att giltigt skäl till frånträdande *kan föreligga*, om klienten klart ger till känna att han förlorat förtroendet för advokaten (samma bestämmelse finns i 16 § FRGA under punkt 3). Detta torde gälla även i fråga om uppdrag såsom privat försvarare i brottmål. Är advokaten förordnad till offentlig försvarare, kan han ju inte "avsäga sig" detta uppdrag, men han kan hos rätten hemställa att bli entledigad, och klientens klart uttalade misstroende mot honom torde utgöra ett starkt skäl för bifall till denna hemställan, ehuru man av hänsyn till den ökning av statsverkets kostnader som ett ombyte av offentlig försvarare medför inte alltid kan räkna med att rätten bifaller begäran om entledigande. Skulle klienten själv begära att advokaten entledigas, bör advokaten inte motsätta sig denna hemställan.²⁸

18.3.9. Olämpligt uppträdande från klientens sida

Även klientens uppträdande mot advokaten kan ge denne berättigad anledning att frånträda ett uppdrag. Han kan inte vara skyldig att finna sig i att klienten uppträder grovt ohövligen eller direkt oförsäkamt mot honom²⁹ (åtminstone en del offentliga försvarare torde dock i det avseendet visa en långt gående tolerans) eller att klienten till andra personer om honom faller uttalanden, som är kränkande för advokaten eller eljest uttryck för illojalitet från klientens sida (jfr det tidigare nämnda fallet NAB 1969 s. 187—189). Det har inte ansetts erforderligt att i SRGA införa någon särskild bestämmelse härom.

Likaså kan en klient i så orimlig grad besvära eller betunga advokaten att denne måste ha rätt att avsäga sig uppdraget, om han inte kan förmå klienten att i detta avseende hålla sig inom rimlighetens gränser. Åtskilliga advokater torde en eller annan gång ha råkat ut för den typ av klienter, som inte har minsta förståelse för att advokaten har annat att göra än att sköta just deras uppdrag, som påfordrar att advokaten när som helst skall stå till förfogande för sammanträffanden, som

²⁷ *Vinge* s. 15.

²⁸ Se därom *Hansson* i TSA 1960 s. 129—132 (avser även biträde i fri rättegång). Jfr *Gottfarb* i SvJT 1950 s. 558 och *Axel H. Pedersen*, Advokatgemen I s. 114.

²⁹ Jfr *Vinge* s. 37.

vid varje samtal vill breda ut sig i långrandiga redogörelser för helt ovidkommande förhållanden och som knappast har hunnit hem från ett besök hos advokaten förrän de ringer upp honom och säger precis det samma som de sagt en stund tidigare, för att nu inte tala om de klienter som anser sig kunna i hur stor utsträckning som helst besvara advokaten med telefonpåringningar till honom i hans bostad. Även om dessa företeelser väl oftast bottnar i en nervös oro, som klienten inte kan "rå för", måste advokaten för att få arbetsro ha möjlighet att befria sig från en sådan klient. Han kan enligt god advokatsed inte låta klienten i onödig utsträckning ta hans tid i anspråk och sedan debitera arvode baserat på den tid som åtgått. Han måste i stället — låt vara såsom en nödfallsutväg — ha rätt att frånträda uppdraget.

I enlighet härmed har i 16 § första stycket SRGA under punkt 1. ut-sagts att giltigt skäl till avsägelse *kan föreligga*, om klienten i orimlig grad betungar eller besvärar advokaten och inte kan förmås till rättelse. Motsvarande bestämmelse har intagits i 16 § FRGA under punkt 1.

18.3.10. Ekonomiska skäl

Till sist skall behandlas en grupp av fall, som ur både teoretisk och praktisk synpunkt är av betydande intresse, nämligen de som avser det ekonomiska förhållandet mellan advokaten och klienten. Problemet gäller i vad mån advokaten har rätt att avsäga sig ett uppdrag av det skälet att klienten inte betalar arvode eller ersättning för utlägg, resp. arvodesförskott eller förskott till utlägg.

När det gäller sysslomannskap i allmänhet, torde den civilrättsliga huvudregeln vara att sysslomannen, när ej annat avtalats mellan parterna, har rätt att fordra arvode först sedan uppdraget slutförts eller eljest upphört,³⁰ medan han däremot inte är skyldig att förskottera de medel som erfordras till utlägg för huvudmannens räkning. Sådana medel anses huvudmannen vara skyldig att tillhandahålla. Ofta torde emellertid av omständigheterna framgå att parternas samstämmiga mening varit att reglera förhållandet på annat sätt, t. ex. antingen så att sysslomannen också skall göra erforderliga utlägg eller ock så att han skall ha rätt till arvode successivt under uppdragets gång, så exempelvis vid ett långvarigt förvaltningsuppdrag.

Mot denna bakgrund synes man böra bedöma frågan i vad mån klientens underlåtenhet att erlægga ett av advokaten begärt belopp ger advokaten giltig anledning att frånträda uppdraget.

Såvitt angår arvodet är det klart att, i avsaknad av avtal om annat, advokaten inte kan begära att klienten skall erlægga slutligt arvode, in-

³⁰ Se *Bengtsson* s. 170 med hänvisning till *Hasselrot*.

nan uppdraget avslutats. Dessförinnan känner man inte alla de faktorer som enligt god advokatsed bör inverka på arvodesberäkningen. Frågan gäller därför i vad mån advokaten kan anses berättigad att redan vid tidigare tidpunkt begära att klienten skall erlägga ett belopp såsom delarvode eller arvode a conto eller såsom arvodesförskott (inbetalning a conto).

Ekdahl har vid behandlingen av denna fråga rört sig med begreppet "kostnadsförskott", med vilket uttryck han åsyftar både arvodesförskott och förskott till utlägg.³¹ Denna terminologi synes mindre lämplig. Ett arvode är väl ur klientens synpunkt en kostnad men ur advokatens synpunkt en intäkt, medan ett utlägg väl kan betecknas som en kostnad. Dessutom finns det skäl att skilja mellan de två typerna av förskott. Med uttrycket "delarvode" åsyftar jag debiterat slutligt arvode för viss del av advokatens arbete, med uttrycket "arvode a conto" debiterat arvode, utgörande en del av det totala arvodet utan bestämd anknytning till viss del av arbetet, och med uttrycket "arvodesförskott" förskott å arvode för ännu ej utfört arbete.³² Med arvodesförskott är att likställa en "inbetalning a conto", utan att någon arvodesdebitering sker.

Frågan om advokatens rätt att debitera klienten delarvode eller arvode a conto kan, liksom hans rätt att begära arvodesförskott, regleras i samband med att han åtager sig uppdraget. Advokaten kan, under hänsynstagande till de omständigheter han då känner till och kan överblicka, såsom villkor för att han skall åta sig uppdraget fordra exempelvis att klienten inom viss tid inbetalar ett eller flera till beloppet bestämda arvodesförskott, liksom advokaten kan förbehålla sig rätt att framdeles begära ytterligare sådana förskott, att debitera delarvode, sedan viss del av arbetet utförts, eller att, om uppdraget kommer att ta lång tid i anspråk, successivt eller vid bestämda tidpunkter debitera arvode a conto. Accepterar klienten dessa villkor, blir han skyldig att respektera dessa.

Har ingen sådan överenskommelse som nu sagts blivit träffad, är frågan mera diskutabel. Det torde dock i allmänhet betraktas såsom ganska klart att advokaten i princip inte utan klientens godkännande kan få debitera honom ett delarvode i den mening detta begrepp här användes. Uppdraget är att betrakta såsom en helhet och det slutliga arvodet såsom ersättning för hela arbetet. Att bestämma vad som är skäligt arvode för viss del av arbetet är ofta inte möjligt.

Ekdahl har i detta sammanhang diskuterat den särskilda frågan hu-

³¹ *Ekdahl*, a. a. s. 109—111.

³² Arvodesförskott utgör enligt advokatsamfundets bokföringsreglemente klientmedel, medan delarvoden och arvode a conto utgör arvodesintäkter. Se *Wiklund* i TSA 1966 s. 273—275.

ruvida en advokat i rättegångsuppdrag bör vänta med arvodesdebiteringen till dess målet avgjorts i sista instans eller om han bör debitera för varje instans; för sin del anser Ekdahl båda formerna "stå i full överensstämmelse med god advokatsed".³³ En något mera nyanserad bedömning synes dock motiverad. Svaret på frågan torde vara beroende av uppdragets omfattning. Har uppdraget avsett allenast talans utförande i en lägre instans, är det avslutat i och med att målet avgjorts i denna instans, och advokaten är då berättigad att debitera slutligt arvode för detta uppdrag. Om uppdraget däremot omfattar förandet av talan genom alla instanser, är det inte slutfört förrän målet avgjorts i högsta instans, och dessförinnan kan advokaten — i varje fall i princip — inte utan klientens samtycke debitera honom delarvode för viss del av arbetet. Enligt den uppfattning som uttalats i det föregående bör emellertid uppdraget att föra talan i en instans in dubio betraktas som ett uppdrag för sig.³⁴

Det är möjligt att den nu framförda åsikten skiljer sig från vad flertalet advokater anser. Det torde sålunda vara en allmänt utbredd uppfattning att en advokat, även om ett rättegångsuppdrag avser förandet av talan i samtliga instanser, dock är berättigad att debitera klienten arvode efter domen i varje instans. Jag vill inte beteckna ett sådant förfarande såsom stridande mot god advokatsed, men om klienten skulle protestera mot att han debiteras slutligt arvode för ett arbete, som från hans synpunkt innebär att endast en del av uppdraget fullgjorts, måste det enligt min mening betecknas såsom åtminstone tveksamt om advokaten har rätt att fordra det ifrågavarande arvodet, innan uppdraget slutförts.

Svårare är att besvara frågan huruvida advokaten utan stöd av någon överenskommelse eller något vid uppdragets mottagande gjort förbehåll äger debitera klienten ett arvode a conto eller begära att han skall erlägga ett arvodesförskott. Skall man gå efter den för sysslomannaskap gällande huvudregeln, skulle väl svaret i regel bli nej; omständigheterna kan dock, särskilt vid långvariga uppdrag, föranleda annan bedömning. Även *Ekdahl* har uttalat sig på ett sätt, som måste uppfattas såsom ett principiellt avståndstagande från sådana debiteringar eller krav,³⁵ men han medger å andra sidan att fall kan förekomma, där klientens betalningsförmåga har så väsentligt försvagats att advokaten måste ha en legitim möjlighet att säkerställa sin rätt till arvode.³⁶

³³ *Ekdahl*, a. a. s. 111.

³⁴ Jfr ovan s. 222.

³⁵ *Ekdahl*, a. a. s. 109—110.

³⁶ Ib. s. 111—112.

En klient, som överlämnat ett uppdrag till en advokat, har otvivelaktigt ett i hög grad befogat intresse av att inte plötsligt — kanske vid en för honom mycket oläglig tidpunkt — bli ställd inför oförutsedda krav från advokaten på inbetalning av a conto-arvode eller arvodesförskott. Jag delar därför i princip den uppfattningen att en advokat inte kan få framställa sådana krav, om han inte vid uppdragets mottagande förbehållit sig rätt därtill. Men vissa undantag från denna princip måste anses tillåtna.

Jag förmenar sålunda att advokaten måste ha rätt att debitera a conto-arvode eller begära arvodesförskott, om det visar sig att de förutsättningar som förelåg, när han åtog sig uppdraget, i väsentliga avseenden varit felaktiga eller därefter brister. Detta torde gälla oavsett om förutsättningen hänfört sig till uppdraget eller om den avsett klienten. Om advokaten vid uppdragets mottagande bibragts den uppfattningen att det är fråga om ett enkelt och föga tidskrävande ärende, och det sedan visar sig att uppdraget är utomordentligt komplicerat och att det blir väsentligt mera arbetskrävande och långvarigt än som skäligen kunnat förutses, måste advokaten rimligen ha rätt att begära att klienten erlägger ett med hänsyn till omständigheterna lämpligt a conto-arvode eller arvodesförskott. Detsamma bör gälla, om advokaten vid uppdragets mottagande utgått ifrån att klienten är en ekonomiskt vedertäckt och solvent person, men sedermera nödgas konstatera antingen att detta antagande varit felaktigt eller att klientens ekonomi så försämrats, att allvarlig risk föreligger för att advokaten inte kommer att få betalt för sitt arbete. Särskilt gäller detta, om klienten medvetet vilselett advokaten om sin ekonomiska ställning.

Sammanfattningsvis synes alltså om en advokats rätt att begära a conto-arvode eller arvodesförskott kunna sägas att han, om han inte vid uppdragets mottagande gjort förbehåll därom, i princip inte bör ha rätt att senare begära sådana belopp, med mindre de förutsättningar från vilka han utgått vid mottagande av uppdraget i väsentliga avseenden visar sig felaktiga eller brister.

När det gäller ersättning för utlägg, torde av den för sysslomannaskap i allmänhet gällande regeln följa att advokaten, även om han inte vid uppdragets mottagande gjort förbehåll därom, i princip har rätt att fordra att klienten skall tillhandahålla de medel som behövs till utgifter för hans räkning. Har advokaten lagt ut ett sådant belopp, synes han i enlighet därmed vara berättigad att fordra att klienten skall ersätta honom detsamma, även om uppdraget ännu inte slutförts.

Emellertid gäller detta endast i princip. Har advokaten — uttryckligen eller genom konkludent handlande — utfäst sig att förskottera utlägg till dess uppdraget slutförts, torde hans rätt att senare begära

täckning av redan gjorda utlägg eller förskott till nya utlägg böra bedömas efter samma regler som ovan angivits i fråga om rätten att fordra arvode a conto eller arvodesförskott. Advokaten bör sålunda exempelvis vara berättigad att kräva förskott till ett vid uppdragets mottagande icke förutsett större utlägg för en sakkunnigutredning, varav behov uppkommit först under uppdragets gång, men däremot inte berättigad att före uppdragets avslutande avkräva klienten medel till täckande av de utlägg som han redan vid uppdragets mottagande haft att räkna med.

Av den nu lämnade framställningen framgår att en advokat endast i undantagsfall kan anses berättigad att under uppdragets gång framställa krav på inbetalningar, som han inte fordrat eller förutskickat redan när han åtog sig uppdraget. Har han inte rätt att fordra inbetalningen, handlar han uppenbarligen i strid mot god advokatsed, om han söker framtinga betalning genom hot att frånträda uppdraget.³⁷ Även om advokaten på grund av gjort förbehåll — eller eljest undantagsvis — är i och för sig berättigad att redan innan uppdraget slutförts begära att klienten skall inbetala vissa belopp såsom arvode eller ersättning för utlägg eller såsom förskott i dessa avseenden, följer emellertid därav inte utan vidare att advokaten alltid har rätt att avsäga sig uppdraget, om klienten inte betalar det begärda beloppet. Tvärtom torde god advokatsed i många fall kräva att advokaten inte begagnar hot om avsägelse som ett medel att framtinga betalning, liksom att han fullföljer sitt uppdrag, trots att klienten inte betalar det begärda beloppet.

Advokaten måste alltid ta skälig hänsyn till klienten och tänka på i vilken situation han försätter denne genom att avsäga sig uppdraget. Han får självfallet aldrig kräva ett oskäligt belopp, och han måste under alla omständigheter bereda klienten skälig tid för inbetalning. Särskilt när det är fråga om a conto-arvode eller förskott, som advokaten inte betingat sig vid uppdragets mottagande men som han ändock undantagsvis kan ha fog att begära, har han anledning till synnerlig varsamhet, eftersom det här ofta gäller betalningar, som klienten inte från början räknat med. Såsom *Vinge* framhållit måste en skälig intresseavvägning ske.³⁸ Advokaten bör inte handla på ett sådant sätt att han med fog kan förebrås för att ha åsidosatt klientens intressen för att tillgodose sina egna. Om han emellertid från början klart sagt ifrån att han inte vill befatta sig med uppdraget, därest inte klienten före bestämd dag inbetalt visst förskott, utgör klientens underlåtenhet att erlägga beloppet i och för sig godtagbart skäl för avsägelse. I hithörande

³⁷ Se *Ekdahl*, a. a. s. 109—110.

³⁸ *Vinge* s. 38.

fall — liksom vid frånträdande av uppdrag över huvud taget — gäller dock att advokaten, även om skäl till avsägelse föreligger, inte får frånträda uppdraget under vilka omständigheter som helst, vid vilken tidpunkt som helst eller utan varje hänsynstagande till klientens situation. Denna fråga skall närmare behandlas under 18.4. nedan.

Såsom torde framgå av den här lämnade framställningen av befogenheten att frånträda uppdrag av ekonomiska orsaker, är det inte möjligt att ange en fix gräns mellan det tillåtna och det otillåtna. Vad som sagts syftar inte längre än till uppdragande av vissa riktlinjer.

I 16 § första stycket SRGA har bestämmelsen i ämnet under punkt 4. formulerats så, att giltigt skäl till avsägelse *kan föreligga*, om klienten trots påminnelse underlåter att inbetala förskott eller ersättning, som advokaten i anledning av uppdraget har rätt att fordra. Såvitt angår förskott har motsvarande bestämmelse upptagits i 16 § FRGA under punkt 4.

Ett i viss mån närliggande fall föreligger, om en klient, som från tidigare uppdrag har ogulden arvodesskuld till advokaten, ber honom ta hand om ett nytt uppdrag, utan att dessförinnan göra rätt för sig. Vill advokaten i ett sådant fall göra sin befattning med det nya uppdraget beroende av att den äldre skulden betalas, måste han från början klart uppställa detta såsom ett uttryckligt villkor. Har han inte gjort detta, torde han inte sedan kunna avsäga sig det nya uppdraget med den motiveringen att klienten inte betalt den tidigare skulden.³⁹

18.4. Gemensamma frågor vid frånträdande av uppdrag

Den omständigheten att en advokat avsäger sig ett uppdrag, som han åtagit sig att sköta, kan vålla klienten avsevärd skada. Sker avsägelsen kort tid innan någon för klienten betydelsefull åtgärd skall vidtagas, t. ex. kort före huvudförhandlingen i ett omfattande mål eller strax före ett annat viktigt sammanträde eller kanske t. o. m. strax innan en fatalitet utgår eller en preskriptions- eller preklusionsavbrytande åtgärd måste vidtagas, kan det bli svårt eller rent av omöjligt för klienten att få hjälp av annan advokat, och vill det sig illa, kan klienten lida rättsförlust.

En avsägelse kan vidare hos de personer med vilka advokaten och klienten har att göra i saken, motpart, domstolsledamöter, skiljemän m. fl., väcka misstankar — ibland i och för sig befogade, ibland obefogade — om att avsägelsen föranletts av någon för klienten nedsättande omständighet, som enligt god advokatsed gjort det omöjligt för advo-

³⁹ Se *Ekdahl* a. a. s. 112—113. Ekdahl vill påenligt min mening ganska diskutabel grund medge visst undantag från regeln.

katen att kvarstå. Sådana misstankar kan vara ägnade att allvarligt skada klientens position i en rättegång eller i en utomprocessuell angelägenhet.

Slutligen måste en avsägelse, när den tvingar klienten att anlita en annan advokat, i regel föranleda en kostnadsökning för klienten, eftersom den nya advokaten är nödsakad att nedlägga arbete på att från grunden sätta sig in i saken.

Nu angivna förhållanden är uppenbarligen av den största betydelse för frågan om en advokats rätt — i vissa fall plikt — att frånträda ett uppdrag.

I olika länder har man genom regler av varierande innehåll sökt lösa problemet om hur man — så långt det nu är möjligt — skall kunna förebygga att en klient lider skada genom att hans advokat avsäger sig uppdraget.

I TRGA § 25 stadgas sålunda under (4) att en advokat, om han frånträder ett uppdrag innan detta slutförts, är skyldig att vidtaga sådana åtgärder, utan vilka "Nachteile" kan uppstå för uppdragsgivaren. I England gäller för en barrister att han inte får genom att avsäga sig ett uppdrag "embarrass his client" utan måste ge klienten tillräcklig tid att engagera en annan barrister.⁴⁰ I ARG 1969 stadgas bl. a. att en advokat inte får frånträda ett uppdrag, innan han vidtagit "reasonable steps" för att undvika "foreseeable prejudice to the rights of his client" och att han är skyldig att underrätta klienten om avsägelsen i så god tid att denne hinner anlita en annan advokat (DR 2—110 A 2). I DRGA är föreskrivet att en advokat inte får avsäga sig ett uppdrag utan att lämna uppdragsgivaren tillräcklig tid att anlita en annan advokat (Afsnit VI punkt 2. b.), och i NRG 1969 är stadgat att en advokat inte får avsäga sig ett uppdrag, om avsägelsen kan leda till rättsförlust för klienten därför att denne ej får tid att skaffa sig annan rättshjälp (§ 11 andra stycket).

Regler i ämnet har också upptagits i IRGA. Där sägs under punkt 10 att en advokat, om han avsäger sig ett uppdrag, om möjligt skall göra detta på ett sådant sätt att klientens intressen inte blir "adversely affected", och under punkt 17 att han aldrig skall på grund av klientens underlåtenhet att erlägga betalning eller ställa säkerhet avsäga sig ett uppdrag vid en tidpunkt, då klienten kan vara ur stånd att i tid få annan hjälp för att förebygga "irreparable damage".

Den ledande synpunkten är som synes överallt att advokaten, även om giltigt skäl för avsägelse föreligger, inte får avsäga sig ett uppdrag så brådstörtat att klienten inte hinner skaffa sig annan sakkunnig hjälp.

⁴⁰ Boulton s. 21.

Denna synpunkt leder till att advokaten ibland kan bli nödsakad att tills vidare kvarstå, med skyldighet att vidtaga de åtgärder som är erforderliga för att klienten inte skall lida rättsförlust.

Bl. a. på denna tankegång vilar också det svenska stadgandet i RB 12:18 andra stycket, enligt vilket ett rättegångsombud, som vill avsäga sig partens talan, har skyldighet att på grund av fullmakten bevaka partens rätt, till dess denne hunnit vidtaga åtgärd för utförande av sin talan. Bakom detta stadgande ligger emellertid också hänsyn till motpartens och rättsskipningens intresse.⁴¹

Den här föreliggande frågan kan inte gärna lösas genom uppställande av en så allmänt hållen regel som att en advokat inte får avsäga sig ett uppdrag, om åtgärden skulle vara till skada eller nackdel för hans klient, ty med en sådan regel skulle advokatens rätt eller t. o. m. plikt i vissa fall att frånträda ett uppdrag urholkas på ett icke godtagbart sätt. För frågan om avsägelsens tillåtlighet kan det inte vara likgiltigt vilka omständigheter som föranleder avsägelsen, huruvida det föreligger plikt eller endast rätt för advokaten att frånträda uppdraget, huruvida det är advokaten eller klienten som förorsakat avsägelsen samt vad slags skada eller nackdel som avsägelsen kan vålla klienten.

Om man över huvud taget vill upprätthålla regeln att en advokat i vissa situationer är skyldig att avsäga sig ett uppdrag, kan man inte samtidigt generellt förbjuda honom att göra detta, om åtgärden skulle vara till skada eller nackdel för klienten; någon sådan skada eller nackdel kan väl oftast befaras, i varje fall ökat besvär och ökade kostnader. Man torde få göra skillnad mellan de fall där klienten nödvändiggjort avsägelsen genom att bete sig på ett sådant sätt att advokaten till iakttagande av god advokatsed inte kan fortsätta att biträda honom och de fall där avsägelsen blir oundviklig på grund av något förhållande som inte klienten är skuld till, t. ex. att advokaten eller hans byrå råkat åta sig att företräda två parter med motstridiga intressen eller att det eljest uppstår hinder för advokaten att fullgöra uppdraget.

Om klienten genom sitt handlande skapar en skyldighet för advokaten att frånträda uppdraget (ett fortsättande av uppdraget skulle kanske innebära ett uppsåtligt främjande av orätt), är det svårt att se annat än att klienten i princip får finna sig i den skada eller de nackdelar i övrigt som den av honom själv framtvingade avsägelsen kan föranleda. Det enda man kan begära av advokaten torde vara att han inte skadar klienten mer än nödvändigt. Han bör, i den mån möjlighet därtill föreligger, avsäga sig uppdraget på ett sätt som inte väcker onödigt upp-

⁴¹ Jfr PLB s. 176.

seende, liksom han, därest så är möjligt, bör bereda klienten erforderlig tid att anlita annat biträde.

Om det däremot är något förhållande på advokatens sida som gör det till en skyldighet för honom att frånträda uppdraget, har klienten ett befogat anspråk på betydligt större hänsyn. Klienten kan ju inte rå för exempelvis en sådan omständighet som att den advokatbyrå han anlitat råkat åtaga sig att hjälpa även hans motpart. Advokaten måste i detta fall göra allt vad han kan för att bereda klienten skälig tid att anlita annan advokat och, om klienten så önskar, bistå honom med att föreslå och vidtala lämplig kollega. Skulle en brådslande åtgärd vara nödvändig för att undvika rättsförlust för klienten, synes advokaten i nödfall böra vidtaga denna åtgärd. De merkostnader som avsägelsen kan vålla klienten bör advokaten beakta vid sin debitering; ibland torde omständigheterna t. o. m. vara sådana att han bör avstå från arvode.

Är situationen sådan att advokaten inte har någon skyldighet att frånträda uppdraget men väl rätt att göra detta, bör han alltid söka sörja för att klienten inte genom avsägelsen oskäligt skadas eller försättes i svårigheter. Advokaten får inte, även om det är klienten som genom sitt handlande föranlett avsägelsen, avsäga sig uppdraget utan att ge klienten skälig tid att anlita annan hjälp, och de åtgärder som dessförinnan erfordras för tillvaratagande av klientens intressen måste advokaten ombesörja. Är klienten utan skuld till avsägelsen (advokaten avsäger sig t. ex. uppdraget på grund av bristande tid), bör han vara positivt verksam för att hjälpa klienten att få annat sakkunnigt bistånd, liksom han kan ha anledning att reducera eller helt avstå från arvodet för egen del.

I 17 § SRGA har, med avseende å samtliga fall av frånträdande (alltså både skyldighets- och rättighetsfallen) föreskrivits att advokaten såvitt möjligt skall bereda klienten skälig tid att anlita annan advokat. I FRGA har intagits motsvarande bestämmelse (17 § första stycket).

Till skillnad från vad som gäller när en advokat avböjer att åtaga sig ett uppdrag, har klienten vid en avsägelse alltid ett berättigat anspråk på att få veta orsaken till att advokaten inte vidare vill befatta sig med saken. I 17 § SRGA har därför stadgats att advokaten är skyldig att för klienten uppge skälen till frånträdan. Då klienten också kan ha ett befogat intresse av att kunna för andra visa vad som föranlett avsägelsen — detta för att förebygga oberättigade misstankar, som kan skada honom — har i samma paragraf föreskrivits att advokaten på klientens begäran är skyldig att lämna skriftligt besked om skälen till frånträdan. I FRGA har meddelats bestämmelser av väsentligen samma innebörd (17 § andra stycket).

Ekdahl har i detta sammanhang uttalat att advokaten inte är skyldig

att i ett sådant skriftligt besked blotta något för honom själv menligt förhållande och att klientintresset kan tillgodoses även genom ett mera negativt uttalande att frånträdet inte har sin grund i något uppdragsgivarens förhållande el. dyl.⁴² Tänkbart är väl också att ett angivande av det verkliga skälet till en avsägelse någon gång skulle kunna strida mot en annan klients intresse. I dylika fall torde de i 17 § SRGA begagnade ordalagen inte hindra att det skriftliga beskedet avfattas i enlighet med vad Ekdahl anför. Däremot får advokaten inte i beskedet lämna oriktig positiv uppgift. Om avsägelsen t. ex. föranletts därav att advokaten fått vetskap om att klienten lämnat en osann sakframställning eller förebragt falsk eller förvanskad bevisning, får han inte i beskedet uppge att han av sagt sig uppdraget på grund av bristande tid eller därmed jämförlig omständighet.

Vidare må understrykas vikten av att en avsägelse sker på ett klart och otvetydigt sätt, som inte kan missförstås eller lämna rum för tvivel huruvida frånträdet är definitivt eller ej. Ett meddelande om att advokaten ser sig nödsakad att avsäga sig uppdraget, därest klienten ej senast en bestämd dag fullgör viss prestation, är inte tillräckligt. Utelämnas prestationen, måste advokaten meddela klienten att han nu frånträder uppdraget, så att klienten får fullt klart för sig att advokaten inte kommer att vidtaga några ytterligare åtgärder i ärendet.⁴³

Såsom avslutning på förevarande kapitel må till sist erinras om att den för en advokat gällande huvudregeln är att han är skyldig att fullgöra ett uppdrag, som han åtagit sig. En avsägelse utgör en avvikelse från vad som är det normala. En advokat bör alltid betänka att en avsägelse kan innebära ett hårt slag för klienten och att den därför är en åtgärd, som bör tillgripas först efter moget övervägande. Det finns anledning att varna för förhastade avsägelser, föranledda av en plötslig förändring över något som klienten gjort eller sagt.

19 KAP. PLIKT TILL TROHET OCH LOJALITET

19.1. Inledning

En advokats främsta plikt är att tillvarataga klientens intressen. I allt sitt handlande skall han ha dennes bästa för ögonen. Detta betyder inte att han alltid skall rätta sig efter klientens önsknings och göra allt vad denne vill att han skall göra. Han skall självständigt bedöma vad klientens bästa kräver och råda sin klient att handla i enlighet därmed. Hans skyldighet att respektera vad lag och god advokatsed bjuder be-

⁴² Ekdahl, a. a. s. 118.

⁴³ Jfr ib. s. 117—118 och Vinge s. 39.

gränisar hans frihet att begagna vilka medel och metoder som helst för att främja klientens intressen, men inom den ram där han har frihet att handla skall han uteslutande låta sig ledas av vad som bäst gagnar klientens intresse.

I ARGA 1969 har advokatens plikt i detta hänseende uttryckts så, att han — inom lagens gränser — skall utöva "the professional judgment of a lawyer" uteslutande "for the benefit of his client and free of compromising influences and loyalties". Varken hans personliga intressen, andra klienters intressen eller tredje persons önsknings får tillåtas försvaga hans lojalitet mot klienten (EC 5—1).

Även i andra länder understryker man starkt advokatens ovillkorliga plikt att — inom ramen för sin handlingsfrihet — uteslutande handla med klientens bästa för ögonen utan obehörigt hänsynstagande till ovidkommande intressen. I DRGA sägs sålunda att en advokat "alene og udelukkende" skall handla i klientens intresse (Afsnit VI punkt 1), och i NRGAs § 1 stadgas att advokaten, vars uppgift anges vara att "fremme rett og hindre urett",¹ har rätt och plikt att "på dette grunnlag" inom lagens ram tillvarataga sina klienters intressen efter bästa förmåga, ävensom att detta skall ske utan tanke på personlig fördel eller risk, politisk uppfattning eller andra "utenforliggende hensyn".

I SRGAs stadgas i 1 § att advokats främsta plikt är att, inom ramen för vad lag och god advokatsed bjuder, efter bästa förmåga tillvarataga klientens intressen samt att han är skyldig att främja dessa utan att låta sitt handlande påverkas av tanke på egna fördelar eller obehag eller av hänsyn till samhällsställning, nationalitet, hudfärg, politisk eller religiös uppfattning eller andra ovidkommande omständigheter. Ett härmed i huvudsak överensstämmande stadgande har också influtit i 1 § FRGA.

Vad man från denna utgångspunkt först och främst måste kräva av advokaten är att han ådagalägger absolut trohet och lojalitet mot klienten, att han aldrig sviker det förtroende som klienten visat honom genom att anförtro honom ett uppdrag och att han aldrig medvetet handlar på ett sätt som skadar eller kan skada klientens intresse.

I 18 § SRGA är i enlighet härmed föreskrivet att en advokat är skyldig att gentemot klienten iakttaga trohet och lojalitet. Samma bestämmelse har intagits i 18 § FRGA.

I det följande skall i skilda avsnitt behandlas olika fall av åsidosättande av trohets- och lojalitetsplikten mot klienten. Det kan därvid knappast undvikas att de olika avsnitten delvis griper in i varandra.

¹ Jfr ovan s. 44—45.

19.2. *Oredlighet; missbruk av klientens förtroende till egen fördel m. m.*

I kravet på trohet och lojalitet ligger givetvis ett krav på absolut redbarhet mot klienten i alla ekonomiska angelägenheter. *Sir Thomas Lund* har sagt att "if one thing is more certain than another it is that in his dealings with a client a solicitor must behave with the utmost honesty and frankness".² Varje form av svek eller ohederlighet mot klienten innebär att advokaten grovt åsidosätter sina plikter. I RB 8:4 första stycket är uttryckligen stadgat bl. a. att advokaten skall utföra sina uppdrag redbart. Självfallet betyder detta att han skall handla redbart även mot andra än klienten, men denne är dock den som i första hand har anspråk på absolut redbarhet.

Oredlighet i förvaltningen av de medel eller andra tillgångar som klienten anförtrot advokaten eller som denne av annan mottager för klientens räkning utgör en grov pliktförgätenhet. Härom hänvisas till vad som anförts i 8 kap. Men även allt annat handlande, som innebär att advokaten gör sig skyldig till svek, trolöshet eller annan oredlighet mot klienten eller att han till egen fördel sviker eller missbrukar klientens förtroende, utgör ett grovt åsidosättande av plikten till trohet och lojalitet. Sådant handlande är i regel också straffbart.

Som exempel på förfaranden av det slag som här åsyftas kan till en början hänvisas till två av *Vinge* omnämnda fall.

I det första av dessa fall hade en advokat rått en klient att sälja en fastighetsinteckning på 10 000 kr för 1 000 kr, trots att advokaten visste att fastighetsägaren var villig att köpa inteckningen för 7 000 kr. Klienten lydde advokatens råd och godtog 1 000 kr, varpå advokaten sålde inteckningen till fastighetsägaren för 7 000, betalade klienten 1 000 kr och behöll 6 000 kr själv. Advokaten blev åtalad, dömdes av underrätt och hovrätt till straff men frikändes av högsta domstolen med fyra röster mot två, enär hans syslomannaställning ej ansågs tillförlitligen styrkt.³

I det andra av *Vinge* omnämnda fallet hade en praktiserande jurist för en inteckningshavares räkning på exekutiv auktion inropat den intecknade fastigheten för ett pris, som ej till fullo täckte inteckningarna. Sedan han under oriktiga uppgifter förmått auktionsförrättaren att utställa köpebrevet på honom, sålde han fastigheten med vinst, som han vägrade att redovisa till sin uppdragsgivare. Han dömdes till ansvar för trolöshet mot huvudman.⁴

² *Lund*, Solicitors s. 57—58.

³ *Vinge* s. 49.

⁴ *Vinge* s. 50.

I den disciplinära verksamheten inom Sveriges advokatsamfund har förekommit följande fall:

TSA 1957 s. 53 (3). En advokat, som var interimsförvaltare i en konkurs, lät konkursgäldenären obehörigen för egen del behålla 1 000 kr av boets kontanta medel. Advokaten tog inte upp beloppet som tillgång i konkursbouppteckningen, som i hans närvaro beedigades av konkursgäldenären. Advokaten ansågs ha uppsåtligen gjort orätt i sin verksamhet och uteslöts ur advokatsamfundet. Han dömdes också till straff för medhjälp till gäldenärsbrott och för trolöshet mot huvudman.

TSA 1961 s. 29 (3). En advokat var under omkring fem år förvaltare i en konkurs, som slutligen avskrevs som fattigkonkurs. Sedan det efteråt uppdagats att advokaten under konkursen lånat närmare 13 000 kr av konkursgäldenären, vilket belopp ej redovisats i konkursen, blev advokaten utesluten ur advokatsamfundet, enär han uppsåtligen gjort orätt i sin verksamhet.

I detta sammanhang bör också nämnas ett par fall, där vederbörande advokat visserligen inte ansetts ha handlat direkt oredligt *men* där hans handlande ändock bedömts såsom ett missbrukande av klientens förtroende till egen nytta.

TSA 1967 s. 19 (5). En advokat, vars ekonomiska ställning var svag, lånade av en klient (en äldre dam) 8 000 kr mot säkerhet i vissa advokaten tillhöriga aktier. På advokatens begäran avstod klienten sedermera från sin panträtt i aktierna och återlämnade dem till advokaten, som därefter för egen räkning belånade aktierna på annat håll. Av en annan klient (också en äldre dam) lånade advokaten 20 000 kr utan att för detta lån ställa någon säkerhet.

Disciplinnämnden fann att advokaten genom dessa förfaranden utsatt de båda klienterna för uppenbar risk för förlust. Nämnden fann också av omständigheterna framgå att de två klienterna helt förlitat sig på att han såsom deras advokat icke skulle på något sätt äventyra deras intressen. Nämnden uttalade att advokaten genom att förfara på sätt som skett till egen nytta missbrukat det förtroende som de båda klienterna hyst för honom i hans egenskap av deras advokat samt att han därigenom åsidosatt sina plikter som advokat. På närmare anförda skäl fann nämnden omständigheterna synnerligen försvårande och uteslöt advokaten ur advokatsamfundet. En ledamot ville bestämma påföljden till varning. Nämndens beslut överklagades av advokaten hos högsta domstolen, som ej fann skäl att göra ändring i beslutet.

TSA 1970 s. 91 (5). En dam, som ägde ett par lantbruksfastigheter och hade för avsikt att börja exploatera därå befintliga grusfyndigheter, anlidade i anledning därav en advokat, som under ärendets handläggning tog initiativ och medverkade till att klienten överlät all rätt

till exploatering till ett bolag, i vilket klienten, advokaten och en annan klient hos honom vardera skulle äga en tredjedel. Något kontant bolagskapital tillsköt ej. Disciplinnämnden fann att advokaten genom att ta initiativ till och ingå ifrågavarande bolagsavtal, varigenom klienten förlorat rådigheten över grustäkten, sökt på otillbörligt sätt till egen fördel utnyttja den förtroendeställning som han intagit såsom klientens advokat. Oavsett att bolagsbildningen och advokatens delägarskap i bolaget dittills inte tillfört honom några vinster utan tvärtom försakat honom vissa utgifter, ansåg nämnden att advokaten genom vad som förekommit grovt brutit mot god advokatsed och förty åsidosatt sina plikter som advokat. Nämnden fann omständigheterna synnerligen försvårande och uteslöt advokaten ur advokatsamfundet, en påföljd som avsåg även andra förseelser. Advokaten anförde besvär men återkallade sedermera dessa.

Med kravet på trohet och lojalitet mot klienten är över huvud taget inte förenligt att en advokat söker tillföra sig själv eller annan något ekonomiskt värde, som rätteligen bör tillkomma klienten. Ett sådant förfarande kan ibland innebära ren trolöshet men är under alla förhållanden i regel att betrakta såsom ett illojalt handlande mot klienten. Även om denne inte har något rättsligt anspråk på det värde varom är fråga, kan det framstå som en illojalitet från advokatens sida att själv tillgodogöra sig värdet. Förhållandena kan dock ibland vara ganska svårbedömda.

Ur svensk praxis kan antecknas följande fall.

TSA 1937 s. 24 (11). Sedan klientens motpart dömts att betala ett belopp till klienten, lät advokaten till verkställighet av domen utmäta en motparten tillkommande rätt till arv, varpå han i eget namn inropade arvsrätten på exekutiv auktion för ett obetydligt belopp. Därefter träffades mellan advokaten och motparten en uppgörelse, som innebar att motparten för att återfå arvsrätten fick betala ett belopp, som ej obetydligt översteg klientens fordran enligt domen. Advokaten redovisade till klienten ett belopp, som motsvarade dennes fordran efter avdrag av kostnader och arvode för de åtgärder, som vidtagits efter rättegångens avslutande, men behöll överskottet, vilket han dock senare överlämnade till klienten. I sin förklaring till styrelsen framhöll advokaten att han inte haft något uppdrag att bevaka klientens intressen vid auktionen. Styrelsen fann att advokaten förfarit olämpligt genom att till egen fördel utnyttja den omständigheten att den för huvudmannens räkning utmäta rättigheten vid auktionen inropats av honom.

Avgörandet i detta fall, som av *Vinge* omnämns under rubriken "Trohet och omsorg i advokatverksamheten",⁵ synes mig i viss mån

⁵ *Vinge* s. 50.

diskutabelt. Om klienten inte givit advokaten något uppdrag att bevaka hans intressen vid den exekutiva auktionen, hade advokaten väl knappast någon skyldighet att avge ett bud vid auktionen, och det är svårt att se att det bud som han avgav skulle vara att anse såsom avgivet för klientens räkning. Hade arvsrätten visat sig värdelös, skulle väl förlusten ha drabbat advokaten. Nu visade den sig vara värd mera än vad advokaten betalt, men hade klienten verkligen någon rätt att fordra att få överskottsbeloppet? Advokaten betalade dock till klienten vad denne hade att fordra enligt domen, med avdrag för därefter uppkomna kostnader. Möjligen kan man tycka att advokaten, när han nu gjorde en vinst, av hänsyn till klienten inte bort debitera denne dessa kostnader men därutöver hade väl klienten knappast någon juridisk rätt att fordra att den uppkomna vinsten skulle tillföras honom; han skulle ju då få mera än vad han hade att fordra av motparten.

Mig förefaller det som om den som snarast hade skäl att klandra advokatens beteende var motparten, eftersom denne till sist fick betala mera än vad han var skyldig advokatens klient.

Avgörandet får förmodligen uppfattas så att styrelsen ansåg att det var illojalt av advokaten att själv köpa arvsrätten på auktionen; klienten hade ju ett intresse av att köpeskillingen skulle bli så hög att den täckte hans fordran, medan advokaten såsom köpare hade intresse av att köpa så billigt som möjligt. En sådan intressesmötning kan väl sägas ha förelegat. Å andra sidan är det väl troligt att, om advokaten inte avgivit något bud på auktionen, arvsrätten blivit — till skada för klienten — såld till någon annan för ännu lägre pris.

Till jämförelse med detta fall kan nämnas ett par danska avgöranden.

SB 1928 s. 53—55. En advokat, som under många år biträdd en klient, hade arvodesfordringar hos denne på 23 000 kr. Som säkerhet innehade advokaten bl. a. två inteckningar, den ena på 3 600 kr och den andra på 20 100 kr. Då advokaten inte fick betalt, lät han sälja inteckningarna på offentlig auktion, vid vilken klienten inte var närvarande. Advokaten ropade in inteckningarna, den ena för 100 kr och den andra för 200 kr. De intecknade fastigheterna såldes sedermera exekutivt och inropades av advokaten, som därigenom synbarligen gjorde en betydande vinst. Klienten betalade så småningom sin skuld till advokaten och krävde därpå redovisning av advokaten för vad denne fått ut på grund av inteckningarna. Advokaten vägrade att redovisa detta under åberopande av att han köpt inteckningarna.

Klienten uppgav i disciplinärendet att advokaten, innan auktionen på inteckningarna ägde rum, sagt honom att han inte ville berika sig på klientens bekostnad utan skulle redovisa allt, sedan klienten betalt

sin skuld, varför det var onödigt att klienten inställde sig vid auktionen för att bjuda på inteckningarna. Advokaten bestred att han givit något sådant löfte och uppgav att han till klienten endast sagt att denne ju inte kunde uppträda som köpare av inteckningarna, då han inte hade några pengar.

Sagförrådet fann att advokaten såsom klientens mångåriga förtröendeman handlat i strid mot sina plikter som advokat genom att, när han själv inte ville tillvarataga klientens intressen, ej dra försorg om att denne fick sina intressen tillvaratagna på annat sätt. Advokaten tilldelades irettesaettelse. Vestre Landsret fastställde beslutet med den motiveringen att advokaten underlåtit att före pantrealisationen på tillräckligt tydligt sätt meddela klienten att han inte längre som advokat ämnade tillvarataga dennes intressen.

SR:s och VLR:s motivering kan måhända diskuteras. Pantrealisationen var ju ett led i advokatens mot klienten riktade åtgärder för indrivning av advokatens arvodesfordran. Att i en sådan situation utgå från en skyldighet för advokaten att tillse att klientens intressen blir tillgodosedda förefaller vara att gå väl långt. Däremot synes den disciplinära reaktionen mot advokaten till fullo motiverad därav att det var illojalt av honom mot klienten att, sedan denne till fullo betalt sin skuld, på klientens bekostnad därutöver tillgodogöra sig den vinst som uppstått på inteckningarna.

SB 1953 s. 18—19. En advokat biträdde säljaren vid försäljning av en sommarvilla för 17 000 kr. Köparen övertog betalningsansvaret för ett inteckningslån på 6 500 kr, betalade kontant 8 000 kr och förband sig att utfärda en inteckningsrevers på 2 500 kr. Då köparen därefter fick veta att villan inte fick bebos hela året, påfordrade han återgång av köpet, vilket säljaren och dennes advokat bestred. Så förföll en avbetalning på inteckningslånet. Säljaren uraktlåt att erlægga denna avbetalning, varför inteckningshavaren begärde exekutiv försäljning av fastigheten. Vid den exekutiva auktionen var säljaren närvarande men avgav inte något bud. Advokaten ropade för egen räkning in fastigheten för 10200 kr, vilket gav säljaren ett överskott — utöver inteckningslånet och kostnader — på ca 3 400 kr. Kort efteråt sålde advokaten fastigheten för 15 000 kr och gjorde sålunda en vinst på 4 800 kr. Före auktionen hade köparen stämt säljaren på återgång av köpet. Denna talan blev sedermera bifallen, och säljaren dömdes att återbetala beloppet 8 000 kr till köparen.

Advokatens klient uppgav i disciplinären det att det varit på advokatens inrådan som han underlåtit att erlægga avbetalningen på inteckningslånet. Advokaten bestred riktigheten av detta påstående. Kredsbestyrelsen uttalade att advokaten positivt bort tillråda sin klient att

erlägga avbetalningen på inteckningslånet samt att hans "selvindtraede" under de föreliggande omständigheterna icke var förenligt med sagførerplikterna. Detta beslut fastställdes av sagförrerneavnet.

Avgörandet torde ha föranletts av den synpunkten att det var illojalt av advokaten att göra sig en vinst på affären, samtidigt med att hans klient drabbades av en förlust, som kunnat undvikas, om klienten erlagt avbetalningen på inteckningslånet, vilket advokaten bort tillråda honom att göra.

Ett fall, som förefaller att vara av intresse i detta sammanhang, är det fall som refererats i *TSA 1947 s. 295 (12:1)*. En advokat, som av delägarna i ett dödsbo fått i uppdrag att söka mot kapitalrabatt förvärva vissa av annan person innehavda inteckningar i en dödsboet tillhörig fastighet, köpte själv (tillsammans med en annan person) inteckningarna för en köpeskilling, som med ca 13 000 kr understeg deras sammanlagda kapitalbelopp, varefter inteckningarna erhöll full täckning vid sedermera skedd försäljning av fastigheten. Av den för advokaten och hans medintressent sålunda uppkomna vinsten, ca 13 000 kr, erhöll advokaten ca 6 000 kr. Något arvode därutöver debiterade han ej. Advokaten omtalade inte för dödsbodelägarna vare sig att han själv jämte annan person förvärvat inteckningarna eller hur stor kapitalrabatt som erhöles.

I det av en av dödsbodelägarna mot advokaten anhängiggjorda disciplinärendet påstod advokaten att, innan det ifrågavarande inteckningsförvärvet ägt rum, mellan honom och dödsbodelägarna träffats en överenskommelse av innebörd att den kapitalrabatt som kunde erhållas, inte till någon del skulle komma dödsbodelägarna till godo. Denna uppgift bestreds av anmälaren. Sedan uppgörelse träffats mellan parterna, ingav emellertid anmälaren till styrelsen en skrift, i vilken han, med återtagande av sitt bestridande, vitsordade riktigheten av advokatens uppgift.

Styrelsen fann att advokaten, även om överenskommelse av nyss angivet innehåll träffats, allvarligt åsidosatt sina plikter som advokat genom att utan dödsbodelägarnas vetskap personligen engagera sig i saken på sådant sätt att hans ekonomiska intresse kunde komma i strid med huvudmännens. Disciplinär åtgärd vidtogs enligt dåvarande 36 § andra stycket i advokatsamfundets stadgar (numera motsvarande RB 8:7 andra stycket). Advokaten blev emellertid inte utesluten ur advokatsamfundet.

Den förhållandevis milda bedömningen av advokatens handlande i detta fall kan inte gärna ha berott på annat än att styrelsen inte ansett sig kunna lämna utan avseende den av anmälaren först bestridda men slutligen vitsordade uppgiften att mellan advokaten och dödsbodel-

ägarna överenskommit att eventuell kapitalrabatt inte till någon del skulle komma de sistnämnda till godo. Hur osannolik denna uppgift än må ha tett sig (man kan ju knappast undgå att fråga av vilken anledning dödsbodelägarna, som uppdragit åt advokaten att söka förvärva inteckningarna mot kapitalrabatt, skulle avstå från att själva få någon glädje av rabatten), blev det uppgivna förhållandet dock slutligen ostridigt mellan parterna. Hade det ansetts styrkt att advokaten vid den tidpunkt då han och hans medintressent förvärvade inteckningarna alltjämt hade uppdrag att söka mot kapitalrabatt förvärva dem för klienternas räkning, hade väl förfarandet inneburet ren trolöshet.

Nu nöjde sig styrelsen med att konstatera att advokaten inte bort utan klienternas vetskap personligen engagera sig i saken på sådant sätt, att hans ekonomiska intresse kunde komma i strid med klienternas. Resonemanget torde ha varit att advokaten, då han visste att dödsbodelägarna — oavsett den påstådda överenskommelsen — objektivt sett hade ett intresse av att förvärva inteckningarna mot kapitalrabatt, inte bort göra sig själv till innehavare av dessa inteckningar. Om advokaten vid den tidpunkt då han med dödsbodelägarna träffade den påstådda överenskommelsen visste att det fanns möjlighet att förvärva inteckningarna mot kapitalrabatt, måste en överenskommelse med klienterna om att de inte skulle få någon del därav betecknas som klart illojal. Man kan också ha funnit det stridande mot lojalitetens krav att advokaten själv utan klienternas vetskap skulle göra en vinst, som klienterna kunnat göra.

Som avslutning på detta avsnitt må framhållas att lika litet som en advokat får på klientens bekostnad obehörigen gynna sig själv, lika litet får han till skada för klienten uppsåtligen gynna någon annan än denne.

19.3. Hemlighållande av eget intresse

I 15 kap. har framhållits att en advokat är skyldig att avböja ett uppdrag, om han själv har ett intresse, som strider mot klientens. Hans plikt till trohet och lojalitet mot den klient vars uppdrag han åtagit sig bjuder honom också att inte därefter medvetet försätta sig i det läget att han får ett intresse, som strider mot klientens intresse eller kan komma i konflikt med detta. Varje sådan situation bör undvikas, eftersom den skapar risk för att advokaten i sitt handlande inte uteslutande tillgodoser klientens intresse.

I ARGÅ 1969 har i enlighet härmed uttalats att en advokat, sedan han åtagit sig ett uppdrag, omsorgsfullt skall undvika att förvärva någon egendom eller intaga en ställning, som kan "tend to make his judg-

ment less protective of the interests of his client" (EC 5—2). Denna grundsats har sin giltighet även i andra länder.

Om advokaten har eller får ett intresse, som kan strida mot klientens, är han ovillkorligen skyldig att upplysa sin klient därom. Detta framgår av bestämmelserna i 13 och 15 §§ SRGA. I 13 § första stycket stadgas sålunda att, om det föreligger särskild omständighet, som kan föranleda tvivel på advokatens förmåga att obundet tillvarataga uppdragsgivarens intressen, så är advokaten, om han överväger att trots denna omständighet åtaga sig erbjudet uppdrag, skyldig att utan dröjsmål upplysa uppdragsgivaren om förhållandet. I 15 § sista stycket är föreskrivet att vad som i 13 § första stycket stadgats om upplysningsplikt skall äga motsvarande tillämpning, om där avsedd omständighet inträffat eller blivit känd först efter uppdragets mottagande. Häremot svarande bestämmelser finns i DRGA Afsnit VI 2. c., NRGÄ § 6⁶ och FRGA 12 §. I 13 § andra stycket SRGA stadgas dessutom att advokat, som driver verksamhet som fastighetsmäklare, försäkringsagent eller auktionsförrättare, är skyldig att vid rådgivning eller annat biträde rörande angelägenhet, i vilken advokaten till följd av sådan verksamhet har ett ekonomiskt intresse, upplysa uppdragsgivaren därom.

Att advokaten för klienten hemlighåller att han har ett eget intresse i den angelägenhet som uppdraget avser är illojalt mot klienten, ty denne måste kunna lita på att advokaten handlar uteslutande med sin klients bästa för ögonen. Tillgodoser advokaten sedan sitt eget intresse till skada för klienten, torde hans handlande i regel vara att betrakta som trolöshet.

I England har såsom "professional misconduct" bedömts att en solicitor förmått en klient att lämna lån mot svag säkerhet för att skydda ett solicitors eget intresse, som denne förtigit.⁷ En solicitor är skyldig att med absolut uppriktighet för klienten uppge om han har ett personligt intresse i den sak där han har uppdrag, och underlåtenhet härutinnan utgör "professional misconduct". Så ansågs vara fallet med en solicitor, som vid en fastighetsförsäljning biträtt säljaren och underlåtit att upplysa denne om att han hade avtal med köparna om lika delning av den vinst som uppstod vid vidareförsäljning av fastigheterna; solicitorn hade ej heller rätt säljaren att anlita annan solicitor. Likaså bedömdes det som "professional misconduct", när en solicitor, som hade hand om en boutredning, biträtt dödsbodelägarna med försäljning av vissa tomter för underpris utan att upplysa klienterna om att köparen

⁶ Se ovan s. 187.

⁷ *Cordery* s. 515.

var hans dotter och utan att råda dem att anlita annan solicitor vid transaktionen.⁸

Från Danmark kan antecknas följande fall.

SB 1925 s. 1—2. En advokat ådömdes av sagförrådet ırettesaettelse för det han i samband med en fastighetsaffär tillgodosett även egna intressen utan att klarlägga sin avsıkt för klienten och försäkra sig om att denne verkligen förstod transaktionens innebörd och samtyckte därtill.

SB 1932 s. 21—23. En advokat dömdes av sagförrådet att böta 300 kr för det han placerat en kvinnlig klients medel i avbetalningskontrakt på möbler och orıktigt uppgıvit vissa kontrakt som räntebärande. Förfarandet ansågs så mycket mera orıktigt som advokaten var personligen intresserad i transaktionen (ett aktiebolag, som han till väsentlig del ägde, hade förtjänst på densamma) på ett sådant sätt att han icke bort fungera som klientens rådgıvare. Beslutet fastställdes av Østre Landsret.

SB 1943 B s. 7—8. En advokat, som biträtt ena parten vid en fastighetsaffär och som för klienten förtıgit att han på grund av avtal med medkontrahenten själv var ekonomiskt intresserad i affären, dömdes av sagförrådet att böta 500 kr.

SB 1944 s. 85—88. En advokat, som på uppdrag av en klient skaffat denne ett lån mot pantebrev på högre belopp, dömdes av sagförrådet att böta 3 000 kr bl. a. för det han, då det sedermera blev fråga om inlösen av pantebrevet i förtid mot viss rabatt, inte klart meddelat klienten att han själv övertagit hälften av pantebrevet (och hans kompanjon andra hälften). Påföljden avsåg emellertid även andra grava förseelser.

SB 1950 s. 93—96. En advokat, som personligen var ekonomiskt intresserad i ett fastighetsbyte, dömdes av sagförrådet att böta 1 000 kr för det han inte på behörigt sätt tillvaratagit sin klients intressen. Beslutet fastställdes av vederbörande landsret.

Det torde knappast förelıgga något tvıvel om att de förfaranden, mot vilka man sålunda reagerat i England och Danmark, skulle ha bedömts på motsvarande sätt i Sverige.

Här må erinras om det förut refererade fallet *TSA 1947 s. 295 (12:1)*,⁹ där advokatsamfundets styrelse tilldelade en advokat disciplınär påföljd för det han utan klienternas vetskap personligen skaffat sig ett ekonomiskt intresse, som kunde komma i strid med huvudmännens.

Ytterligare ett par fall ur svensk praxis kan nämnas i detta sammanhang.

⁸ *Lund, Solicitors* s. 58—59.

⁹ Se ovan s. 255—256.

TSA 1962 s. 17 (8). I detta fall, som tidigare behandlats från annan synpunkt,¹⁰ fann styrelsen att en advokat, som var ordförande i styrelsen för ett industriaktiebolag och samtidigt aktieägare i och ensam styrelse för ett handelsaktiebolag, åsidosatt sina plikter som advokat bl. a. genom att inte vidtaga erforderliga åtgärder för att industriaktiebolagets styrelse skulle bli underrättad om den intressekonflikt som förelåg i samband med vissa affärstransaktioner mellan de båda bolagen och vid försäljning till industriaktiebolaget av en advokaten tillhörig bil. I fallet ansågs advokaten dessutom ha gjort uppsåtliga orätt genom att attestera ett kvitto med osant innehåll.

TSA 1965 s. 25 (5). En advokat, som var rättens ombudsman i en konkurs, köpte själv en fastighet av konkursboet. Han ansågs ha åsidosatt sina plikter som advokat genom att inte omedelbart efter det han beslutat avge anbud på fastigheten underrätta konkursdomaren om den för honom uppkomna intressekollisionen. Att denna underlåtenhet var klandervärd synes i och för sig uppenbart; advokaten dömdes också till ansvar för tjänstefel. En mera diskutabel fråga är huruvida advokatens handlande verkligen var att hänföra till hans verksamhet som advokat.¹¹

19.4. Hemliga provisioner eller annan hemlig gottgörelse från andra

Allmänt anses det illojalt att en advokat utan klientens vetskap och samtycke förbehåller sig eller tar emot ekonomisk gottgörelse av annan än klienten. De synpunkter som ligger bakom denna uppfattning torde vara flera. En synpunkt är att sådan hemlig gottgörelse kan ha karaktären av eller framstå som en muta för att förmå advokaten att i något avseende efterge sin klients intresse. En annan synpunkt är att, även om någon avsikt att muta advokaten inte skulle föreligga, ett löfte om gottgörelse från annan än klienten dock innebär att advokaten får ett eget intresse, som kan obehörigen inverka på hans sätt att tillvarata klientens bästa. Ytterligare en synpunkt är att det kan vara fråga om belopp, som rätteligen borde tillkomma klienten, inte advokaten.

I England anses alla hemliga provisioner otillåtna. En solicitor, som på uppdrag av en klient handlar som "agent for sale", får över huvud taget inte bereda sig någon vinst på affären utöver "his proper remuneration". Gör han detta och kan han inte visa att klienten blivit fullständigt informerad, är advokaten skyldig att till klienten avstå varje "secret profit".¹² Solicitorn får inte utan klientens vetskap mottaga

¹⁰ Se ovan s. 16—18.

¹¹ Se därom ovan s. 13.

¹² *Cordery* s. 133.

någon provision eller del i provision. Varje i hemlighet mottagen provision skall tillföras klienten.¹³

I ARGA 1969 har föreskrivits att en advokat inte utan klientens vetskap och samtycke får av någon annan mottaga någon ersättning för något som har samband med hans uppdrag (DR 5—107 A).

I Danmark anses en advokat, som är exekutor i ett dödsbo, i princip inte vara berättigad att vid försäljning av dödsboets fasta egendom betinga sig provision av köparen; betalar denne provision, skall den samma gottskrivas dödsboet; *SB 1937 s. 106—108*. Och i ett fall, *SB 1939 B s. 241—242*, blev en advokat, som var exekutor i ett dödsbo, av sagförrerævnnet tilldelad ad varsel för det han vid försäljning av en boet tillhörig fastighet av mäklaren mottagit andel i dennes provision utan att låta det mottagna beloppet komma boet till godo.

Denna rättstillämpning har kritiserats av *Axel H. Pedersen* i hans år 1958 utgivna arbete *Sagförrersalaerer*,¹⁴ men kritiken mötte gensaga av *F. Dragsted* i en recension i *Advokatbladet*.¹⁵ Dragsted ställde sig särdeles skeptisk mot att en boutredningsman för egen räkning tar emot provision eller arvode från andra, och dessa synpunkter vann instämmande av *Otto Rosentoft*.¹⁶ I *Advokatgerningen II* har *Axel H. Pedersen* därefter, med nothänvisning till den diskussion som förekommit, konstaterat att av boutredningsmannen mottagen andel i mäklarprovision skall komma boet till godo.¹⁷

I övrigt anses det i Danmark i och för sig tillåtet att en advokat delar mäklarprovision ("kommissionssalaer") med en egendomsmäklare, men man kräver att advokaten, om han uppbär andel av en mäklarprovision, skall göra detta öppet. Förhållandet skall sålunda framgå av advokatens redovisning till klienten, i det att — såsom det heter i *DRGA Afsnit IV* — "skjulte salaerberegninger er utilstedelige".¹⁸

I Sverige har *Vinge* uttalat att en advokat inte på sitt uppdrag bör förtjäna något utöver arvodet,¹⁹ och i den disciplinära verksamheten inom advokatsamfundet har man reagerat mot att advokater utan klientens vetskap betingat sig eller mottagit gottgörelse av annan än klienten.

TSA 1940 s. 123 (8). En advokat ansågs av styrelsen ha förfarit orätt

¹³ *Ib.* s. 141.

¹⁴ A. a. s. 195—196.

¹⁵ *AB 1958 s. 193—202*.

¹⁶ *AB 1958 s. 209*.

¹⁷ *Axel H. Pedersen, Advokatgerningen II s. 94*.

¹⁸ *Ib.* s. 95.

¹⁹ *Vinge s. 53*. *Vinge* bortser därvid från den praktiskt betydelselösa inkomstadvokaten till äventyrs kan få genom att inte behöva redovisa ränta på vissa klientmedel. Se därom ovan s. 85—88.

genom att, då fråga uppstått om att sälja en hans huvudman tillhörig fastighet, föreslå den anlitade mäklaren att till honom avstå viss andel av sedvanlig mäklarprovision.

TSA 1943 s. 72 (6). En advokat, som av sin klient mottagit ett be-
lopp med uppdrag att använda detsamma till betalning av vissa klien-
tens skulder, erhöll vid uppgörelsen med en borgenär, som hade att for-
dra 4000 kr, en "gratifikation" av denne på 500 kr. I sin redovisning
till klienten upptog advokaten 4000 kr såsom utbetalda till ifrågava-
rande borgenär utan att omnämna att han själv fått behålla 500 kr. Sty-
relsen uttalade att han därigenom åsidosatt sina plikter som advokat.
Advokatens förfarande var uppenbarligen oförenligt med hans plikt till
trohet och lojalitet mot klienten, ty när borgenären nu var villig att
nöja sig med lägre belopp än han hade att fordra, hade det varit advo-
katens skyldighet att utnyttja detta till klientens förmån, inte till för-
mån för sig själv.

TSA 1950 s. 16 (9:1) och s. 20 (13). Sedan en advokat i egenskap av
förmyndare för två underåriga samt såsom ombud för en medförmynd-
dare sålt en myndlingarna tillhörig bostadsrättslägenhet, mottog advo-
katen av den mäklare som anlitats för försäljningen 645 kr, utgörande
hälften av den förmedlingsprovision som köparen betalt till mäklaren.
Sedermera förnekade advokaten till en början att han uppburit provi-
sionen. Styrelsen fann att advokaten brutit mot god advokatsed både
genom att för egen räkning mottaga viss del av förmedlingsprovisionen
och genom att förneka att han uppburit densamma. Advokaten tillde-
lades varning jämlikt dåvarande 36 § andra stycket i advokatsamfun-
dets stadgar (numera motsvarande RB 8:7 andra stycket).

TSA 1954 s. 40 (12). Sedan en advokat meddelat en dam att han äm-
nade åberopa henne som vittne i ett tvistemål, där han var kärandens
ombud, besökte hon advokaten och försökte under närmare en timmes
tid förmå honom att avstå från att åberopa henne som vittne. Innan
hon avlägsnade sig, lämnade hon advokaten 50 kr såsom ersättning för
tidsspillan. Styrelsen uttalade att advokaten på grund av sin ställning
som ombud för käranden icke varit berättigad att av vittnet mottaga
ersättning och att han genom att mottaga sådan ersättning handlat i
strid mot god advokatsed. På grund härav tilldelades advokaten erin-
ran.

Med beaktande av den praxis som sålunda förekommit har i 20 §
SRGA första punkten föreskrivits att en advokat inte utan klientens
samtycke får av annan än klienten betinga sig, låta åt sig utlova eller
mottaga gottgörelse utöver det arvode som klienten eller annan å dennes
vägnar har att erlægga. I andra punkten av samma paragraf har intagits
en erinran om att advokat, som driver verksamhet som fastighetsmäk-

lare, försäkringsagent eller auktionsförrättare, dock är oförhindrad att med klientens vetskap mottaga provision, som tillkommer honom i denna verksamhet.

19.5. Uppdrag av annan, vars intresse strider mot klientens

Advokatens plikt till trohet och lojalitet mot klienten förbjuder honom att av någon annan mottaga ett uppdrag, vars fullgörande skulle innebära främjande av ett intresse, som strider mot klientens. Enligt vad som framhållits i 15 kap. är advokaten principiellt skyldig att avböja varje sådant uppdrag. Bryter han mot denna regel, åsidosätter han därmed sin trohets- och lojalitetsplikt mot den klient han redan har, liksom han försätter sig i ett läge, där han på grund av lojalitetsplikten mot denne kan känna sig förhindrad att fullt ut tillvarata den nya klientens intressen. Dubbla lojaliteter måste undvikas.

I detta hänseende kan tveksamma fall uppkomma. Från Danmark kan sålunda nämnas fallet *AB 1965 s. 198—200*. En advokat, som vid en fastighetsaffär biträtt båda parterna, hade hos sig innestående ett belopp, som skulle redovisas till säljaren. Så fick advokaten av en annan klient uppdrag att inkassera en fordran hos säljaren, och på uppdrag av denna klient lät han begära "arrest" på det innestående beloppet. Advokatnaevnet uttalade att advokaten icke borde ha åtagit sig att göra detta. Med hänsyn till omständigheterna vidtog naevnet dock inte någon åtgärd.

I detta fall kan man inte säga att klienten nr två hade något intresse, som i och för sig stred mot fastighets säljarens intresse i själva fastighetsaffären. Men en intresse motsättning förelåg så till vida som säljaren hade intresse av att få ut det hos advokaten innestående beloppet, medan den nya klienten hade intresse av att detsamma användes till betalning av hans fordran. Även om advokatens uppdrag för säljaren varit i alla avseenden avslutat, kan det kanske anses tveksamt om advokaten bort åtaga sig inkassouppdraget mot säljaren. Har man i likhet med mig den uppfattningen att en advokat inte bör åtaga sig ett uppdrag mot någon som är hans klient i ett annat ärende,²⁰ synes den omständigheten att advokatens uppdrag för fastighets säljaren ännu inte var slutredovisat ha bort föranleda honom att avböja inkassouppdraget. Att saken ansågs tveksam torde emellertid framgå därav att någon åtgärd inte vidtog mot advokaten.

Ett närbesläktat fall är refererat i *TSA 1960 s. 35 (7)*. En advokat, som i ett hemskillnads- och bodelningsärende biträtt en fru X, hade i samband med detta ärende fått hand om en fru X tillhörig inteckning

²⁰ Se ovan s. 197 ff.

på 8 500 kr. Sedan advokaten slutfört uppdraget, hade han enligt utställd räkning arvodesfordran hos fru X (eller hennes make) på 532 kr. I avbidan på betalning för räkningen behöll advokaten inteckningen. Något år senare åtog han sig uppdrag av en köpman att inkassera en växelfordran på 420 kr hos fru X. Han lagsökte henne på växeln och begärde verkställighet av lagsökningsutslaget. Detta återkom emellertid någon månad senare från utmätningsmannen med besked att fru X saknade utmätningsbara tillgångar. Kort därefter skrev fru X till advokaten och begärde att få ut inteckningen. Advokaten svarade att han skulle översända densamma först då han fått betalning för sin resterande arvodesfordran. Några månader senare påminde han om betalning och tillställde också fru X en ny räkning på kr 60:30, avseende vissa kostnader, som han tidigare förbisett. Fru X erlade, efter viss avbetalning, slutlikvid för advokatens arvodesfordran enligt den äldre räkningen och begärde att advokaten skulle tillställa henne inteckningen mot postförskott på det nya räkningsbeloppet kr 60:30. Advokaten efterkom inte denna hemställan utan begärde i stället några dagar senare utmätning av inteckningen till gäldande av fru X:s skuld till köpmannen enligt lagsökningsutslaget. Fru X betalade nu även denna skuld och återfick inteckningen genom utmätningsmannens försorg, varpå hon anmälde advokaten för advokatsamfundets styrelse.

Styrelsen fann att advokaten, oavsett huruvida han haft skyldighet att tidigare utlämna inteckningen till fru X, i varje fall varit pliktig att efterkomma hennes slutligen gjorda hemställan om inteckningens översändande mot postförskott. Då han inte gjort detta utan i stället anvisat inteckningen till utmätning för gäldande av fru X:s skuld till köpmannen, ansåg styrelsen att han åsidosatt sina plikter som advokat och tilldelade honom varning.

Även i detta fall torde viss tvekan om bedömningen kunna föreligga. En grundläggande fråga är huruvida advokaten bort avböja inkassouppdraget mot fru X. Hans uppdrag för henne var så till vida avslutat att han inte hade att vidtaga några ytterligare åtgärder för att tillvarata hennes intressen i den angelägenhet som uppdraget för henne avsett. I styrelsens beslut utsades inte heller någonting om att advokaten handlat oriktigt redan genom att åtaga sig inkassoärendet mot fru X. Men om han nu skulle anses ha varit oförhindrad att åtaga sig detta uppdrag, iklädde han sig därmed plikt att på bästa sätt tillvarata den nye uppdragsgivarens intresse. Vad skulle denne ha sagt, om advokaten, i stället för att begära utmätning av inteckningen, utlämnat densamma till fru X, och hon förfogat över inteckningen på sådant sätt att den blivit oåtkomlig för gäldande av köpmannens fordran? Att advokaten var skyldig att efterkomma fru X:s slutliga hemställan om in-

teckningens översändande mot postförskott på det belopp advokaten hade kvar att fordra, är väl i och för sig ovedersägligt, men man kan fråga om han skulle ha varit förhindrad att samtidigt anvisa den översända inteckningen till utmätning för köpmannens räkning. Effekten därav hade sannolikt blivit densamma som den nu blev.

Om advokatens handlande i detta fall får anses ha varit felaktigt, synes felet ligga redan däri att han över huvud taget åtog sig uppdraget att inkassera köpmannens fordran hos fru X. Man torde nämligen med visst fog kunna säga att fru X alltjämt var att betrakta som hans klient, eftersom han fortfarande hade kvar en på hennes uppdrag grundad förpliktelse, nämligen förpliktelsen att — i varje fall sedan han själv fått betalt — återställa inteckningen till henne. Måhända kan man också anlägga den synpunkten att det var illojalt mot fru X att advokaten till nytta för en annan klient utnyttjade den inblick han fått i fru X:s ekonomi.

När en advokat biträder två eller flera personer, som i samförstånd med varandra anlitar honom i fråga rörande avtal mellan dem, har han — såsom tidigare framhållits — skyldighet att iakttaga trohet och lojalitet mot dem samtliga.²¹ Han får inte obehörigen tillgodose någon deras intresse till skada för den eller de övriga, och han får inte övergå till att biträda någon av dessa klienter mot de andra, eftersom ett sådant handlande skulle innebära ett åsidosättande av lojalitetsplikten mot de sistnämnda.

I dansk praxis har advokatmyndigheterna skarpt reagerat mot bristande lojalitet i sådana sammanhang. I fallet *AB 1964 s. 169—177* hade en advokat såsom båda parternas advokat medverkat vid en fastighetsförsäljning till en utlänning. Sedan ansökan om förvärvstillstånd avslagits, biträdde advokaten säljaren med att övertala köparen att gå med på ett avtal, varigenom köparen tog risken för att förvärvstillstånd inte kunde erhållas. Advokaten biträdde säljaren med uttagande av nya inteckningar i egendomen, lät säljaren fritt disponera över mer än 300 000 kr, som köparen inbetalt till advokaten i avräkning på köpeskillingen, och biträdde också vid vissa rättsliga åtgärder mot köparen. Advokatnaevnet fann att advokaten särdeles grovt åsidosatt sina plikter mot köparen och dömde honom till sex månaders suspension. Beslutet fastställdes av Vestre Landsret. I fallet *AB 1964 s. 193—195* fränkande advokatnaevnet en advokat, som vid ett fastighetsköp varit båda parternas advokat, all rätt till arvode av köparen på den grund att han uraktlåtitt att behörigen tillvarataga dennes intressen och inte på ett tidigt stadium anmodat köparen att anlita egen advokat. Och i fallet *AB*

²¹ Se ovan s. 202—203.

1970 s. 116—120 dömde advokatnaevnet en advokat, som vid ett fastighetsköp biträtt både säljaren och köparen, att böta 1 000 kr bl. a. för det han inte gjort köparen uppmärksam på att en kreditförening, som beviljat bottenlånet i fastigheten, sagt upp detta lån till betalning.

Från svensk praxis må erinras om det förut omnämnda fallet *TSA 1966 s. 35 (8)*, där styrelsen uttalade att en advokat, som biträtt två personer beträffande bl. a. vissa mellanhavanden mellan dem, icke bort, sedan han frånträtt uppdraget för den ena av dem, fortsätta att biträda den andra.

I 14 § sista stycket SRGA är också uttryckligen stadgat, att om tvist uppstår mellan två eller flera klienter i en sak, i vilken advokaten biträtt dem samtliga, så äger han inte i tvisten biträda någon av dem. Detta är en naturlig konsekvens av principen om advokatens plikt att vara lojal mot varje klient. Motsvarande bestämmelse finns i 14 § FRGA.

19.6. Otillbörlig hjälp åt klientens motpart.

I advokatens plikt till trohet och lojalitet mot klienten ligger självfallet ett absolut förbud mot att till klientens skada tillhandagå dennes motpart. Ett sådant handlande är i stor utsträckning straffbart såsom trolöshet mot huvudman (BrB 10:5), men även om inte samtliga för trolöshetsbrottet gällande rekvisit föreligger, kan ett handlande av denna art innebära ett åsidosättande av trohets- och lojalitetsplikten.

Tom Forssner har starkt understrukit nödvändigheten av försiktighet, om det blir fråga om att på något sätt tillhandagå klientens motpart, och framhållit att man långt innan man kommit till brottets gräns rör sig på ett farligt område.²² Här må erinras om det tidigare omnämnda fallet *TSA 1959 s. 58 (9)*, där en advokat ansågs ha grovt åsidosatt sina plikter bl. a. genom att tillhandagå klientens motpart med uttagande av vissa inteckningar, som sedan disponerades på ett sätt som stred mot klientens intressen.²³

Trohets- och lojalitetsplikten mot klienten utesluter inte varje tillmötesgående mot motparten eller dennes advokat. Frågan kommer att närmare behandlas i annat sammanhang,²⁴ men redan här må framhållas att tillmötesgåendet aldrig får sträcka sig så långt att klientens intresse skadas. Såsom uttryckligen utsagts i TRGA § 16 har vid en konflikt mellan intresset av kollegialt hänsynstagande, å ena sidan, och

²² *Forssner*, Advokatens verksamhet utom rätta, Nordiska Juriststämman 1926 s. 183.

²³ Ovan s. 190. Jfr fallet *TSA 1959 s. 52 (7:1)*, där en advokat ansågs ha förfarit olämpligt genom att lämna motparten viss formell hjälp.

²⁴ Nedan s. 595 ff.

klientens intresse, å andra sidan, det sistnämnda intresset prioritet. I ett fall, *TSA 1962 s. 18 (9)*, har advokatsamfundets styrelse på förfrågan av en advokat, vars uppdrag återkallats, uttalat att advokaten inte utan klientens medgivande borde tillhandahålla motparten sina anteckningar rörande av honom verkställda utredningar.

19.7. Underlåtenhet att fullgöra uppdrag

Såsom framhållits i 18 kap. är en advokat i princip skyldig att fullgöra ett uppdrag, sedan han åtagit sig detsamma. Underlåtenhet att fullgöra uppdraget kan vara att betrakta såsom ett åsidosättande av plikten till trohet och lojalitet mot klienten. Hur pass strängt en dylik pliktförsummelse bör bedömas beror väl i hög grad på omständigheterna. Att underlåta att fullgöra ett uppdrag av sådana skäl som rädsla för obehag eller önskan att tillmötesgå ett ovidkommande eller kanske rent av motstridigt intresse är naturligtvis en betydligt allvarligare förseelse än den som advokaten gör sig skyldig till, om hans underlåtenhet beror på att han råkat åtaga sig så många uppdrag att han inte hinner fullgöra dem alla.

Ett åsidosättande av plikten till trohet och lojalitet mot klienten föreligger också, om advokaten avsäger sig eller hotar att avsäga sig ett uppdrag utan att ha giltigt skäl för avsägelsen. En ogrundad avsägelse innebär — liksom ett obefogat hot om avsägelse — ett illojalt svikande av klienten. I detta hänseende hänvisas till vad som anförts i 18 kap.

19.8. Obefogad avvikelse från accepterade instruktioner

Den fullmakt som en klient lämnat sin advokat innefattar ofta vittgående *behörighet* att företaga rättshandlingar eller processhandlingar. Behörigheten betyder att klienten blir bunden av advokatens handlande inom behörighetens gränser. Den betyder däremot inte alltid att advokaten gentemot klienten har *befogenhet* att företaga alla de handlingar som omfattas av behörigheten. Avgörande för befogenheten är vad som avtalats mellan advokaten och klienten.²⁵

Flerstädes i detta arbete framhålls att advokaten inte alltid skall rätta sig efter klientens önsknings och göra allt vad denne vill. Han skall självständigt bedöma vad klientens bästa kräver och råda klienten i enlighet därmed. Men har han gentemot klienten åtagit sig att förfara på visst sätt, får han principiellt inte avvika från de instruktioner han i och med detta åtagande har förbundit sig att följa.

Nu inträffar det ej sällan att under ett uppdrags utförande nya om-

²⁵ Se *Ekelöf, Rättegång II s. 81—82, Hassler, Svensk civilprocessrätt s. 111 och Underrättsförfarandet s. 147.*

ständigheter yppas, ändrade förhållanden inträder eller eljest en sådan situation uppstår, att advokaten med hänsyn därtill finner att ett handlande i enlighet med vad han och klienten varit överens om inte skulle vara till nytta för klienten utan kanske tvärtom skada denne. Det kan också tänkas att advokaten, sedan han vidtagit vissa åtgärder, kommer underfund med att han i ett eller annat avseende misstagit sig och felbedömt läget, t. ex. utsikterna till framgång i en process.

I sådana situationer skall advokaten inte utan vidare fortsätta att handla i enlighet med de instruktioner som klienten på hans inrådan givit honom, utan han skall skyndsamt ta upp saken till diskussion med klienten, för denne klargöra sin förändrade syn på saken och tillråda det handlande som han i det uppkomna läget finner vara det för klienten bästa. Men i princip får han inte på egen hand och utan klientens samtycke avvika från de instruktioner som han mottagit och utfäst sig att följa.

I enlighet med denna principiella huvudregel tilldelades i fallet *TSA 1961 s. 37 (9)* en advokat erinran för det han utan klientens vetskap och samtycke några dagar före första inställelsen i ett av advokaten på klientens vägnar vid domstol anhängiggjort tvistemål återkallat klientens talan. Advokaten försvarade sitt handlingssätt därmed att han ingivit stämningsansökan under trycket av ihärdig övertalning från klientens sida i förening med en mycket hård arbetsbörda, varefter han emellertid kommit till den uppfattningen att utsikterna att vinna målet var "i det närmaste obefintliga" och att ett fullföljande av talan rent av kunde komma att bedömas som rättegångsmissbruk. Om nu denna advokatens bedömning var riktig, vilket den kanske var, kan man måhända tycka att hans förfarande inte var särskilt klandervärt. Så kan man emellertid inte resonera. Klienten måste kunna lita på att advokaten gör vad han åtagit sig att göra och inte utan klientens vetskap återkallar en väckt talan. Det är klientens sak att avgöra om han vill följa ett av advokaten givet råd att lägga ner målet. En annan sak är att advokaten, om klienten inte vill följa hans råd, kan ha rätt att avsäga sig uppdraget, såframt han bereder klienten skäligen tid att anlita annan sakkunnig hjälp.

Tänkbart är givetvis att en advokat, som på en klients uppdrag väckt en kärandetalan, vid första inställelsen oförmodat mötes av en sakinvändning, som inger advokaten den uppfattningen att käromålet måste ogillas (svaranden företer t. ex. kvitto på att det omstämda fordringsbeloppet är betalt), öm advokatens klient inte är närvarande och han tillfrågas, bör advokaten enligt min mening inte omedelbart återkalla käromålet utan begära ett anstånd för att få tillfälle att tala med klienten (i det som exempel nämnda fallet kan det ju tänkas att klienten har

någon invändning beträffande det åberopade kvittot). Mötes advokaten av en icke förutsedd invändning om rättegångshinder (han har t. ex. råkat stämma till fel forum eller förbisett en skiljedoms klausul), är det väl kanske inte så mycket att invända mot att han återkallar talan, om invändningen är klart befogad, men han synes inte därigenom sätta sin klient i bättre läge än om rätten meddelar ett avvisningsbeslut. Föreligger minsta tvekan om det berättigade i invändningen, bör advokaten inte återkalla klientens talan utan dennes samtycke.

Den här diskuterade frågan om vad advokatens plikt till trohet och lojalitet mot klienten kräver är av särskild betydelse, när det gäller ställningstagande till förlikningsförslag. En förlikning är ej sällan ett mycket lämpligt sätt att bringa en tvist ur världen. Ofta är det svårt att med någon högre grad av säkerhet förutsäga utgången av en process. Genom en förlikning besparas parterna risker och kostnader av skilda slag, tidsvinsten blir ofta betydande, och förlikningen efterlämnar i allmänhet inte den bitterhet som den ena partens fullständiga nederlag lätt skapar. Det är en advokats plikt att, när han biträder part i en tvist, alltid ha blicken öppen för de förlikningsmöjligheter som kan yppa sig och att tillråda förlikning, när han finner att en sådan bäst gagnar klientens intresse.²⁶ I IRGA har under punkt 11 utsagts att en advokat, när det ligger i klientens intresse, skall sträva efter att få till stånd en lösning genom överenskommelse i stället för att sätta i gång process.

En gängse anmärkning mot många av 1600- och 1700-talens advokater var att de, för att få tillfälle att tjäna pengar, mot bättre vetande avrådde sina klienter från att ingå förlikning. Någon gång kan man väl alltjämt få höra uttryck för denna "klassiska" misstro mot advokaterna, en misstro som en gång i tiden säkerligen inte var oberättigad. Med den utveckling advokatväsendet undergått torde man våga påstå att numera i stort sett fog saknas för denna misstro. Jag har i varje fall ytterligt sällan hört klagomål över att någon advokat skulle ha underlåtit att tillråda förlikning, när så bort ske. Vanligare är att en klient säger sig vara besviken över att hans advokat inte vill fortsätta att processa utan föreslår en förlikning, som klienten inte vill acceptera. Såvitt jag kunnat konstatera, är dagens advokater i högsta grad inriktade på att söka åstadkomma förlikningar.

Emellertid måste en advokat betänka att det i princip är hans klients sak att avgöra om han vill acceptera eller avböja en förlikning. Även om en rättegångsfullmakt innefattar *behörighet* att ingå förlikning (se RB 12: 14 första stycket punkt 5), innebär detta inte utan vi-

²⁶ Se härom bl. a. *Vinge* s. 40—41 och *Stang Lund* s. 63—64.

dare att advokaten också fått *befogenhet* att träffa vilken förlikning som helst. Detta beror på vilket uppdrag han fått och åtagit sig att utföra. Naturligtvis kan en klient ha tillkännagivit att advokaten får träffa förlikning på de villkor han själv finner lämpliga, men enbart den omständigheten att fullmakten ger advokaten behörighet att ingå förlikning kan inte tilläggas denna innebörd. Huvudregeln måste vara att förlikning inte får ingås utan klientens samtycke.

I ett fall, *SB 1946 s. 52—54*, har danska sagførerneævnet skarpt reagerat mot en advokat, som träffat förlikning utan klientens hörande. Advokaten hade på uppdrag av en klient väckt talan mot en ingenjör med yrkande bl. a. om ogiltigförklaring av ett mellan parterna träffat avtal. Sedan talan ogillats av ØLR, fullföljde advokaten talan till højesteret. Några dagar innan huvudförhandlingen i højesteret skulle äga rum kom advokaten emellertid till den uppfattningen att talan var utsiktslös. Han försökte få förhandlingen uppskjuten, men denna begäran avslogs. Utan att ha varit i kontakt med sin klient, vars dåvarande adress advokaten inte kände till, träffade han med motparten förlikning av innehåll att klientens talan återkallades mot det att motparten avstod från krav på ersättning för rättegångskostnaderna.

Sagførerneævnet fann att advokaten icke handlat "sagførermaessigt försvarligt", då han satt sig i den situationen att han blivit nödsakad att ta slutlig ställning till möjligheten att hävda sin klients ståndpunkt först omedelbart före "Proceduren" och vid en tidpunkt, då han var utan förbindelse med sin klient och sålunda måste träffa en så avgörande disposition som en förlikning utan att i förväg inhämta klientens godkännande. Naevnet dömde advokaten att böta 1 000 kr. Till denna bedömning bidrog emellertid också den omständigheten att advokaten, sedan han ett par veckor efter förlikningen fått uppgift om klientens adress, gjort sig skyldig till avsevärt dröjsmål med att underätta klienten om den träffade förlikningen.

Även i Sverige har förekommit disciplinärt ingripande mot advokater, som ingått förlikning med motparten utan klientens samtycke. Se sålunda *TSA 1967 s. 25 (7)* och *1977 s. 151 (11)*. I ett liknande fall, *TSA 1970 s. 102 (12)*, nöjde sig styrelsen med att göra ett uttalande. I detta fall hade advokaten, sedan klienten vägrat godkänna förlikningen, tillsett att denna hävdes.

Att undantagslöst upprätthålla regeln att en advokat inte får träffa förlikning utan klientens samtycke vore emellertid knappast rimligt. Advokaten kan komma i det läget att han omedelbart — och utan att kunna få kontakt med sin klient — måste i dennes intresse kunna utnyttja föreliggande behörighet att godtaga en av motparten erbjuden förlikning.

En sådan situation förelåg i fallet *TSA 1966 s. 45 (14)*. Vid första inställelsen i ett kravmål, som gällde ett belopp av ca 85 kr, bestred svaranden käromålet men erbjöd förlikningsvis betalning med 75 kr. Kärandens advokat, som kände till att svaranden var "en synnerligen betalningsovillig person" med tvivelaktig solvens, godtog förlikningen och mottog beloppet 75 kr. Styrelsen fann att advokaten i detta fall inte handlat felaktigt genom att — med avvikelse från vad som i princip bör gälla — godtaga förlikningen utan klientens samtycke. Som skäl anförde styrelsen att tvisten rört ett obetydligt belopp, att advokaten haft anledning att bedöma förlikningen såsom förmånlig för klienten och att utgå ifrån att denne skulle godkänna densamma samt att ett uppskov med målet för att inhämta klientens samtycke skulle ha medfört ytterligare kostnader för klienten.

Den omständigheten att advokaten hade anledning att bedöma förlikningen såsom förmånlig för klienten och att utgå ifrån att denne skulle godkänna densamma hade väl i och för sig inte berättigat honom att förlika målet utan klientens samtycke. Avgörande för styrelsens ställningstagande var säkerligen det obetydliga belopp som tvisten gällde jämte det förhållandet att ett uppskov skulle ha föranlett kostnader, som med hänsyn till det ringa tvisteföremålet skulle ha framstått som meningslösa.

Mot bakgrund av nu redovisad praxis har i 21 § SRGA föreskrivits att en advokat inte utan klientens samtycke får träffa förlikning med motparten, dock att advokaten, om ställningstagandet till förlikningsförslag kräver sådan skyndsamhet, att klientens samtycke inte kan inhämtas, får, om han är behörig därtill, godtaga förlikning, som han finner bäst förenlig med klientens intressen.

Principen att en advokat skall utföra sitt uppdrag i enlighet med de instruktioner han accepterat och därmed utfäst sig att följa gäller även i andra avseenden än de nu behandlade. Om advokaten exempelvis lovat att personligen utföra ett uppdrag, är han i princip skyldig att göra detta och får inte överlåta åt någon annan att utföra uppdraget.²⁷ I ett fall, *SB 1944 s. 68—70*, har sagførernaevnet tilldelat en advokat iredtsettelse för det han, trots löfte till klienten att personligen utföra talan i ett mål, låtit sin biträdande jurist inställa sig både i underretten och landsretten. I det fallet förklarade naevnet också att advokaten på grund av vad som förekommit icke ägde begära något vederlag för domstolsinställelserna.

²⁷ Se *Axel H. Pedersen, Advokatgerningen I s. 128*.

19.9. Bristande oppriktighet och sanningsenlighet

I plikten till trohet och lojalitet mot klienten ligger bl. a. en skyldighet för advokaten att vara absolut oppriktig och sanningsenlig i alla sina uttalanden till klienten. Först och främst gäller detta vid hans rådgivning. De råd han ger klienten skall vara ett uttryck för hans oppriktiga mening. Finner han en fråga tveksam, får han inte framställa den som klar. Ej heller får han hålla sin klient i okunnighet om de risker och kostnader som kan vara förenade med ett handlande i den ena eller andra riktningen.²⁸ I IRGA punkt 10 första stycket heter det också att en advokat alltid skall ge sin klient "a candid opinion on any case".

Skyldigheten att vara oppriktig mot klienten innebär också att advokaten inte kan av annan, t. ex. motparten eller dennes advokat, ta emot några förtroenden, som han inte får yppa för sin klient. *Vinge* har med allt fog varnat mot mottagande av sådana förtroenden.²⁹ I England har The Law Society's styrelse (the Council) uttalat att en solicitor, som av motparten tagit emot vissa uppgifter i förtroende, därigenom handlat felaktigt. The Council förklarade att solicitorn inte kunde för sin klient yppa de uppgifter motparten lämnat honom i förtroende men att han därmed också satt sig i den situationen att han måste meddela klienten att han mottagit sådan förtrolig information och därför måste fransäga sig uppdraget.³⁰

Tidigare har framhållits att en advokat inte för klienten får hemlighålla ett eget intresse i den sak som uppdraget avser och att han inte får i hemlighet förbehålla sig eller mottaga provision eller annan gottgörelse från någon annan än klienten. Självfallet får han inte heller utan klientens vetskap åtaga sig ett uppdrag av någon, vars intresse strider mot klientens.

Även i andra avseenden måste man av advokaten fordra absolut oppriktighet mot klienten. Sålunda har den norska advokatorganisationens hovedstyre i ett fall, *NSB 1951 s. 197*, tilldelat en advokat advarsel och dömt honom att böta 500 kr för det han för klienten hemlighållit att han uppburit visst kostnadsbelopp, som utdömts av prISRätt; advokaten hade till klienten översänt en av honom själv bestyrkt avskrift av domen men i denna avskrift utelämnat vad som i domen sagts om kostnadsersättning till klienten. I ett senare fall, *NAB 1969 s. 192—194*, har hovedstyret uttalat att en advokat handlat i strid mot god advokatskikk bl. a. genom att i en lånetransaktion, som advokaten förmedlat, inte ge sina klienter uttömmande och korrekta upplysningar om de reella lånevillkoren. Advokaten tilldelades advarsel.

²⁸ Se bl. a. *Stang Lund s. 56—57* och s. 64.

²⁹ *Vinge s. 82—83*.

³⁰ *Lund, Solicitors s. 86*.

Särskilt förkastligt är naturligtvis att advokaten lämnar sin klient positivt osanna uppgifter. De fall där detta sker i samband med arvodessdebitering behandlas närmare i 22 kap. Men att lämna osanna uppgifter till klienten strider mot god advokatsed även i andra fall.

I England har osanna uppgifter till klienten om att vissa åtgärder vidtagits, ehuru så ej skett, bedömts såsom "professional misconduct".³¹ Även i andra länder betraktas ett dylikt beteende såsom ett allvarligt åsidosättande av plikten till trohet och lojalitet mot klienten. I fallet *SB 1958 s. 62—63* dömde sålunda sagførernaevnet en advokat att böta 500 kr. för det han gjort sig skyldig till dröjsmål med insändande av en ansökan till viss myndighet men vid förfrågningar från klientens sida uttalat sig på ett sätt som ingav klienten den felaktiga uppfattningen att ansökan var ingiven. Och i fallet *AB 1969 s. 115—116* dömde advokatnaevnet en advokat att böta 1 000 kr för det han, som åtagit sig uppdrag att indriva en fordran, inte gjort något åt saken men för klienten sanningslöst uppgivit att rättsliga åtgärder vidtagits och att saken hade sin gång.

I Sverige har förekommit följande fall.

TSA 1949 s. 27 (2). En advokat, som för sin klients räkning uppburit 300 kr av motparten, lämnade vid förfrågningar från klientens sida den oriktiga uppgiften att han inte mottagit något belopp. För detta beteende — och för avsevärt dröjsmål med redovisning — ådömdes han disciplinär påföljd jämlikt 36 § andra stycket i advokatsamfundets dåvarande stadgar (nu motsvarande RB 8:7 andra stycket).

TSA 1955 s. 33 (4). En advokat hade åtagit sig att tillskriva ett försäkringsbolag men uppsköt detta, enär han fann uppdraget "olustigt" och kände sig övertygad om att bolagets svar skulle bli avböjande. När klienten sedan vid ett par tillfällen frågade honom hur ärendet låg till, förklarade han att svar från bolaget ännu icke erhållits. Styrelsen fann att advokaten genom att lämna klienten detta avsiktligt vilseledande besked handlat i strid mot god advokatsed och tilldelade advokaten erinran.

TSA 1960 s. 37 (9:I). En advokat, som grovt misskött ett skilsmässoupdrag från en i utlandet bosatt klient och lämnat denne osanna uppgifter om vad som åtgjorts i saken, tilldelades av styrelsen varning.

TSA 1960 s. 39 (9:II). En advokat, som genom obehörigt dröjsmål misskött ett uppdrag och lämnat klienten osanna uppgifter om vad som åtgjorts i saken, tilldelades av styrelsen varning.

TSA 1963 s. 70 (9). I detta fall, som tidigare behandlats i annat sammanhang,³² hade en advokat i ett brev till en klient uttryckt sig på ett

³¹ *Lund, Solicitors* s. 58.

³² Se ovan s. 226.

sätt som varit ägnat att hos den som saknat kännedom om vad som förekommit framkalla en felaktig uppfattning därom. Då emellertid klienten ägt kännedom om vad som förekommit och därför ej kunnat vilseledas av brevets missvisande innehåll, vidtog styrelsen inte någon disciplinär åtgärd utan nöjde sig med att uttala att advokaten förfarit oaktsamt.

TSA 1971 s. 151 (12). En advokat, som ombesörjt en fastighetsförsäljning och som på klientens förfrågan lämnat vilseledande uppgift om vem som uppburit viss försäljningsprovision, tilldelades av disciplinnämnden erinran.

19.10. Andra fall av bristande lojalitet

En advokat får under inga omständigheter tillråda klienten att handla på ett sätt som advokaten inser vara brottsligt eller eljest olagligt. Även om denna regel väl främst är förestavad av hänsyn till de andra berättigade intressen som begränsar advokatens frihet att handla, synes det inte oberättigat att betrakta det som illojalt även mot klienten, om advokaten medvetet utsätter denne för de påföljder som ett olagligt handlande kan föranleda.

I Danmark har sålunda förekommit att en advokat ådömts suspension bl. a. för det han i två fall tillrätt klienter att råda över utmätt egendom och sålunda utsatt klienterna för straff rättslig påföljd (*SB 1923 s. 30—31*).

Under bensinransoneringen i samband med andra världskriget förekom i Sverige ett fall, *TSA 1950 s. 16 (8)*, där en advokat sökt förmå en klient att skaffa honom bensinkuponger mot det att advokaten avstod från en arvodesfordran. Styrelsen fann att advokaten därigenom brutit mot god advokatsed och tilldelade honom erinran. Vid påföljdens bestämmande tog styrelsen hänsyn till att advokaten handlat av oförstånd.

Från Norge föreligger ett fall, *NSB 1962 s. 196*, där styret i Oslo krets uttalat att en advokat handlat i strid mot god advokatsed genom att råda en klient att begå självtäkt (byta ut ett tamburlås i en uthyrd lägenhet), detta oavsett om självtäkten var straffbar eller ej. Beslutet fastställdes av hovedstyret med fem röster mot två.

I avdelningen om avböjande av uppdrag har framhållits bl. a. att en advokat är skyldig att avböja varje uppdrag, vars fullgörande — enligt vad advokaten inser — skulle innebära ett uppsåtligt främjande av orätt.³³ Om en advokat åtager sig ett sådant uppdrag, gör han sig inte bara skyldig till en uppsåtlig kränkning av ett annat berättigat in-

³³ Se ovan s. 164 f f.

tesse, utan han handlar också orätt mot klienten, ty det är hans plikt mot denne att avråda från dylikt handlande.

I detta sammanhang må omnämnas fallet *TSA 1967 s. 21 (6)*. I det fallet hade en advokat på uppdrag av två makar överklagat en utmätning under åberopande av ett äktenskapsförord, varigenom mannen, sedan han av underrätt dömts att betala ca 8 700 kr till en borgenär, skänkt alla sina utmättningsbara tillgångar till sin hustru. Denna åtgärd från mannens sida föranledde allmän åklagare att åtala mannen för oredlighet mot borgenärer. Disciplinnämnden uttalade att advokaten förfarit felaktigt genom att på makarnas vägnar överklaga utmätningen och därvid åberopa äktenskapsförordet i stället för att avråda makarna därifrån och upplysa dem om de civilrättsliga och straffrättsliga konsekvenser som förordet kunde medföra. Nu fann nämnden visserligen att advokaten handlat av oförstånd och okunnighet, och påföljden stannade därför vid varning, men nämndens beslut ger ett klart uttryck för vad advokatens plikt mot klienterna krävt.

Gränsen mellan vad som är illojalt och vad som bör betecknas endast som bristande omsorg om klientens intresse är väl i viss mån flytande, men brist i omsorg kan vara så graverande och präglas av sådan likgiltighet för klientens intresse, att det ter sig befogat att beteckna handlandet såsom illojalt eller i allt fall såsom gränsande till illojalitet.

Som exempel på här åsyftade fall kan nämnas följande.

SB 1927 s. 65. Sagförrådet uttalade att en advokat förfarit "utilbörlig", då han — sedan han biträtt en bilfirma med återtagande på exekutiv väg av en bil — utan lov låtit barn leka med bilen och lånat ut den till andra, delvis till turer, i vilka han själv deltagit.

SB 1944 s. 144—145. En advokat, som låtit sin klient underteckna en av advokaten uppsatt, oåterkallelig försäljningsfullmakt för en mäklare (också advokatens klient), tilldelades av sagförrådet advarsel för det han i fullmakten intagit en bestämmelse, som tillförsäkrade mäklaren ett vederlag av sådan storlek att domstol sedermera i rättegång mellan klienten och mäklaren förklarade avtalet därom ogiltigt enligt 31 § Aftaleloven.

TSA 1969 s. 29 (12). I detta fall, som tidigare nämnts i annat sammanhang,³⁴ hade en advokat, som var förordnad till offentlig försvarare för en för olika förmögenhetsbrott misstänkt person, utan att höra klienten — och i förlitande på uppgifter, som han fått av en annan klient — meddelat en utomstående, som hade ett ekonomiskt mellanhand med klienten, att den sistnämnde gjort sig skyldig till förskingring av en inteckning, vilken uppgift sedermera befanns vara oriktig.

³⁴ Se ovan s. 193.

Att advokaten på detta sätt — utan att ens höra sin klient — för annan uppgivit att klienten begått visst brott betecknades av disciplinnämnden som oförsvarligt, och advokaten tilldelades disciplinär påföljd.

Advokatens åtgärd att enbart på grundval av en annan persons uppgifter och utan klientens hörande beskylla denne för brott framstår onekligen som ett markant åsidosättande av plikten till trohet och lojalitet mot klienten. Nu var denne uppenbarligen inte "guds bästa barn", och i och för sig kunde det ligga nära till hands att misstänka att klienten, som begått flera andra brott, handlat brottsligt även i detta fall. Men uppenbarligen hade det varit advokatens självklara plikt att höra sin klient, innan han på detta sätt uttalade sig om dennes handlande.

19.11. Affärer med klienten

Under 3. i detta kapitel har framhållits att en advokat inte får medvetet försätta sig i den situationen att han får ett intresse, som strider mot klientens intresse eller kan komma i konflikt med detta, liksom också att han inte för klienten får hemlighålla ett eget intresse i den sak som uppdraget avser.

Allmänt anses att en advokat inte heller genom avtal med klienten bör göra sig själv ekonomiskt intresserad i den sak som han fått om hand. Skälet härtill är framförallt att advokaten är skyldig att bevara sin oavhängiga ställning, ty denna utgör en grundförutsättning för att han å ena sidan inte skall frestas att överskrida de gränser som lag och god advokatsed sätter för hans handlingsfrihet och å andra sidan skall kunna inom dessa gränser handla uteslutande med klientens bästa som riktmärke.³⁵

Om advokaten genom avtal med klienten förvärvar ett eget ekonomiskt intresse i den sak som uppdraget gäller, föreligger risk för att han så helt identifierar sig med klienten, att han åsidosätter sin skyldighet att respektera andra berättigade intressen, som begränsar hans frihet att handla, liksom också risk för att han i vissa situationer tänker mera på sitt eget intresse än på klientens. Inte minst gäller det sistnämnda redan vid avtalets ingående; han är ju då i det onormala läget att han skall söka tillgodose både klientens och sitt eget intresse.

I fråga om rättegångar gäller i England som regel att en klient inte är bunden av en överlåtelse av processföremålet till den solicitor som för hans talan, dock att undantag synes gälla i fråga om överlåtelse till säkerhet för vederbörliga kostnader.³⁶ I ARGÄ 1969 stadgas att en advo-

³⁵ Om vikten av oavhängighet se bl. a. *Axel H. Pedersen*, Advokatgeringen I s. 115 ff. I TRGA § 30 (1) är särskilt stadgat att en advokat inte får ingå några förbindelser, som kan äventyra hans oavhängighet.

³⁶ *Cordery* s. 134.

kat under en process inte bör själv förvärva någon del i processföremålet eller på annat sätt skaffa sig ett ekonomiskt intresse av sakens utgång, dock att han kan förvärva en del i processföremålet till säkerhet för sitt arvode, liksom han i ett tvistemål inte är förhindrad att med klienten träffa ett riskavtal, dvs. ett avtal om s. k. "contingent fee" (EC 5—7 och DR 5—103 A). Även i IRGA punkt 12 uttalas att en advokat inte bör förvärva något ekonomiskt intresse i den sak som han för.

Likaså har i NRGAs § 12 första stycket föreskrivits att en advokat inte får göra sig ekonomiskt intresserad i utfallet av en tvist genom att det omtvistade kravet eller en del av detta överlåtes till advokaten, en regel från vilken dock kretsstyret i särskilda fall kan medge undantag.

Samma uppfattning har uttalats av *Axel H. Pedersen*,³⁷ och utan att kunna hänvisa till något svenskt avgörande, som direkt stöder min mening, vill även jag hävda att det inte är förenligt med god advokatsed att en advokat av klienten förvärvar processföremålet eller del däri, i varje fall inte, om det sker utan redovisningsskyldighet till klienten för det slutliga utfallet. Möjligen kan en överlåtelse till säkerhet för advokatens arvode och utlägg anses tillåten, men i den mån rättegången slutar med att advokaten tillföres något därutöver, bör överskottet tillfalla klienten. Som skäl för min uppfattning vill jag åberopa dels det av hänsyn till rättskipningen principiellt olämpliga i att advokaten får ett eget intresse i processen, dels — och inte minst — det stötande i att en klient genom en överlåtelse till sin advokat någonsin skulle kunna försättas i ett ekonomiskt sämre läge än om ingen överlåtelse skett. Detta får inte bli resultatet av en transaktion mellan advokaten och klienten.

Även om ett uppdrag avser annat än en rättegång, är det principiellt olämpligt att advokaten genom avtal med klienten förvärvar egendom, med vilken han till följd av uppdraget har att ta befattning. Varje sådant avtal kan skapa risk för att klientens intressen inte blir fullt ut tillgodosedda. Ibland kan en sådan transaktion rent av sägas innebära att advokaten till egen nytta missbrukar sin förtroendeställning,³⁸ men även om så inte skulle vara fallet, bör mellan advokaten och klienten över huvud taget inte förekomma affärstransaktioner, vid vilka advokaten har ett och klienten ett annat intresse.³⁹

I överensstämmelse med denna uppfattning anses en engelsk solicitor, som köpt egendom av klienten, bevisskyldig för att klienten blivit "duly informed" och "duly advised" samt att priset varit "just". Kan

³⁷ *Axel H. Pedersen*, Advokatgerningen I s. 129.

³⁸ Se därom ovan s. 250 f f.

³⁹ Se *Vinge* s. 59.

solicitorn inte visa allt detta, kommer transaktionen att underkännas av domstol.⁴⁰

I ARGA 1969 stadgas att en advokat inte skall inlåta sig på affärs-
transaktioner med klienten, om advokaten och klienten har "differing
interests", och klienten utgår ifrån att advokaten skall tillvarata hans
intresse, såvida inte klienten har samtyckt "after full disclosure" (DR
5—104 A).

Det danska sagförrådet har betecknat det som "uheldig" att en ad-
vokat, som förvaltar ett dödsbo, själv under hand övertar en tillgång i
boet; *SB 1924 s. 70*. Likaså har man i Norge reagerat mot att en advo-
kat, som var förvaltare i en konkurs, köpt en bil av konkursboet utan att
förelägga saken för kreditorutvalget eller skifteretten.⁴¹ Ehuru det förut
omnämnda stadgandet i NRGGA § 12 första stycket endast avser tvist,
torde i Norge som allmän princip gälla att en advokat — varken i eller
utanför rättegång — bör förvärva något intresse i det som är föremål för
uppdraget.⁴²

I svensk praxis har förekommit följande fall.

TSA 1953 s. 30 (5). En advokat, som av delägarna i ett dödsbo (två
äldre damer och en medelålders man) fått i uppdrag att sanera döds-
boets i hög grad tilltrasslade affärer, bildade tillsammans med sin bi-
trädande jurist, den manliga dödsbodelägaren och ytterligare en person
ett konsortium, som av dödsboet på 50 år arrenderade åkerjorden på en
dödsboet tillhörig lantegendom för att där bedriva fruktodling. Arren-
derätten intecknades, och samtliga fordringsinteckningar nedflyttades
att till förmånsrätten gälla efter denna nyttjanderättsinteckning. När
detta avtal ingicks, anlidade dödsbodelägarna inte någon annan rådgiv-
vare än advokaten. Advokatsamfundets styrelse fann av utredningen
framgå att dödsbodelägarna själva saknat förutsättningar att bedöma
den rättsliga och ekonomiska betydelsen av arrendevillkoren, ett förhål-
lande som advokaten måste ha insett. Styrelsen uttalade att advokaten
genom att under dessa förhållanden trots sin ställning som dödsbodel-
ägarnas förtroendeman ingå arrendeavtalet, vilket kunnat äventyra
klienternas intressen, allvarligt åsidosatt sina plikter som advokat. Föl-
denna och andra förseelser ansågs advokaten ha förskyllt varning.

TSA 1962 s. 13 (5). Styrelsen uttalade att en advokat, som vid
bouppteckningen i ett dödsbo företrätt vissa dödsbodelägare, förfarit
olämpligt genom att därvid själv köpa vissa föremål av dödsboet.

TSA 1965 s. 27 (6). En advokat, som förordnats till boutredningsman
i ett dödsbo, i vilket fanns endast en dödsbodelägare (en över 80 år

⁴⁰ *Cordery* s. 124—125.

⁴¹ *Axel H. Pedersen*, Advokatgerningen I s. 132.

⁴² Se *Halvorsen* i NAB 1969 s. 32.

gammal dam), medverkade till att dödsbodelägaren undertecknade ett köpekontrakt, varigenom en dödsboet tillhörig fastighet såldes till advokatens hustru. Disciplinnämnden uttalade att advokaten förfarit oriktigt genom att, trots sin ställning som boutredningsman, medverka till försäljningen och att han genom att på en gång företräda dödsboets och sin hustrus samt därmed även sina egna intressen försatt sig i en situation, som lätt kunde ge anledning till misstankar att han ville tillgodose sin hustrus och sina egna intressen i högre grad än dödsboets. Då advokaten genom sitt förfarande åsidosatt sina plikter som advokat, tilldelade nämnden honom erinran.

Den milda bedömningen i det sistnämnda fallet torde ha berott på att nämnden inte ansett sig kunna med säkerhet fastslå att försäljningen skett till pris understigande marknadsvärdet.

I 22 § första stycket SRGA har uttalats att mellan advokat och klient inte bör, bortsett från normala transaktioner inom ramen för en av klienten driven rörelse, förekomma andra ekonomiska transaktioner än vad som följer av uppdragsförhållandet. Advokaten bör sålunda, heter det vidare, regelmässigt inte inlåta sig i affärsförbindelser med klienten och inte personligen ekonomiskt engagera sig i dennes affärer. I 20 § FRGA har uttalats att en advokat bör undvika sådana affärstransaktioner med sin huvudman, som icke har samband med advokatverksamheten. Den norska kommitté som 1972 framlagt förslag till ändringar i NRGÅ har också föreslagit en bestämmelse om att en advokat icke under utförandet av ett uppdrag bör ekonomiskt engagera sig i klientens affärsverksamhet.

Huruvida det nyss återgivna stadgandet i 22 § första stycket SRGA avser även inrop på en offentlig auktion, som advokaten på klientens vägnar anordnat, torde få betecknas som tveksamt. Det i praktiken vanligaste fallet är förmodligen det som föreligger, när en advokat såsom boutredningsman i ett dödsbo låter försälja dödsboet tillhörig fast eller lös egendom på offentlig auktion. Kan han då anses oförhindrad att inropa egendom för sin egen räkning?

För min del är jag benägen att bedöma denna fråga på följande sätt. Advokaten kan ha fått uttryckligt uppdrag att bevaka att viss dödsboets egendom vid auktionen inte slumpas bort för alltför billigt pris, men även om sådant särskilt uppdrag inte lämnats, torde med boutredningsmannens allmänna plikt att ägna dödsboets angelägenheter omsorg följa viss skyldighet att vid auktionen tillse att egendom av mera betydande värde inte blir såld till annan för uppenbart underpris. Om advokaten för att förhindra ett sådant auktionsresultat ropar in egendom, måste han anses ha gjort detta för dödsboets räkning och kan inte — i varje fall inte utan klienternas samtycke — få för egen del behålla vad han ro-

pat in. Är situationen inte den nu antydda, möter väl i och för sig inte hinder för advokaten att göra inrop vid auktionen, men till förhindrande av att det skall kunna sägas att han därvid tillgodosett ett eget intresse på sina klienters bekostnad, synes mig det lämpligaste vara att han bereder dem — eller någon av dem enligt överenskommelse eller "auktion" dem emellan — tillfälle att, om de så önskar, övertaga inropet utan någon vinst för advokaten.

I fråga om gåvor och andra benefika rättshandlingar av klienten till förmån för advokaten hänvisas till vad som anförts i 15 kap.⁴³

Även lånetransaktioner mellan advokaten och klienten är i princip olämpliga, dels därför att de kan leda till att den ena parten råkar i ekonomiskt beroende av den andra,⁴⁴ dels därför att en lånetransaktion mellan advokaten och klienten innebär ett handlande från advokatens sida i en situation, där en intresse motsättning föreligger mellan honom och klienten. En utlåning från klienten till advokaten kan innebära att klienten ikläder sig en risk, som en ansvarskännande advokat bort avråda honom ifrån,⁴⁵ och en utlåning från advokaten till klienten kan vara förknippad med villkor, som måste betecknas som otillbörliga.

I England har Understrukits nödvändigheten av försiktighet vid utlåning till klienten. Om något lånevillkor avviker från "strictly usual terms", bör solicitorn sålunda begära att klienten anlitar en annan solicitor; annars riskerar han att villkoret inte håller, såvida han inte kan bevisa att omständigheterna blivit till fullo klargjorda för klienten. Och samma principer gäller, om det är solicitorn som lånar av klienten.⁴⁶

I ARGA 1969 uttalas att en advokat inte skall försöka övertala klienten att låta advokaten investera pengar i ett klientens företag och *ej* heller missbruka sin ställning som advokat till att söka förmå klienten att investera i ett företag, i vilket advokaten är intresserad (EC 5—3).

Det danska sagförrnaevnet har i ett fall, *SB 1947 s. 100—101*, dömt två advokater att böta vardera 1 000 kr för det de finansierat en entreprenörsverksamhet och härför betingat sig uppenbart orimliga belopp som "riskpremie", och i ett senare fall, *AB 1960 s. 197—198*, har advokatnaevnet ingripit mot en advokat, som lånat en klient 5 000 kr mot en revers på 6 500 kr jämte ränta (motsvarande en effektiv ränta av ca 19 %). I DRGA Afsnit VI punkt 3. har uttalats bl. a. att en advokat bör utvisa "den störste tilbageholdenhed" med finansiering av klienter.

⁴³ Ovan s. 185 ff.

⁴⁴ Se därom *Hillström* i TSA 1969 s. 283.

⁴⁵ Jfr det ovan s. 251 refererade fallet *TSA 1967 s. 19 (5)*.

⁴⁶ *Cordery* s. 127—129.

I Norge har advokatforeningens hovedstyre redan i ett uttalande 1930 betecknat det som "upassende for en sakfører" att vid utlåning betinga sig gottgörelse, som inte stod i rimligt förhållande till risken; *NSB 1930 nr 16 s. 4 punkt 6*.⁴⁷

I Sverige har disciplinnämnden i ett fall, *TSA 1969 s. 31 (13)*, disciplinärt bestraffat en advokat för det han vid utlåning till en klient betingat sig och mottagit gottgörelse utöver skälig ränta. Beslutet motiverades därmed att advokaten åsidosatt sina plikter som advokat (RB 8:7 andra stycket). Om advokatens förfarande ansetts innebära ocker, hade uppenbarligen RB 8:7 första stycket varit tillämpligt.

Principen att en advokat, om han nu finner sig böra lämna en klient lån, inte får betinga sig eller mottaga annat vederlag än skälig ränta har därefter uttryckligen fastslagits i 22 § andra stycket SRGA.

Disciplinär reaktion mot advokat på den grund att denne lämnat klienten lån har förekommit även i sådana fall där utlåningen inneburit främjande av syften, till vilkas ernående advokaten över huvud taget inte bort medverka. Exempel härpå är fallen *TSA 1949 s. 31 (9)* och *1952 s. 24 (8)*, båda avseende medverkan i osunda spekulationsaffärer.

Såsom framgår av den lämnade framställningen har de disciplinära reaktioner som förekommit i anledning av lånetransaktioner mellan advokat och klient avsett sådana fall där lånetransaktionen utgjort ett led i främjandet av ett otillbörligt syfte eller där den inneburit illojalitet från advokatens sida gentemot klienten. Däremot synes man inte i något land ha ansett sig kunna kategoriskt förbjuda varje lån från advokaten till klienten eller vice versa. *Vinge* har i detta avseende uttalat att den advokat "gör säkert klokt", som med största möjliga stränghet tillämpar grundsatsen att inte låna ut pengar till en klient och inte låna pengar av en klient,⁴⁸ och *Vinges* uttalande har — uppenbarligen med gillande — återgivits av *Axel H. Pedersen*⁴⁹ *Bødtker* har givit advokaterna rådet: "Unngå også ethvert lån fra parten og likeså lån til parten".⁵⁰

Vinges och *Bødtkers* råd är förvisso välmotiverade, men det kan inte göras gällande att varje sådant lån skulle strida mot god advokatsed. Undantagsvis kan ett lån av advokaten till klienten eller av denne till advokaten vara helt anmärkningsfritt.

Varken i Danmark, Norge, Finland eller Sverige har man helt förbjudit lånetransaktioner mellan advokat och klient. I DRGA är, såsom tidigare nämnts, endast intaget ett råd till restriktivitet med finansie-

⁴⁷ Se också *Bødtker*, Sakførerforeningen s. 123 (35).

⁴⁸ *Vinge* s. 59.

⁴⁹ *Axel H. Pedersen*, Advokatgerningen I s. 133.

⁵⁰ *Bødtker*, God sakførerskikk s. 16.

ring av klienter, i NRGÄ finns ingen särskild bestämmelse i ämnet,^{50a} och i 22 § första stycket SRGA har man inskränkt sig till att uttala att advokaten "regelmässigt" inte "bör" lämna klienten lån eller mottaga lån av klienten. Förbudet mot att advokaten betingar sig eller mottager annat vederlag än skälig ränta för ett lån till klienten är däremot ovillkorligt. FRGA innehåller inte någon särskild bestämmelse om lån.

Om en advokat — med avvikelser från det principiellt lämpliga — lånar pengar av en klient, är det självklart att han måste vara absolut öppen och korrekt i allt som har att göra med lånetransaktionen. I fallet *TSA 1950 s. 17 (9:III)* tilldelades en advokat varning för det han, som av två gamla klienter fått lån mot säkerhet av inteckningar, föranlett dem att — för verkställande av visst utbyte av säkerheter — utlämna in-teckningarna till honom utan att upplysa långivarna om att deras pant-rätt i in-teckningarna gick förlorad genom att dessa utlämnades till ho-nom.

Ett par spörsmål, som länge varit ganska omstridda, är huruvida en advokat bör gå i borgen för en klient samt huruvida han i så fall får tillgodoräkna sig ekonomisk gottgörelse för sitt borgensåtagande.

Särskilt i Danmark synes detta tidigare ha varit en relativt vanlig före-teelse. Visserligen förklarade sagførerrådet redan i ett uttalande 1928 att det ej var kutym att advokater beräknade "riskpremie" eller "provision" för borgensåtaganden,⁵¹ men sådana fall förekom dock fortfarande. År 1948 fann sig *Axel H. Pedersen* föranlåten att varmt plä-dera för införande av en kollegial regel om att det icke överensstämmer med god sagførerskik att beräkna sig arvode, riskpremie eller provison för att ikläda sig borgen.⁵² Samma år tilldelade sagföremåevnet en ad-vokat advarsel för det han tillgodogjort sig provision med 1 450 kr för att gå i borgen för en klients växellån i en bank på 47 000 kr; *SB 1948 s. 237*.

År 1951 meddelades i SB att det inom sagförerrådet förelåg enighet om att fördöma advokats borgen för klienten.⁵³ En enskild advokat hävdade i SB att en advokat måste ha rätt att gå i borgen för vem han vill,⁵⁴ men rådet vidhöll sin ståndpunkt, och i ett uttalande 1954 för-klarade rådet det ligga "uden for saedvanlig praksis" att gå i borgen för klienten ävensom att en advokat icke är berättigad att tillgodoräkna sig riskpremie för att påtaga sig borgensförbindelser.⁵⁵

^{50a} 1972 års förslag till ändringar innehåller emellertid en sådan bestämmelse.

⁵¹ SB 1928 s. 21.

⁵² SB 1948 s. 161—166.

⁵³ SB 1951 s. 12.

⁵⁴ SB 1951 s. 66.

⁵⁵ SB 1954 s. 93.

I ett fall, *AB 1958 s. 288—289*, fann advokatnaevnet en advokat vara skyldig att till en klient återbetala 1 000 kr, som advokaten av klienten mottagit som vederlag för att han gick i borgen för denne. Som motive-ring anföordes att förfarandet innebar en icke acceptabel sammanblandning av klientens och egna intressen.

I DRGA Afsnit VI punkt 3. är stadgat bl. a. "En advokat bør ikke på-tage sig kaution for klienter."

Axel H. Pedersen har hävdad att regeln borde sammanfattas sålunda: "Det ligger udenfor saedvanlig praksis at påtage sig kaution for klien-ter, og det er ikke stemmende med god advokatskikk at beregne sig sa-laer, risikopraemie eller provision for at påtage sig kautionsforpligtel-ser eller for finansieringsvirksomhed. Et sådant vederlag skal tilbagebe-tales, hvis det er oppebåret."⁵⁶

I Norge har man också ställt sig kritisk mot advokaters borgensåta-ganden för klienter,⁵⁷ särskilt när advokaten tillgodoräknar sig gottgö-relse för åtagandet, och i NRGAs § 12 andra stycket har stadgats förbud mot att en advokat går i borgen ("kausjon") för klienter. Trots den ka-tegoriska avfattningen av denna bestämmelse torde man emellertid vid antagandet av densamma ha räknat med att undantagsfall kan tänkas, där det inte kan finnas något att anmärka mot att advokaten ikläder sig borgen för en klient.⁵⁸

I svensk praxis har förekommit uttalanden om att advokater förfarit olämpligt genom att gå i borgen för en klient. Så skedde exempelvis i fallet *TSA 1940 s. 123 (9)*, där en advokat ansågs ha förfarit i hög grad olämpligt genom att erbjuda sig att mot provision anskaffa kapital åt en klient och att härför ikläda sig ett betydande personligt ansvar. I detta fall torde det främst ha varit sammankopplingen med advokatens eget provisionsintresse som ansetts höggradigt olämplig. I det under förevarande avsnitt förut omnämnda fallet *TSA 1949 s. 31 (9)* vidtog styrelsen disciplinär åtgärd bl. a. på den grund att advokaten iklätt sig borgen för lån, som klienten upptog. Här var det fråga om medverkan i osunda fastighetsaffärer. Advokaten hade också skaffat klienten lån hos andra personer, som betingat sig oskäligen gottgörelse, liksom han själv debiterat ett uppenbart oskäligt arvode.

Avgörandena i de två nu nämnda fallen kan inte sägas ha givit nå-got entydigt svar vare sig på spörsmålet huruvida en advokat bör ikläda sig borgen för en klient eller på spörsmålet huruvida han i så fall har rätt att tillgodoräkna sig ersättning för borgensåtagandet.

I ett senare fall, *TSA 1969 s. 43 (23)*, har styrelsen emellertid uttalat

⁵⁶ Se *Axel H. Pedersen*, Advokatgemen I s. 174—180.

⁵⁷ Se *Bødtker*, God sakførerskikk s. 16.

⁵⁸ *Heiberg i NAB 1969 s. 5.*

att en advokat bort avböja att, på sätt som skett, ikläda sig borgen för vissa klientens skulder (lån och växlar) ävensom att han lämpligen icke bort, såsom också skett, utverka borgen av klienten på ett advokats inteckningslån.

Bakom den principiella uppfattningen att en advokat inte bör gå i borgen för klienten och inte heller utverka borgen av denne ligger samma synpunkter som anlagts på affärstransaktioner och lån mellan advokaten och klienten och som kan sammanfattas så, att man vill förebygga en sammanblandning av advokatens och klientens ekonomiska intressen, eftersom en sådan sammanblandning kan äventyra advokatens oavhängiga ställning.

Något absolut förbud mot borgensförbindelser kan man inte gärna uppställa. Exempelvis måste en advokat vara oförhindrad att hjälpa klienten med en enligt lag erforderlig borgen i samband med en ansökan om vräkning, kvarstad eller skingringsförbud.⁵⁹ I 22 § första stycket SRGA har man därför — liksom i fråga om lånetransaktionerna — nöjt sig med att uttala att advokaten "regelmässigt" inte "bör" ikläda sig borgen för klientens skulder och inte heller utverka dennes borgen för gäld.

Vad slutligen angår frågan huruvida en advokat får begära eller mottaga vederlag för borgen åt en klient, har man i SRGA ansett sig kunna vara mera kategorisk. I det hänseendet har man sålunda helt accepterat *Axel H. Pedersens* uppfattning⁶⁰ och i 22 § andra stycket föreskrivit att vederlag för borgen inte får begäras eller mottagas.

De väsentliga skälen till att på denna punkt ett absolut förbud införts torde ha varit dels att särskilt borgensåtaganden mot vederlag innebär att advokaten får ett eget ekonomiskt intresse, som kan strida mot klientens och som därför är oförenligt med den oavhängiga ställning advokaten bör intaga för att vara en lämplig rådgivare åt klienten (utländska erfarenheter visar att klara missbruk förekommit), dels att en möjlighet för advokaterna att "tjäna pengar på borgensförbindelser" skulle vara ägnad att stimulera till ingående av sådana förbindelser, vilket inte är önskvärt.

19.12. Trohets- och lojalitetsplikten efter uppdragets upphörande

Den omständigheten att en advokats uppdrag slutförts eller eljest upphört, t. ex. genom återkallelse eller avsägelse, innebär inte att advokaten i alla avseenden befrias från plikten till trohet och lojalitet mot klienten. Efter uppdragets upphörande är han visserligen inte längre skyldig

⁵⁹ Jfr *Vinge* s. 59.

⁶⁰ Se ovan s. 282.

— eller ens befogad — att vidtaga positiva åtgärder till främjande av det intresse som uppdraget avsett, men hans plikt till trohet och lojalitet mot klienten kvarstår så till vida att han inte heller i fortsättningen får vidtaga eller medverka till åtgärder, som strider mot det klientintresse han till följd av uppdraget haft att tillvarataga, liksom han inte får obehörigen utnyttja de uppgifter och upplysningar som han erhållit på grund av uppdraget.

Till en början är det klart att advokaten inte i den sak som uppdraget avsett får åtaga sig att biträda klientens motpart gentemot sin tidigare klient och att han inte heller får åtaga sig ett annat uppdrag mot denne, om de uppgifter som han fått till följd av uppdraget från den tidigare klienten kan tänkas få betydelse vid utförandet av uppdraget mot samma klient. De uppgifter denne lämnat får inte utnyttjas mot honom. I dessa frågor hänvisas till vad som anförts i 16 kap. under 1. Åsidosättande av nu angivna regler utgör ett svikande av plikten till trohet och lojalitet mot den tidigare klienten, vars uppdrag upphört.

Men advokaten får efter avslutande av ett uppdrag inte heller medverka till åtgärder, som — utan att direkt innebära att han åtager sig ett uppdrag *mot* den tidigare klienten — dock är ägnade att skada det intresse som advokaten hjälpt denne att tillvarataga.

I dansk praxis finns ett par exempel på åtgöranden av denna art.

SB 1950 s. 239—241. Två personer, A och B, hade lånat ut 32 000 kr till en tredje person, G, som drev en kaffebar. Synbarligen på båda parternas uppdrag uppsatte en advokat ett avtal, enligt vilket, om C sålde rörelsen, 25 % av inflytande kontant betalning skulle utbetalas till A och B i avbetalning på lånet. Ett halvår senare upprättade advokaten ett avtal mellan C och en i kaffebaren anställd person, D, varigenom D mot erläggande av 20 000 kr till C inträdde som "kommandatist" i rörelsen med rätt att få halva överskottet av denna och hälften av köpeskillingen vid dess försäljning. Advokaten underrättade inte A och B om detta avtal. A och B såg sig sedermera nödsakade att sälja sin fordran hos C med förlust. Sagførernaevnet fann att, då D:s intressen blev "sikret vaesendigt bedre" än A:s och B:s, och de sistnämnda lånat C 32 000 kr med "saerlig henblik" på kaffebarens värde, advokaten inte bort medverka till upprättandet av avtalet mellan G och D utan att underrätta A och B och eventuellt "sikre desse adgang til at varetage deres interesser."

Det kan kanske ifrågasättas huruvida advokaten i detta fall verkligen kunnat mot C:s önskan underrätta A och B om avtalet mellan C och D. Men under alla förhållanden borde han ha avböjt att medverka vid ingåendet av detta avtal, som tydligen var ägnat att skada det A:s och B:s intresse, som advokaten varit med om att söka skydda genom den refe-

rerade bestämmelsen i avtalet mellan A och B, å ena, samt C, å andra sidan.

AB 1958 s. 186. I egenskap av testamentsexekutör i en mans dödsbo medverkade en advokat till att den avlidnes hustru i ett nytt äktenskap tillskiftades boets fasta egendom för lägre värde än det verkliga mot det att hon upprättade ett testamente till förmån för sin makes bröstarringar. Sådant testamente upprättades. Något år senare biträdde samma advokat änkan med upprättande av ett nytt testamente, varigenom det första testamentet återkallades och andra testamentstagare insattes. Sagførernaevnet uttalade att advokaten, oavsett hur rättsförhållandet mellan änkan och hennes makes bröstarringar efter den träffade överenskommelsen gestaltade sig, handlat "sagførermaessigt urigtigt" genom att medverka vid upprättandet av det andra testamentet och inte underrätta bröstarringarna därom. Naevnet "misbilligede" därför advokatens handlande.

Även i detta fall måste advokatens handlande betecknas som illojalt. Bröstarringarna hade — liksom änkan — varit hans klienter när boet skiftades. Advokaten borde ha avböjt att medverka till att den ena avtalsparten — på sätt som skedde — helt undanröjde förutsättningen för den överenskommelse som träffats. Men det synes mig inte höjt över varje tvivel att advokaten mot ankans önskan skulle ha kunnat underrätta bröstarringarna om hennes åtgörande.

Även i svensk praxis har förekommit ett par fall av intresse i detta sammanhang.

TSA 1952 s. 27 (11). En advokat biträdde en rörelseidkare med upprättande av ett hyreskontrakt, varigenom denne av en fastighetsägare förhyrde den fastighet i vilken rörelsen bedrevs. I hyreskontraktet intogs en bestämmelse om rätt för rörelseidkaren att under hyrestiden köpa fastigheten för 48 000 kr. Ett par år senare — medan hyresförhållandet alltjämt bestod — blev advokaten konsulterad av en fastighetsmäklare, som på fastighetsägarens uppdrag frågade om nyssnämnda bestämmelse i hyreskontraktet utgjorde hinder för att fastigheten såldes till annan än hyresgästen; mäklaren uppgav att hyresgästen för det dåvarande avböjt ett erbjudande att köpa fastigheten för 48 000 kr. Advokaten svarade att bestämmelsen inte hindrade försäljning till annan, varpå han själv samma dag köpte fastigheten för en köpeskilling, som med några tusen kronor understeg 48 000 kr men som i kontraktet angavs till sistnämnda belopp för att advokatens tidigare klient, rörelseidkaren, inte skulle kunna invända att advokaten köpt fastigheten för billigare pris än det till vilket rörelseidkaren erbjudits att förvärva densamma. Rörelseidkaren hemställde sedermera hos advokaten att få köpa fastigheten, vilken hemställan advokaten emellertid avvisade.

Rörelseidkaren anmälde advokaten för advokatsamfundets styrelse. I disciplinärendet uppgav advokaten att han redan vid hyreskontraktets upprättande upplyst sin klient om att fastighetsägarens utfästelse att framdeles sälja fastigheten inte var rättsligen bindande. Anmälaren bestrid riktigheten av denna uppgift.

Då advokaten i denna sin egenskap biträtt rörelseidkaren vid hyreskontraktets upprättande, fann styrelsen att han, även om han därvid upplyst klienten om den ifrågavarande utfästelsens bristande rättsliga giltighet, förfarit oriktigt genom att sedermera låta sig konsulteras av ombud för fastighetsägaren och därvid reservationslöst förklara att utfästelsen icke utgjorde hinder för fastighetens försäljning till annan person. Styrelsen fann vidare att advokaten, som måste ha insett att det för rörelseidkaren var av intresse att fastighetsägaren stod fast vid sin utfästelse, förfarit i hög grad olämpligt genom att i strid med rörelseidkarens intresse själv förvärva fastigheten och därefter vägra att överlåta densamma till rörelseidkaren, ävensom genom att medverka till att köpeskillingen vid advokatens förvärv av fastigheten i syfte att vilseleda rörelseidkaren angivits till högre belopp än den i verkligheten överenskomna. Styrelsen fann att advokatens handlande, även om hans åtgöranden vid fastighetsförvärvet inte kunde anses innefatta oredlighet, varit ovärdigt en advokat, och då han genom vad som förekommit åsidosatt sina plikter som advokat, tilldelades han varning jämlikt RB 8:7 andra stycket.

När advokaten i det nu refererade fallet lät sig konsulteras av fastighetsägarens representant, var han otvivelaktigt verksam som advokat. Han handlade i denna verksamhet klart felaktigt genom att ge sin klients motpart (medkontrahent) råd i en angelägenhet, där den konsulterandes intresse stred mot det klientens intresse som han — låt vara på ett föga effektivt sätt — sökt tillgodose genom bestämmelsen i hyreskontraktet.

Men styrelsen tillämpade RB 8:7 andra stycket även på advokatens åtgärd att själv köpa fastigheten (genom ett köpekontrakt med missvisande innehåll) och därefter vägra att överlåta den till den klient han biträtt. När advokatens handlande i dessa avseenden — trots hans medverkan till att köpekontraktet gavs ett vilseledande innehåll — inte bedömdes som oredligt, måste styrelsens bedömning innebära att man ansåg att advokaten åsidosatt en plikt, som åvilade honom i hans verksamhet som advokat. Eftersom fastighetsförvärvet i och för sig inte utgjorde något led i advokatverksamheten, kan styrelsen inte gärna ha åsyftat annan plikt än lojalitetsplikten mot klienten.

Denna bedömning synes fullt befogad. Advokatens handlande mot klienten måste betecknas som höggradigt illojalt. Även om hans upp-

drag för klienten var avslutat, hade det varit hans skyldighet att avhålla sig från åtgöranden, som gick stick i stäv mot det intresse som han visste att hans klient hade och som han själv haft i uppdrag att söka tillgodose.

I ett senare fall, *TSA 1959 s. 57 (8)*, har styrelsen uttalat att den allmänna skyldigheten för en advokat att gentemot klienten ådagalägga hänsyn och lojalitet samt att avhålla sig från åtgärder, som kan skada klientens sak — liksom tystnadsplikten — kvarstår även efter uppdragets utförande. En advokat, som — genom ett handlande utanför advokatverksamheten — åsidosatt denna plikt, tilldelades erinran, enär han åsidosatt sina plikter som advokat.

Hur långt den efter ett uppdrags upphörande kvarstående lojalitetsplikten mot klienten sträcker sig kan knappast anges i en allmän regel. Ovan har framhållits att lojalitetsplikten hindrar advokaten att biträda en klientens motpart i samma sak som uppdraget avsett eller i en annan sak, där de uppgifter som advokaten till följd av uppdraget erhållit kan tänkas få betydelse, liksom också att advokaten inte får medverka till andra åtgärder, ägnade att skada det intresse som han under uppdraget haft att tillvarata.

Detta innebär självfallet inte att en advokat aldrig skulle få åtaga sig ett uppdrag mot någon som varit hans klient. Har det nya uppdraget ingenting att göra med det uppdrag han haft för denne, och saknar de uppgifter han därvid fått varje betydelse vid det nya uppdragets utförande, föreligger inte något absolut hinder för advokaten att åtaga sig uppdraget mot den tidigare klienten, såvida inte detta uppdrag riktar sig mot just det intresse som advokaten tidigare haft att tillvarata. Sådana omständigheter som att en advokat biträtt en klient vid ett fastighetsköp, en bolagsbildning eller en skilsmässa, behöver i och för sig inte utgöra hinder för advokaten att senare åtaga sig ett uppdrag att föra talan mot den tidigare klienten exempelvis i ett mål om skadestånd på grund av en trafikolycka eller i ett mål om fordringsanspråk.

Det oaktat synes det vara motiverat att tillråda försiktighet, när en advokat överväger om han skall åtaga sig ett uppdrag mot en tidigare klient. Det kan vara svårt att erinra sig och bedöma om det föreligger någon sådan omständighet att man är direkt förhindrad att åtaga sig uppdraget, och det kan vara fråga om fall, som s. a. s. ligger på gränsen mellan vad man får och inte får göra. I sådana fall är det klokast att avböja uppdraget mot den tidigare klienten. Det är bättre att göra detta än att utsätta sig för risken att bli beskylld för illojalitet.

I *NRGA § 7 tredje stycket* har också uttalats att en advokat bör visa varsamhet med att åtaga sig uppdrag mot en tidigare klient.

Om en advokat har åtagit sig ett uppdrag mot någon som tidigare varit hans klient, kan under uppdragets gång tvekan uppkomma huruvida han vid det nya uppdragets utförande kan lämna en viss uppgift om något förhållande, som han känner till från det tidigare uppdraget. Avser detta förhållande något som omfattas av hans tystnadsplikt mot den tidigare klienten (se därom närmare nästföljande kapitel), kan han självfallet inte få lämna uppgiften. Är nu denna uppgift väsentlig för att den nya klientens intressen skall kunna rätt tillvaratagas, borde advokaten tydligen aldrig ha åtagit sig det nya uppdraget, och han kan då se sig nödsakad att frånträda detsamma.

Å andra sidan är inte varje faktiskt förhållande, varom advokaten fått kännedom till följd av ett tidigare uppdrag från den nuvarande klientens motpart, av sådan beskaffenhet att advokaten åsidosätter sin lojalitetsplikt mot den sistnämnde genom att lämna uppgift därom. Den Norske Advokatforenings hovedstyre har sålunda i ett fall, *NSB 1954 s. 172*, funnit det icke strida mot god sakførerskikk att en advokat, som för 10 år sedan varit offentlig försvarare i ett brottmål, som slutade med fällande dom, nu framlade straffdomen i ett civilmål, där han företrädde den dömdes motpart.

En härmed jämförbar situation förelåg i ett svenskt fall, *TSA 1956 s. 17 (13)*. En person, som för åtta år sedan varit åtalad för bedrägeri men frikänts på grund av bristande bevisning, hördes som vittne i ett tvistemål, där karendens talan fördes av den advokat som försvarat vittnet i brottmålet. Sedan vittnet lämnat för advokatens klient ofördelaktiga uppgifter, önskade advokaten belysa vittnets trovärdighet och upplyste i detta syfte att vittnet varit åtalad för bedrägeri. Styrelsen uttalade visserligen sitt ogillande av advokatens handlingssätt men inte därför att det ansågs innebära någon illojalitet mot en tidigare klient utan därför att det var olämpligt ur andra synpunkter.

En advokat har emellertid alltid anledning att vara försiktig med att lämna uppgifter, som kan uppfattas såsom ett åsidosättande av lojalitetsplikten mot en tidigare klient.

19.13. Särskilt om försvarares lojalitetsplikt

Framställningen i detta kapitel har avsett advokatuppdrag över huvud taget och inte tagit sikte på någon viss typ av uppdrag. Det synes emellertid vara av intresse att särskilt ingå på frågan huruvida den plikt till trohet och lojalitet som advokaten såsom försvarare i brottmål har gentemot den misstänkte eller tilltalade i något avseende skiljer sig från motsvarande plikt gentemot andra klienter.

Såvitt frågan avser spörsmål om tystnadsplikt och om sanningsplikt

kommer den att behandlas i senare sammanhang.⁶¹ Här skall den upp- tagas till behandling såvitt den avser spörsmålet huruvida advokaten så- som försvarare i brottmål kan anses berättigad att handla i strid mot klientens instruktioner eller önskemål, vilket — därest frågan besvaras jakande — skulle betyda att advokaten såsom försvarare inte hade samma plikt till lojalitet mot den misstänkte som han har mot andra klienter.

Georg Stjernstedt har gjort gällande att brottmålsadvokaten i främsta rummet bör uppfatta sig själv som "en rättsordningens och samhälls- intressets tjänare".⁶² Stjernstedt har också betecknat det som "brist på socialt sinne" att en försvarare yrkar villkorlig dom i ett fall, där han inser att en sådan skulle innebära "ett uppenbart missbruk av insti- tutet".⁶³

I RB 21:8 är stadgat bl. a. att försvararen äger göra framställning och vidtaga åtgärd, som erfordras för tillvaratagande av den misstänktes rätt.

I anknytning till detta lagrum har *Ekelöf* hävdad att försvararen gentemot den misstänkte intar en friare ställning än den som i tvistemål tillkommer ett rättegångsombud gentemot huvudmannen. Försvararen anses nämligen, säger Ekelöf, åtminstone i viss utsträckning kunna till- varata den misstänktes intressen även *i strid mot dennes egna önske- mål*. Ekelöf ifrågasätter t. o. m. om inte försvararen i ett fall, där en tilltalad erkänner vad som läggs honom till last, medan försvararen misstänker att erkännandet inte stämmer med det verkliga förhållandet, bör meddela rätten att han ej känner sig övertygad om att erkännandet är riktigt och att den tilltalade ej bör fällas utan att det finns annan be- visning för hans skuld. Enligt Ekelöf anses försvararen över huvud taget obunden av den misstänktes instruktioner, t. ex. om att inte inge någon framställning om sinnesundersökning.⁶⁴

Å andra sidan förklarar Ekelöf att försvararen inte onödigtvis bör äventyra den misstänktes förtroende. Önskar den misstänkte komma i åtnjutande av villkorlig dom, synes försvararen, säger Ekelöf, även om han skulle anse den misstänkte vara i behov av anstaltsvård, inte böra påyrka en påföljd, som medför att denne berövas friheten.⁶⁵

Även *Olivecrona* har gjort gällande att försvararens verksamhet inte

⁶¹ Se nedan s. 293 ff. och s. 535 ff.

⁶² *Stjernstedt*, Brottmålsadvokaten s. 32. Uttalandet har med gillande återgivits av *Vinge* s. 43. Det återfinnes också i *Brodin*, Försvararens uppgifter i kriminal- processen. *Brottets beivrande* s. 164.

⁶³ *Stjernstedt*, a. a. s. 64—65.

⁶⁴ *Ekelöf*, Rättegång II s. 90—91.

⁶⁵ *Ib* s. 91.

är "bunden" vid instruktioner från den misstänkte⁶⁶ samt att försvararen bör beakta möjligheten att den tilltalade med orätt tar på sig gärningen och att försvararen i sådana fall har att verka för frikännande.⁶⁷

I Danmark har *Torkild Hansen* — i polemik mot Stephan Hurwitz och under återopande av H. Munch-Petersen — hävdad att en försvarares befogenheter inte kan begränsas utan att försvararen är berättigad att vidtaga de åtgärder som han anser nödvändiga och ändamålsenliga för försvaret, även om klienten har förbjudit försvararen att företaga dessa åtgärder. *Torkild-Hansen* motiverar denna uppfattning därmed att försvararen skall tillvarata inte bara den tilltalades intresse att inte bli orättvist dömd utan också samhällets intresse av att så ej sker.⁶⁸

Vad särskilt angår den situationen att den misstänkte erkänner, men försvararen misstänker att erkännandet är oriktigt och tillkommet t. ex. för att skydda den verkliga gärningsmannen, har både *Stjernstedt* och *Vinge* — trots sin uppfattning om försvararen såsom i främsta rummet "en rättsordningens och samhällsintressets tjänare" — hävdad att försvararen principiellt bör rätta sig efter klientens önskan och inte bestrida erkännandets riktighet. Vill klienten ta på sig ett brott, må det vara hans sak, anser båda författarna.⁶⁹ *Stjernstedt* gör dock undantag för "exceptionella fall", och *Vinge* förutsätter att intet tvivel råder om klientens "tillräknelighet".

I sin recension av *Vinges* arbete har *Torkild-Hansen* förfäktat en motsatt mening och framfört den åsikten att försvararen, om han har klart för sig att klienten med orätt tar på sig ett brott, är skyldig att bestrida riktigheten av klientens erkännande. Och *Torkild-Hansen* förmenar att försvararen, även om han fått uppgiften i förtroende av klienten, inte bryter mot sin — i Danmark straffsanktionerade — tystnadsplikt genom att röja den.⁷⁰

I skarp kontrast mot *Stjernstedts* och *Vinges* uppfattning om försvararens roll har *Bo Westman* hävdad att försvararen över huvud taget inte skall tillgodose ett samhällsintresse utan — inom tillåtna gränser — helt stå på individens sida i dennes motsatsförhållande till samhället.⁷¹

Westman har senare understrukit att i brottmål kravet på lojalitet

⁶⁶ *Olivecrona* s. 106.

⁶⁷ *Ib.* s. 108.

⁶⁸ *Torkild-Hansen* i SB 1954 s. 131—133.

⁶⁹ *Stjernstedt*, a. a. s. 63 och *Vinge* s. 47.

⁷⁰ SB 1944 s. 116—117.

⁷¹ TSA 1953 s. 297—299.

gentemot klienten är utomordentligt starkt. Särskilt har han hänvisat till att försvararen enligt RB 21:7 skall med nit och omsorg tillvarata den misstänktes rätt och *i detta syfte* verka för sakens riktiga belysning.⁷²

När det är fråga om samhällsingripanden i en enskild individs personliga eller ekonomiska frihet, t. ex. tvångsåtgärder enligt alkoholistlagen eller barnavårdslagen, brottmål eller mål som omyndigförklaring, skall enligt Westmans uppfattning den advokat som biträder den mot vilken ett ingripande påyrkas, helt stå på dennes sida och respektera hans önskemål. Vill den i ett brottmål tilltalade ha villkorlig dom, får hans advokat sålunda inte plädera för skyddstillsyn, och om den tilltalade hellre vill ha ett kort fängelsestraff, skall advokaten verka för att påföljden inte stannar vid skyddstillsyn. Om det blir tal om sinnesundersökning, och klienten motsätter sig sådan, därför att han genom att bli förklarad psykiskt sjuk skulle drabbas av resultat som ter sig ännu värre för honom, skall advokaten enligt Westmans mening försöka förhindra sinnesundersökningen. "Den tilltalade har ju rätt att söka åstadkomma den påföljd som han föredrar, alldeles oavsett hur hans bedömning ter sig ur objektiv synpunkt," säger Westman. Samma synpunkter anlägger Westman när advokaten har att biträda någon som har begärts omyndigförklarad. Sammanfattningsvis förklarar Westman att när advokaten står mellan klienten och samhället, så är det klientens önskemål advokaten skall tillgodose, "inte därför att de syftar till klientens 'verkliga gagn', utan därför att de *är* klientens önskemål."⁷³

För min del ansluter jag mig obetingat till den uppfattning Westman uttalat. En sak är att advokaten, om han anser klientens önskemål oförnuftiga och stridande mot dennes bästa, bör råda klienten att ändra ståndpunkt, men om klienten vidhåller sina önskemål, kan jag inte se att advokaten — utan att åsidosätta sin lojalitetsplikt mot klienten — kan få handla stick i stäv mot vad denne önskar. Den grund på vilken man byggt tesen om att en försvarare skulle få handla i strid mot klientens egna önskemål synes mig inte särskilt stark. Stadgandet i RB 21:8 behöver, såvitt jag förstår, inte uppfattas på annat sätt än som en bestämmelse om försvararens behörighet, och därav följer inte att behörigheten får utnyttjas i strid mot klientens instruktioner.

Enligt min uppfattning har en advokat såsom försvarare samma plikt till lojalitet mot klienten som han har i alla andra fall, och en konsekvens därav är att han inte kan få handla på ett sätt som direkt strider mot klientens önskemål. Alla är överens om vikten av att den

⁷² Westman, Advokater — behövs dom? s. 17.

⁷³ Westman, Advokater — behövs dom? s. 39—42.

misstänkte skall kunna hysa förtroende för sin försvarare, men hur detta förtroende skall kunna upprätthållas, om försvararen handlar mot den misstänktes uttryckliga önskan, är åtminstone för mig svårt att förstå.

Det fallet att den misstänkte erkänner ett brott, som han inte begått, har jag behandlat i en tidskriftsartikel 1965.⁷⁴ Artikeln föranleddes av ett i praktiken inträffat fall, där den tilltalade strax före huvudförhandlingen för sin försvarare omtalat att han var oskyldig till ett av de brott för vilka han åtalats och att han under förundersökningen erkänt — och vid huvudförhandlingen ämnade erkänna — även detta brott för att därigenom skydda en kamrat, som begått brottet. I artikeln hävdade jag att försvararen å ena sidan inte kunde fortsätta försvaret utan att låtsas om vad som hänt men att han å andra sidan inte heller kunde i strid mot klientens önskan omtala för rätten hur det i verkligheten förhöll sig. Min slutsats blev därför att advokaten måste frånträda uppdraget.

I ett efterföljande diskussionsinlägg anmärkte en kollega att advokaten — utan att yppa vad klienten anförtrott honom — kunde ha fortsatt försvaret och därvid nedlagt arbete på att förringa eller utplåna bevisningen, så att erkännandet för domstolen framstätt som tveksamt eller osannolikt.⁷⁵ Jag tog i en efterskrift avstånd från denna uppfattning och framhöll bl. a. att även ett sådant tillvägagångssätt skulle ha inneburit ett handlande i strid mot klientens intresse, som ju gick ut på att bli dömd för brottet.⁷⁶

Jag finner inte anledning att frångå den uppfattning jag sålunda uttalat. Advokaten kan inte biträda klienten i dennes strävan att föra domstolen bakom ljuset, men han kan enligt min mening inte heller agera i direkt strid mot vad klienten vill, och då finns ingen annan lösning än att frånträda uppdraget. Att advokaten skulle få handla i strid mot klientens önskan redan därför att han "misstänker" att dennes erkännande är oriktigt⁷⁷ betraktar jag som uteslutet.

Då återstår frågan: Har en offentlig försvarare i det hänseende det här gäller någon annan ställning än en privat försvarare? Är han i högre grad än denne att betrakta såsom "en rättsordningens och samhällsintressets tjänare"?

Antydningar i denna riktning har inte helt saknats. Så t. ex. gjorde *Ivar Glimstedt* i ett föredrag vid Sveriges advokatsamfunds årsmöte 1948 gällande att den offentlige försvararen utövar "en offentlig funktion", som på något sätt skulle "utkristallisera" en skillnad mellan of-

⁷⁴ TSA 1965 s. 376—379.

⁷⁵ TSA 1966 s. 23—24.

⁷⁶ TSA 1966 s. 25—26.

⁷⁷ Jfr *Ekelöf*, a. a. s. 90.

fentlig och annan försvarares ställning.⁷⁸ För denna uppfattning, som vid årsmötet föranledde viss kritik,⁷⁹ finns, såvitt jag förstår, inte några bärande skäl. Bestämmelserna i RB 21:7 och 21:8 är desamma för offentlig försvarare och privat försvarare, och det finns inte något stadgande, som säger att en offentlig försvarare skall vara "mera lojal mot samhället och mindre lojal mot klienten" än vad en privat försvarare skall vara. Klienten har enligt min uppfattning rätt att fordra obetingad lojalitet från försvararens sida, vare sig han själv utsett denne eller försvararen förordnats av rätten. Endast så till vida föreligger en skillnad att en privat försvarares uppdrag kan bringas att upphöra genom återkallelse eller avsägelse, medan en offentlig försvarares entledigande förutsätter rättens medgivande.

Huruvida en försvarares handlande i visst fall kan anses förenligt eller inte förenligt med hans plikt till lojalitet mot klienten kan självfallet ibland vara diskutabelt.

Vinge har — med hänvisning till ett av *Ekdahl* anfört fall — hävdad att, om domstol av misstag råkar utdöma ett straff, som underskrider det för brottet lagstadgade minimistraftet, försvararen måste anses berättigad att påpeka felet och få detta rättat. Såsom *Vinge* — och även *Ekdahl* — framhållit är ett dylikt påpekande endast skenbart till klientens nackdel, då åklagaren kan förutsättas överklaga domen, om felet ej rättas till.⁸⁰ *Sven Hallström* har visserligen kritiserat *Vinges* och *Ekdahls* uppfattning men inte ur den synpunkten att advokatens påpekande skulle vara illojalt mot klienten utan därför att det skulle utgöra ett oskickligt beteende inför rätta.⁸¹ Dessa uttalanden gjordes före brottsbalkens och rättegångsbalkens ikraftträdande. Med de möjligheter som numera föreligger till nedsättning av påföljd torde föga utrymme för påpekanden av detta slag föreligga.

20 KAP. TYSTNADSPLIKT

20.1. Grunderna för tystnadsplikten och dess reglering i andra länder

I alla västerländska kulturländer har man sedan lång tid tillbaka varit på det klara med att en advokat måste ha rätt och plikt att iakttaga tystnad om vad hans klienter anförtrott honom.¹

Ett väsentligt och allmänt erkänt skäl härtill är att en advokat för att kunna utföra sitt uppdrag måste få tillgång till så fullständigt material

⁷⁸ Se TSA 1948 s. 174 och s. 177—178.

⁷⁹ Se TSA 1948 s. 196.

⁸⁰ Se *Vinge* s. 47 och *Ekdahl* i TSA 1937 s. 195—196.

⁸¹ TSA 1945 s. 22.

¹ Se *Bomgren* i TSA 1937 s. 221 och *Welamson* i TSA 1962 s. 288.

som möjligt, i första hand genom uttömmande upplysningar av klienten om alla förhållanden av betydelse för saken. I rättegångar är detta inte bara ett klientens utan också ett rättskipningens intresse. Men även i andra rättsliga angelägenheter än rättegångar är det både av hänsyn till klienterna och för främjande av rättslivet såsom sådant av vikt att advokaten blir så fullständigt informerad som möjligt. En grundläggande förutsättning härför är emellertid att klienten kan hysa förtroende för advokaten och lita på att upplysningarna inte utan hans samtycke vidarebefordras till någon annan.²

Ett annat lika beaktansvärt skäl är att varje medborgare bör ha möjlighet ätt anförtro sig åt och rådföra sig med en advokat i angelägenheter, där dennes kunskaper och livserfarenhet kan vara till stöd och hjälp, och därvid kunna känna sig förvissad om att vad han anförtrot advokaten inte mot hans önskan yppas för annan. Inte minst i nutidens komplicerade samhällsliv är denna synpunkt av stor betydelse. Advokater och läkare har kommit att mer och mer fylla en biktfaderns roll.³ Att sakkunniga rådgivare i rättsliga angelägenheter skall stå till allmänhetens förfogande ligger inte bara i den enskildes intresse utan är också ett samhällsintresse av stor vikt.

Om man sålunda allmänt är överens om behovet av regler, som tryggar den enskildes möjligheter att anförtro sig åt en advokat i förliktande på diskretion från dennes sida, är man å andra sidan också överens om att de uppgifter en klient lämnat sin advokat inte under alla förhållanden kan få stanna dem emellan. Andra viktiga samhällsintressen kan ibland kräva att även uppgifter, som sålunda lämnats i förtroende, bringas till annans kännedom.

Det samhällsintresse som man här först och främst beaktat är rättskipningens intresse att domstolarnas avgöranden skall vara grundade på en riktig, med verkligheten överensstämmande framställning av fakta, m. a. o. att sanningen skall komma fram i en rättegång. Detta intresse kan i vissa situationer vara av sådan styrka att intresset av sekretess måste vika. Vad det här närmast gäller är frågan i vad mån en advokat skall få höras som vittne om sådant som bör hållas hemligt, därest sekretessintresset skall bli tillgodosett. Inte i något land har man den uppfattningen att sanningsintresset alltid väger tyngre än sekretessintresset. I princip har man snarare den motsatta uppfattningen, men man medger att situationen kan vara sådan att sanningsintresset måste till-

² Jfr *Bomgren* 1. c., *Vinge* s. 19, *Lous*, Taushetsplikten s. 10 och *Axel H. Pedersen*, Advokatgerningen I s. 85.

³ Se *Bomgren* 1. c., *Vinge* 1. c., *Lous*, a. a. s. 29—30 och s. 46 samt *Axel H. Pedersen*, a. a. s. 84.

erkännas företråde. Hur avvägningen mellan de två intressena bör ske är en fråga, som lösts olika i olika länder.

Ytterligare ett samhällsintresse, som kan komma i konflikt med sekretessintresset, är det allmänna intresset av att planlagda brott inte kommer till utförande utan om möjligt förhindras. Ingenstans anser man sig kunna tillåta att en advokat, som i förtroende får kännedom om att ett brott planeras, alltid behåller denna kännedom för sig själv, oavsett det planerade brottets mer eller mindre allvarliga natur och utan hänsyn till de intressen som skulle kränkas genom brottet. En avvägning mellan den enskildes intresse av sekretess och samhällsintresset av att brott förhindras anses ofrånkomlig. Även i detta avseende har avvägningen i olika länder skett efter olika riktlinjer.

I vissa länder finns också bestämmelser, enligt vilka tystnadsplikten måste vika för en plikt att upplysa om omständigheter, som visar att en för brott åtalad eller dömd person är oskyldig.

Slutligen har — inte minst under de senaste decennierna — statsmakterna i olika länder i allt vidare omfattning ansett det allmännas intresse av insyn i och kontroll av de enskilda medborgarnas förhållanden vara av sådan vikt att man funnit sig böra i större eller mindre utsträckning åsidosätta den enskildes intresse av diskretion rörande de uppgifter han lämnat sin advokat. I första hand är det här fråga om att tillgodose samhällets intresse av taxeringskontroll, valutakontroll, priskontroll o. s. v.⁴

Med de undantag som sålunda anses nödvändiga av hänsyn till andra intressen är man emellertid ense om att intresset av sekretess kring de uppgifter en advokat erhåller i samband med uppdrag av en klient är förtjänt av skydd.

I de länder varom här är fråga anser man att det för tillskapande av detta skydd inte är tillräckligt att advokaten får rätt att iakttaga tystnad om vad han fått veta, utan han måste ha en plikt att tåga, en tystnadsplikt, dvs. en rättslig skyldighet att inte yppa sådant som i klientens intresse bör hemlighållas.⁵ Med denna utgångspunkt blir det primära en rättslig tystnadsplikt för advokaten, medan de fall där andra berättigade intressen kräver vittnesmål eller annan upplysning av honom framstår som begränsade undantag från tystnadsplikten.⁶

I *Västtyskland* är en advokats tystnadsplikt straffsanktionerad genom

⁴ Se härom beträffande Danmark *Axel H. Pedersen*, a. a. s. 87—88 och s. 91—92 samt beträffande Norge *Lous*, a. a. s. 76—88.

⁵ Beträffande frågan om *rätt* eller *plikt* att iakttaga tystnad se *Lous*, a. a. s. 12—26 samt *Tirkkonen*, Bil. IV till Förhandlingarna å det nittonde nordiska juristmötet s. 5. Jfr Förhandlingarna s. 151.

⁶ Se förhandlingarna vid nittonde nordiska juristmötet s. 163 (*Axel H. Pedersen*) och s. 165—166 (*Gunnar Bomgren*).

ett stadgande i Strafgesetzbuch § 300. Enligt detta stadgande straffas en advokat med upp till sex månaders fängelse och/eller böter, om han "unbefugt" uppenbarar "ein fremdes Geheimnis", som anförtrotts honom eller blivit bekant för honom i hans egenskap av advokat. I anslutning till detta lagstadgande har i TRGA § 31 utsagts att advokatens tystnadsplikt sträcker sig längre än den lagstadgade tystnadsplikten och omfattar allt som anförtrotts honom eller som han fått kännedom om i sin yrkesutövning, såvida inte undantag stadgats i lag eller följer av i rättspraxis vedertagna grundsatser. I samma paragraf sägs också att båda plikterna består jämväl efter det uppdragsförhållandet upphört och även gentemot personer, som redan från annat håll fått kännedom om fakta, liksom också gentemot andra advokater och mot anhöriga. I paragrafen stadgas slutligen att advokaten är skyldig att tillhålla sina medarbetare och anställda att iakttaga samma regler.

Mot den sålunda stadgade tystnadsplikten svarar enligt Civilprozessordnung bestämmelser, som i hög grad begränsar möjligheterna att höra en advokat som vittne om fakta, som omfattas av tystnadsplikten.⁷

Beträffande upplysningsplikt i andra fall gäller enligt Strafgesetzbuch § 138 en generell plikt att anmäla planerade grova brott. Enligt § 139 är en advokat dock inte skyldig att göra anmälan om vad han i förtroende fått veta om ett planerat brott, såvida han allvarligt har bemödat sig om att förmå vederbörande att avstå från brottet.⁸

I *England* gäller för både barristers och solicitors en sträng tystnadsplikt, utformad genom sedvana och rättspraxis som en del av Common Law.⁹ En barrister är skyldig att iakttaga tystnad om vad som anförtrotts honom som "counsel", och denna plikt består även sedan relationen "counsel and client" har upphört.¹⁰ Motsvarande tystnadsplikt gäller för solicitors.¹¹ Straff för åsidosättande av tystnadsplikten är inte stadgat, men sträng disciplinär påföljd kan tilldelas vederbörande, och skadeståndsskyldighet kan inträda. Tystnadsplikten gäller för alltid och även för advokatens anställda.

All förtrolig information mellan advokat och klient är "privileged", och advokaten får inte utan klientens samtycke höras som vittne därom. I viss utsträckning anses emellertid en advokat berättigad och stundom skyldig att genom anmälan förebygga ett planerat brott, trots att hans kännedom därom härrör från ett förtroligt meddelande från en klient. Exempelvis har sålunda en solicitor ansetts skyldig att till polisen an-

⁷ Se därom *Lous*, a. a. s. 105.

⁸ *Lous*, a. a. s. 104—105.

⁹ *Lous*, a. a. s. 98.

¹⁰ *Boulton* s. 22.

¹¹ Se därom närmare *Lund*, *Solicitors* s. 96—104.

måla att hans klient i en skilsmässoprocess hotat att mörda den andra maken, om han förlorade processen; förutsättningen för anmälningsskyldighet angavs emellertid vara att solicitorn ansåg det sannolikt att hans klient skulle göra allvar av hotelsen.¹²

I USA synes gälla väsentligen samma regler som i England. Canon 4 i ARGA 1969 lyder: "A Lawyer Should Preserve the Confidences and Secrets of a Client", och i DR 4—101 inskräpes att en advokat inte utan klientens samtycke får yppa dennes "confidences or secrets" annat än i tre fall, nämligen om så är tillåtet i DR eller påbjudes i lag eller begäres av domstol, om ett yppande är nödvändigt för att förhindra att klienten begår ett brott, samt om yppandet är nödvändigt för att advokaten skall kunna säkerställa eller indriva sitt arvode eller försvara sig mot en anklagelse för "wrongful conduct".

I Danmark är advokats tystnadsplikt straffsanktionerad genom ett stadgande i Borgerlig Straffelov § 264 b. Med böter eller fängelse i högst sex månader straffas sålunda bl. a. advokater och deras medhjälpare, om de röjer "privatlivet tilhørende hemmeligheder", om vilka de fått kännedom i utövningen av sin verksamhet, såvida de inte vant skyldiga att uttala sig eller har handlat "i berettiget varetagelse af åbenbar almeninteresse eller af eget eller andres tarv".¹³ Stadgandets räckvidd är som synes begränsad till att avse obehörigt röjande av till privatlivet hörande hemligheter. Inom Det Danske Advokatsamfund anser man dock en advokats tystnadsplikt sträcka sig väsentligt utöver den straffsanktionerade tystnadsplikten och i varje fall omfatta allt vad advokaten av klienten erfarit i förtroende.¹⁴ I straffeloven § 152 stadgas också straff för offentlig tjänsteman, som röjer vad han i tjänsten erfarit som "hemmelighed", och eftersom advokaterna enligt retsplejelo-ven § 136 för förseelser i advokatverksamheten är underkastade straffelovens bestämmelser om straff för tjänsteförseelser, anses straffeloven § 152 tillämplig även på advokater.¹⁵

I fråga om advokats vittnesplikt gäller i Danmark enligt retsplejelo-ven § 170 första stycket att mot dens önskan, som har krav på hemlighållande, advokater inte får avkrävas vittnesmål om vad som kommit till deras kännedom vid utövningen av deras verksamhet. Såvitt angår försvarare i brottmål gäller denna regel utan inskränkning. I övrigt kan rätten enligt retsplejelo-ven § 170 andra stycket ålägga en advokat att avlägga vittnesmål om vad han erfarit i sin verksamhet, när ett sådant vittnesmål anses vara "af afgørende betydning for sagens udfald og sa-

¹² Lund, a. a. s. 103.

¹³ Se Østergaard i AB 1972 s. 130.

¹⁴ Se Lous, a. a. s. 92 och Axel H. Pedersen, a. a. s. 90.

¹⁵ Se Østergaard 1. c.

gens beskaffenhed og dens betydning for vedkommende part eller samfundet findes at berettige til, at forklaring afkraeves."¹⁶ Rätten får dock inte i tvistemål ålägga en advokat att vittna om vad han erfarit i en rätts sak, som varit honom anförtrord till utförande eller i vilken hans råd har sökts.¹⁷ Bestämmelserna i retsplejeloven § 170 gäller också för advokatens medhjälpare.

Enligt straffeloven § 141 föreligger emellertid en allmän anmälningsplikt, om det gäller att avvärja brott, som medför fara för människors liv eller välfärd eller för betydande samhällsvärden, och i straffeloven § 143 är stadgat straff för underlåtenhet att upplysa omständigheter, som bestämt talar för att en för brott anklagad eller dömd är oskyldig. Gentemot dessa bestämmelser kan tystnadsplikten inte upprätthållas.¹⁸

Även i *Norge* är en advokats brott mot tystnadsplikten straffbelagt. Enligt straffeloven § 144 straffas sålunda bl. a. advokater och försvarare i brottmål, ävensom deras medhjälpare, med böter eller fängelse i högst sex månader, om de rättsstridigt uppenbarar "hemmeligheter, som er dem eller deres foresatte betrodd i stillings medfør". Dit hör också vad en advokat, resp. hans medhjälpare, får reda på t. ex. genom studium av överlämnade handlingar eller samtal med personer, som klienten hänvisat till.¹⁹

Beträffande vittnesplikten gäller enligt bestämmelser i straffeprocessloven § 178 och tvistemålsloven § 205 att domstol ej utan samtycke av den som har krav på hemlighållande får ta emot vittnesmål av bl. a. advokater och försvarare om vad som anförtratts dem i deras kall, med undantag dock för sådana fall där upplysningsplikt är stadgad i lag. Denna regel gäller också för underordnade och medhjälpare. I brottmål bortfaller förbudet, om vittnesmål är nödvändigt för att förebygga att en oskyldig blir straffad.

Enligt straffeloven § 139 gäller vidare en allmän skyldighet att anmäla vad man erfarit om planer på att begå vissa brott av allvarlig art. I sådana fall tar anmälningsplikten över tystnadsplikten. Detsamma gäller enligt straffeloven § 172, om någon fått kännedom om omständigheter, som visar att en för brott tilltalad eller dömd är oskyldig.²⁰

Även i *Finland* är advokats tystnadsplikt straff sanktionerad genom ett stadgande i 38 kap. 3 § strafflagen om straff för bl. a. "sakförare", resp. dennes biträde i yrket, som olovligen uppenbarar enskild persons eller familjs hemlighet, varom han i utövning av yrket fått kännedom. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader.

¹⁶ *Østergaard*, a. a. s. 130—131.

¹⁷ *Ib.* s. 131.

¹⁸ *Ib.* s. 133.

¹⁹ *Lous*, a. a. s. 40.

²⁰ *Se Lous*, a. a. s. 23—26 och s. 51.

Vittnesmål får enligt 17 kap. 23 § rättegångsbalken inte utan huvudmannens samtycke avfordras ombud eller rättegångsbiträde om vad huvudmannen anförtrott honom för målets utförande.

Även den finska strafflagen innehåller ett stadgande om straff för underlåtenhet i vissa fall att avslöja brottsplaner. Den som vet vissa grova brott "vara å färde" är sålunda skyldig att underrätta myndighet eller den som hotas av brottet (16 kap. 19 § strafflagen).

20.2. Tystnadspliktens rättsliga reglering i Sverige

I Sverige har advokats tystnadsplikt länge varit i ytterligt ringa mån reglerad i lag. Före den nu gällande rättegångsbalkens ikraftträdande den 1 januari 1948 var rättstillståndet i stort sett följande. 1734 års lag utgick från en oskriven regel att tystnadsplikt i viss utsträckning gällde för advokater. Någon allmän tystnadsplikt var det dock inte fråga om, utan ursprungligen hade man endast avsett att hindra att hemligheter, som en part anförtrott sin advokat, skulle komma till motpartens kännedom. I vissa fall kunde ett åsidosättande av tystnadsplikten bestraffas som trolöshet mot huvudman enligt SL 22:14. Därjämte stadgades i gamla RB 17:7 att en fullmäktig inte fick vittna om det som hans huvudman "honom under den rättegång förtrott".²¹ *Welamson* har betecknat det rättstillstånd som sålunda rådde i vårt land ända till år 1948 såsom "synnerligen primitivt".²²

En betydelsefull förbättring har emellertid inträtt i och med den nya rättegångsbalkens ikraftträdande. Visserligen finns fortfarande inte något lagstadgande, som direkt ålägger en advokat tystnadsplikt,²³ och inte heller finns i brottsbalken något särskilt stadgande om straff för advokat, som bryter sin tystnadsplikt (i det avseendet föreligger alltså en markant skillnad mot vad som gäller i våra grannländer). Det oaktat har den nya rättegångsbalken kommit att betyda en välbehövlig förstärkning av skyddet för sekretessintresset.

Mest betydelsefullt i detta avseende är att advokatsamfundets stadgar i och med rättegångsbalkens ikraftträdande fått en annan rättslig karaktär än de tidigare hade och att de i stadgarna intagna bestämmelserna om advokats yrkesplikter därigenom också blivit mer effektiva. I stadgarna intogs redan 1936 en bestämmelse om skyldighet för ledamot

²¹ Se *Bomgren* i TSA 1937 s. 232—244.

²² *Welamson* i TSA 1962 s. 288—289.

²³ De i RB 36:5 andra—fjärde styckena meddelade bestämmelserna, vilka i väsentlig mån begränsar möjligheterna att höra en advokat som vittne, bör inte betecknas såsom bestämmelser om tystnadsplikt. Denna beteckning har visserligen använts i *Hassler*, Svensk civilprocessrätt s. 378—381, men bestämmelsernas innebörd synes bli mera adekvat uttryckt, om man betecknar dem som frågeförbud. Se därom *Olivecrona* s. 103.

av advokatsamfundet att, där god advokatsed så fordrar, förtiga vad han erfar i sin yrkesutövning. Så länge samfundet utgjorde en privat sammanslutning kunde ett åsidosättande av denna tystnadsplikt visserligen föranleda disciplinär påföljd enligt stadgarna, men sådana påföljder hade inte karaktären av offentlighetsrättsliga sanktioner, och en advokat, som tilldelats disciplinär påföljd, var oförhindrad att utträda ur samfundet och ändå fortsätta sin verksamhet med begagnande av advokattiteln.

Rättegångsbalkens ikraftträdande har i dessa hänseenden inneburit en väsentlig förändring. I de nu gällande stadgarna, som enligt RB fastställts av Kungl. Maj:t, är alltså föreskrivet att ledamot är skyldig att, där god advokatsed så fordrar, förtiga vad han erfar i sin yrkesutövning (34 § andra stycket). Stadgarna har sålunda i detta avseende blivit i sak oförändrade, men den väsentliga ändringen ligger däri att lagen nu ålägger advokat att i sin verksamhet iakttaga god advokatsed (RB 8:4 första stycket), vilket innebär att en advokat numera är lagligen skyldig att iakttaga bl. a. den i 34 § andra stycket i stadgarna föreskrivna tystnadsplikten. Om han åsidosätter denna plikt, kan mot honom tillgripas de offentlighetsrättsliga sanktioner som är stadgade i RB 8:7 första och andra styckena. Advokaten kan visserligen utträda ur samfundet, men han får då enligt BrB 17:15 andra stycket inte längre ge sig ut för att vara advokat. Genom denna rättsliga reglering torde bestämmelserna om advokats yrkesplikter ha väsentligt vunnit i effektivitet.²⁴

Av nu angivna skäl synes det befogat att säga att efter rättegångsbalkens ikraftträdande i Sverige föreligger en på visst sätt i lag sanktionerad tystnadsplikt för advokat. Denna plikt är inte direkt uttryckt i lagen, men den är rättsligt reglerad på det sättet att lagen ålägger en advokat att iakttaga god advokatsed, och den goda advokatseden kräver i sin tur iakttagande av viss tystnadsplikt. Tystnadsplikten är visserligen inte omgärdad med straffsanktion men med sanktioner i form av disciplinära påföljder.

Detta sätt att rättsligt reglera tystnadsplikten innebär väl inte fullt samma skydd för diskretionsintresset som en genom lag straffsanktionerad tystnadsplikt, men det innebär dock en klar förbättring i förhållande till vad som gällde före rättegångsbalkens ikraftträdande. En brist i den svenska regleringen ligger emellertid däri, att varken lag eller stadgar föreskriver någon tystnadsplikt för biträdande jurister, som inte själva är advokater, och ej heller för advokaternas kontorspersonal. God advokatsed kräver naturligtvis att en advokat hos sina biträden

²⁴ Jfr *Welamson* i TSA 1962 s. 290.

inskräper vikten av tystlåtenhet om klienternas angelägenheter, men några offentligrättsliga sanktioner kan inte tillgripas vid indiskretioner från dessa personalkategoriernas sida.²⁵

Utöver vad som nu sagts har nya RB medfört en förstärkning av sekretesskyddet genom de i RB 36:5 andra, tredje och fjärde styckena upptagna bestämmelserna om förbud mot vittnesförhör. Förutom att undantagen från vittnesplikten här givits en betydligt vidare omfattning än enligt äldre rätt, visar både avfattningen av andra stycket ("—:—:—:— eller den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller —;—:—:—:—") och förarbetena att stadgandet utgår ifrån att en tystnadsplikt för advokater gäller.²⁶

20.3. Tystnadspliktens omfattning

Av bestämmelserna i RB 36:5 måste man ha rätt att dra den slutsatsen att lagstiftaren utgått ifrån att advokats tystnadsplikt i varje fall sträcker sig minst lika långt som förbuden mot hans hörande som vittne. Om inte ens ett i och för sig så beaktansvärt intresse som det allmänna intresset av att sanningen skall komma fram i en rättegång får föranleda ett brytande av advokatsekretessen, finns så mycket mindre skäl att tillåta en advokat att bryta denna sekretess i situationer, där det inte är fråga om vittnesförhör.

I fråga om tystnadspliktens omfattning synes man sålunda ha rätt att uppställa den tesen att en advokats tystnadsplikt i varje fall förbjuder honom att för någon yppa ett faktum, om vilket han enligt RB 36:5 andra stycket inte får höras som vittne. Däremot får man inte av detta stadgande dra den slutsatsen att en advokat alltid skulle ha rätt att för vem som helst yppa varje faktum, varom han får höras som vittne. Så som tystnadsplikten i vårt land är reglerad, beror dess omfattning på vad god advokatsed kräver, och det är inte a priori givet att tystnadsplikten skall anses begränsad efter samma linjer som dem lagstiftaren följt, då det gällt att utforma förbuden mot vittnesförhör.²⁷

Som en utgångspunkt torde emellertid kunna fastslås att bestämmelsen i 34 § andra stycket i advokatsamfundets stadgar innebar att en advokat inte utan vederbörligt samtycke av den, till vars förmån tystnadsplikten gäller, får yppa något, som på grund av hans ställning som advokat förtrotts honom eller som han i samband med förtroendet erfarit.

Den sålunda angivna tystnadsplikten, som kan betecknas såsom en plikt att upprätthålla förtroendeseekretessen, förutsätter alltså att något blivit "förtrott" åt advokaten i hans egenskap av advokat eller m. a. o.

²⁵ Jfr *Welamson* i TSA 1962 s. 291—292.

²⁶ Se PLB s. 392.

²⁷ Jfr *Welamson* i TSA 1962 s. 295-296.

meddelat i förtroende. Det är inte nödvändigt att meddelandet lämnats under uttryckligt förbehåll om diskretion. I enlighet med vad som uttalats under förarbetena till RB 36:5 räcker det med att uppgifterna lämnats under sådana omständigheter att det skäligen kan antagas ha skett i förtroende.²⁸ Huruvida så varit fallet är en sak, som advokaten får bedöma under hänsynstagande till omständigheterna, i första hand upplysningens karaktär.²⁹ Jag tror emellertid, i likhet med *Lous*, att en advokat bör vara ytterligt försiktig med att utgå ifrån att viss uppgift är av sådan karaktär att klienten inte har någon önskan om att den skall behandlas konfidentiellt. Känner advokaten minsta tvekan i detta hänseende, bör han där så kan ske, efterhöra klientens önskan och, om det visar sig omöjligt att inhämta besked från denne, följa det gamla rådet "tala är silver, men tiga är guld".

I frågan huruvida viss uppgift kan anses vara omfattad av förtroendesekretsen eller ej har i de nordiska länderna förekommit endast ett fåtal avgöranden, och dessa kan endast i begränsad utsträckning tjäna till närmare vägledning. I regel har det varit fråga om advokats rätt eller plikt att hemlighålla en klients adress.

Ett uttalande i denna fråga gjordes av det danska sagförrådet i ett fall, *SB 1928 s. 21—22*. En advokat, som på uppdrag av en klient skulle stämma en annan advokats klient, hemställde att rådet skulle anmoda den andre advokaten att uppge sin klients adress. Rådet uttalade att "der ikke i almindelighed påhviler en sagfører pligt til at opgive en klients adresse". Av detta uttalande synes inte kunna dras någon säker slutsats i frågan huruvida advokaten på grund av sin tystnadsplikt var skyldig att hemlighålla adressen.

I Danmark förekom därefter 1947 ett fall, som visserligen inte direkt rörde tystnadsplikten men som avsåg det däremot svarande förbudet mot vittnesförhör. En tandläkare ville genom sin advokat vidtaga rättsliga åtgärder för indrivning av en fordran hos en gäldenär, som flyttat till Sverige. Då gäldenärens advokat vägrade att lämna uppgift om sin klients adress i Sverige, begärde tandläkarens advokat vittnesförhör med honom. Gäldenärens advokat vägrade att vittna om sin klients adress och åberopade som skäl bl. a. att hans hörande som vittne skulle strida mot vad som beträffande tvistemål stadgats i retsplejeloven § 169 (numera § 170). Köpenhamns byret fann emellertid advokaten skyldig att som vittne uppge klientens adress. Beslutet motiverades med att borge-nären hade ett sådant rättsligt intresse att vittnesförhör borde få äga

²⁸ Se PLB s. 392.

²⁹ Jfr *Lous*, a. a. s. 35—36.

rum, samt att en enkel adressupplysning inte kunde anses omfattad av sagda lagrum.³⁰

I ett senare fall, *AB 1967 s. 216—217*, har emellertid advokatrådet uttalat att en advokat icke var pliktig att lämna upplysning om sin i utlandet bosatta klients adress till en kollega, som hade ett inkassouppdrag mot klienten. Ej heller detta beslut lämnar något otvetydigt besked i frågan huruvida advokaten på grund av sin tystnadsplikt var förhindrad att lämna uppgiften.

Från Norge föreligger ett fall, *NSB 1963 s. 205—206*, där styret i Oslo krets hade att bedöma bl. a. frågan huruvida en advokat kunde få lämna en motpart upplysning om klientens adress. I ett skilsmässofall hade hustrun fått vårdnaden om makarnas barn, medan mannen tillerkänts viss rätt till umgänge med barnen. Med sin advokats vetskap — men utan att underrätta mannen — reste hustrun till Amerika och tog med sig barnen. Sedan mannens advokat framfört anmärkningar mot hustruns advokat, uttalade kretsstyret — såvitt nu är i fråga — att den sistnämnde under inga omständigheter var berättigad att ge motparten upplysningar om hustruns resa eller nya adress.

I litteraturen har jag endast påträffat få uttalanden i frågan huruvida den uppgift som en advokat fått om klientens adress kan anses omfattad av hans tystnadsplikt. Enligt *Sir Thomas Lund* får advokaten inte lämna ut adressen, om den är meddelad "in secret", inte ens till polisen eller till en försvunnen mans hustru. Har adressen inte anförtrots advokaten "in secret", är han oförhindrad att yppa den.³¹ *Axel H. Pedersen* har uttalat att en advokat i allmänhet varken har rätt eller plikt att lämna upplysning om en klients adress till en "tilfaeldig forespørger".³² Han hänvisar därvid till det ovan omnämnda uttalandet av sagförrådet, publicerat i *SB 1928 s. 21—22*, vilket uttalande emellertid, såsom förut påpekats, inte gällde frågan om advokaten skulle bryta mot sin tystnadsplikt genom att yppa klientens adress utan frågan om han var skyldig att lämna upplysning om adressen. *Welamson* har — såvitt angår RB:s frågeförbud — uttalat att även en normalt så trivial upplysning som angående klientens adress efter omständigheterna torde kunna anses lämnad i förtroende.³³ Är detta riktigt — och någon anledning att ifrågasätta riktigheten synes mig inte föreligga — måste det också betyda att en advokat är pliktig att iakttaga tystnad om klientens adress, därest uppgiften därom lämnats honom i förtroende.

³⁰ Se *SB 1947 s. 127—129* och *Axel H. Pedersen*, a. a. s. 107.

³¹ *Lund, Solicitors* s. 101—102.

³² *Axel H. Pedersen*, a. a. s. 107.

³³ *Welamson* i *TSA 1962 s. 294*.

Denna uppfattning synes överensstämma med vad Sir Thomas Lund upplyst om förhållandena i England.

Tystnadsplikten omfattar i princip allt vad som anförtrots advokaten i denna hans egenskap. Om en klient anförtrott en advokat att han begått ett brott eller annan lagöverträdelse, är detta ett förhållande, som advokaten principiellt inte får yppa. God advokatsed kan väl bjuda advokaten att råda klienten att söka gottgöra den skada han förorsakat, liksom en av klienten lämnad uppgift kan vara av sådan art att advokaten inte kan fortsätta att biträda vederbörande, men han får inte för annan yppa vad han sålunda erfarit i förtroende.

Lous, som i princip delar denna uppfattning, har skisserat ett fall (det gäller ett barn, som under bekymmersamma och olyckliga förhållanden lever hos klienten och som inte är klientens barn utan ett hittebarn, som klienten har funnit som litet och med orätt behållit), där enligt hans mening advokaten bör vara berättigad att bryta sin tystnadsplikt för att rätta till förhållandena, detta utan hänsyn till att klienten därigenom utsattes för risk att bli straffad. Jag tror för min del att man bör vara försiktig med att medge sådana undantag från tystnadsplikten, och särskilt vill jag reagera mot ett av *Lous* i detta sammanhang gjort uttalande att det i sådana fall, där tillfälligheter spelar en persons livsöde i ens händer, är "klart" att man måste handla "ut från grundläggande moraliska regler och sitt eget samvete" utan hänsyn till den tystnadsplikt man "ordinaert" har gentemot sina klienter.³⁴ Detta synes mig vara en alltför äventyrlig norm för lösande av den intressekonflikt varom här är fråga.

Går man ut ifrån att en advokats tystnadsplikt omfattar åtminstone allt, varom han enligt RB 36:5 andra stycket inte får höras som vittne, faller under denna tystnadsplikt inte bara vad klienten själv anförtrott advokaten utan även vad den sistnämnde erfarit "i samband därmed", dvs. i samband med förtroendet.³⁵ Hur det citerade uttrycket närmare skall tolkas vid uppkommen fråga om vittnesförhör må här lämnas därhän.³⁶ När det gäller tystnadsplikten, bör enligt min mening en advokat i princip betrakta varje upplysning, muntlig eller skriftlig, som han i anledning av vad klienten anförtrott honom funnit sig föranlåten att införskaffa, såsom mottagen i samband med förtroendet. Såsom framhållits av *Welamson* kan en av tredje man till advokaten lämnad uppgift, även om den inte kan anses vara av uppgiftslämnaren anför-

³⁴ *Lous*, a. a. s. 55—56.

³⁵ Uttrycket "i samband därmed" i RB 36:5 andra stycket syftar på "något som ... förtrotts", inte på "denna deras ställning". Se därom *Welamson* i TSA 1962 s. 293.

³⁶ Se därom *Welamson*, Läkarsekretessen s. 41—43.

trodd advokaten, vara underkastad sekretess i rättegång därför att dess inhämtande haft samband med något som klienten anförtrott advokaten,³⁷ och detsamma måste anses gälla tystnadsplikten. Denna plikt innebär också att advokaten inte får yppa sina egna åtgöranden, i den mån han därigenom indirekt skulle röja vad som anförtrots honom.³⁸

Även själva det faktum att en viss klient anlitat advokaten, t. ex. för en konsultation, är ofta en omständighet av sådan natur att ett yppande av detta faktum skulle innebära ett obehörigt röjande av ett förtroende. Inte minst torde detta vara fallet i många familjerättsliga angelägenheter.

I den nu lämnade framställningen har utgångspunkten varit att en advokats tystnadsplikt i varje fall omfattar allt, varom han enligt RB 36:5 andra stycket inte får höras som vittne. Därvid bör man emellertid inte stanna. God advokatsed torde kräva att advokaten i princip iakttagit tystlåtenhet om allt vad han erfarit i sin yrkesutövning.³⁹ Att han sedan i viss utsträckning kan bli nödsakad att vittna är en sak för sig. Den omständigheten att reglerna i RB 36:5 i ett visst fall leder till att advokaten kan avkrävas vittnesmål utgör inte något skäl för honom att tala om vad han vet, utan att han blivit åberopad som vittne.⁴⁰

Är ett visst förhållande allmänt känt, finns inte längre utrymme för någon tystnadsplikt; man "yppar" ju ingenting genom att berätta något som alla känner till. Det finns emellertid anledning att varna för förhastade antaganden att visst förhållande är "allmänt känt". Det förhållandet t. ex. att en viss uppgift stått att läsa i en tidning är inte liktydigt med att vad som sålunda uppgivits är allmänt "känt".

Den omständigheten att viss uppgift utan svårighet kan erhållas från annan källa, t. ex. genom studium av offentliga handlingar, kan väl ej sällan föranleda att advokaten får anses berättigad att lämna samma uppgift,⁴¹ men undantagslöst gäller detta säkerligen inte.

I advokatens tystnadsplikt ligger inte bara en skyldighet att "hålla tand för tunga" utan också en skyldighet att se till att obehöriga inte blir i tillfälle att avlyssna samtal och telefonsamtal eller att läsa handlingar, som innehåller av tystnadsplikten omfattade uppgifter. Av plikten till diskretion följer också att advokaten vid skriftliga meddelanden till en klient måste iakttaga sådana former att inte annan än klienten kan få inblick i något som omfattas av tystnadsplikten. Meddelanden på öppna brevkort är från denna synpunkt principiellt olämpliga.

³⁷ Jfr *Welamson* i TSA 1962 s. 294.

³⁸ *Welamson* i TSA 1962 s. 294.

³⁹ Jfr *Lous*, a. a. s. 45—46.

⁴⁰ Jfr *Welamson* i TSA 1962 s. 295—296 och s 298.

⁴¹ Se *Welamson* i TSA 1962 s. 298 och där omnämnt fall ur advokatsamfundets styrelses praxis.

liga.⁴² Om klienten är angelägen om att ingen i hans familj eller närmaste omgivning skall få veta att han anlitat advokaten, torde denna önskan böra föranleda att skriftliga meddelanden till klienten skickas i kuvert utan firmatryck, även om klienten inte särskilt hemställt därom.

20.4. I förhållande till vem gäller tystnadsplikten?

Tystnadsplikten är absolut i den meningen att de förhållanden som advokaten är skyldig att förtiga inte utan klientens samtycke får yppas för någon, det må vara myndighet eller enskild. Särskilt finns anledning understryka att tystnadsplikten inte får brytas vid samtal med en advokatkollega. Vill advokaten i en sak rådföra sig med en annan advokat, måste han ha klientens samtycke för att kunna för kollegan yppa något som omfattas av tystnadsplikten. Den omständigheten att även kollegan har tystnadsplikt berättigar inte advokaten att yppa något förhållande, som han är skyldig att förtiga. En advokat måste dock, såvida inte alldeles särskilda omständigheter föranleder till annat antagande, ha rätt att utgå ifrån att hans klient är införstådd med att advokaten måste få anlita sina medhjälpare på kontoret — biträdande jurist och/eller kontorspersonal — för olika arbetsuppgifter i samband med uppdragets utförande och att han då också måste få informera dessa medhjälpare i den utsträckning som erfordras för att de skall kunna biträda honom i saken. Advokaten torde sålunda vara berättigad att presumera klientens samtycke i detta avseende. Men ger omständigheterna anledning att antaga att klienten vill att inte ens advokatens medhjälpare skall få kännedom om visst förhållande, bör advokaten underställa frågan klientens bedömning, och om klienten påfordrar att advokaten skall behålla en viss uppgift utslutande för sig själv, måste advokaten respektera denna önskan.

I ARGA 1969 sägs under EC 4—2 att en advokat, om inte klienten "otherwise directs", får "disclose the affairs of his client" för sina kompanjoner. Det synes mig tveksamt i vilken utsträckning en sådan regel kan upprätthållas. För klienten ter det sig nog ibland inte lika naturligt att advokaten informerar sina kompanjoner om klientens angelägenheter som att han informerar sina medhjälpare därom. Det är inte säkert att klienten är trakterad av att vad han sagt till sin advokat också skall bli känt för ett kanske stort antal kompanjoner. Vill advokaten i saken rådföra sig med en kompanjon, synes försiktigheten kräva

⁴² The Law Society's styrelse har inte generellt tagit avstånd från meddelanden till klienter på öppna brevkort, men vikten av diskretion har starkt betonats av Sir *Thomas Lund* (Solicitors s. 88). Som ett extremt exempel på avsteg från diskretionsplikten har han nämnt ett brevkort till en klient med rubriken "Re your divorce".

att han omtalar detta för klienten och frågar om denne har något att erinra däremot. Klientens önskan i detta avseende bör advokaten respektera.

Både i fråga om kompanjoner och beträffande medhjälpare synes det under alla förhållanden vara att rekommendera att informationen till dem begränsas till vad som är erforderligt för att advokaten skall kunna ta deras hjälp i anspråk. Vad en klient har berättat för sin advokat bör under inga omständigheter behandlas som ett intressant eller underhållande samtalsämne på advokatbyrån.

Tystnadsplikten gäller i princip även i förhållande till en annan advokat, som har uppdrag för klienten. Ett sådant fall har varit förmål för bedömning av styret i Oslo krets; *UGA Bind I 1971 s. 77—80*. En person var åtalad för att ha skrivit och inför myndighet åberopat ett falskt bolagsstämmoprotokoll. Han ville — för att styrka viss uppgift — som vittne i målet höra en advokat, som han tidigare anlitat men som också haft vissa uppdrag mot honom. Den tilltalades försvarare begärde att advokaten skulle inkallas som vittne. Advokaten var emellertid förhindrad att inställa sig och meddelade detta i ett brev till försvararen. I detta brev förklarade han att den tilltalade troligen inte skulle ha någon nytta av hans vittnesmål, när han inte kunde bestyrka vad den tilltalade ville visa. Därutöver lämnade han i brevet vissa för den tilltalade ofördelaktiga uppgifter om förhållanden, som han kände till från sina uppdrag för och mot den tilltalade. — Kretsstyrets majoritet (tre ledamöter) ansåg inte att advokaten handlat i strid mot god advokatsed och motiverade denna ståndpunkt bl. a. därmed att advokaten åberopats som vittne av den tilltalade, att det för advokaten måste ha framstått som naturligt att informera försvararen om de upplysningar han satt inne med samt att försvararen hade tystnadsplikt. En minoritet (två ledamöter) ansåg däremot att advokaten bort behandla vissa uppgifter med diskretion och att han inte varit berättigad att utan den tilltalades samtycke lämna dessa uppgifter till försvararen. Därmed åsyftades tydligen förhållanden, som advokaten erfarit till följd av att den tilltalade varit hans klient.

Medveten om risken att missförstå och felbedöma ett avgörande från ett annat land, vill jag ändå uttala den uppfattningen att goda skäl synes kunna anföras för den ståndpunkt som kretsstyrets minoritet intog. Den omständigheten att en klient samtycker till eller själv begär att en advokat, som han anlitat, skall höras som vittne om visst förhållande kan inte gärna ge advokaten rätt att yppa andra klienten berörande förhållanden, som omfattas av tystnadsplikten, i vidare mån än advokaten må vara nödsakad att som vittne lämna uppgift även därom, för att hans vittnesmål inte skall ge en felaktig bild av verkligheten. I det ifrå-

gavarande fallet synes mig det lämpligaste ha varit att advokaten inskränkt sig till att meddela försvararen att han inte kunde vitsorda av klienten påstått faktum.

En advokat skall inte heller bryta mot sin tystnadsplikt genom att omtala något för en person, som säger sig redan ha erhållit kännedom därom från annat håll. Det är inte säkert att detta påstående är sant. Vederbörande kan vara oviss om hur det förhåller sig, och det är inte advokatens sak att förvandla ovissheten till visshet.

Tystnadsplikten mot en klient innebär bl. a. att advokaten inte utan klientens samtycke får yppa något av tystnadsplikten omfattat förhållande för att därigenom främja en annan klients intresse, hur mycket detta intresse än skulle gagnas av att advokaten utnyttjade sin kännedom om förhållandet. Om utförandet av ett uppdrag från den senare klienten skulle nödvändiggöra ett åsidosättande av tystnadsplikten mot den förstnämnde klienten, är advokaten skyldig att avböja detta uppdrag.

I allmänhet torde inte möta större svårighet att tillämpa denna regel,⁴³ men tveksamma fall kan uppkomma. Ett sådant fall är refererat i *TSA 1943 s. 74 (10)*. Det var där fråga om en advokat, som under en tid varit ombudsman hos ett aktiebolag. Under den tiden hade på advokatens föranstaltande inom bolaget gjorts en utredning angående bolagets omsättningssiffror under en följd av år. Utredningen var av betydelse både för bolagets och för dess verkställande direktörs taxering till krigskonjunkturskatt. Sedan både advokaten och verkställande direktören lämnat sina befattningar hos bolaget, uppdrog direktören åt advokaten att biträda honom i ett besvärsmål rörande direktörens taxering till krigskonjunkturskatt. Direktören överlämnade därvid till advokaten nämnda utredning, som advokaten åberopade i besvärsmålet. I anledning härav uppstod en kontrovers mellan bolaget och advokaten. Denne hemställde om ett vägledande uttalande av advokatsamfundets styrelse, som fann att advokaten inte varit förhindrad att åtaga sig direktörens uppdrag i skatteärendet och att han vid sådant förhållande också varit berättigad att, utan att i förväg underrätta bolaget, använda det av direktören till hans förfogande ställda materialet, ehuru detta berört även bolaget.

Att advokaten i detta fall gentemot både bolaget och direktören hade tystnadsplikt med avseende å innehållet i den ifrågavarande utredningen synes ofrånkomligt. Styrelsens bedömande torde få ses mot den bakgrunden att advokaten inte begagnade någon utredning, som bolaget anförtrott honom. Utredningen innehades av direktören och ställdes

⁴³ Jfr emellertid *Vinge s. 22*.

av honom till advokatens förfogande. Det oaktat synes mig utrymme föreligga för delade meningar huruvida advokaten, med den förtroendeställning han intagit i förhållande till bolaget, bort begagna utredningen utan bolagets samtycke.

När i det föregående har sagts att tystnadsplikten innebär förbud mot att advokaten för någon yppar ett förhållande, som han är skyldig att förtiga, måste tyvärr konstateras att svensk rätt medger att tystnadsplikten i ett avseende åsidosattes, utan att vederbörande riskerar någon som helst offentligrättslig påföljd. Medan man i andra länder beivrar en advokats indiskretioner i förhållande till massmedia (så t. ex. har en norsk advokat i ett fall, *NSB 1954 s. 172*, disciplinärt bestraffats för det han yppat sin klients förhållanden för en journalist), har man i svensk tryckfrihetsrätt ansett principen om rätt för envar att lämna meddelande för offentliggörande i tryckt skrift vara av så hög valör att man starkt begränsat möjligheterna att i annan ordning än den i tryckfrihetsförordningen (TF) föreskrivna beivra brott mot tystnadsplikt, när denna plikt åsidosatts genom sådant meddelande som nyss sagts. I sådana fall får enligt TF 7:3 brott mot tystnadsplikt beivras i vanlig ordning endast där någon, som innehar allmän befattning eller utövar lagstadgad tjänsteplikt, bryter mot en i lag föreskriven tystnadsplikt.⁴⁴ Då en advokat inte har någon offentlig tjänsteställning och då den för honom gällande tystnadsplikten inte är direkt föreskriven i lag, kan han inte i disciplinär ordning bestraffas, om han åsidosätter sin tystnadsplikt genom att lämna uppgifter för offentliggörande exempelvis i pressen. Enligt radioansvarighetslagen gäller detsamma vid åsidosättande av tystnadsplikten genom meddelande för offentliggörande i radio eller TV.

Denna underliga ordning, som märkligt nog alltjämt består, är naturligtvis principiellt ytterst otillfredsställande. Några praktiska olägenheter därav har dock knappast försports, ty dels känner advokaterna tystnadsplikten även såsom en självklar moralisk plikt, dels måste en advokat, som till äventyrs skulle känna sig frestad att till ett massmedium befordra vad hans klient anförtrott honom, räkna med den betydelsefulla sanktionen att hans klienter överger honom och att han blir nödsakad att med det snaraste övergå till ett annat yrke.

20.5. Tystnadsplikten efter uppdragets upphörande och efter klientens död

Om tystnadsplikten skall utgöra ett effektivt skydd för klienten, måste den uppenbarligen bestå även sedan uppdraget upphört. Så är också otvivelaktigt förhållandet.

⁴⁴ Jfr Yngve Söderlund i NTfK 1950 s. 157—158.

I vilken utsträckning tystnadsplikten består efter klientens död är en fråga, som knappast kan anses fullt klarlagd. Såsom framhållits av *Welamson* torde man numera allmänt ha övergivit en äldre tids uppfattning, enligt vilken något skydd för en avlidens personliga intressen inte erkändes; med denna uppfattning ansåg man tystnadsplikten upphöra i och med dödsfallet.⁴⁵

Enligt min mening måste man utgå ifrån att tystnadsplikten i princip kvarstår även efter klientens frånfälle, även om den kanske inte i alla avseenden har samma omfattning som under klientens livstid. Vägledande får anses vara vad man kan antaga att klienten önskat. Finns det inte skäl att tro annat än att denne önskat att sekretessen skulle upprätthållas även efter hans död, bör advokaten jämväl därefter iakttaga tystnad om vad han erfarit. Särskilt vanskligt är emellertid spørsmålet i vad mån ett samtycke av de efterlevande är tillräckligt för att befria advokaten från den alltjämt kvarstående tystnadsplikten.

I norsk praxis har hithörande spørsmål ett par gånger varit föremål för bedömande.

I ett uttalande, refererat i *NSB 1951 s. 197*, har sålunda styret för 11. krets förklarat att en testator har krav på att bestämmelserna i ett återkallat testamente stannar mellan honom och hans advokat och att advokaten efter testators död inte har rätt att utlämna kopia av ett återkallat testamente, även om samtliga, som har intresse i testators bo, samtycker. Det skulle, uttalade styret, strida mot advokatens tystnadsplikt att utlämna kopia av ett återkallat testamente, med mindre rätten förordnar att kopian skall tillhandahållas.

I ett fall, refererat i *NAB 1965 s. 43*, har styret i Oslo krets uttalat att det icke skulle överensstämma med god advokatsed, om en advokat, som skött en sak för en avlidne klient, ställde sin akt i ärendet till förfogande för en annan advokat, som förde talan i en process mot dödsboet. Flera av de voterande uttalade att tystnadsplikten principiellt gäller även efter klientens död.

I frågan huruvida den avlidnes samtycke kan ersättas av de anhörigas samtycke har *Lous* bestämt avvisat tanken att de efterlevande skulle ha någon obetingad rätt att lösa advokaten från dennes tystnadsplikt gentemot den avlidne. *Lous*, som erkänner att advokaten måste ge de efterlevande sådana upplysningar som de behöver för att kunna tillvarata dödsboets intressen, framhåller att de upplysningar som den avlidne lämnat sin advokat kan avse andra personer och vara sådana att den avlidne under inga omständigheter skulle ha velat låta dessa uppgifter komma till hans anhörigas kännedom, liksom också att det kan vara

⁴⁵ *Welamson*, Läkarsekretessen s. 50.

fråga om upplysningar av betydelse för klientens eget eftermäle.⁴⁶ Det kan röra sig om förhållanden, som klienten minst av allt önskat att hans familj skulle få kännedom om.⁴⁷

Lous' uppfattning förtjänar instämmande. Det kan mycket väl tänkas fall, där det skulle framstå som ett flagrant brott mot tystnadsplikten, om den avlidnes advokat skulle för de anhöriga — eller med deras samtycke — yppa vissa omständigheter, som hans klient anförtrott honom. Till undvikande av missförstånd må framhållas att vad som här diskuteras är tystnadsplikten, inte frågan i vad mån denna kan upprätthållas, om advokaten åberopas som vittne.

20.6. Klientens samtycke till yppande

Såsom flerstädes påpekats i det föregående kan den, till vars förmån tystnadsplikten gäller, lösa advokaten från denna plikt genom att samtycka till att advokaten yppar vad som anförtrotts honom eller vad han i övrigt erfarit. I praktiken är sådant samtycke underförstått i mycket stor utsträckning. Många av de upplysningar som en klient lämnar sin advokat lämnar han just i syfte att advokaten skall föra uppgifterna vidare genom att åberopa dem inför domstol, annan myndighet, motpart eller förhandlingspartner. I den mån advokaten sålunda måste begagna uppgifterna för att kunna utföra uppdraget i enlighet med klientens önskan, är det självklart att han får yppa vad han erfarit i den utsträckning uppdragets utförande kräver detta. Något uttryckligt samtycke av klienten är i detta avseende inte erforderligt. Samtycke kan utan vidare presumeras.

Bortsett från vad som sålunda följer redan av uppdraget bör emellertid en advokat vara försiktig med att presumera att klienten samtycker till att han yppar något som han erfarit. Såsom redan antytts gäller detta särskilt när det är fråga om uppgifter, som lämnats i förtroende eller som advokaten erfarit i samband med ett lämnat förtroende. Är det fråga om andra uppgifter, torde advokaten i större utsträckning vara berättigad att presumera samtycke till deras yppande för ett i och för sig legitimt ändamål.⁴⁸

20.7. Undantag från tystnadsplikten

En advokats tystnadsplikt är inte absolut i den meningen att den alltid måste — eller ens får — upprätthållas gentemot varje annat intresse.

⁴⁶ Lous, a. a. s. 50.

⁴⁷ Jfr Welamson, Läkarsekretessen s. 50—51 och där nämnd litteratur.

⁴⁸ Se Welamson i TSA 1962 s. 298.

20.7.1. Vittnesplikt

Såsom redan framhållits måste tystnadsplikten till en början ibland vika för en plikt att vittna. Reglerna härom finns i de förut omnämnda stadgandena i 36 kap. 5 § andra, tredje och fjärde styckena rättegångsbalken. Av dessa bestämmelser framgår att en advokat, oavsett sin diskretionsplikt, alltid är skyldig att vittna om sådant som han inte kan anses ha erfarit i förtroende eller i samband med ett förtroende. Frågeförbudet i RB 36:5 andra stycket avser sålunda endast vad som ovan kallats förtroendesekretessen. Det i tredje stycket i samma paragraf stadgade frågeförbudet, som gäller rättegångsombud, biträde eller försvarare över huvud taget, alltså inte bara advokater, omfattar endast vad som för uppdragets fullgörande förtrotts vederbörande. Därtill kommer att enligt paragrafens fjärde stycke annan än försvarare utan hinder av vad som sägs i andra eller tredje stycket är skyldig att avge utsaga i mål angående brott, för vilket minimistraffet är två års fängelse.

Delade meningar har yppats angående innebörden av stadgandet i RB 36:5 fjärde stycket. *Welamson* har hävdad att stadgandet torde vara att förstå så, att i mål angående sådant grovt brott som avses i detta stycke, försvararen, även om han är advokat, endast kan åberopa den mera begränsade befrielsen från vittnesplikt enligt tredje stycket i paragrafen.⁴⁹ *Ekelöf* har däremot såsom sin mening uttalat att försvararen, om han är advokat, ej heller kan vittna om vad han i samband med utförande av sitt uppdrag som försvarare "erfarit".⁵⁰ Stadgandets ordalydelse nödvändiggör enligt min uppfattning inte den tolkning som *Welamson* hävdad, och *Ekelöfs* mening synes från saklig synpunkt befordrad.

Såsom förut framhållits utgör den omständigheten att en advokat enligt reglerna i RB 36:5 i vissa fall får höras som vittne inte något skäl för honom att bryta tystnadsplikten, när det inte är fråga om hans hörande som vittne, *Welamson* har uttalat att det normalt inte förefaller vara god advokatsed, att en advokat vid förundersökning för brott spontant till förundersökningsledaren vidarebefordrar upplysningar, som förtrotts honom av en klient, och i denna uppfattning vill jag gärna instämma.⁵¹ Om det inte är alldeles klart att advokaten kan höras som vittne om det förhållande varom upplysning begäres, bjuder försiktigheten att han avböjer att uttala sig och hänvisar vederbörande till att begära vittnesförhör med honom, och han bör då också låta rätten avgöra om han är skyldig att vittna eller ej. Finner rätten honom skyldig

⁴⁹ Se *Welamson* i TSA 1962 s. 295.

⁵⁰ Se *Ekelöf*, Rättegång IV s. 129 not 36.

⁵¹ Se *Welamson* i TSA 1962 s. 295—296; obs. vad som där anförs beträffande de fall som avses i RB 36:5 fjärde stycket.

att avge vittnesutsaga, kan från synpunkten av vad god advokatsed fordrar självfallet ingen anmärkning riktas mot honom för det han ställer sig rättens beslut till efterrättelse och avger vittnesmål.

20.7.2. Avslöjande av planerade brott

Liksom i andra länder gäller även hos oss en allmän skyldighet att avslöja planerade grova brott, och när en sådan skyldighet föreligger, torde en advokat inte under åberopande av sin tystnadsplikt kunna undandraga sig att fullgöra denna skyldighet.⁵²

Skyldigheten att avslöja planerade brott är numera reglerad på så sätt att i BrB 23:6 första stycket intagits ett allmänt stadgande om s. k. negativ medverkan till brott. Enligt detta stadgande drabbar "i de fall särskilt stadgande givits därom" straffrättslig påföljd den som underlåter att i tid anmäla eller eljest avslöja brott som är å färde, när det kan ske utan fara för honom själv eller någon av hans närmaste. Stadgandet anger alltså inte vilka brott som vid äventyr av straffansvar måste avslöjas utan hänvisar till vad som i det avseendet är stadgat i fråga om de olika brotten.

Bestämmelse om straff för underlåtenhet att avslöja brott har meddelats i fråga om följande brott, nämligen mord, dråp och grov misshandel (BrB 3:10), människorov, olaga frihetsberövande eller försättande i nödläge (BrB 4:10), rån eller grovt rån (BrB 8:12), grov skadegörelse (BrB 12:5), mordbrand, grov mordbrand, allmänfarlig ödeläggelse, sabotage, grovt sabotage, spridande av gift eller smitta samt förgöring (BrB 13:12), penningförfalskning (BrB 14:12), uppror eller väpnat hot mot laglig ordning (BrB 18:7), högförräderi, trolöshet vid förhandling med främmande makt, spioneri eller grovt spioneri (BrB 19:14), myteri samt rymning under beredskapstillstånd eller krig (BrB 21:19), landsförräderi, landssvek eller överlöpande till fienden (BrB 22:12) samt folkmord (2 § lagen om straff för folkmord).

En förutsättning för att underlåtenhet att avslöja brott skall straffas är emellertid enligt BrB 23:6 tredje stycket att den gärning som var å färde fortskridit så att straff kan följa därå. Den måste alltså ha fortskridit åtminstone så långt, att straffbar förberedelse eller stämpling eller straffbart försök till brottet föreligger.

I nu angivna fall torde alltså en advokat vid äventyr av straffansvar vara skyldig att — som det heter i BrB 23: 6 — "i tid anmäla eller el-

⁵² Av samma mening *Lous*, a. a. s. 51. Se också *Welamson* i TSA 1962 s. 297. *Welamson* säger sig där vara närmast benägen att instämma med *Lous* i såmåtto, att tystnadsplikt knappast bör kunna åberopas gentemot stadgandet i 3:6 SL, vilket stadgande vid den tid då *Welamsons* uppsats skrevs Innehöll bestämmelser om skyldighet att avslöja vissa brott.

jest avslöja" de brottsplaner han erfarit, även om han erfarit dessa i förtroende. Något utrymme för en avvägning av sekretessintresset mot intresset av att det å färde varande brottet avslöjas torde inte föreligga.⁵³ Får advokaten — likgiltigt på vilket sätt — kännedom om att något av de angivna brotten är "å färde", synes han vara inte bara berättigad utan också skyldig att avslöja brottet. Närmast till hands ligger, såsom framgår av BrB 23:6, att göra anmälan till polisen, men avslöjande på annat sätt, t. ex. genom meddelande till den som hotas av brottet, är tillräckligt för att straff inte skall inträda.

Ehuru straffrättsligt ansvar för underlåtenhet att avslöja ett planerat brott inträder endast i de fall som nu nämnts, kan man ställa frågan huruvida inte en advokat från synpunkten av vad god advokatsed kräver måste ha rätt, eller kanske t. o. m. plikt, att avslöja även vissa andra planerade brott, varom han fått vetskap genom uppgifter, som lämnats honom i förtroende. Man fäster sig t. ex. vid att varken stöld, grov stöld, bedrägeri eller grovt bedrägeri ingår bland de brott som i princip varje medborgare vid straffansvar ålagts att avslöja. Och man kan fråga om det verkligen är rimligt att en advokat, som av klienten i förtroende fått veta att denne avser att begå exempelvis grov stöld eller grovt bedrägeri, skulle vara på grund av sin tystnadsplikt förhindrad att söka förebygga brottet genom underrättelse till polisen eller åtminstone till den av brottet hotade.

Frågan har behandlats av *Lous*, som uttalat den meningen att en advokat måste ha rätt att utan hinder av tystnadsplikten anmäla ett planerat brott, även om detta brott inte tillhör de brottskategorier där straffsanktionerad skyldighet att avslöja brottet föreligger. *Lous* anser att, om advokaten t. ex. på sin klients uttalanden förstår att denne är i färd med att genomföra ett omfattande bedrägeri, så både kan och bör advokaten varsko "rette vedkommende" för att få handlingen förhindrad. *Lous* rekommenderar emellertid att advokaten i första hand försöker använda allt sitt inflytande för att få klienten på bättre tankar, och han anser att advokaten bör känna sig någorlunda övertygad om att dessa strävanden varit förgäves, innan han varslar vederbörande. Anmälan till polisen bör advokaten enligt *Lous'* mening göra endast om han har anledning antaga att det bara är polisen som kan hindra att handlingen kommer till utförande; eljest bör advokaten nöja sig med att varsla den som hotas av brottsplanerna.⁵⁴

Welamson har i korthet omnämnt detta uttalande av *Lous* men därvid uttryckt sig på ett sätt som närmast tyder på att han inte anslu-

⁵³ Om bedömandet av denna fråga före brottsbalkens tillkomst se *Vinge* s. 20—21 och *Welamson* i *TSA* 1962 s. 297.

⁵⁴ *Lous*, a. a. s. 51—52.

ter sig till Lous' uppfattning.⁵⁵ Denna uppfattning har också kritiserats av *Bo Westman*.⁵⁶

I fråga om dansk rätt har uttalats att anmälningsplikt föreligger endast vid de i straffeloven § 141 omhandlade grova förbrytelserna och att en advokat i övrigt varken har plikt eller rätt att anmäla en av en klient begången eller planerad förbrytelse.⁵⁷

För min del är jag benägen att så till vida instämma med Lous, att en advokat måste ha rätt att på det sätt som Lous angivit söka förhindra åtminstone vissa brott, i fråga om vilka lagstadgad skyldighet att avslöja brottet inte föreligger. Härvid måste förutsättas en avvägning mellan å ena sidan sekretessintresset och å andra sidan intresset av att brottet förhindras. Advokatens rätt att varsko den av brottet hotade kan inte gärna vara densamma, oavsett om den planerade gärningen går ut på att göra ett nattligt inbrott i en bank för att tillgripa miljonvärden eller den avser att ärekränka någon annan eller att föröva ett snatteri i en butikslokal. Däremot synes det mig svårt att göra gällande att advokaten på grund av sin plikt att iakttaga god advokatsed skulle vara skyldig att avslöja ett planerat brott, som inte omfattas av straffbestämmelserna om underlåtenhet att avslöja brott. Jag förmenar sålunda att en advokat måste tillerkännas frihet att i detta avseende handla i enlighet med vad hans samvete bjuder honom.⁵⁸

20.7.3. Uppgiftsskyldighet i andra fall

Visst undantag från tystnadsplikten följer av bestämmelserna i 56 § taxeringsförordningen och 7 § lagen om handräckning vid taxeringsrevision. Dessa bestämmelser, som innefattar vittgående inskränkningar i advokatsekretessen, skall här inte närmare kommenteras.

Ytterligare en lagbestämmelse, som har till följd att en advokat kan bli nödsakad att yppa förhållanden, som principiellt omfattas av tystnadsplikten, är stadgandet i RB 8:6 första stycket att en advokat är skyldig att lämna advokatsamfundets styrelse de uppgifter som erfordras för dess tillsyn över advokatväsendet. Detta stadgande kompletteras av bestämmelser i 46 § i samfundets stadgar bl. a. om räkenskapsgranskning. Såsom framhållits av *Welamson* kan det inte råda något tvivel om att tystnadsplikten inte kan åberopas gentemot den sålunda föreskrivna uppgiftsskyldigheten.⁵⁹ En motsatt tolkning av bestämmelserna

⁵⁵ *Welamson* i TSA 1962 s. 297.

⁵⁶ *Westman* i TSA 1963 s. 395.

⁵⁷ *Torkild-Hansen* i SB 1944 s. 114.

⁵⁸ Frågan om en försvarares rätt och plikt att avslöja brott har av *Lous* ytterligare behandlats i arbetet *Sakföernes edisjonsplikt* s. 13—20. Se härtill *Westman* i TSA 1963 s. 391 ff. och 1964 s. 211 ff.

⁵⁹ *Welamson* i TSA 1962 s. 297—298.

om uppgiftsskyldighet skulle kunna göra tillsynen mer eller mindre illusorisk.⁶⁰ I 52 § SRGA har också uttryckligen utsagts att uppgiftsskyldigheten gäller utan hinder av tystnadsplikten.⁶¹

20.7.4. Nödfallssituationer

Förutom nu angivna fall, där advokats tystnadsplikt inte hindrar att han är skyldig att lämna vissa uppgifter, har man säkerligen rätt att antaga att en advokat även i vissa andra fall måste anses åtminstone berättigad att yppa ett förhållande, som i och för sig omfattas av hans tystnadsplikt. Detta gäller främst fall, som kan betecknas som nödsituationer, och det är sålunda fråga om extrema fall. Om en advokat konstaterar att hans klient uppenbarligen är i trängande behov av psykiatrisk vård för att inte en katastrof skall inträffa, måste han vara berättigad att varsko klientens anhöriga därom. Samma rätt måste han ha, om klienten — denne må vara psykiskt sjuk eller ej — hotar att begå självmord, och advokaten har anledning att tro att klienten kommer att göra allvar av hotet. Även andra liknande fall kan tänkas. Män måste ha rätt att här falla tillbaka på en nödrättsregel.

20.7.5. Försvar mot angrepp från klientens sida.

En omdiskuterad fråga är i vad mån en advokat kan anses berättigad att yppa något som omfattas av tystnadsplikten för att därmed värja sig mot angrepp från klientens sida eller för att kunna på rättslig väg göra sitt anspråk på arvode gällande. Såsom förut nämnts innehåller ARGÅ 1969 en disciplinär regel, som ger en advokat rätt att göra avsteg från tystnadsplikten, om detta är nödvändigt för att advokaten skall kunna säkerställa eller indriva sitt arvode eller försvara sig mot en anklagelse för "wrongful conduct". Frågan är om motsvarande regel kan antagas gälla i Sverige.

Så mycket torde få anses klart att advokaten, om klienten beskyller honom för brottsligt handlande, är berättigad att utan hinder av tystnadsplikten yppa vad som är nödvändigt för att advokaten skall kunna försvara sig mot beskyllningen. Ett härmed överensstämmande uttalande har i ett fall, *TSA 1969 s. 24 (6)*, gjorts av advokatsamfundets styrelse. Likaså torde det vara klart att en advokat, som av en klient blir anmäld för styrelsen och beskylld för ett handlande, som strider mot god advokatsed, måste få försvara sig mot beskyllningen genom att yppa vad

⁶⁰ Se 1959 års stadgekommittés betänkande s. 174—175.

⁶¹ I Västtyskland gäller enligt BRAO § 56 i detta avseende en motsatt regel, vilket torde sammanhånga med att allmän åklagare där medverkar i disciplinförfarandet, som även i övrigt är utformat efter straffprocessuellt mönster.

som är nödvändigt för bemötande av anmärkningen.⁶² I båda de nu angivna fallen måste emellertid antagas gälla att advokaten inte får yppa något, som inte är nödvändigt för försvaret.

Även i andra situationer än de nu nämnda torde man få anse en advokat åtminstone i viss utsträckning berättigad att utan hinder av tystnadsplikten bemöta en av klienten offentligen framförd beskyllning, som är menlig för advokatens anseende. Vad som i det hänseendet kan anses tillåtet måste bedömas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Försiktighet är att tillråda, och ibland är det säkerligen bättre att advokaten "sväljer förtreten" än att han yppar något för klienten synnerligen menligt förhållande. *Sven Hallström* har berättat om en episod, som i detta sammanhang är av intresse. Vid en rannsaking frågade rättsens ordförande den tilltalade hur denne kunnat säga så och så. Den tilltalade svarade: "Det var advokaten, som sa till mig, att jag skulle säga så." Hallström yttrar härom: "Min spontana reaktion bjöd mig att rusa upp och förklara, att karlen ljög, men jag satte mig igen med tanken: 'Jag är ju icke här för att försvara mig själv utan för att hjälpa honom.'"⁶³ Jag tror inte att jag skulle ha varit mäktig samma självbehärskning, och jag kan i varje fall inte se att man bor klandra en advokat, om han i en sådan situation på det bestämdaste dementerar klientens påstående och berättar vad som faktiskt sagts mellan denne och honom.⁶⁴

Däremot måste det anses otillåtet att advokaten av omtanke om sitt eget anseende röjer något av tystnadsplikten omfattat förhållande, utan att klienten offentligen framfört någon beskyllning mot advokaten. Så har exempelvis advokatsamfundets styrelse i ett fall, *TSA 1960 s. 37 (8)*, uttalat sitt ogillande av att en advokat för en hovrättslagman omtalat att han avrätt klienten från att överklaga underrättens dom.

Ett i hög grad omdömeslöst åsidosättande av tystnadsplikten synes ha förekommit i fallet *TSA 1971 s. 153 (13)*. En advokat, som förde svarandens talan i ett kravmål, kom så småningom till den uppfattningen att den invändning som hans klient framställt mot käromålet var ohållbar och att klienten måste förlora målet. I ett brev till klienten framförde advokaten dessa synpunkter och avsåg sig uppdraget. Kopia av brevet tillställde han såväl rätten som motpartens ombud. Disciplin-nämnden uttalade att advokaten härigenom åsidosatt den lojalitet han

⁶² Skulle anmälan vara gjord av annan än klienten, t. ex. av motparten, måste advokaten också ha rätt att på enahanda sätt bemöta den framställda anmärkningen. I så fall måste emellertid de disciplinära organen ha möjlighet att behandla de uppgifter som i och för sig omfattas av tystnadsplikten på sådant sätt att de inte utan klientens samtycke kommer till anmälarens kännedom.

⁶³ Se *Hallström i TSA 1945 s. 23*.

⁶⁴ Jfr *Lous*, Taushetsplikten s. 74.

haft skyldighet att iakttaga gentemot sin klient och tilldelade advokaten erinran. — I detta fall synes mig redan advokatens avsägelse av uppdraget ha varit förhastad, och hans åtgärd att för rätten och motparten yppa att han fann sin klients position ohållbar framstår för mig såsom ett flagrant brott mot tystnadsplikten eller, om man så vill, lojalitetsplikten.

När det gäller frågan i vad mån en advokat kan få yppa förhållanden, som omfattas av tystnadsplikten, för att kunna tillvarataga sitt intresse att få betalt för sitt arbete, har *Tirkkonen*, under hänvisning till *Salmiala*, hävdad den meningen att advokaten i en av honom mot klienten anhängiggjord rättegång om utbekommande av arvode enligt nödrättens regler har rätt att yppa även vad han av klienten erfarit i förtroende, såvida advokaten endast härigenom kan vinna sin sak.⁶⁵ Om detta är riktigt, torde detsamma böra gälla i en av klienten mot advokaten anhängiggjord rättegång, i vilken han yrkar nedsättning av advokatens arvode eller framställer skadeståndsanspråk på grund av dennes sätt att sköta uppdraget.

Hur långt man i detta avseende får gå synes mig emellertid ganska tveksamt. Man måste söka undvika att regeln ges sådant innehåll att den klient som anförtrott sin advokat förhållanden, vilka han inte under några omständigheter vill att någon annan skall få kännedom om, helt enkelt inte vågar processa om vare sig arvode eller skadestånd, därför att ett yppande av vad han anförtrott advokaten skulle få helt ödeläggande konsekvenser. Regeln får inte leda till att en advokat får möjlighet att tillskansa sig ett oskäligt arvode eller finner sig kunna avvisa ett klart befogat skadeståndsanspråk i förlitande på att klienten inte vågar protestera eller väcka talan.

Till en början synes man därför böra uppställa den begränsningen att advokaten i dessa fall inte får yppa mera än vad som är absolut nödvändigt för att han skall kunna i rättegången tillvarataga sitt intresse, och vidare bör man enligt min mening såsom en ytterligare förutsättning för rätten att yppa förhållanden, som omfattas av tystnadsplikten, fordra att det intresse som advokaten hävdar i rättegången är berättigat eller i varje fall att advokaten är i god tro i den meningen att han varken inser eller bör inse att det yrkande han framställer är oberättigat. Dessutom torde man ha rätt att kräva att advokaten, innan han i rättegången yppar något förhållande, som omfattas av hans tystnadsplikt, varskor klienten därom, så att denne får tillfälle att överväga om han

⁶⁵ Se *Tirkkonen*, Bil. IV till Förhandlingarna å det nittonde nordiska juristmötet s. 16. Jfr *Welamson*, Läkarsekretessen s. 91—92.

vill låta processen ha sin gång eller föredrar att böja sig för advokatens ståndpunkt.⁶⁶

Om en advokat sålunda måste anses ha viss rätt att i tvist med klienten yppa även sådana omständigheter som han av klienten erfarit i förtroende, torde det däremot få anses fastslaget att advokaten inte har motsvarande rätt, om det gäller att inför domstol motivera en begäran om ersättning av allmänna medel till advokaten såsom offentlig försvarare eller biträde i fri rättegång.

I ett fall, *TSA 1956 s. 20 (15)*, har advokatsamfundets styrelse sålunda uttalat att det strider mot god advokatsed att tillhandahålla domstolen akten i målet, om därmed skulle röjas förhållanden, som omfattas av tystnadsplikten, och i ett annat fall, *TSA 1966 s. 36 (9)*, har disciplinnämnden tilldelat en advokat erinran för det han i syfte att visa omfattningen av det arbete han nedlagt på ett uppdrag som biträde i fri rättegång till rätten ingivit den korrespondens som förts mellan honom och klienten. Det norska hovedstyret har i ett fall, *NSB 1961 s. 54*, gjort ett uttalande av väsentligen samma innebörd.⁶⁷

I de fall som nämnts i nästföregående stycke synes situationen ha varit den att klienten förhållit sig passiv i ersättningsfrågan. Skulle klienten inför rätten bestrida skäligheten av advokatens ersättningsanspråk, torde starka skäl tala för att man bör bedöma advokatens ställning på samma sätt som om klienten tvistade med advokaten, dvs. tillerkänna advokaten rätt att yppa så mycket som är nödvändigt för att motivera ett berättigat eller av advokaten i god tro framställt ersättningsanspråk. Ett bestridande av ersättningsanspråkets skälighet från motpartens sida synes däremot inte kunna få föranleda något avsteg från tystnadsplikten.

20.8. De skrivna reglerna

De skrivna regler om god advokatsed som finns i de nordiska länderna i fråga om tystnadsplikten är kortfattade. I *NRGA § 2* tredje stycket stadgas: "Opplysninger advokaten får i sitt virke som advokat skal han behandle med diskresjon også når de ikke omfattes av hans rettslige taushetsplikt. Samme plikt skall han innskjerpe overfor sitt personale." I *DRGA Afsnit VI 2. e.* är föreskrivet att en advokat inte får ge "uvedkommende" opplysninger om en klients eller tidigare klients förhållan-

⁶⁶ Se *Tirkkonen 1. c.*

⁶⁷ I fallet *TSA 1956 s. 20 (15)* gick styrelsen t. o. m. ett steg längre än som sagts i texten. Styrelsen förklarade nämligen att en advokat, även om en akt inte lämnar upplysning om något förhållande som omfattas av tystnadsplikten, konsekvent bör avböja att tillhandahålla akten åt domstolen, detta för att undvika att vägran vid något tillfälle skall väcka misstro mot klienten.

den. I 19 § SRGA är stadgat: "Advokat skall iakttaga diskretion om sina klienters angelägenheter och får inte, med mindre laglig skyldighet att lämna upplysning föreligger, utan vederbörligt samtycke yppa något, som i hans verksamhet förtrotts honom eller som han i samband med sådant förtroende erfarit. Advokat är skyldig att ålägga sin personal samma diskretions- och tystnadsplikt." I FRGA har i 19 § föreskrivits att advokat, förutom vad som följer av den lagstadgade tystnadsplikten, är skyldig att förtiga allt det han på grund av uppdragsförhållandet erfarit om huvudmannen och dennes förhållanden ävensom att han bör övervaka att hans kontorspersonal iakttagit samma tystnadsplikt.

Ehuru den kategoriska formulering som begagnats i 19 § SRGA såvitt angår förtroendesekretessen inte medger undantag från tystnadsplikten i andra fall än då laglig skyldighet att lämna upplysning föreligger, måste man utgå ifrån att styrelsen därmed inte avsett att utesluta möjligheten av andra undantag i enlighet med vad som anförts i det föregående. Styrelsen kan exempelvis inte ha menat att en advokat aldrig skulle få yppa något av förtroendesekretessen omfattat förhållande ens för att försvara sig mot en av klienten framställd beskyllning för brottsligt handlande — jfr styrelsens uttalande i det ovan omnämnda fallet *TSA 1969 s. 24 (6)* — eller för att kunna på rättslig väg göra gällande ett fullt rättmätigt anspråk på arvode. Enligt den lydelse 19 § SRGA erhållit skulle advokaten emellertid inte få göra detta, ty någon "laglig skyldighet" att lämna upplysning föreligger inte. Även om bestämmelsen sålunda måste anses ha fått en väl kategorisk avfattning, har styrelsen med all säkerhet utgått ifrån att undantag från bestämmelsen kan följa av den allmänna nödregeln och att denna kan åberopas bl. a. i de nyss angivna fallen. I förslaget till SRGA hade stadgandet en annan lydelse, som i högre grad beaktade möjligheten av undantag.⁶⁸ Såsom själv medansvarig för förslaget vill jag emellertid oförbehållsamt medge att detsamma från andra synpunkter inte var tillfredsställande avfattat.

I Danmark har *Poul Østergaard* uttalat att den ovan citerade bestämmelsen i DRGA Afsnit VI 2. e. är för snäv, enär de i det föregående under 20.1. omnämnda stadgandena i straffeloven §§ 264 b och 152 innebär att en advokat också har tystnadsplikt i fråga om upplysningar om motpartens och tredje mans förhållanden, såvitt dessa kan hänföras till "privatlivet tillhörande hemmeligheter eller ifølge sagens natur må be-
tragtes som hemmeligheter."⁶⁹

⁶⁸ Se *TSA 1969 s. 254*.

⁶⁹ *Østergaard* i *AB 1972 s. 130*.

För Sveriges vidkommande synes den frågan böra bedömas så, att advokatens tystnadsplikt omfattar jämväl vad han erfarit om motpartens eller tredje mans förhållanden, i varje fall såvitt uppgifterna därom lämnats honom i förtroende eller han erfarit dem "i samband därmed". Den i förtroende lämnade uppgiften kan advokaten ha mottagit av en klient eller en tredje man; av motparten kan han däremot inte i förtroende ta emot några uppgifter, som han inte skulle få vidarebefordra till klienten. Har advokaten av klienten anförtrotts uppgifter, som avser motpartens eller tredje mans förhållanden, eller har han erfarit dessa förhållanden "i samband med" detta klientens förtroende, är det enligt min mening klienten som är den, till vars förmån tystnadsplikten gäller. Om denna uppfattning är riktig, kan klienten lösa advokaten från tystnadsplikten. Motparten har, såvitt jag förstår, inte någon självständig rätt att fordra tystnad från advokatens sida, och detsamma synes böra gälla en tredje man, såvida det inte är han som lämnat uppgiften till advokaten i förtroende. Jag uppfattar sålunda tystnadsplikten såsom en plikt mot den som anförtrott sig åt advokaten, dvs. — med ytterligt få undantag — klienten.

Emellertid är det enligt min uppfattning inte förenligt med god advokatsed att advokaten — ens med klientens samtycke — "i ogjort väder" yppar vad han erfarit om motpartens eller tredje mans förhållanden. Måhända kan därför diskuteras huruvida inte även bestämmelsen i 19 § SRGA erhållit en något för snäv avfattning, då däri stadgats att advokaten skall iakttaga diskretion om "sina klienters angelägenheter". Det kan, synes det mig, ifrågasättas om inte de citerade orden borde ersättas med "vad han erfarit i sin yrkesutövning".

21 KAP. PLIKT TILL OMSORG OCH NOGGRANNHET

21.1. Inledning

Eftersom en advokats främsta plikt är att efter bästa förmåga tillvarata sin klients intressen, är det självklart att han är skyldig att utföra sina uppdrag nitiskt (se RB 8:4 första stycket), vara samvetsgrann och omsorgsfull vid arbetsuppgifternas utförande och i allt ägna klientens intressen vederbörlig omtanke. Vikten av samvetsgrannhet och ordentlighet har starkt betonats av många författare.¹ Även om det väl innebär någon överdrift att påstå att det knappast finns något område, där oordentligheten kan få mer vittgående följder än för advokaten,² är det med hänsyn till vikten av de intressen en advokat ofta har att tillvara-

¹ Se t. ex. *Schartau* i TSA 1944 s. 118-119.

² *Tjerneld* s. 50.

taga uppenbart att vårdslöshet, fel och försummelse från hans sida kan få allvarliga konsekvenser och vålla synnerlig skada. Och även om sådana konsekvenser inte skulle inträda, innebär en advokats vårdslöshet och bristande omsorg ett åsidosättande av en självklar yrkesplikt.

Sanktionerna mot vårdslöshet och försumlighet är skadeståndsskyldighet och disciplinärt ansvar. För en advokat bör det emellertid vara en hederssak att utföra sina åligganden samvetsgrant och omsorgsfullt. I ARGA 1969 sägs under EC 6-5: "A lawyer should have pride in his professional endeavors. His obligation to act competently calls for higher motivation than that arising from fear of civil liability or disciplinary penalty." Och i BRAO § 43, liksom i TRGA § 1, stadgas att en advokat har att "seinen Beruf gewissenhaft ausüben." Dessa grundsatser gäller förvisso även för en svensk advokat.

27.2. Advokaten inte något "skrivbiträde"

En advokat måste alltid ha för ögonen att han inte har till yrke att fungera som skrivbyrå eller att fästa på papper vad klienten eller klienterna vill att han skall skriva. Inte minst när det är fråga om ingående av avtal är det advokatens plikt att förvissa sig om vad klienten avser att ernå med en viss bestämmelse samt att överväga i vad mån detta syfte bäst vinnes med en bestämmelse av förslaget innehåll eller om förslaget till överenskommelse möjligen har ofördelaktiga konsekvenser, som klienten inte tänkt på. Finner advokaten en annan lösning lämpligare, skall han föreslå denna.

Denna uppfattning om innebörden av en advokats plikt till omsorg om klientens intresse har kommit till klart uttryck i avgöranden av advokatsamfundets disciplinära organ.

TSA 1954 s. 22 (2:1). En person, som köpt en frisérsalong, skulle betala viss del av köpesumman kontant och skulle för att få medel härtill upptaga ett sparbankslån, för vilket säljaren och två andra personer skulle gå i borgen. Borgensmännen ville emellertid ha någon säkerhet. Säljaren och köparen besökte gemensamt en advokat, som på deras begäran uppsatte en handling, i vilken köparen förband sig att inte avhända sig eller belåna inventarierna i frisérsalongen så länge borgensansvaret kvarstod. Köparen gick sedermera i konkurs, och borgensmännen nödgades lösa sparbankslånet. Inventarierna fanns kvar men utgjorde uppenbarligen inte någon säkerhet för borgensmännen. Sedan saken anmälts för styrelsen, försvarade sig advokaten bl. a. därmed att han inte blivit ombedd att göra annat än att uppsätta en förbindelse av det innehåll som ovan angivits.

Styrelsen fann att advokaten, som måste ha insett att uppdragsgivar-

nas syfte varit att få visst skydd mot förlust och att den handling han uppsatte inte tillskapade någon säkerhetsrätt för borgensmännen, enligt god advokatsed inte ägt inskränka sig till att utan vidare efterkomma en hemställan att formulera en utfästelse av det innehåll handlingen utvisade utan fastmera varit skyldig att klargöra rättsläget för uppdragsgivarna och fästa deras uppmärksamhet på att en handling av ifrågavarande innehåll inte innebar någon rättslig säkerhet för borgensmännen.

TSA 1967 s. 21 (6). På begäran av två makar uppsatte en advokat ett äktenskapsförord, enligt vilket mannen skänkte honom tillhörig fast och lös egendom till sin hustru. Advokaten ombesörjde också äktenskapsförordets ingivande till rätten. Kort efteråt visade det sig att mannen var insolvent och att han genom äktenskapsförordet avhänt sig alla utmättningsbara tillgångar för att dessa inte skulle kunna utmätas på begäran av en borgenär, vars fordran tre veckor tidigare dom" fästs av underrätt. Mannen blev åtalad för oredlighet mot borgenärer. Disciplinnämnden fann ej styrkt att advokaten haft kännedom om rättegången mellan borgenären och mannen eller om dennes ekonomiska ställning men uttalade att advokaten brustit i omsorg genom att icke, innan han uppsatte äktenskapsförordet, höra makarna om deras ekonomiska förhållanden för att på så sätt kunna bilda sig en uppfattning om förordets ändamålsenlighet och ge makarna råd om hur de kunde eller borde förfara. Då advokaten därigenom gjort sig skyldig till försumelse i sin advokatverksamhet, tilldelades han erinran.

Det danska advokatrådet har också i ett fall, *AB 1959 s. 102—104*, gjort följande uttalande: "En advokat kan ikke i almindelighed nøjes med at nedskrive, hvad parterne er blevet enige om, men bør i fornødent omfang belyse og med parterne drøfte de juridiske problemer, som sagen giver anledning til."

21.3. Undersökning av fakta

Plikten till omsorg innebär bl. a. att advokaten, innan han ger klienten råd eller företager åtgärder på dennes vägnar, måste göra den undersökning av sakens faktiska och rättsliga sida som med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet får anses påkallad.

Såvitt angår utredandet av fakta ligger det i sakens natur att advokaten ofta — förmodligen i de flesta fall — från början inte har annat att hålla sig till än de uppgifter klienten lämnar och det skriftliga material som denne tillhandahåller. Så torde det regelmässigt förhålla sig vid konsultationer och vid inkassouppdrag. I princip kan advokaten inte anses skyldig att av hänsyn till annans, t. ex. motpartens, intresse kontrollera riktigheten av de uppgifter klienten lämnat (i undantags-

fall kan dock sådan skyldighet anses föreligga), men omständigheterna kan vara sådana att advokaten i klientens intresse måste söka få fram ytterligare utredning om fakta. Han bör dock inte inhämta upplysningar från tredje man utan att vara säker på att klienten inte har något emot att han gör detta; det kan tänkas att klienten inte vill att advokaten skall kontakta vederbörande. Faktiska uppgifter från motsidan eller från tredje man bör advokaten i allmänhet inte utan vidare godtaga utan att låta sin klient få tillfälle att uttala sig därom (även i detta avseende kan dock undantag vara befogade).

Fall av bristande omsorg vid utredandet av faktiska förhållanden har åtskilliga gånger varit föremål för bedömande i den disciplinära verksamheten.

I fallet *TSA 1954 s. 26 (2: III)* uttalade advokatsamfundets styrelse att en advokat förfarit oaktsamt, då han, som fått i uppdrag av en klient att inkassera en revers, utlämnat reversen mot erhållande av endast halva fordringsbeloppet; advokaten hade utan att tillfråga sin klient godtagit en uppgift av en kollega, som företrädde klientens hustru, att hon ägde rätt till hälften av reversbeloppet.

I fallet *TSA 1958 s. 156 (10)* hade en advokat åtagit sig att bevaka bl. a. en växelutställares fordran i acceptantens konkurs. Växeln var diskonterad i bank. Advokaten underlät att bevaka växelutställarens fordran och försvarade sin underlåtenhet därmed att han "utgått ifrån" att banken skulle bevaka växeln, vilket banken emellertid inte gjort. Styrelsen fann att advokaten åsidosatt sina plikter som advokat och tilldelade honom erinran. Självfallet borde advokaten ha undersökt huruvida banken bevakade fordringen eller ej.

En brist på omsorg, som inte ansågs kunna lämnas utan beivran, förelåg också i fallet *TSA 1963 s. 70 (8)*. En advokat hade av delägarna i ett dödsbo fått i uppdrag att avkräva boutredningsmannen redovisning för visst belopp. Utan att med erforderlig omsorg utreda hur saken låg till och utan att inhämta sina huvudmäns instruktioner godtog advokaten en av boutredningsmannen lämnad obestyrt uppgift och avstod genom avtal med boutredningsmannen på sina huvudmäns vägnar från kravet på redovisning. Styrelsen fann att advokaten härigenom åsidosatt sina plikter som advokat och tilldelade honom erinran.

En felaktig anmälan till domstol om att ett mål förlikts föranledde i fallet *TSA 1965 s. 33 (9)* ett uttalande av styrelsen. Ett tvistemål, i vilket en advokat företrätt käranden, hade förklarats vilande i avbidan på förlikningsförhandlingar mellan parterna. Sedan förlikningsförhandlingar utan advokatens medverkan ägt rum mellan parterna, blev advokaten drygt ett år senare av motpartens advokat ombedd att underteckna en anmälan till rätten om att förlikning träffats. Utan att ta kontakt

med klienten undertecknade advokaten denna anmälan, som av motpartens advokat ingavs till rätten, varpå målet avskrevs. Advokatens klient uppgav sedermera att någon förlikning ej träffats. Styrelsen uttalade att advokaten icke bort utan särskilt uppdrag av käranden på sätt som skett medverka till att målet anmäldes som förlikt. Det synes uppenbart att advokaten, även om han trott att målet var förlikt, bort tillfråga sin huvudman, innan han accepterade påståendet om förlikning såsom ett faktum.

I fallet *TSA 1967 s. 35 (16)* var fråga om en advokat, som biträtt en fastighetsmäklare vid inköp — i en bulvans namn — av en villafastighet. Någon månad senare biträdde advokaten fastighetsmäklaren vid vidareförsäljning av fastigheten till en annan person. Därvid uppsatte advokaten köpekontrakt, som han på säljarens vägnar undertecknade på grund av fullmakt från bulvanen. Varken vid inköpet eller vid försäljningen av fastigheten gjorde advokaten någon undersökning av fastighetens lagfarts- och inteckningsförhållanden. Senare uppdagades att varken säljaren eller dennes fångesman hade lagfart på fastigheten, liksom också att de uppgifter som vid fastighetens vidareförsäljning lämnats om förefintliga inteckningslån inte överensstämde med verkliga förhållandet. Disciplinnämnden fann att advokaten brustit i den omsorg han varit skyldig att iakttaga, då han uppsatt och undertecknat det vid vidareförsäljningen upprättade köpekontraktet utan att verkställa någon undersökning av fastighetens lagfarts- och inteckningsförhållanden. Advokaten, som även i ett annat avseende gjort sig skyldig till förseelse, tilldelades av nämnden varning.

I ett fall, *TSA 1969 s. 43 (22)*, har styrelsen uttalat bl. a. att ett av en advokat uppsatt köpeavtal om fast egendom ej föregåtts av erforderliga undersökningar.

21.4. Undersökning av gällande rätt

Den av plikten till omsorg följande skyldigheten att ordentligt sätta sig in i saken gäller i lika hög grad dess rättsliga sida. Advokaten är jurist, och det är som jurist han står till allmänhetens förfogande såsom rådgivare och biträde. Klienten har i princip ett berättigat krav på att advokaten skall "kunna juridik", men vad detta krav närmare innebär är en fråga, som inte är alldeles lättbesvarad. I Tyskland har man i det avseendet ställt utomordentligt stränga fordringar på advokaten.³ Å andra sidan yttrade en engelsk domare redan 1825: "No attorney is bound to know all the law; God forbid mat it should be imagined that

³ Se därom *Wiklund*, Advokats skadeståndsskyldighet, Försäkringsjuridiska föreningens publikation nr 10 s. 300.

an attorney, or a counsel, or even a Judge is bound to know all the law; or that an attorney is to lose his fair recompense on account of an error, being such an error as a cautious man might fall into."⁴

Av åtskilliga författare har framhållits att en advokat måste följa med rättsutvecklingen i lagstiftning, rättspraxis och doktrin.⁵ Naturligtvis är det ett önskemål att advokater, liksom jurister över huvud taget, skall följa med rättsutvecklingen, men så ymnigt som rättens källor — inte minst lagstiftningen — numera flödar, är det uteslutet att någon jurist skulle ha praktisk möjlighet att följa med allt. Ingen äger förutsätta att en advokat skall vara "ett levande lexikon" och veta allt om innehållet i alla rättsregler. Vad man med fog kan begära av advokaten är emellertid att han, innan han ger en klient råd eller handlar på dennes vägnar, gör den undersökning av gällande rätt som i det enskilda fallet kan anses erforderlig. Hur omfattande och djupgående denna undersökning måste vara beror på omständigheterna. Många gånger skulle en närmare undersökning av de rättsfrågor som ett uppdrag aktualiserar kräva sådan tid och föranleda sådana kostnader för klienten, att denne inte kan eller vill gå med på en så omfattande undersökning av rättsfrågorna. Nödgas advokaten i en sådan situation ändock uttala sin uppfattning, bör han reservera sig för möjligheten att en mera djupgående utredning av rättsfrågan måhända skulle föranleda en annan bedömning. I princip måste man emellertid utgå ifrån att en advokat är skyldig att grunda sin rådgivning på erforderlig undersökning av vad som är gällande rätt.

Nu är en advokat inte mer än människa, och risken för misstag och förbiseenden i rättsliga frågor kan aldrig helt elimineras. I skadeståndsrättsligt hänseende får advokaten principiellt svara för följderna av ett sådant misstag eller förbiseende. Lika klart är det inte att han också skall drabbas av disciplinär påföljd. Många gånger framstår skadeståndsskyldigheten såsom den naturliga sanktionen, och en disciplinär påföljd därutöver ter sig såsom mer eller mindre opåkallad. Men det förekommer dock fall, där fullgoda skäl för ett disciplinärt ingripande föreligger.

Ur svensk praxis kan antecknas följande.

TSA 1954 s. 24 (2:11). En advokat hade åtagit sig att biträda en klient med att kräva skadestånd på grund av en trafikolycka. Klienten

⁴ *Cordery* s. 188—189.

⁵ Se bl. a. *Vinge* s. 15, *Stang Lund* s. 45—48, *Schartau*, a. a. s. 118 och *Halvorsen* i NAB 1969 s. 33.

årspreskriptionen. Advokaten, som uppenbarligen själv trodde att talan måste väckas inom två år och som ej långt före utgången av denna tid blev inkallad till militärtjänstgöring och därigenom förhindrad att fullgöra uppdraget, ställde i denna situation klienten inför valet att antingen godtaga en av motparten erbjuden förlikning, som klienten tidigare vägrat att acceptera, eller också "per omgående" utse annat ombud. Klienten fann tiden väl kort för att byta ombud och ansåg sig därför böra godtaga förlikningen. Styrelsen vidtog inte någon disciplinär åtgärd men uttalade att advokaten förfarit felaktigt.

TSA 1956 s. 10 (3). En advokat, som lämnat en klient en uppenbart felaktig upplysning om innebörden av ett stadgande i övergångsbestämmelserna till 1948 års skogsvårdslag och som från denna utgångspunkt tillrätt ett i realiteten utsiktslöst överklagande av en dom, tilldelades visserligen inte någon disciplinär påföljd, men styrelsen framhöll för honom vikten av att största omsorg iakttages vid avgivande av utlåtanden i rättsliga angelägenheter.

TSA 1958 s. 153 (6). En delägare i ett partrederi, som råkat i ekonomiska svårigheter, rådfrågade en advokat huruvida han var — jämte sin kompanjon, som försatts i konkurs — personligen ansvarig för rederiets skulder. Utan att beakta stadgandet i 9 § sjölagen svarade advokaten att sådant betalningsansvar förelåg och rådde klienten att utan begränsning medge personligt betalningsansvar för skulderna, vilket råd klienten följde. Styrelsen konstaterade att advokaten givit sin klient ett felaktigt råd och fann utrett att detta berott på att han försummat att skaffa sig erforderlig insikt om innehållet i förefintlig lagstiftning på området. Styrelsen uttalade att advokaten därigenom åsidosatt sina plikter som advokat och tilldelade honom disciplinär påföljd, som emellertid avsåg även andra förseelser.

TSA 1959 s. 60 (10). En advokat hade i en tidnings juridiska frågeavdelning lämnat felaktigt svar i en arvsrättslig fråga. Utan att vidtaga disciplinär åtgärd underströk styrelsen för advokaten vikten av att största omsorg iakttages vid avgivande av utlåtanden i rättsliga angelägenheter.

TSA 1960 s. 46 (15). På uppdrag av en klient väckte en advokat talan vid domstol med yrkande att ett testamente skulle förklaras ogiltigt. Motparten erbjöd därefter förlikning, innebärande att käranden skulle få ett belopp av 20 000 kr. Under hänvisning till föreliggande svårigheter att förebbringa för testamentets ogiltigförklarande erforderlig bevisning rådde advokaten sin klient att godtaga den erbjudna förlikningen, vilket klienten emellertid inte gjorde. Vid första inställelsen avvisade rätten käromålet, enär käranden varken var arvinge efter testator eller eljest visat fog för sitt anspråk på att föra talan om ogiltig-

förklaring av testamentet. Styrelsen konstaterade att den väckta talan varit ur rättslig synpunkt meningslös; käranden var systerdotter till testators tidigare avlidna hustru men var på grund av ett inbördes testamente mellan makarna inte arvinge efter testator, som inte heller gjort något testamente till kärandens förmån. Styrelsen fann av omständigheterna framgå att advokaten inte insett sagda förhållande samt att hans bristande insikt härom haft till följd att hans klient ej blivit upplyst om rättsläget utan utgått från felaktiga förutsättningar, när frågan om förlikning övervägdes. Styrelsen uttalade att advokaten genom sin underlåtenhet att sätta sig in i och upplysa sin klient om rättsläget ådagalagt oskicklighet i utövandet av sin advokatverksamhet och därigenom åsidosatt sina plikter som advokat. På denna grund — och då advokaten även i ett annat avseende ansågs ha gjort sig skyldig till försumlighet — tilldelade styrelsen advokaten erinran.

TSA 1961 s. 43 (16). En yngre man avled och efterlämnade som dödsbodelägare sina föräldrar. Tillgångarna i boet utgjordes av lösören till ett värde av något över 1 000 kr samt banktillgodohavanden på ca 12 000 kr. Skulderna utgjordes av, förutom begravningskostnader o. dyl., en skuld till fadern på 6 000 kr, en skuld till en stiftelse på 90 kr och ett akademikerlån på ca 12 700 kr med garanti av garantilånenämnden. Bouppteckning förrättades i laga tid, och samma dag som bouppteckningen ägde rum förordnade rätten att dödsboet skulle avträdas till förvaltning av boutredningsman och förordnade en advokat till boutredningsman. Utan att göra något försök att träffa uppgörelse med borgenärerna avträdde advokaten dödsboets egendom till konkurs, i vilken en annan advokat utsågs till förvaltare. Detta förfaringssätt påtalades hos advokatsamfundets styrelse av garantilånenämnden, som framhöll att advokaten därigenom förorsakat onödiga konkurskostnader på över 2 000 kr. Advokaten försvarade sig med att han varit nödsakad att innan tiden för "urarvagörelse" gått till ända avträda dödsboets egendom till konkurs för att förhindra att den avlidnes föräldrar såsom dödsbodelägare ådrog sig personligt betalningsansvar för den dödes gäld.

Styrelsen fann att advokaten åsidosatt den honom såsom boutredningsman enligt lag åvilande skyldigheten att söka träffa uppgörelse med borgenärerna angående deras förnöjande samt att hans åtgärd att — på av honom anförda skäl — avträda dödsboets egendom till konkurs varit onödig, eftersom dödsboet redan inom laga tid avträts till förvaltning av boutredningsman. Advokatens motivering för sin åtgärd att avträda dödsboets egendom till konkurs kunde, yttrade styrelsen, icke förklaras på annat sätt än att han varit okunnig om vad gällande lag i ifrågavarande avseende stadgar. Då advokaten genom vad som förekommit ådagalagt sådan oskicklighet i utövningen av sin advokatverk-

samhet att han icke kunde undgå disciplinär påföljd, tilldelade styrelsen honom erinran.

TSA 1962 s. 23 (14). På grund av fullmakt företrädde en advokat en delägare i ett dödsbo vid ett inför förordnad boutredningsman hållet sammanträde med dödsbodelägarna. Vid sammanträdet biträdde advokaten viss muntlig överenskommelse mellan dödsbodelägarna om kvarlåtenskapens fördelning. Sedan boutredningsmannen på grundval härav upprättat en arvskipfeshandling, vägrade klienten att godkänna densamma. Advokaten, som förbisåg att överenskommelsen inte var bindande, då den för arvskipfte föreskrivna formen ej iakttagits, lämnade klienten den felaktiga uppgiften att denne var bunden av den träffade överenskommelsen och sökte förmå klienten att underteckna arvskipfeshandlingen. Styrelsen fann att advokaten brustit i den omsorg som det ålegat honom att iakttaga och tilldelade honom erinran.

TSA 1964 s. 31 (4). En advokat tillrådde sin klient visst förfarande, som sedermera av domstol bedömdes såsom medhjälp till egenmäktigt förfarande och medhjälp till hemfridsbrott. Då advokaten med råd främjat dessa brott, dömdes även han till bötesstraff. Styrelsen tilldelade advokaten erinran för det han åsidosatt sina plikter som advokat genom att inte, innan han gav klienten råd i saken, med erforderlig omsorg undersöka och pröva de omständigheter som från motpartens sida åberopats till stöd för uppfattningen att klientens åtgöranden innebar ett oberättigat intrång i besittningsförhållande.

TSA 1967 s. 21 (6). En advokat medverkade i visst förfarande, som var ägnat att ådraga klienterna straffrättsligt och civilrättsligt ansvar. Disciplinnämnden fann visserligen utredningen inte ge anledning till antagande att advokaten handlat i uppsåt att främja orätt utan fann omständigheterna fastmera ge vid handen att hans åtgöranden haft sin grund i oförstånd och bristande kännedom om de relevanta rättsreglernas innehåll. Detta kunde emellertid, yttrade DN, icke ursäktas advokatens handläggning av ärendet, enär han såsom advokat varit skyldig att ordentligt sätta sig in i de gällande bestämmelsernas innebörd. Då advokaten genom sin oskickliga handläggning av ärendet allvarligt brustit i omsorg om sina klienters intressen och därigenom åsidosatt sina plikter som advokat, tilldelade DN advokaten varning.

TSA 1969 s. 44 (25). En advokat biträdde en frånskild hustru med visst försök att få underhållsbidraget för ett barn i äktenskapet höjt på grund av väsentligt ändrade förhållanden men upplyste henne därvid inte om hennes rätt att få underhållsbidraget höjt redan på grund av 1966 års lag om ändring av vissa underhållsbidrag. Klienten uppgav inför advokatsamfundets styrelse att advokaten på hennes fråga därom felaktigt svarat att någon generell höjning inte stadgats för den tid var-

om här var fråga. Advokaten sade sig inte minnas att denna fråga varit på tal och uppdraget på detta sätt, bort upplysa klienten om den höjning av bidraget som följde av 1966 års lag.

TSA 1971 s. 161 (24). En advokat, som var boutredningsman i ett dödsbo, lämnade delägare i dödsboet felaktig upplysning om den rättsliga innebörden av en i ett aktiebolags bolagsordning införd klausul om hembudsskyldighet. Han medgav att han gjort sig skyldig till ett misstag och uppgav att han inte, innan han lämnade beskedet, närmare studerat kommentaren till aktiebolagslagen. Styrelsen överlämnade inte ärendet till DN men uttalade att det till iakttagande av god advokatsed ålegat advokaten att noggrant sätta sig in praxis rörande tolkningen av en hembudsklausul av ifrågavarande art.^{5#a}

21.5. Vårdslöshet, fel och försummelse

I advokatens plikt att iakttaga omsorg ligger självfallet en skyldighet för honom att vid handlande för klientens räkning sörja för att dennes intresse blir så bra tillgodosett som möjligt. Såsom exempel på åsidosättande av denna skyldighet kan nämnas fallen *TSA 1959 s. 60 (11)*, *1960 s. 48 (18)*, *1966 s. 44 (12)* och *1967 s. 31 (13)*, i vilka fall det bl. a. var fråga om underlåtenhet att tillse att viss överenskommelse blev avfattad skriftligen eller eljest gjordes bevislig. Fallet *TSA 1960 s. 48 (18)* gällde också underlåtenhet av boutredningsman att sörja för slutreglering av visst tvistigt mellanhavande mellan dödsboet och annan person. Andra exempel utgör fallen *TSA 1960 s. 57 (25)*, som avsåg underlåtenhet att vid uppsättande av ett avtal, vilket i realiteten innebar överlåtelse av en rörelse, göra avtalet beroende av hyresvärdens samtycke till överlåtelse av hyresrätten till lokalerna, samt *TSA 1968 s. 39 (5)*, i vilket fall en advokat underlåtit att tillråda delägarna i ett dödsbo att för undvikande av personligt ansvar för den dödes gäld avträda boet till förvaltning av boutredningsman.

Vårdslöshet vid utförande av uppdrag har i åtskilliga fall föranlett reaktion från de disciplinära organens sida, varvid disciplinär åtgärd (varning eller — i allmänhet — erinran) vidtagits vid fall av mera påtaglig vårdslöshet, medan man i lindrigare fall nöjt sig med uttalande. Högradig vårdslöshet vid utförande av boutredningsuppdrag har sålunda föranlett varning i fallen *TSA 1963 s. 68 (6)* och *1965 s. 34 (10)*. Att en advokat utan klientens hörande gått med på ändring i eller själv

^{5a} Se nu också *TSA 1972 s. 116 (5)*, *s. 120 (9)* och *s. 126 (10)*.

ändrat en skriftlig handling, som redan undertecknats av klienten, har föranlett disciplinär påföljd i ett par fall, *TSA 1964 s. 30 (3)* och *1966 s. 37 (10)*.

Av naturliga skäl kan det inte undvikas att advokater ibland råkar göra sig skyldiga till fel och försummelser på grund av tillfälliga förbiseenden och misstag, felnoteringar i dagböcker eller fickalmanackor, glömska osv. I England är man principiellt mycket restriktiv med att bedöma sådana incidenter som "professional misconduct" och betraktar skadeståndsskyldigheten såsom den naturliga sanktionsformen.⁶ Samma betraktelsesätt har i viss utsträckning präglat den disciplinära verksamheten inom Sveriges advokatsamfund. Försittande av fataliteter på grund av förbiseende o. dyl. har sålunda i regel inte ansetts böra föranleda disciplinär åtgärd, utan man har nöjt sig med att i särskilt uttalande konstatera att advokaten försummat sina plikter; se sålunda fallen *TSA 1956 s. 10 (4)*, *1960 s. 39 (10)*⁷, *1960 s. 40 (11)*⁸, *1969 s. 42 (21)* och *1971 s. 157 (19)*⁹

Stundom har omständigheterna dock varit sådana att vederbörande advokat ansetts förskylla erinran; så i fallen *TSA 1961 s. 38 (10)*, där en advokat försummat att fullfölja talan mot en dom, varigenom klienten dömts till fängelse, *TSA 1962 s. 20 (11)*, där en advokat försuttit den i HB 18:9 stadgade fristen för klander av sysslomans redovisning och dessutom åsidosatt god advokatsed i ytterligare ett hänseende, samt *TSA 1966 s. 43 (11)*, där en advokat underlätit att anföra besvär i ett taxeringsärende men vid förfrågningar från klientens sida utan kontroll av uppgiftens riktighet uppgivit att besvärsläsa ingivits. I fallet *TSA 1972 s. 130 (16)* har en advokat tilldelats varning på grund av dröjsmål med avhämtande av en dom och försummelse att anmäla vad mot domen.

Förbiseenden och misstag i andra avseenden har ibland ansetts vara så graverande att disciplinär åtgärd vidtagits, medan man i andra fall inskränkt sig till ett uttalande. I ett fall, *TSA 1971 s. 157 (18)*, har en advokat sålunda, tilldelats erinran för det han, som biträdd två makar vid upprättande av sådan förteckning som avses i GB 6:9, brustit i omsorg och noggrannhet genom att inte uppmärksamma att den av makarna på hans inrådan upprättade förteckningen i ingressen också innefattade en gåva från ena maken till den andra, varför äktenskapsförord bort upprättas och inges till rätten, och i fallet *TSA 1971 s. 159*

⁶ Se *Cordery* s. 516 och *Lund, Solicitors* s. 61—62.

⁷ I detta fall hade en advokat av misstag instämt ett mål om klander av bodelning till fel domstol, och innan felet upptäcktes hade klandertiden utgått.

⁸ I fallet hade en vadeinlägga av advokatens kontorsbiträde postats till hovrätten i stället för till underrätten. Se styrelsens uttalande.

⁹ Jfr också två danska avgöranden, refererade i *AB 1970 s. 120* och *s. 239*.

(22) tilldelades samma påföljd en advokat, som vid väckande av talan om testamentsklander förbisett att stämma en av testamentstagarna. I fallet *TSA 1970 s. 103 (13)* hade en advokat på grund av felaktigt förfarande av ett kontorsbiträde råkat dröja så länge med ingivande av mantalsskrivningsbevis i ett ärende rörande äktenskapsförord, att förordet blev i rättens protokoll antecknat såsom ingivet först efter det ena maken avlidit. Styrelsen ansåg inte att advokaten förskyllt disciplinär åtgärd men uttalade att han gjort sig skyldig till försummelse. Bristande omsorg och noggrannhet har också föranlett särskilda uttalanden i fallen *TSA 1971 s. 158 (20)* och *s. 159 (21)*.

21.6. Klara och rediga formuleringar

En advokat måste vinnlägga sig om att både i tal och skrift uttrycka sig klart och tydligt, så att inte missförstånd om innebörden uppkommer. Flera författare har särskilt betonat vikten av att skriftliga avtal utformas klart och redigt och att man undviker att begagna termer eller uttryck, som kan väcka felaktiga föreställningar om vad som avses.¹⁰ Även i den disciplinära verksamheten har man reagerat mot bristande omsorg i detta avseende, när oklarheten varit särskilt anmärkningsvärd. I fallet *TSA 1966 s. 37 (10)* uttalade sålunda disciplinnämnden att advokaten givit ett avtal "en i hög grad oklar och i vissa avseenden närmast obegriplig avfattning",¹¹ och i fallet *TSA 1969 s. 43 (22)* uttalade styrelsen att ett av en advokat uppsatt köpeavtal om fast egendom i flera avseenden givits en illa övervägd och otillfredsställande avfattning.

Det är angeläget att en advokat bemödar sig om noggrannhet och stringens vid upprättande av skriftliga avtal, bl. a. därför att illa genomtänkta eller illa formulerade avtal kan vålla tidsödande och kostnadskrävande tvister, som kunnat undvikas, om större omsorg ägnats åt avfattningen. Nu förhåller det sig tyvärr så, att avtal och även andra handlingar, t. ex. inlagor till domstolar eller andra myndigheter, ej sällan måste avfattas under sådan tidsnöd att advokaten har svårt att ägna formuleringen önskvärd uppmärksamhet. Många advokater har visat sig besitta en utomordentlig förmåga att även i sådana fall formulera avtal eller inlagor med berömvärd klarhet, men det kan inte förnekas att man stundom ser exempel på oklara och mångtydiga formuleringar, som det inte borde ha varit alltför svårt att undvika. Ibland får man det intrycket att vederbörande begagnat standarduttryck eller standardfraser

¹⁰ Se bl. a. *Forssner*, Advokatens verksamhet utom rätta, Nordiska juriststämman 1926, s. 176—178 samt *Vinge* s. 16.

¹¹ Avtalet är återgivet i *TSA 1966 s. 39—40* och utgör närmast ett skolexempel på hur ett avtal inte skall avfattas.

utan att ägna nödig omsorg åt vad uttrycket i det speciella fallet är avsett att innebära. Ett sådant uttryck, som ej sällan förargat mig men som av någon anledning tycks åtnjuta en oförtjänt popularitet, är uttrycket att en person under vissa förutsättningar skall ställa visst belopp till någon annans "förfogande". Vad innebär det? Är det fråga om en försträckning, eller skall vederbörande tillskjuta kapital till ett gemensamt företag eller är det meningen att beloppet skall mottagas med redovisningsskyldighet? Om man skriver att X skall ställa ett belopp till Y:s förfogande, utan att närmare ange den rättsliga innebörden därav, är det omöjligt att veta vilket rättsförhållande man avser att grunda.

21.7. Dröjsmål

Den allra vanligaste orsaken till klagomål mot advokater är — både i Sverige och i andra länder — dröjsmål från advokatens sida med vidtagande av åtgärder till fullföljande av mottagna uppdrag. Även om sådant dröjsmål många gånger kan, åtminstone rent mänskligt sett, framstå såsom förklarligt och i viss mån ursäktligt, måste man första att klienten i regel betraktar dröjsmål med utförande av hans uppdrag såsom ett uttryck för bristande intresse eller bristande omsorg.

Om man jämför förhållandena i olika länder, kan man inte undgå att konstatera att uppfattningen om hur man i disciplinär ordning bör reagera mot dröjsmål är åtskilligt divergerande. Mest tolerant mot advokaterna synes man vara i England. Sålunda må erinras om lord Somervells i 9 kap. inledningsvis omnämnda uttalande att "it would be wrong to hold a professional man guilty of negligence because everything is not dealt with by return of post". Enligt *Sir Thomas Lund* måste ett dröjsmål vara "gross or excessive" för att konstituera "a professional offence".¹² I andra länder är man inte benägen för en så tolerant attityd. Särskilt i Danmark har man under senare år påtagligt skärpt påföljderna för "smøleri", speciellt i sådana fall där vederbörande även tidigare gjort sig skyldig till enahanda förseelse.¹³ I dessa fall har man, särskilt när advokaten också underlåtit eller dröjt med att svara advokatsamfundets organ, utdömt böter till stundom avsevärt belopp.

De svenska disciplinära organens inställning till dröjsmål synes kunna karakteriseras såsom inte så tolerant som i England men inte heller så rigorös som i Danmark. Varning har, såvitt jag kunnat finna, förekommit endast i ett enda fall, *TSA 1970 s. 104 (15)*, där det var fråga om dröjsmål både med utförande av ett uppdrag och med avgi-

¹² *Lund, Solicitors* s. 62.

¹³ Se ovan s. 89.

vande av yttrande till styrelsen. Påföljden motiverades därmed att advokaten tio månader tidigare tilldelats erinran för liknande försummelser. När disciplinär påföljd ansetts påkallad, har densamma eljest regelmässigt bestämts till erinran. I många fall har man nöjt sig med ett uttalande. Bedömningen måste givetvis alltid göras mot bakgrunden av omständigheterna i det särskilda fallet. Man har sålunda tagit hänsyn till dröjsmålets längd, orsakerna till dröjsmålet samt följderna därav för klienten. I regel har såsom giltig ursäkt inte godtagits för stor arbetsbörda, överansträngning, personalsvårigheter, lindrigare sjukdom el. dyl.

21.8. Plikt att informera klienten

Omsorgen om klientens intresse kräver att advokaten inte håller denne i okunnighet om vad som förekommer vid utförandet av ett uppdrag, och särskilt oförsvarligt är givetvis att inte besvara förfrågningar därom från klienten.

I åtskilliga fall har sålunda disciplinär åtgärd vidtagits, när advokater inte erkänt mottagandet av uppdrag, underlåtit att lämna klienten begärda besked eller besvarat klientens förfrågningar med undanflykter eller svepskal; se sålunda *TSA 1952 s. 23 (6)*, *1953 s. 28 (3:I)*, *1953 s. 29 (3:II och III)*, *1957 s. 53 (4)*, *1958 s. 153 (7)*, *1959 s. 62 (13)*, *1959 s. 63 (15)*, *1961 s. 39 (11)*, *1964 s. 38 (8)*, *1969 s. 20 (2)* och *1971 s. 154 (15)*.¹⁴

Även om klienten inte framställt någon särskild förfrågan eller uttryckt önskemål om att bli underrättad, är advokaten skyldig att underrätta klienten om vad denne måste få veta för att hans intressen skall bli behörigen tillgodosedda. I den disciplinära verksamheten har man sålunda reagerat mot att advokater underlåtit eller otillbörligen dröjt med att underrätta klienten om från motsidan framställda förlikningsförslag; se *TSA 1962 s. 22 (12)* och *1969 s. 43 (24)*. Likaså har man reagerat mot advokater, som underlåtit eller obehörigen dröjt med att underrätta klienten om innehållet i meddelad dom; se *TSA 1960 s. 43 (13)*, *1960 s. 48 (16)*, *1961 s. 47 (19)*, *1962 s. 19 (10)*, *1966 s. 44 (13)*, *1970 s. 101 (11)* samt *1972 s. 127 (11) och s. 128 (13)*.

Jämväl i andra fall än de i nästföregående stycke angivna har underlåtenhet att hålla klienten underrättad om vad som förekommit föranlett disciplinär åtgärd. I fallet *TSA 1960 s. 41 (12)* tilldelades sålunda en advokat erinran bl. a. för det han uraktlåtit att behörigen hålla sina klienter underrättade om vidtagna åtgärder och resultatet

¹⁴ Avgöranden i samma riktning föreligger från Danmark och Norge. Se t. ex. *SB 1944 s. 66 och s. 144* samt *1947 s. 101* ävensom *NSB 1956 s. 42*, *1959 s. 40* samt *1960 s. 95* och *NAB 1969 s. 185—187*.

därav i ett ärende, i vilket advokaten anlitat en norsk advokat som underombud (påföljden avsåg även försummelse att ge underombudet erforderliga instruktioner och att behörigen följa och övervaka underombudets åtgöranden). I ett fall, *TSA 1962 s. 20 (11)*, tilldelades en advokat erinran bl. a. för det han fullföljt en talan i hovrätt utan att underätta klienten därom, och i fallet *TSA 1970 s. 106 (19)* ansågs en advokat förskylla samma påföljd för det han i ett ärende, som gällde en tvist om köp av fast egendom, underlåtit att på lämpligt sätt hålla klienten underrättad om vad som förekommit vid utförandet av uppdraget.

De besked en advokat lämnar sin klient om vad som förekommit i ett ärende skall självfallet vara korrekta. Såsom framhållits i kapitlet om trohet och lojalitet mot klienten får advokaten under inga omständigheter lämna avsiktligt vilseledande uppgifter, men även vårdslöshet eller bristande noggrannhet i detta sammanhang har föranlett anmärkning. I fallet *TSA 1960 s. 43 (13)* avsåg den erinran som meddelades bl. a. det förhållandet att advokaten, som var underombud för en sakförare, i brev till denne uppgivit att en lagsökningsansökan återkallats, ehuru så ännu ej skett, och i fallet *TSA 1967 s. 28 (9)* uttalade styrelsen att en advokat förfarit felaktigt genom att i brev till klienten uppge att en ansökan om fri rättegång avslagits, ehuru advokaten i verkligheten återkallat ansökningsen, sedan domaren telefonerat till honom och förklarat att fri rättegång inte kunde beviljas.

I ett tidigare kapitel har framhållits att en advokat, om han inte vill åtaga sig ett erbjudet uppdrag, är skyldig att ofördröjligen meddela klienten detta (se 12 § andra stycket SRGA). Om advokaten har åtagit sig ett uppdrag men sedermera kommer till den uppfattningen att det samma inte bör fullföljas, måste han också utan dröjsmål meddela klienten detta. Det får inte gå till så, att advokaten bara låter ärendet ligga, medan klienten tror att saken har sin gång och att advokaten är verksam för att fullfölja uppdraget.

Att advokaten har de skyldigheter som nu sagts framgår av åtskilliga avgöranden. I fallet *TSA 1952 s. 23 (6)* hade en advokat, som åtagit sig ett uppdrag att väcka talan vid domstol, så småningom blivit alltmera tveksam om möjligheterna att vinna målet, varför han lät tiden gå utan att väcka någon talan. Styrelsen uttalade att advokaten åsidosatt sina plikter som advokat genom sin underlåtenhet att vidtaga åtgärder i saken utan att meddela uppdragsgivaren att han icke önskade fullfölja uppdraget. Styrelsen vidtog disciplinär åtgärd, som även avsåg underlåtenhet av advokaten att besvara upprepade skriftliga förfrågningar från klienten. I ett liknande fall, *TSA 1967 s. 27 (8)*, tilldelade disciplinnämnden en advokat erinran bl. a. för det han inte så snart som möjligt för klienten klargjort att intet stod att vinna genom att

vidtaga av klienten önskade åtgärder, och i fallet *TSA 1970 s. 104 (16)* tilldelade nämnden en advokat samma påföljd för det han låtit ett ärende ligga utan att ofördröjligen meddela klienten att han inte ville åta sig uppdraget. Till följd av advokatens handlande i detta fall hade klienten försuttit en i lag stadgad frist.¹⁵

Ett par avgöranden visar att man ansett en advokat skyldig att i tid undanröja ovisshet i frågan huruvida han fått något uppdrag och vad detta innebär.

I fallet *TSA 1957 s. 54 (6)* hade en advokat åtagit sig att lagsöka på en inteckning, som klienten ägde men som lämnats som pant för en klientens skuld till en bilfirma; inteckningen löd på väsentligt större belopp än vad klienten var skyldig bilfirman. På anmodan av klienten översände bilfirman inteckningen till advokaten med ett brev, i vilket firman anhöll att advokaten skulle bevaka dess rätt, eftersom firman fortfarande hade fordran hos klienten. Utan att kontakta bilfirman lagsökte advokaten på inteckningen och fullföljde ärendet till exekutiv auktion på den intecknade fastigheten. Vad som därvid utföll på inteckningen togs emellertid till större delen i mät till gäldande av oguldna skatter, som påförts klienten, och bilfirman led förlust. Utan att vidtaga disciplinär åtgärd uttalade styrelsen att det ålegat advokaten att genast sätta sig i förbindelse med bilfirman och för densamma klarlägga rättsläget samt inhämta de instruktioner till vilka ett dylikt klarläggande kunde föranleda.

I ett annat fall, *TSA 1969 s. 45 (26)*, uttalade styrelsen att en advokat, som var förvaltare i en konkurs, varit skyldig att sätta sig i förbindelse med två borgenärer, vilkas fordringar uppgick till över 80 % av samtliga konkursgäldenärens skulder, för att förvissa sig om att de icke genom överlämnande av vissa handlingar till advokaten avsett att lämna honom uppdrag att bevaka deras fordringar i konkursen. Avgörandet måste självfallet ses mot bakgrund av de särskilda omständigheter som förelåg i detta fall; därom hänvisas till referatet i *TSA*.

21.9. Plikt att inte ådraga klienten onödiga eller oproportionerligt stora kostnader

I plikten till omsorg om klientens intresse ingår också skyldighet att söka tillse att klienten inte drabbas av onödiga kostnader eller av kostnader, som inte står i rimligt förhållande till vad saken gäller. *Vinge* har, under åberopande av ett uttalande av *Tjerneld*, hävdatt att advokaten skall tillse att klientens intresse främjas "på billigaste möjliga

¹⁵ Se nu också *TSA 1972 s. 127 (12)*. Avgöranden i samma riktning föreligger från Norge. Se *NSB 1959 s. 40* och *1960 s. 98* samt *NAB 1969 s. 185, s. 194* och *s. 195*. Jfr också *UGA Bind I 1970 s. 28—29*.

sätt" och att advokaten sålunda inte får i onödan betunga parten med utgifter för t. ex. resor och utredningsmaterial.¹⁶ Med stöd av ett norskt uttalande har Vinge tillagt att advokaten — åtminstone inte annat än i säregna undantagsfall — bör utan klientens samtycke för dennes räkning inhämta utlåtande av andra jurister.¹⁷ I samma riktning har *Axel H. Pedersen* uttalat sig.¹⁸ Från domarhåll har varnats mot slöseri med sakkunnigbevisning,¹⁹ och från advokathåll har framställts erinringar mot överdrivet bruk av utlåtanden från rättslärda.²⁰

De uttalanden som sålunda gjorts förtjänar allt beaktande. I och för sig är det naturligt att en advokat hyser ambitionen att inte lämna någon utväg oförsökt, men han måste dock i sin klients intresse alltid göra en avvägning av vad en viss utredning kan kosta och vad den kan göra för nytta. Jag har för min del det intrycket att en och annan advokat är alltför snabb med att skaffa utlåtande från en juris professor eller annan erkänd juridisk auktoritet i stället för att själv utreda en rättsfråga.

Advokatens skyldighet att tänka på att, en sak inte skall föranleda onödiga kostnader för klienten har kommit till uttryck i åtskilliga avgöranden. I fallet *TSA 1949 s. 29 (6)* vidtogs sålunda disciplinär åtgärd mot en advokat, vilken såsom boutredningsman i ett dödsbo vidtagit onödiga åtgärder och åsidosatt sin skyldighet att inte åsamka boet större förvaltningskostnader än erforderligt. I fallet *TSA 1960 s. 43 (13)* tilldelades en advokat erinran bl. a. på den grund att han inte vidtagit någon åtgärd för att söka undvika inställelse inför domstol i ett mål, som han själv ansåg ganska utsiktslöst, och i fallet *TSA 1960 s. 45 (14)* var situationen ungefär densamma. En advokat, som fått i uppdrag att vid huvudförhandlingen i ett kravmål biträda svaranden, fann vid genomgång av handlingarna i målet klientens ståndpunkt ohållbar men kontaktade inte klienten utan inställde sig vid förhandlingen. Klienten förlorade målet. Styrelsen uttalade att advokaten åsidosatt sina plikter som advokat och tilldelade honom erinran.

Ett beslut av stort principiellt intresse har meddelats av disciplinnämnden i fallet *TSA 1970 s. 96 (7)*. En advokat hade i ett tvistemål biträtt käranden, som i målet fordrade ett skadestånd på 435 kr. Kärandens talan ogillades, och käranden dömdes att ersätta svarandens kostnader. Kärandens egna och motpartens kostnader uppgick till samman-

¹⁶ Se *Vinge* s. 16 och *Tjerneld* s. 44.

¹⁷ *Vinge* 1. c. och *Lundqvist* i *TSA 1935* s. 19.

¹⁸ *Axel H. Pedersen*, *Advokatgemingen I* s. 128.

¹⁹ Se *Munck af Rosenschöld* i *TSA 1944* s. 235.

²⁰ Se *Gjerdrum* i *NSB 1930* nr 18 s. 65 ff., *Crohns* i *TSA 1959* s. 204—206 samt *Axel H. Pedersen*, *Advokatgemingen II* s. 76—77.

lagt ca 2 900 kr. Käranden anmälde advokaten för styrelsen, som fann vad som förekommit icke vara av beskaffenhet att föranleda någon styrelsens åtgärd. JK hänsköt ärendet till disciplinnämnden. Nämnden fann till en början av utredningen framgå att advokaten, innan rättegången inleddes, införskaffat sådan utredning att han finge anses ha haft fog för sin bedömning att en rättegång skulle utfalla i en för klienten positiv riktning. Härefter uttalade nämnden: "Emellertid måste det dessutom vid fall av tvist angående tvisteföremål, vars värde icke står i rimlig proportion till de rättegångskostnader som kan förutses, åligga en advokat att särskilt klart och tydligt informera klienten om dessa kostnader och om konsekvenserna av att klientens talan ogillas. Endast om klienten trots sådan information vidhåller att han önskar få sin sak prövad, bör advokaten åtaga sig att anhängiggöra en rättegång." I det ifrågakvarande fallet fann nämnden inte av utredningen tydligt framgå att advokaten brustit i denna upplysningsskyldighet gentemot klienten, och någon åtgärd vidtogs därför inte, men nämndens uttalande inskräper vikten av att en advokat ägnar omsorg och omtanke även åt klientens intresse att inte drabbas av oproportionerligt stora kostnader.²¹ I NRGAs § 10 är också stadgat: "Hvis omkostningene i forbindelse med et oppdrag må antas å bli uforholdsmessig høye i forhold til klientens økonomiske stilling eller de interesser saksforholdet gjelder, skal advokaten i tide gjøre klienten oppmerksom på dette." I 1972 års förslag till ändringar i NRGAs har till detta stadgande fogats dels en bestämmelse om att en advokat även i andra fall, då kostnaderna kommer att bli "betydelige", bör meddela klienten detta i god tid, dels en bestämmelse om att en advokat skall inhämta klientens samtycke, innan han engagerar en annan advokat, en sakkunnig eller annan.

Till advokatens skyldigheter hör också att tillse att klienten inte försitter föreliggande möjligheter att få kostnadsfri eller subventionerad rättshjälp. I ett fall, *TSA 1958 s. 155 (9)*, har advokatsamfundets styrelse sålunda erinrat om ett år 1951 utsänt cirkulär, i vilket styrelsen fäst ledamöternas uppmärksamhet på vikten av att tillse att klientens möjligheter att erhålla fri rättegång eller fri utomprocessuell rättshjälp enligt därom gällande avtal behörigen tillvaratages. I det förut omnämnda fallet *TSA 1960 s. 46 (15)*²² avsåg den erinran som tilldelades advokaten även det förhållandet att denne inte sökt utverka fri rättegång åt klienten, trots att han av klienten mottagit uppgift för erhållande av fri rättegång och i brev till klienten uppgivit att denne skulle

²¹ Jfr *Stang Lund* s. 64.

²² *Ovan* s. 327—328.

få fri rättegång. Riktigheten av detta avgörande kan kanske diskuteras, eftersom rättegången i och för sig var juridiskt meningslös; förmodligen var det väl advokatens svikande av ett givet löfte som föranledde beslutet.

I två fall, *TSA 1961 s. 44 (17)* och *1964 s. 39 (9)*, har styrelsen funnit att advokater gjort sig skyldiga till pliktförsummelse genom att inte ansöka om fri rättegång eller fästa klientens uppmärksamhet på möjligheten att erhålla denna förmån.²³ På samma sätt har bedömts underlåtenhet att underrätta klienten om möjligheten att få offentlig försvarare; se *TSA 1963 s. 77 (13)*. I fråga om rättsskyddsförsäkring har styrelsen i cirkulär till samfundets ledamöter den 14 april 1967 uttalat att det bör åligga en advokat att tillfråga klienten huruvida denne har rättsskyddsförsäkring och vill utnyttja denna, i vilket fall advokaten bör undersöka huruvida försäkringen är tillämplig i det aktuella fallet och, därest så är förhållandet, bistå klienten med vidtagande av de åtgärder som försäkringsavtalet förutsätter.²⁴

Å andra sidan strider det också mot god advokatsed att missbruka den processuella eller utomprocessuella rättshjälp som lämnas av det allmänna eller som bekostas genom rättsskyddsförsäkring. I ett fall, *TSA 1961 s. 36 (8)*, har Sveriges advokatsamfunds styrelse sålunda tilldelat en advokat erinran för det hans byrå missbrukat den utomprocessuella rättshjälpen enligt jämtlandssystemet genom att i ett flertal fall vidtaga uppenbart onödiga eller onyttiga åtgärder, för vilka advokaten därefter fordrat ersättning av landstinget.

21.10. De skrivna reglerna

Det ligger i sakens natur att de skyldigheter som innefattas i plikten till omsorg och noggrannhet är så mångskiftande att det är praktiskt omöjligt att i skrivna regler ange dem alla.

I DRGA har stadgats att en advokat icke får underlåta att på förfrågan ge sin uppdragsgivare eller en i saken intresserad advokat meddelande om förloppet av en sak eller "forretning" (Afsnit VI punkt 2. d.).

I NRGÄ är — förutom ovan återgivna stadgande i § 10 — föreskrivet dels att en advokat är skyldig att behandla varje uppdrag med tillbörlig skyndsamhet och att hålla klienten orienterad (§ 8), dels att han skall försöka uppnå förlikning i den utsträckning klientens intressen bjuder detta (§ 9).

I SRGA har man inskränkt sig till följande bestämmelser:

23 §. Juridiska råd skall vara grundade på erforderlig undersökning av gällande rätt (första stycket). Uppdrag skall utföras med omsorg,

²³ Enahanda bedömning i Danmark; *AB 1967 s. 157—159*.

²⁴ *TSA 1967 s. 169*. Se också uttalanden av styrelsen *TSA 1971 s. 162 (25)*.

noggrannhet och tillbörlig skyndsamhet samt med beaktande av att klienten inte åsamkas onödiga kostnader (andra stycket).

24 §. Klienten skall på lämpligt sätt hållas underrättad om vad som förekommer vid utförandet av hans uppdrag. Förfrågningar härom från klientens sida skall besvaras skyndsamt.

28 §. Advokat är skyldig att upplysa klienten om föreliggande möjligheter att erhålla offentlig försvarare, fri rättegång eller utomprocessuell rättshjälp ävensom att beakta förefintlig rättsskyddsförsäkring.

I FRGA har i 21, 22 och 25 §§ införts bestämmelser, som i väsentlig mån överensstämmer med de svenska.

21.11. Särskilt om försvarares plikt till omsorg

En fråga, som hittills inte särskilt behandlats i detta kapitel, är frågan vilken omsorg och noggrannhet en advokat är skyldig att iakttaga vid utförande av uppdrag såsom försvarare i brottmål. I princip är frågan lättbesvarad: advokaten skall iakttaga samma omsorg och noggrannhet som vid utförandet av andra uppdrag. Gjorda erfarenheter ger emellertid anledning att särskilt framhålla en sak, nämligen vikten av att försvararen i god tid samtalar med klienten. Betydelsen härav har understrukits av många författare,²⁵ och i RB 21:7 andra stycket har uttryckligen stadgats att försvarare, så snart ske kan, bör genom överläggning med den misstänkte förbereda försvaret.

Försvaret är inte någonting som skall improviseras inför rätta; det skall planeras och förberedas i god tid. Advokaten får aldrig utgå ifrån att han fått en fullständig och riktig bild av saken enbart genom att studera förundersökningsprotokoll och annan utredning, som förebragts genom myndigheternas försorg. Han måste förvissa sig om vad klienten säger och hur denne ser på saken. Ett samtal med klienten kan ge anledning till införskaffande eller påkallande av ny utredning. Därtill kommer angelägenheten av att advokaten får klientens förtroende, och en förutsättning härför är att klienten på ett tidigt stadium får klart för sig att hans försvarare är en person, som verkligen intresserar sig för hans sak och gör vad han kan för att hjälpa sin klient.

Det måste därför betecknas som en allvarlig pliktförsummelse, om försvararen inte bryr sig om att tala med klienten förr än kanske en kvart eller tio minuter innan målet skall förekomma inför rätten.²⁶ En sådan nonchalans är helt oförenlig med en advokats plikt att med omsorg tillvarata sin klients intresse.

²⁵ Se *Stang Lund* s. 93—97, *Rode*, *Forsvararen i praxis* s. 4—7 (även i *TSA* 1950 s. 82—86), *Brodin*, *Forsvararens uppgifter. Brottsens beivrande* s. 166—167, *Gottfarb* i *TSA* 1962 s. 237 och *Blomkvist* i *TSA* 1968 s. 10.

²⁶ Jfr *Trolle* i *SB* 1951 s. 167.

21.12. Friskrivning från ansvar

I det föregående har flerstädes nämnts att fel och försummelser från en advokats sida kan föranleda att han blir skadeståndsskyldig. En närmare behandling av frågan om advokats skadeståndsskyldighet faller utom ramen för detta arbete.²⁷ Däremot skall i korthet beröras spørsmålet i vad mån en advokat kan anses ha rätt att friskriva sig från skadeståndsansvaret.

I ARGA är uttryckligen utsagt att en advokat inte får friskriva sig från detta ansvar eller begränsa detsamma (EC 6—6 och DR 6—102). I Västtyskland gäller i princip samma regel, men en advokat får dock genom avtal fritaga sig från ansvar för skada överstigande 50 000 DM (TRGA § 38). Ett sådant avtal skall vara skriftligt, och ansvarsbegränsningen får inte införas i fullmakten.

Vad angår de nordiska länderna torde frågan om advokats rätt att friskriva sig från skadeståndsrättsligt ansvar knappast utgöra något problem av nämnvärd praktisk betydelse. A. *Vinding Kruse* har, såvitt angår frågor där advokatens juridiska sakkunskap är relevant, uttalat att ett friskrivande från ansvar i många fall antagligen skulle anses strida mot god advokatsed.²⁸ I denna uppfattning synes man kunna instämma. Det måste, såvitt jag förstår, föreligga exceptionella omständigheter, om man i något fall skulle godtaga att en advokat friskriver sig från ansvar. Såsom *Vinding Kruse* framhållit har en advokat normalt inte heller något intresse av att göra detta, eftersom han genom en sådan friskrivning skulle undergräva förtroendeförhållandet till klienten. *Vinding Kruse* återger i detta sammanhang följande yttrande av U. A. *Motzfeldt*: "Den fagmann som fraskrev seg ansvar for fagstridig opptreden, ville for resten av sitt liv i uforstyrret fred kunne nyte sin ansvarsfrihet".

22 KAP. ARVODE

22.1. Olika principer för beräkning av arvode

I länder, där advokater i förhållandevis stor utsträckning sysslar med mäklaruppdrag, t. ex. i Norge, spelar gottgörelse i form av provision självfallet en ganska betydande roll. Vad som i princip skiljer provision från arvode är att provision utgår endast under förutsättning att det arbete som föranledes av uppdraget resulterar i ett avtal, exempelvis

²⁷ Om dithörande spørsmål och litteratur därom se *Wiklund*, Advokats skadeståndsskyldighet. Försäkringsjuridiska föreningens publikation nr 10 s. 293—335 och A. *Vinding Kruse*, Advokatansvaret.

²⁸ A. *Vinding Kruse*, a. a. s. 64.

om överlåtelse av viss egendom eller om utlåning av viss penningssumma, medan arvode utgår oavsett resultatet, låt vara att detta kan vara en faktor av betydelse, när det gäller att bestämma arvodets storlek.

Där provision är en mer eller mindre vanlig form för honorerande av en advokats arbete, inträffar ej sällan fall, där tvekan kan råda huruvida ersättningen bör utgå i form av provision eller ej och, därest den frågan besvaras jakande, efter vilka grunder provisionen bör beräknas. Ett stort antal avgöranden av sådana fall finns publicerade i den norska advokattidskriften.¹

Då det i Sverige torde vara utomordentligt sällsynt att en advokat arbetar på provisionsbasis, skall dessa spörsmål ej här närmare behandlas. Det må endast konstateras att man i advokatsamfundets skiljedomsverksamhet vid tvist mellan en advokat och dennes klient huruvida den förre åtagit sig ett uppdrag mot gottgörelse i form av provision eller mot ersättning i form av arvode, konsekvent ansett bevisbördan åvila den part som påstår att advokaten åtagit sig uppdraget på provisionsbasis. I detta hänseende kan hänvisas till fallen *TSA 1952 s. 169 (20)*, *1952 s. 175 (24)*, *1965 s. 399 (2)* och *1968 s. 156 (I)*. I varje fall i ett land, där det måste betecknas som exceptionellt att en advokat åtager sig ett uppdrag mot gottgörelse i form av provision, synes denna uppfattning om bevisbördan välmotiverad.

I detta sammanhang må framhållas att en advokat, som i egenskap av boutredningsman eller konkursförvaltare sålt boet tillhörig egendom, inte har rätt till provision på försäljningen.² I enlighet härmed har disciplinär åtgärd vidtagits mot advokat, som tillgodogjort sig provision för försäljning av fastighet, tillhörande dödsbo, i vilket advokaten var boutredningsman; *TSA 1955 s. 41 (11)*.

Den normala formen för honorerande av en advokats arbete är arvode, som i princip tillkommer advokaten, även om arbetet inte leder till det av klienten önskade resultatet. Hur arvodet bör beräknas är en fråga, om vilken skilda uppfattningar råder i olika länder och som reglerats efter skilda riktlinjer.

Ett sätt att reglera arvodets storlek är att fastställa taxor, obligatoriska eller vägledande, fixa eller med angivande av latituder.

I Västtyskland är advokatarvodena till största delen taxereglerade i författning, Bundesgebührenordnung für Rechtsanwälte, och enligt TRGA § 39 är en advokat principiellt skyldig att debitera arvode i överensstämmelse med den sålunda fastställda taxan, som i stor utsträckning är baserad på objektets värde. Lägre arvode får advokaten i

¹ Se också *Christophersen*, Advokaters salaerberegning s. 12—15.

² Se *Beckman* i SvJT 1970 s. 606.

princip inte debitera;³ möjligheten att avtala om högre arvode behandlas i det följande under 22.3.

I England finns inga taxor för barristers. För solicitors gäller i fråga om processuellt arbete en fastställd taxa, i princip konstruerad med visst arvode för olika moment i arbetet. I fråga om utomprocessuellt arbete gäller för vissa typer av uppdrag, främst fastighetsförsäljning och låneförmedling, fasta taxor baserade på objektets värde (Schedule I), medan i övrigt ingen fast taxa gäller utan endast principerna är fastställda (Schedule II).⁴ Emellertid råder i princip avtalsfrihet, varom mera under 22.3. nedan.

I Danmark finns ett flertal vägledande taxor, utarbetade inom advokatororganisationen. Karakteristiskt för de danska taxorna är att de — med begagnande av olika metoder — sätter arvodet i viss relation till värdet av det objekt som uppdraget avser. I DRGA Afsnit V sägs under punkt 1 att taxorna är vägledande, varför advokaten kan avvika från desamma uppåt eller nedåt, när särskilda förhållanden ger skälig anledning därtill och under ansvar inför advokatmyndigheterna. Allmänna principer för beräkning av advokatarvode torde därmed även i Danmark få ett icke obetydligt tillämpningsområde. Det anses som normalt att, under hänsynstagande särskilt till sakens utgång och dess omfattning, avvika från taxan — uppåt eller nedåt — med intill 1/3 av det normerade beloppet.

I Norge fanns tidigare av advokatororganisationen fastställda taxor, men dessa avskaffades 1950, och kvar står nu endast en vägledande tariff för inkasso.

Sverige har hittills varit förskonat från advokattaxor. Jag säger med avsikt förskonat, ty det ligger i sakens natur att en taxa, hur den än konstrueras, utgör en alltför stel metod för bestämmande av advokatarvode. Endast slumpvis leder en taxa till att arvodet i det enskilda fallet blir bestämt till ett belopp, som ur alla synpunkter framstår såsom rimligt.

I den mån man inte taxereglerat arvoden utgår man allmänt ifrån att ett advokatarvode skall bestämmas så, att det utgör ett med hänsyn till omständigheterna skäligt vederlag för advokatens arbete. Vilka omständigheter som därvid bör influera synes man i stor utsträckning vara överens om, ehuru man tillmäter dem inbördes större eller mindre betydelse vid olika typer av uppdrag.

I den i England gällande Schedule II, som fick sitt nuvarande innehåll 1953 (tidigare hade man fast taxa), anges följande omständighe-

³ Jfr dock ovan s. 107.

⁴ Se närmare *Cordery* s. 212—239.

ter såsom särskilt betydelsefulla för bestämmande av vad som utgör skäligt arvode åt en solicitor:

1) Sakens svårighetsgrad och nyheten i de problem solicitorerna haft att lösa.

2) Den skicklighet, det arbete och den specialkunskap som solicitorerna nedlagt på saken och det ansvar han haft.

3) Antalet och betydelsen av de dokument som solicitorerna utarbetat eller genomgått (utan hänsyn till dokumentens längd).

4) Den plats där solicitorerna fullgjort sitt uppdrag och de omständigheter under vilka detta skett.

5) Tidsåtgången.

6) Objektets förmögenhetsvärde.

7) Sakens betydelse för klienten.⁵

I ARGA 1969 anges i DR 2 — 106 motsvarande faktorer sålunda:

1) Den tid och det arbete som erfordrats, nyhets- och svårighetsgraden i de problem som behandlats och den skicklighet som uppdraget fordrat.

2) Sannolikheten ("if apparent to the client") för att uppdraget hindrat advokaten att åta sig andra uppdrag.

3) Sedvanligt arvode i orten för liknande tjänster.

4) Objektets värde och det uppnådda resultatet.

5) Den speciella skyndsamhet som varit erforderlig.

6) Naturen och långvarigheten av advokatens yrkesmässiga relationer till klienten.

7) Advokatens erfarenhet, anseende och skicklighet.

Som en åttonde punkt, sammanhängande med det i USA ofta praktiserade systemet med riskavtal (arvode på "contingency basis"), tillägges att hänsyn bör tagas till om arvodet är "fixed" eller "contingent".

Axel H. Pedersen nämner som faktorer, vilka ansetts relevanta, sakens värde, arbetets omfattning, sakens vikt och betydelse för klienten, resultatet ("sagens udfald"), advokatens ansvar och uppdragets svårighetsgrad.⁶ *Rolf Christophersen* nämner arbetets omfattning, dess svårighetsgrad och beskaffenhet, de intressen saken gäller, sakens utgång ("i noen grad"), klientens ekonomiska förhållanden samt advokatens erfarenhet, anseende och specialkunskaper.⁷

En undersökning av dansk och norsk praxis ger vid handen att man i fråga om vissa typer av uppdrag — utan stöd i någon bestämd taxa — vid beräkning av arvode i första hand går efter det ekonomiska värde som objektet för uppdraget representerar (så t. ex. i Norge vid admi-

⁵ Se *Cordery* s. 237—238.

⁶ Se *Axel H. Pedersen, Sagførersalærer* s. 20—25.

⁷ *Christophersen, a. a. s. 94—103.*

nistrerande av byggnadsföretag,⁸ fastighetsförvaltning,⁹ inkasso,¹⁰ dödsboförvaltning,¹¹ och förmögenhetsförvaltning¹²), medan man i andra fall i högre grad beaktar arbetets omfattning och svårighetsgrad samt övriga faktorer, dock utan att släppa objektets värde ur sikte.

Från norsk praxis må nämnas fallen *NSB 1956 s. 46*, där styret i Oslo krets nedsatte ett arvode på den grund att uppdraget gällt "beskjedne økonomiske interesser" och att arbetet inte varit "saerlig vanskelig", *NAB 1966 s. 154*, där hovedstyret fann ett arvode för biträde med skilsmässa och bodelning skäligt med hänsyn till de stora värden saken gällde, *NAB 1966 s. 154—156*, där styret i Oslo krets godkände ett arvode med hänsyn till det uppnådda resultatet och de stora värden saken gällt, *NAB 1969 s. 263—266*, där styret i Oslo krets nedsatte ett arvode bl. a. med hänsyn till det för klienten negativa resultatet, samt *NAB 1969 s. 270—271*, där samma kretsstyre godkände ett förhållandevis högt arvode under hänvisning till att advokaten var speciellt kunnig på det område som uppdraget avsåg, att arbetet varit ansvarsfullt och att det gällt stora värden.

Både i Danmark och i Norge har man tagit klart avstånd från en arvodesberäkning baserad enbart på den tid — det antal timmar — som advokaten använt för uppdragets fullgörande.¹³ Man är helt på det klara med att en sådan arvodesberäkning ofta skulle leda till mer eller mindre orimligt resultat i ena eller andra riktningen.

I Sverige råder ingen tvekan om vilka principer som enligt advokatsamfundets uppfattning bör vara vägledande, när det gäller att bestämma arvodet för ett advokatuppdrag. I decennier har av samfundets styrelse hävdats att man inte kan utgå från att något visst belopp är att anse som "normal" eller "skälig" ersättning per timme, oavsett uppdragets art och svårighetsgrad, advokatens skicklighet, objektets värde, arbetets resultat och andra omständigheter. Å andra sidan har man alltid betraktat arbetets omfattning såsom en faktor av stor betydelse, varvid man dock i första hand inte beaktat den tid som advokaten faktiskt använt utan den tid som skäligen bort åtgå.

Nu angivna uppfattning har kommit till uttryck i ett stort antal av

⁸ Ib. s. 42—48.

⁹ Ib. s. 48—52.

¹⁰ Ib. s. 52—56.

¹¹ Ib. s. 71—73.

¹² Ib. s. 79—80.

¹³ Se *Axel H. Pedersen, Sagførerssalaerer* s. 21-22 och *Christoffersen* a. a. s. 97-99. Jfr *NSB 1956 s. 46, 1957 s. 160-161* och *1959 s. 5*. Se också *Christoffersen, Om sakføreres salaerberegning, NSB 1964 s. 206*.

styrelsen till domstolarna avgivna yttranden i arvodesfrågor.¹⁴ I dessa yttranden, som i regel gällt arvode till advokat såsom offentlig försvarare i brottmål eller biträde i fri rättegång, har styrelsen starkt framhållit att, förutom arbetets omfattning, också måste beaktas bl. a. sakens vikt och betydelse, uppdragets svårighetsgrad och den skicklighet med vilken uppdraget utförts.

Vad särskilt gäller frågan vilken betydelse objektets värde bör tillmätas, är det klart att många uppdrag avser objekt, som inte kan åsättas visst ekonomiskt värde,¹⁵ men när en sådan värdesättning är möjlig, har styrelsen uttalat den meningen att värdet är en av de faktorer som bör beaktas vid bestämmande av arvodet.¹⁶

Även av advokatsamfundets rationaliseringskommitté har uttalats att "ingen erfaren advokat hävdar att arvoden skola beräknas enbart efter tidsåtgången."¹⁷

Från svensk praxis i arvodesärenden kan antecknas följande fall, som belyser de tillämpade principerna.

TSA 1943 s. 88 (10). Ett arvode för två uppdrag nedsattes av styrelsen från 492 kr till 315 kr med hänsyn till å ena sidan uppdragens enkla beskaffenhet och arten av det arbete som nedlagts på desamma samt å andra sidan den tid som skäligen åtgått för deras utförande.

TSA 1952 s. 150 (2). Ett arvode på 450 kr nedsattes av styrelsen till 200 kr med hänsyn till arten av det arbete som nedlagts på uppdraget och den tid som skäligen bort åtgå för dess utförande.

TSA 1952 s. 151 (3). Ett rättegångsarvode av 435 kr betecknades av styrelsen såsom i och för sig skäligt, om hänsyn togs uteslutande till arbetets omfattning och svårighetsgrad, men arvodet nedsattes till 300 kr bl. a. med hänsyn till processföremålets ringa värde.

TSA 1952 s. 167 (19). Ett arvode av 1 200 kr för biträde vid boupp-teckning och bodelning i anledning av hemskillnad nedsattes av styrelsen till 600 kr med hänsyn bl. a. till de obetydliga värden varom tvisten mellan makarna rört sig.

TSA 1954 s. 174 (9). Ett arvode av 4 200 kr, av advokaten motiverat med det antal arbetstimmar som åtgått, nedsattes av skiljenämnd till 2 500 kr med hänsyn bl. a. till att advokaten betungat klienten med kostnader för åtgärder, som varit till föga gagn.

¹⁴ Se t. ex. *TSA 1954 s. 117*, *1958 s. 288—289*, *1962 s. 678*, *1968 s. 108—109* och *s. 295*, *1970 s. 233—235*, *s. 306* och *s. 310*, *1971 s. 230—231* samt *1972 s. 273—274*.

¹⁵ I ett fall, *AB 1970 s. 106—107*, har det danska advokatnaevnet uttalat att arvode för en skilsmässa inte kan beräknas i förhållande till "en anslett sagsgenstand". Jfr emellertid det förut omnämnda norska fallet *NAB 1966 s. 154*.

¹⁶ Se yttrande till Göta hovrätt, *TSA 1957 s. 187—188*. Jfr *Vinge s. 54*.

¹⁷ *TSA 1965 s. 208*.

TSA 1956 s. 124 (5). Ett boupptecknings- och bodelningsarvode av 1 650 kr betecknades av skiljenämnd som högt, om man uteslutande beaktade storleken av makarnas bo, men fastställdes ändock med hänsyn till det arbete som uppdraget krävt.

TSA 1963 s. 413 (3). Ett boutredningsarvode av 1 500 kr nedsattes av skiljenämnd till 600 kr med hänsyn till dödsboets ringa storlek och enkla sammansättning. Till utgången bidrog även den omständigheten att advokaten inte i alla avseenden fullgjort sitt uppdrag med tillbörlig omsorg.

TSA 1963 s. 417 (7). Ett boutredningsarvode av 15 000 kr godkändes av skiljenämnd med den motiveringen *att* advokatens arbete varit omfattande och krävt speciella insikter i frågor om tillgodogörande av skog och värdering av skogsfastighet samt därmed sammanhängande skattefrågor, *att* uppdraget avsett betydande värden, *att* det utförts snabbt, skickligt och med stor energi, *att* det lett till ett för klienterna synnerligen gott resultat *samt att* det sätt varpå uppdraget utförts för dessa haft stor betydelse.^{17a}

Av nu refererad praxis framgår att man visserligen i hög grad beaktar arbetets omfattning, vilket i och för sig är självklart, men att man vid värdesättningen av detta arbete tar betydande hänsyn till andra faktorer, främst uppdragets enkla eller komplicerade beskaffenhet, den skicklighet som uppdraget krävt resp. den skicklighet som ådagalagts, objektets värde och resultatet av arbetet. Man accepterar däremot inte något fixt, för alla advokater gällande "normalarvode" per arbetstimme.

I TSA har publicerats många artiklar, i vilka har hävdats synpunkter, i stort sett sammanfallande med dem som kommit till uttryck i styrelsens yttranden och i skiljedomsverksamheten, även om meningarna stundom gått isär, när det gällt spörsmål i hur hög grad en viss faktor, t. ex. objektets värde eller arbetets resultat, bör beaktas i relation till andra faktorer.¹⁸ De anförda synpunkterna synes också i väsentlig mån överensstämma med den regel om beräkning av advokatarvode som intagits i IRGA under punkt 17 tredje stycket. Där sägs att en advokats arvode, när någon officiell taxa inte gäller eller är tillämplig, bör bestämmas under hänsynstagande till "the amount involved in the controversy and the interest of it to the client, the time and labour involved and all other personal and factual circumstances of the case."

Självfallet kan inte förnekas att dessa principer — eller denna metod

^{17a} Se nu också *TSA 1972 s. 234 (2)*.

¹⁸ Se bl. a. *Wiklund* i *TSA 1936 s. 59, 1938 s. 177-180* (med efterföljande diskussion) *1944 s. 1-18* och *1955 s. 176-178, Weslien* i *TSA 1955 s. 81-88, Hansson* *TSA 1959 s. 138, Abersten* i *TSA 1967 s. 276-278* samt *Lindahl* i *TSA 1970 s. 74-80*.

— för bestämmande av advokatarvode lider av en ofrånkomlig svaghet, nämligen den att det blir svårt att i varje individuellt fall avgöra vilket arvode som med beaktande av samtliga omständigheter är att anse som skäligt. Utrymme finns för olika uppfattningar om graderingen av de skilda faktorernas inbördes betydelse, och bedömningen måste med nödvändighet bli mer eller mindre skönsmässig. Systemet lämnar med andra ord inte tillnärmelsevis samma vägledning vid arvodesberäkningen som fallet är med en fastställd taxa.

Bl. a. detta förhållande har åberopats, när enskilda advokater ibland riktat kritik mot den gällande ordningen och uttalat sig för införande av en taxa, därvid man ådagalagt sympatier för en taxa, som skulle ange visst belopp per timme såsom "normalt" eller "skäligt" advokatarvode.¹⁹

En bidragande orsak till denna uppfattning torde vara den att man missuppfattat de i och för sig värdefulla utredningar som företagsekonomiskt intresserade advokater publicerat om de omkostnader som är förenade med drivandet av advokatverksamhet och om vad en advokat måste arbeta in i genomsnitt per tidsenhet för att komma upp i viss nettointkomst per år. Trots att man vid publicerandet av dessa utredningar regelmässigt betonat att en advokat inte kan debitera efter samma norm i enkla uppdrag eller uppdrag om mindre värden som i svåra och komplicerade uppdrag eller uppdrag avseende betydande värden, har den begagnade metodiken och det starka understrykandet av vikten av tidsnoteringar synbarligen kommit att hos en eller annan advokat skapa den felaktiga föreställningen att man som en för alla advokater och för alla uppdrag gällande, enhetlig debiteringsnorm skulle kunna använda det genomsnittsbelopp som en advokat måste tjäna per timme för att uppnå viss nettointkomst per år.

Frågan om utfärdande av fastare normer för beräkning av advokatarvode behandlades vid advokatsamfundets fullmäktigemöte 1967, och fullmäktige beslöt att inte hos styrelsen göra någon framställning därom.²⁰ Fortfarande händer det dock att en eller annan kollega framträder och pläderar för arvodesdebitering efter tidsåtgång såsom allena — eller nära nog allena — saliggörande debiteringsnorm och efterlyser en "tim- eller dagsersättningsnorm för en godtagbar advokatinsats".²¹

Det avgörande argumentet mot en timlönetaxa är att den kan leda till oskäliga resultat i båda riktningarna — för högt eller för lågt arvode — om den inte mer eller mindre konsekvent frångås med beak-

¹⁹ Se diskussionsinlägg vid 1966 års allmänna advokatsmöte, TSA 1966 s. 262 f f.

²⁰ TSA 1967 s. 273—281.

²¹ Se sålunda *Järneström* i TSA 1970 s. 71—73, bemött av *Lindahl*, ib. s. 74—80.

tande av alla de faktorer som i det individuella fallet bör påverka arvodet. Och då är ju taxan meningslös.

I varje fall tillsvidare torde man ha att räkna med att advokatsamfundet inte kommer att fastställa några taxor utan att man allttjämt kommer att tillämpa de principer för vilka ovan redogjorts.

Den kritik som i det föregående riktats mot en på tidsåtgång baserad normaltaxa innebär inte att det för den enskilde advokaten vid arvodesdebiteringen är likgiltigt hur många timmars arbete han nedlagt på uppdraget. Tvärtom är väl detta den faktor som han lämpligen kan använda som utgångspunkt, och ordentliga noteringar om den tid som åtgått är därför av stor betydelse. Men vad man med hänsyn till god advokatsed kan begära är att advokaten, när han "prissätter" den använda tiden, tar tillbörlig hänsyn till alla de faktorer som bör inverka på arvodet och ser till att arvodet i betraktande av omständigheterna blir skäligt.

Varken DRGA, NRGÄ eller SRGA innehåller några bestämmelser om de allmänna principerna för beräkning av advokatarvode (såsom förut nämnts hänvisar emellertid DRGA till taxorna). I SRGA sägs i 25 § första stycket endast att debiterat arvode skall vara skäligt. I andra stycket i samma paragraf tillägges att advokaten, om klienten gör invändning mot skäligheten, bör upplysa honom om förefintlig möjlighet att få arvodet prövat genom skiljedom enligt vad som därom är föreskrivet i advokatsamfundets stadgar (se 33 § i nu gällande stadgar). Motsvarande bestämmelser har intagits i 23 § FRGA.

I FRGA har till sistnämnda bestämmelse fogats en föreskrift om att arvodet skall bestämmas på grund av "fastställda grunder för arvodesdebitering". Därmed åsyftas, förutom vissa lagbestämmelser om arvode (t. ex. i konkursstadgan och förmynderskapslagen), bestämmelserna i en särskild arvodesstadga, som fastställts av Finlands Advokatförbund 1964. Denna stadga innehåller vissa allmänna bestämmelser om principerna för beräkning av advokatarvode. De sålunda angivna principerna överensstämmer i allt väsentligt med den uppfattning som råder i Sverige. Därjämte ges i arvodesstadgan vissa anvisningar om arvodet för olika slag av uppdrag "i typiska fall". Dessa anvisningar förefaller emellertid knappast vara i någon högre grad vägledande. Dels innehåller de i många fall utomordentligt vida latituder (t. ex. minimiarvode 60 mark, maximiarvode 600 mark), dels erinrar de på flera punkter om att arvodet på grund av omständigheterna i det enskilda fallet kan böra höjas eller sänkas.

SRGA innehåller också en särskild bestämmelse om arvode för rättegångsuppdrag. I 27 § stadgas sålunda att rättegångsarvode, som påföres klienten, inte får, med mindre särskilda skäl därtill föreligger, över-

stiga vad advokaten i rättegången yrkat att motpart skall förpliktas att utge till klienten.

Bestämmelsen utgör en kodifiering av en sedan lång tid tillbaka i praxis tillämpad, oskriven regel; se sålunda *TSA 1936 s. 64 (1) och s. 65 (2), 1943 s. 90 (12), s. 91 (13) och s. 95 (18), 1952 s. 152 (4), s. 154 (5) och s. 177 (25), 1954 s. 170 (4) och 1957 s. 177 (4)*.

Skälen till att denna regel tillämpats torde vara två. Medan den gamla rättegångsbalken ännu gällde var domstolarna i rättegångskostnadshänseende ytterligt njugga mot de vinnande parterna och förpliktade ofta den tappande parten att ersätta den vinnandes kostnader med belopp långt understigande de faktiska kostnaderna; i överrätterna utdömdes så gott som undantagslöst bagatellartade schablonbelopp. För att söka komma till rätta med denna praxis ansåg man det från advokatsamfundets sida angeläget att advokaterna i sina på klientens vägnar framställda kostnadsyrkanden upptog de belopp som de faktiskt avsåg att debitera klienten och inte några med hänsyn till "nedprutningspraxis" reducerade belopp.²² Från denna synpunkt fann man överensstämmelse mellan i rättegången yrkat och faktiskt debiterat belopp principiellt önskvärd.²³

Det andra skälet till uppställande av den ifrågavarande regeln har varit att man utgått ifrån att det tillhör en advokats skyldigheter att fullt ut tillvarata klientens möjligheter att få kostnaderna ersatta av motparten. Med denna utgångspunkt måste det gå ut över advokaten, om han uraktlåter att i rättegången framställa ett kostnadsyrkande, som kunnat bifallas. I den mån så lagligen kunnat ske, kan ju underlåtenheten att framställa yrkandet ha vållat klienten skada.²⁴ Nu anförda synpunkt har tydligt kommit till uttryck i flera av de nyss angivna avgörandena.

Styrelsens praxis i detta hänseende kritiserades 1945 av *Sven Hallström*, som framhöll att en hög debitering i förhållande till klienten kan vara motiverad, när denne vållat advokaten onödigt arbete, utan att man därför kan yrka ersättning av motparten för detta onödiga arbete.²⁵

Det kan också konstateras att regeln åtminstone till en början tillämpades ganska strängt. Som exempel må nämnas fallen *TSA 1943 s. 91 (13)*, där styrelsen, utan hänsyn till att hovrätten kvittat kostnaderna mellan parterna, nedsatte det av en advokat för talans utförande i hovrätten debiterade arvodet, 150 kr, till 125 kr, därför att advokaten i hov-

²² Självfallet inte heller några med hänsyn till denna praxis uppskrivade belopp.

²³ Jfr *Wiklund* i *TSA 1938 s. 175—176*.

²⁴ Jfr *Wiklund*, 1. c. och *TSA 1944 s. 5*.

²⁵ *Hallström* i *TSA 1945 s. 21*.

rätten yrkat allenast detta belopp, samt *TSA 1943 s. 95 (18)*, där styrelsen nedsatte ett arvode för förande av talan i ett hemskillnadsmål i underrätt till det av advokaten därstädes yrkade beloppet, utan hänsyn till att underrätten tillerkänt klienten lägre kostnadsättning, och hovrätten helt befriat motparten från skyldigheten att ersätta klientens rättegångskostnader. I dessa två fall kunde advokatens underlåtenhet att i rättegången yrka hela det belopp som han debiterade sin huvudman inte gärna sägas ha förorsakat klienten någon skada, eftersom klientens yrkande om ersättning för rättegångskostnaderna ogillades. Att regeln det oaktat tillämpades torde ha haft sin grund i det här ovan först angivna skälet för regelns införande.

Senare synes man i praxis ha varit mera benägen att ta hänsyn till i vad mån advokatens underlåtenhet att i rättegången yrka hela arvodesbeloppet kan antagas ha skadat klienten eller ej.

I fallet *TSA 1952 s. 177 (25)* fann sålunda en skiljenämnd advokaten berättigad att debitera klienten vissa belopp utöver vad som yrkats i rättegången; motiveringen var att beloppen avsett kostnader, för vilka klienten inte ägt kräva ersättning av motparten. I fallet *TSA 1953 s. 59 (8)* var fråga om arvode för utförande av ena partens talan i en skiljetvist, i vilken skiljemannen förordnat att vardera parten själv skulle svara för sina kostnader. Advokaten hade debiterat sina klienter väsentligt högre arvode än vad han i skiljetvisten yrkat av motparten. Den av samfundets styrelse tillsatta skiljenämnden godkände advokatens debiteringar, till större delen därför att de avsett arbete, för vilket advokaten i skiljedomsärendet inte med fog kunnat yrka gottgörelse av motparten, och i övrigt därför att denna fråga finge anses vara svårbedömlig, samt klienterna inte lidit skada genom advokatens underlåtenhet att yrka ersättning av motparten.

Fallet *TSA 1968 s. 159 (3)* gällde ett rättegångsarvode på 4 800 kr. I rättegången hade advokaten yrkat 4 200 kr. Skiljenämnden uttalade i detta fall att advokaten "i och för sig icke varit berättigad" att debitera klienten högre arvode än vad han i rättegången yrkat åläggande för motparten att betala. Skiljenämnden fann emellertid av handlingarna framgå att advokaten för tillvaratagande av klientens rätt i tvisten utfört visst arbete, för vilket med hänsyn till omständigheterna ersättning icke kunnat yrkas av motparten i rättegången. På denna grund och då en viss mindre del av det debiterade arvodet avsett arbete efter rättegången, godkändes advokatens arvodesdebitering.

Vad skiljenämnden i sistnämnda fall åsyftat med de inom citations-tecken återgivna orden är väl kanske inte fullt klart, men meningen torde få antagas ha varit att utsäga att advokaten inte kunde få debitera högre arvode än han i rättegången yrkat, med mindre han kunde

förebringa godtagbara skäl för sin åtgärd att i rättegången inte yrka hela arvodesbeloppet. Sådana godtagbara skäl ansågs advokaten i detta fall ha haft.

Med ledning av vad som förekommit i praxis torde man kunna ange innebörden av bestämmelsen i 27 § SRGA så, att en advokat, om han debiterar klienten rättegångsarvode med högre belopp än han på klientens vägnar yrkat av motparten, måste vara beredd att visa att han haft giltigt skäl att i rättegången yrka ett lägre belopp eller kanske ingenting alls. Giltigt skäl att inte yrka någonting kan bestå i att rättegången avsett sådant förhållande eller processläget varit sådant, att ett kostnadsyrkande skulle ha varit att anse som meningslöst. Giltigt skäl att yrka ersättning med lägre belopp än de faktiska kostnaderna kan bestå däri att uppdraget förorsakat kostnader, för vilka en tappande motpart inte enligt lag är ersättnings skyldig, t. ex. särskilda kostnader, som vållats av försumlighet från klientens sida, eller — åtminstone ibland — kostnader för en av klienten begärd utredning, som lett till för klienten negativt resultat; i ett sådant fall kan advokaten på grund av sin lojalitetsplikt mot klienten t. o. m. vara förhindrad att i rättegången framställa och motivera ett kostnadsyrkande.

I vilken utsträckning man därutöver vid tillämpningen av 27 § SRGA kan utgå ifrån att de arvodesprövande organen kommer att ta hänsyn till huruvida advokaten genom "ofullständigt" kostnadsyrkande i rättegången vållat klienten skada, synes mig vara en svårbesvarad fråga. Ställer man sig på den ståndpunkten att advokatens underlåtenhet att i rättegången yrka ersättning för samtliga kostnader saknar betydelse vid arvodesdebiteringen, om klienten i den slutliga domen inte tillerkännes ersättning för sina rättegångskostnader (eller i allt fall inte ersättning med yrkat belopp), därför att klienten då inte lidit någon skada, skulle väl följderna bli bl. a. den, att advokaten, om målet förlorats, skulle vara oförhindrad att debitera högre arvode än han i rättegången yrkat, förutsatt naturligtvis att det arvode som debiteras i och för sig är skäligt.

Trots att nämnda synpunkt synbarligen vunnit visst beaktande i advokatsamfundets skiljedomsverksamhet — se fallet *TSA 1953 s. 59 (8)* — känner jag mig inte övertygad om att en sådan bedömning kommer att upprätthållas. Alltjämt är det ett befogat önskemål, ehuru kanske inte lika angeläget som under den gamla rättegångsbalkens giltighetstid, att domstolarna inte skall hållas i okunnighet om parternas faktiska kostnader. Enligt min mening bör därför en advokat, när ett kostnadsyrkande inte framstår som rent meningslöst och när inte särskilt skäl till annat föreligger, yrka ersättning med det belopp som han avser att debitera klienten, detta även om han håller för sannolikt att målet

kommer att förloras. Och han bör inte, utom i de undantagsfall som angivits, debitera klienten högre arvode än vad han sålunda yrkat; snarare lägre, om klienten förlorar målet.

Bestämmelsen i 27 § SRGA synes inte ha fått någon direkt motsvarighet i FRGA. Där stadgas emellertid i 24 § andra stycket att huvudmannens i saken åsamkade kostnader bör indrivnas av motparten, då förutsättningar därtill föreligger, ävensom i samma paragraf tredje stycket att advokat, om ej särskilda skäl till annat föreligger, bör yrka åläggande för motparten att ersätta kostnaderna.

22.2. Arvodesdebitering

22.2.1. Arvodesräkning

Arvodesdebiteringen sker normalt i en skriftlig handling, vanligen särskild räkning, som tillställs klienten, sedan uppdraget utförts. I 31 § första stycket SRGA stadgas sålunda att, då uppdrag slutförts eller eljest upphört, sluträkning utan dröjsmål skall tillställas klienten.

Trots den kategoriska lydelsen av detta stadgande torde särskild räkning inte kunna anses obligatorisk vid vanliga konsultationer. Det måste anses tillräckligt att klienten får kvitto på den erlagda konsultationsavgiften.

Bakom det principiella kravet på räkning ligger den uppfattningen att varje klient har ett befogat anspråk på att få en skriftlig handling, som visar vad advokaten debiterat honom i arvode och utlägg. I den disciplinära verksamheten inom Sveriges advokatsamfund har man reagerat mot att en advokat sökt undandraga sig att utställa räkning genom att förklara att han skulle nöja sig med visst lägre belopp, om detta inbetalades inom viss kortare tid och om han slapp skriva räkning, medan han i annat fall skulle komma med räkning, uppsatt "enligt vanlig debiteringsgrund"; se *TSA 1949 s. 30 (7:II)*.

I SRGA:s avsnitt om arvodesdebitering m. m. (25—31 §§) finns inte någon särskild bestämmelse om arvodesräkningar, som utfärdas medan ett uppdrag alltjämt pågår (räkningar på delarvode eller arvode a conto). I detta avseende må hänvisas till vad som anförts i 18 kap.²⁶

Om advokats rätt att begära förskott stadgas däremot i 30 § SRGA dels att advokat äger av klienten begära erforderliga förskott till bestriktande av utlägg för klientens räkning (första stycket), dels att advokaten, om han vid uppdragets mottagande gjort förbehåll därom eller om det eljest med hänsyn till omständigheterna är rimligt, äger av klienten begära även skäligt förskott å sitt arvode (andra stycket). Motsva-

²⁶ Ovan s. 239 ff.

rande bestämmelser, ehuru möjligen med något annan innebörd, har införts i 27 § FRGA.

Vad särskilt angår advokat, som av rätten förordnats att efter hemskillnad eller äktenskapsskillnad mellan makar förrätta bouppteckning och/eller bodelning, har styrelsen uttalat att advokaten äger som villkor för arbetets utförande fordra att makarna deponerar skäligt belopp till säkerhet för hans arvode och kostnader, varjämte styrelsen givit anvisningar om hur advokaten bör förfara, om makarna inte deponerar det begärda beloppet; se *TSA 1966 s. 49 (17)*.

Att en advokat enligt god advokatsed i vissa fall äger begära förskott synes vara en vedertagen uppfattning även i andra länder. I Danmark har man t. o. m. diskuterat om det inte borde göras till en kollegial plikt att begära förskott.²⁷ Det förskott som begäres måste emellertid — lika väl som ett arvode — vara skäligt med hänsyn till de omständigheter som föreligger. I IRGA sägs under punkt 16 att en advokat får begära "a deposit" för att säkerställa sina kostnader, men det belopp som begäres skall stå i överensstämmelse med "the estimated amount of his charges and the probable expenses and labour required".

Vinge har förklarat att det inte strider mot god advokatsed att begära förskottsbetalning av arvode eller del därav, "då advokaten finner detta påkallat ur säkerhetssynpunkt".²⁸ Såsom närmare utvecklats i 18 kap. och såsom framgår av den lydelse 30 § andra stycket SRGA erhållit är en advokat emellertid, såvitt angår arvodesförskott (annorlunda när det gäller förskott till utlägg), inte under alla förhållanden berättigad att begära förskott, om han inte redan från början gjort förbehåll därom. Det måste föreligga någon omständighet, som gör en begäran om förskott rimlig.²⁹

Om förskott på konkursarvoden finns särskilda bestämmelser i 86 a § konkurslagen.³⁰

Avslutar en advokat samtidigt flera uppdrag från en och samma klient, kan han — efter vad som i varje fall är lämpligt — utställa en räkning för varje särskilt uppdrag eller också göra samtliga debiteringar i en och samma räkning. I allmänhet torde det förstnämnda tillvägagångssättet vara att rekommendera.

Om två eller flera personer gemensamt lämnat advokaten uppdrag, torde det i regel vara tillräckligt med en räkning. I *TSA 1960 s. 53 (20)*

²⁷ Se *Axel H. Pedersen, Sagførersalaerer s. 18*.

²⁸ *Vinge s. 58*.

²⁹ Se härom närmare ovan s. 239 ff.

³⁰ Speciella spörsmål rörande konkursarvoden behandlas över huvud taget inte i förevarande kapitel. Beträffande frågan om arvode till konkursförvaltare för utsändande av utdelningar i konkursen se uttalande av advokatsamfundets styrelse, *TSA 1970 s. 108 (23)*.

finns emellertid refererat ett fall, där advokaten med hänsyn till särskilda omständigheter ansetts skyldig att utställa särskild räkning för det arbete han utfört åt en av klienterna och i den räkningen kreditera visst till advokaten inbetalt förskott.

När ett uppdrag upphört, har klienten ett befogat anspråk på att så snart som möjligt få veta vad advokaten anser sig ha att fordra i arvode och i ersättning för utlägg. Advokaten kan inte utgå ifrån att klienten enbart uppskattar att advokaten dröjer med räkningen; vill advokaten bevilja anstånd med betalningen, är detta en sak för sig, men klienten måste i varje fall få veta vad han är skyldig, och alldeles särskilt gäller detta, om advokaten innehar klienten tillhöriga handlingar, som han inte vill utlämna innan han fått betalt.

I den disciplinära verksamheten inom Sveriges advokatsamfund har man flera gånger reagerat mot advokater, som utan giltig anledning dröjt med att tillställa klienten räkning; se sålunda *TSA 1951 s. 8 (6)*, *1953 s. 27 (2)*, *1957 s. 55 (7)*, *1968 s. 44 (11)* samt *1971 s. 164 (29)*, *s. 165 (30)* och *s. 166 (31 och 32)*.

Särskilt förtjänar fallet *TSA 1968 s. 44 (11)* att uppmärksammas. I detta fall hade en advokat under många år biträtt en rörelseidkare i olika juridiska angelägenheter. Under årens lopp hade klienten till advokaten inbetalt ett flertal belopp, tillhoppa ca 10 000 kr. a conto. Ulan att tillställa klienten några räkningar hade advokaten tillgodoräknat sig de sålunda inbetalda beloppen såsom arvode för vissa av de uppdrag han fått och för utlägg i dessa ärenden. Först sedan klienten avlidit, och advokaten under några år fortsatt att biträda klientens son, som övertagit rörelsen, presterade advokaten en räkning, i vilken han för arbete under nära 10 år debiterade arvode och utlägg på tillhoppa över 22 000 kr.

Disciplinnämnden uttalade att advokaten vid de tillfällen, då han gottgjort sig a conto mottagna belopp såsom arvode och ersättning för utlägg i visst eller vissa avslutade ärenden, till iakttagande av god advokatsed bort tillställa sina huvudmän räkning eller annan skriftlig handling, utvisande vilket arvode och vilka utlägg som debiterats i ärendet samt vilka a-contobetalingar som avräknats däremot, ävensom att han, då ytterligare uppdrag slutförts, bort utan dröjsmål tillställa huvudmännen räkning å arvode och utlägg i ärendet.

Med detta fall kan jämföras ett i *NSB 1952 s. 119* publicerat uttalande av styret i Oslo krets om att det måste anses "heldig og korrekt" att en advokat vid långvariga uppdrag i allmänhet sänder årsräkningar. Häri kan man väl instämma, dock med den reservationen att det i ett sådant fall torde vara lämpligt att i årsräkningen debitera ett arvode a conto, eftersom man inte förrän uppdraget slutförts kan fast-

ställa alla faktorer, som bör inverka på det slutliga arvodets storlek. Jag bortser här från uppdrag av typen fastighetsförvaltning o. dyl., där man väl kan tänka sig ett definitivt årsarvode.

I 31 § första stycket SRGA har, såsom redan nämnts, uttryckligen stadgats att sluträkning skall tillställas klienten "utan dröjsmål".

Beträffande innehållet i de räkningar en advokat utställer är det till en början klart att god advokatsed kräver att alla i en räkning lämnade uppgifter skall vara absolut korrekta. Häri ligger bl. a. ett krav på att av räkningen tydligt skall framgå huruvida visst belopp utbetalts till annan eller är avsett att utbetalas till annan eller om beloppet avser gottgörelse till advokaten själv.

I Danmark har man skarpt reagerat mot att utlägg upptagits till högre belopp än de verkliga, liksom också mot att belopp, som avser gottgörelse till advokaten själv, i räkning till klienten försetts med sådan text, att de inger klienten den föreställningen att det är fråga om betalning till någon annan. I DRGA stadgas under Afsnit IV att "skjulte sa-laer beregninger" är "utilstedelige". I England har man betecknat det som "professional misconduct" eller "unprofessional conduct" att i en räkning upptaga utlägg, som ännu ej blivit utbetalda, utan att uttryckligen ange detta förhållande.³¹ Motsvarande regler torde vara tillämpliga i Sverige.

Likaså måste alla uppgifter, som i räkningen lämnas om t. ex. arbetets art eller omfattning eller om andra förhållanden av betydelse för bedömning av räkningens skälighet, vara absolut riktiga. Överdriven eller "förskönande" beskrivning av vad som åtgjorts är förkastlig.

I Danmark har sålunda bötespåföljd ådömts en advokat, som debiterat klienten ett oskäligt arvode och som för klienten oriktigt uppgivit att det debiterade arvodet endast utgjorde 1/3 eller 1/2 av vad han enligt gällande taxor ägt betinga sig.³²

I Sverige har i några fall disciplinär åtgärd vidtagits mot advokater, som lämnat oriktiga eller missvisande uppgifter i räkning till klienten. I fallet *TSA 1949 s. 29 (7:1)* vidtogs sådan åtgärd mot en advokat bl. a. på den grunden att han avfattet räkningen till klienten på ett sätt, som varit ägnat att framkalla en oriktig uppfattning om omfattningen och arten av det av advokaten utförda arbetet, och i fallet *TSA 1955 s. 36 (8)* tilldelades en advokat varning bl. a. för det han i räkning till klienten och i ett brev till denne lämnat uppgifter, som varit ägnade att vilseleda klienten i fråga om arbetets omfattning och art. Såsom exempel på ovederhäftigheten i de uppgifter advokaten i detta

³¹ Se *Cordery s. 514* och *s. 562 (66)*.

³² *SB 1951 s. 146—148*.

fall lämnat i räkningen må nämnas att han däri debiterat lösen för en dom, som han inte löst, och arvode för en undersökning hos kriminalpolisen, som han i verkligheten inte besökt, samt för "studier av rättspraxis och doktrin avseende rättsbegreppet 'grov oaktsamhet' i skattemål", vilka "studier" inte består i annat än att advokaten gått igenom hovrättens dom i ett uppmärksammat deklaramål.

Mindre graverande var omständigheterna i fallet *TSA 1955 s. 38 (9)*, där en advokat emellertid tilldelades erinran bl. a. för det han i en räkning till en avliden klients dödsbo debiterat 200 kr för en viss bilresa, som han företagit tillsammans med en annan person, utan att upplysa att denna fordran, i den mån den var befogad, tillkom den person som medföljt på resan.

När räkningar på grund av slarv blivit felaktigt avfattade (vissa poster dubbelförda, arvodesförskott upptaget till för lågt belopp), har styrelsen nöjt sig med särskilda uttalanden; se *TSA 1971 s. 163 (27 och 28)*.

Även om det säkerligen hör till sällsyntheterna att en advokat i en räkning lämnar så vilseledande uppgifter som i det ovan refererade fallet *TSA 1955 s. 36 (8)*, ser man ibland räkningar utformade på ett sätt som gör att man önskar att vederbörande velat vinnlägga sig om att begagna mindre eufemistiska uttryck för att beskriva tämligen bagatellartade åtgöranden, som s. a. s. tillhör rutinen. Det är enligt min uppfattning exempelvis inte korrekt att kalla några telefonsamtal med en tingsnotarie om tiden för en domstolsförhandling för "förhandlingar med tingsrätten" eller att tala om "genomgång av rättsfall och litteratur", om genomgången inskränkt sig till att man slagit upp ett i lagboken angivet rättsfall i *Nytt Juridiskt Arkiv* och sett efter vad det i visst avseende står i en lagkommentar.

Beträffande innehållet i övrigt i en advokats räkningar skall här endast behandlas frågan om hur specificerad och detaljrik räkningen bör vara, såvitt angår arvodet.

Det är inte alldeles ovanligt att klienter hos advokatsamfundet anför klagomål över att den advokat de anlitat inte kunnat förmås att tillställa dem en "specificerad arvodesräkning". Vad klienten i dessa fall regelmässigt är ute efter är att få en arvodesräkning, i vilken det debiterade arvodet uppdelas med visst belopp på var och en av de olika åtgärder som vidtagits av advokaten. En sådan uppdelning av arvodet är emellertid inte förenlig med de i vårt land vedertagna principerna för beräkning av advokatarvode, och samfundets styrelse har konsekvent avvisat krav från klienters sida på en i denna mening specificerad arvodesräkning; se t. ex. *TSA 1956 s. 11 (5)* och *1965 s. 39 (12)*. Däremot har styrelsen och disciplinnämnden vid upprepade tillfällen förklarat att en advokat är skyldig att på begäran av klienten tillställa denne en

redogörelse för det med uppdraget förenade arbetet; se *TSA 1956 s. 11 (5)*, *1957 s. 56 (8)*, *1970 s. 99 (9)* och *1971 s. 162 (26)*. I vissa av dessa fall har underlåtenhet att lämna begärd arbetsredogörelse föranlett disciplinär åtgärd.

Om en arvodesräkning avser flera uppdrag från en och samma klient, har klienten emellertid rätt att fordra att arvodet inte anges till ett enda belopp för samtliga uppdrag utan specificeras på de olika uppdragen; se *TSA 1956 s. 12 (6)*.

I enlighet med sålunda tillämpad praxis har i 31 § andra stycket SRGA stadgats att debiterat arvode, såvitt det avser ett och samma uppdrag, inte behöver specificeras men att advokaten är skyldig att på begäran lämna klienten skriftlig redogörelse för det med uppdraget förenade arbetet.

Någon regel, som ålägger en advokat att redan i räkningen lämna en utförlig redogörelse för det utförda arbetet, existerar inte, ehuru av räkningen givetvis måste framgå — åtminstone i koncentrerad form — för vilket arbete advokaten begärt betalt. Såsom *Weslien* framhållit får väl en advokat i någon mån rätta sig efter klientens önskemål i fråga om räkningens fullständighet.³³ Personligen hyser jag, i likhet med *Weslien*, sympati för kortfattade räkningar med angivande allenast av vad uppdraget gällt. Jag tror att en del advokater — många gånger helt i onödan — lägger ner ett alltför omfattande arbete på att i räkningen lämna en vidlyftig och detaljspäckad arbetsredogörelse. Ibland kan man knappast undgå att av en räkning få det intrycket att den närmast utgör en på förhand avfattad försvarsskrift mot befarade anmärkningar från klientens sida. En alltför detaljrik arbetsredogörelse, späckad med uppgifter om mer eller mindre rutinmässiga bagateller, får lätt ett löjets skimmer över sig.

En uppgift, som enligt min mening inte hör hemma i en arvodesräkning till klienten, är uppgift om den tid (det antal timmar eller t. o. m. delar av timmar) som advokaten använt på uppdragets utförande. En sådan uppgift är ägnad att leda in klienten på ett felaktigt timlönetänkande. Om klienten sedan begär att få uppgift om tidsåtgången, kan det vara dags att lämna uppgiften.³⁴

Vad som här sagts avser den räkning som advokaten tillställer sin klient. Delvis andra synpunkter gör sig gällande, när det är fråga om en räkning, som advokaten inger till domstol (eller annan myndighet) så-

³³ Se *Weslien* i *TSA 1955 s. 88*.

³⁴ Jfr *Weslien*, a. a. s. 89. *Weslien* anser det inte "särskilt lämpligt" att lämna uppgift om tidsåtgången. För min del kan jag inte finna något olämpligt i detta, om klienten nu begär sådan uppgift. Tidsåtgången är visserligen inte avgörande, men den är inte irrelevant.

som grund för ett mot motpart riktat yrkande om ersättning för klientens kostnader. Domstolen har i regel inte samma kännedom om advokatens arbete som klienten, och advokaten har därför — inte så mycket i eget men i klientens intresse — anledning att i räkningen lämna den arbetsredogörelse som kan anses erforderlig såsom grundval för rättens prövning av rättegångskostnadsfrågan. Begär rätten uppgift även om tidsåtgången, kan jag inte se att advokaten har skäl att vägra att lämna sådan uppgift, ehuru det kan vara lämpligt att han därvid erinrar om att uppgiven tidsåtgång inte är avgörande för skälighetsbedömningen och att man inte kan bestämma vad som är skäligt arvode på ett så enkelt sätt som genom att multiplicera antalet timmar med visst belopp.³⁵

I de fall då advokaten begär ersättning av allmänna medel måste räkningen uppenbarligen innehålla den arbetsredogörelse som kan anses erforderlig för rättens prövning av den begärda ersättningens skälighet, men det finns ingen anledning att i räkningen dela upp arvodet i särskilda poster för olika moment i arbetet.³⁶ För att om möjligt undvika att rätten tillmäter tidsåtgången avgörande eller överdriven betydelse bör advokaten i räkningen inte heller ange tidsåtgången, men om rätten begär uppgift därom, har advokaten enligt min mening ingen anledning att avböja att lämna den begärda uppgiften.

För att nu återgå till den räkning som advokaten tillställer sin klient må här återges ett uttalande av den norska advokatorganisationens hovedstyre till justitiedepartementet, avgivet i december 1960. Hovedstyret anförde:

"Hovedstyret uttaler at det er vanlig at en sakfører beregner salaer for det enkelte oppdrag med en rund sum.

På forlangende bør dog sakføreren gi klienten opplysninger om grunnlaget for salaerberegningen. Hvor langt opplysningsplikten går i det enkelte tilfelle, må bedømmes konkret.

Utlegg som kreves refundert bør i alminnelighet spesifiseres. Dog er det vanlig at mindre porto- og telefonutlegg føres opp med et anslagsvis beløp.

³⁵ Även i detta avseende har *Weslien* uttalat en annan uppfattning och betecknat det som "verkligt angeläget" att tidsuppgifter inte lämnas (a. a. s. 90). Enligt min mening har *Weslien* vid detta ställningstagande inte tillräckligt beaktat klientens intresse. Om advokatens vägran att lämna av rätten begärd tidsuppgift leder till att rätten nedprutar kostnadsersättningen, är det klienten och inte advokaten som drabbas därav. Däremot är jag ense med *Weslien* om att den till rätten ingivna räkningen inte bör ange särskilt arvode för olika åtgärder utan upptaga ett arvode i ett för allt.

³⁶ Jfr *Weslien*, a. a. s. 90.

Sakfjrereren plikter ikke å gi oppgave over medgått tid eller fremlegge arbeidsnotater fjrt til eget bruk.³⁷

Vad hovedstyret sålunda anført synes helt överensstamma med svensk uppfattning. I norsk praxis har man betecknat det som "uheldig" att en advokat i sin arvodesräkning upptagit särskilt arvode för varje skrivelse som han avfattet.³⁸ Ett sådant förfarande skulle säkerligen bedömas på samma sätt i Sverige.

Vissa advokater har för vana att i sina räkningar upptaga en post "expeditionskostnader" el. dyl., oftast sammanförd med porto- och telefonkostnader till en gemensam, avrundad post, i regel ett förhållandevis ringa belopp. När dessa "expeditionskostnader" inte motsvaras av något speciellt utlägg för klientens räkning utan utgör ett — i och för sig blygsamt — bidrag till advokatens allmänna kontorskostnader, är denna praxis enligt min mening olämplig, dels därför att posten i själva verket utgör ett maskerat tillägg till arvodet, dels därför att posten, i den mån den av klienten uppfattas såsom på honom belöpande del av advokatens kontorskostnader, ger klienten en i regel helt felaktig föreställning om storleken av dessa.³⁹

22.2.2. Oskälig arvodesdebitering

Eftersom god advokatsed kräver att ett debiterat arvode skall vara skäligt, kan det ligga nära till hands att säga att en debitering av oskäligt högt arvode alltid innebär ett åsidosättande av god advokatsed. Oskälig arvodesdebitering har också av processlagberedningen nämnts såsom ett exempel på förfaranden, som faller in under stadgandet i RB 8:7 andra stycket.⁴⁰

Emellertid kan man inte anlägga en så sträng bedömning, när man — i enlighet med vad som sagts under 22.1. ovan — gör skäligheten beroende av ett flertal faktorer, som kan vara svåra att bedöma var för sig och än svårare att avväga mot varandra. Såsom förut nämnts måste skälighetsbedömningen bli mer eller mindre skönsmässig, och det kan inte komma i fråga att tala om åsidosättande av god advokatsed så snart den enskilde advokatens skön inte överensstämmer med de arvodesprövande organens. Varje advokat måste ha frihet att i sin arvodesdebitering röra sig inom en vid marginal, innan han med fog kan sägas ha brutit mot god advokatsed. I varje fall kan det inte bli tal om disciplinär åtgärd mot honom, med mindre han flagrant åsidosatt regeln att debiterade arvoden skall vara skäliga.

³⁷ *Christophersen*, Advokaters salaerberegning s. 117.

³⁸ Se NSB 1960 s. 99.

³⁹ Jfr *Christophersen*, Advokaters salaerberegning s. 119.

⁴⁰ PLB s. 132—133. Jfr *Gärde* s. 75 och *Söderlund*, RB I s. 183.

I England har i enlighet härmed "professional misconduct" — bortsett från fall, där ett moment av ohederlighet kommit in i bilden (en solicitor har exempelvis för klienten förtigit att motparten ersatt vissa kostnader) — ansetts föreligga endast när det debiterade arvodet varit "extortionate" eller "grossly excessive".⁴¹ Och i ARGA 1969 begränsas den tillämpliga disciplinära regeln (DR 2—106 A) till arvoden, som är "clearly excessive".

På samma sätt har frågan bedömts i den disciplinära verksamheten i de nordiska länderna. Särskilt klart har detta kommit till uttryck i ett uttalande av det danska advokatnaevnet den 24 januari 1966, där naevnet i ett konkret fall (*AB 1966 s. 29—38*) angav principiella riktlinjer för den disciplinära bedömningen av oskäligen avredesdebiteringar. Naevnet uttalade att debitering av oskäligt arvode visserligen kan föranleda disciplinstraff men att en överträdelse av retsplejeloven § 143 inte föreligger bara därför att vederbörande debiterat ett arvode, som inte skulle godkännas, om det överklagades. Det måste, yttrade naevnet, krävas att debiteringen är "klart urimelig" och att förhållandet har "en vis grovere karakter", särskilt om vederbörande advokats avredesdebiteringar inte tidigare givit anledning till berättigade klagomål. Ytterligare måste på områden, där vägledande taxor inte fastställts, ges "en bred margin for fejlskøn".⁴²

Dessa grundsatser har tillämpats även i den disciplinära verksamheten i Sverige. Debitering av oskäligt arvode har endast i ett fåtal fall föranlett disciplinär åtgärd; se *TSA 1940 s. 121 (2)*, *1949 s. 29 (7:1)*, *1949 s. 31 (9)*, *1950 s. 16 (7)*, *1955 s. 36 (8)* och *1971 s. 167 (34)*. Då bör observeras att i fallet *TSA 1940 s. 121 (2)* särskilda omständigheter förelåg, att i fallen *TSA 1949 s. 29 (7:1)* och *1955 s. 36 (8)* vederbörande advokat, förutom att han debiterat klienten uppenbart oskäligt arvode, också lämnat klienten vilseledande uppgifter om arbetets art och omfattning samt att i fallet *TSA 1949 s. 31 (9)* den uppenbart oskäligen avredesdebiteringen endast utgjorde ett led i ett även ur andra synpunkter klandervärt förfarande. Endast i de två fallen *TSA 1950 s. 16 (7)* och *1971 s. 167 (34)* förelåg problemet renodlat. I det första av dessa fall hade det debiterade arvodet av styrelsen nedsatts från 6 000 till 2 000 kr, och i det senare fallet hade av styrelsen tillsatt skiljenämnd nedsatt begärd ersättning för utlägg från 700 kr till 250 kr och arvodet från 14 000 kr till 4 500 kr. I båda fallen betecknades debiteringarna såsom uppenbart oskäligen.

Onödiga utlägg och onödigt arbete är klienten i princip inte skyldig

⁴¹ Se *Lund, Solicitors s. 65—66*.

⁴² *AB 1966 s. 36*.

att ersätta. Om advokaten redan när han gör utlägg eller utför arbetet måste förstå att det är fråga om onödiga utgifter, kan han inte debitera klienten dessa.

I detta sammanhang kan nämnas ett i *TSA 1955 s. 39 (10)* refererat fall, som gällde i och för sig bagatellartade belopp. En advokat hade på uppdrag av en försäkringsinrättning, som vid domstol väckt talan mot en person med regressanspråk, inställt sig vid domstolen och ingivit en skrift, som försäkringsinrättningen uppsatt. Svaranden uteblev. Advokaten yrkade treskodom och ersättning för rättegångskostnaderna enligt en till rätten ingiven räkning, som upptog utlägg 5 kr och arvode (specificerat) 100 kr samt domslösen. Svaranden dömdes treskovis att utge samtliga yrkade belopp. Sedan advokaten löst domen med 10 kr, översände han densamma till försäkringsinrättningen och anhöll att få emotse de i kostnadshänseende utdömda beloppen, tillhopa 115 kr. Försäkringsinrättningen skrev i anledning härav till advokaten och anhöll att för ordningens skull få ta del av en specificerad kostnadsräkning, varjämte försäkringsinrättningen frågade huruvida i det av advokaten yrkade beloppet ingick arvode för uppsättande av den skrift som inrättningen själv ombesörjt. Advokaten hade i sin akt en kopia av den kostnadsräkning som han ingivit i målet. I stället för att skicka en avskrift eller kopia av denna räkning och helt kort besvara den framställda frågan, beställde advokaten en officiell avskrift av räkningen från domstolen och översände denna avskrift till försäkringsinrättningen med ett längre brev, i vilket han med indignation tillbakavisade "insinuationen" att han på sin uppdragsgivares bekostnad "tillskansat sig ett högt arvode" och i övrigt uttalade sig nedsättande om försäkringsinrättningen. Han fordrade tillika ersättning dels för lösen av avskrift av räkningen med 3 kr, dels för besväret med införskaffande av denna avskrift och för uppsättande av brevet med 25 kr.

Styrelsen fann att advokaten saknat fog för dessa krav ävensom att han i brevet begagnat ett olämpligt skrivsätt. Då advokaten därigenom handlat i strid mot god advokatsed, tilldelade styrelsen honom erinran.

Även om man kanske något förvånar sig över att försäkringsinrättningen i detta fall gjorde sig omaket att söka utreda det föga betydelsefulla kostnadsspörsmålet, var dess förfrågan i varje fall teoretiskt befogad och advokatens reaktion i anledning därav olämplig. Över huvud taget finns det inte något skäl att genast "fatta humör" så snart en klient inte utan vidare godkänner en räkning. Vida lämpligare är att diskutera frågan med klienten; denne kan ha förbisett eller missförstått ett eller annat, men det kan också föreligga något misstag från advokatens sida. I ett fall, *TSA 1953 s. 31 (6)*, har advokatsamfundets styrelse vidtagit disciplinär åtgärd mot en advokat, som varit förordnad till

förmyndare för en omyndig och beräknat sitt förmyndararvode felaktigt, för det han avfärdat av den nye förmyndaren framställda anmärkningar mot arvodet såsom uttryck för okunnighet och oförstånd i stället för att närmare undersöka arvodesberäkningen, i vilket fall han såsom advokat bort inse de fel som han begått vid beräkningen.

22.2.3. Åtgärder för indrivning av arvode

En advokat, som har fordran på arvode och utlägg hos en klient, är — liksom borgenärer över huvud taget — juridiskt sett befogad att vid taga erforderliga åtgärder för indrivning av sin fordran, om gäldenären inte frivilligt erlägger betalning. Från synpunkten av vad god advokatsed kräver är det emellertid inte likgiltigt att här är fråga om fordran mot en person, som varit advokatens klient och till vilken han stått i förtroendeförhållande. Det är föga tilltalande att advokaten snabbt förvandlar sig till en påträngande borgenär. Man måste begära att han visar klienten skälig hänsyn.

I Västtyskland gäller ett par bestämmelser, som är av intresse i detta hänseende. I TRGA stadgas sålunda under § 43 dels (1) att advokaten vid indrivning av arvode och utlägg skall förfara på ett sådant sätt att hän inte skadar advokatståndets anseende, dels (2) att det kan vara "standesrechtlich bedenklich" att driva in obetydliga arvoden och utlägg, om klienten därigenom förorsakas oproportionerligt höga kostnader, dels ock (3) att det är otillåtet att i och för indrivning av sådana fordringar överlåta fordran till tredje man, som inte är advokat, eller att anlita inkassobyrå. I TRGA § 45 stadgas bl. a. att övertagande av sakvärden till utjämning av arvodesfordran kräver synnerlig försiktighet; skriftlig överenskommelse härom är att rekommendera, och övertagna sakvärden får inte värderas för lågt.

I England erhåller en barrister vanligen sitt arvode i förskott. Har så ej skett, äger barristern inte någon juridisk rätt att fordra arvode, men "professional etiquette" kräver att den solicitor som överlämnat uppdraget till barristern svarar för att arvodet blir betalt.⁴³ För solicitors gäller att rättsliga åtgärder för indrivning av fordringar på arvode och utlägg inte får vidtagas förrän en månad förflutit från det räkning blivit i vederbörlig ordning "delivered"; i vissa fall kan dock High Court tillåta tidigare åtgärder.⁴⁴

I USA gäller enligt ARGA 1969 (EC 2—23) att en advokat skall vara angelägen att undvika arvodestvister med klienter och försöka bilägga

⁴³ *Cordery* s. 456—458.

⁴⁴ *Cordery* s. 264.

sådana tvister i godo; han bör inte stämma en klient på arvode, med mindre detta är nödvändigt för att förhindra "fraud" eller "gross imposition" från klientens sida.

Varken DRGA, NRGÄ, SRGA eller FRGA innehåller någon särskild bestämmelse om indrivning av fordringar på utlägg och arvode, men i praxis har man uppställt vissa krav på hänsyn från advokatens sida gentemot klienten.

I Danmark har sålunda sagførernaevnet i ett fall, *SB 1952 s. 108—109*, dömt en advokat till böter bl. a. på den grund att han, sedan kredsbestyrelsen funnit ett av honom debiterat arvode orimligt högt, och han i anledning därav inför kredsbestyrelsen avstått från sitt arvodeskrav, krävt klienten på det oskäliga arvodesbeloppet, under motivering att han inte längre ansåg sig bunden av sitt avstående, sedan sagförrådet inlett disciplinförfarande mot honom och naevnet dömt honom till böter för den oskäliga arvodesdebiteringen. I ett annat fall, *SB 1958 s. 62*, uttalade naevnet sitt ogillande av att en advokat, sedan kredsbestyrelsen — efter klagomål från klientens sida — godkänt ett av advokaten debiterat arvode, omedelbart uttagit stämning på klienten, utan att avvakta utgången av den tid inom vilken klienten enligt dansk rätt hade möjlighet att hos naevnet överklaga kredsbestyrelsens beslut. I *AB 1960 s. 97—98* har publicerats ett uttalande av advokatrådet, enligt vilket en advokat, när ett arvode är underställt advokatmyndigheternas prövning, inte bör stämma klienten förrän advokatmyndigheternas avgörande föreligger, med mindre "ganske saerlige omstaendigheder" föreligger, t. ex. när "fristafbrydelse el. l. gør det påkraevet".

I Norge lät sakførerforeningens hovedstyre i *NSB 1963 s. 191* publicera en framställning från föreningens informationsutvalg om hemställan till föreningens medlemmar att inte inlåta sig i bl. a. arvodesprocesser utan att först underställa saken bedömande av föreningen eller vederbörande avdelning av föreningen. Hovedstyret betecknade en sådan ordning som önskvärd. Under återopande av bl. a. detta uttalande riktade ett kretsstyre i ett fall 1967, refererat i *NAB 1969 s. 272—274*, kritik mot en advokat för det han stämt en klient på arvode, sedan klienten meddelat att han ville hänskjuta arvodesberäkningen till advokatföreningens prövning. Därefter har emellertid i *NAB 1970 s. 36—37* meddelats att hovedstyret redan i beslut i februari 1968 tagit avstånd från kretsstyrets uppfattning och uttalat att med hänsyn till omständigheterna advokaten inte kunde kritiseras för det han vidtagit rättsliga åtgärder mot klienten, trots att denne förklarat sig vilja bringa arvodesberäkningen under advokatföreningens prövning.

Av vad som sålunda förekommit i Norge torde man inte kunna dra några bestämda slutsatser om hur man där skulle bedöma de fall som

förekommit i Danmark. Enbart den omständigheten att en klient förklarar sig ämna dra en arvodesfråga under advokatorganisationens prövning kan inte gärna få utgöra ett hinder för advokaten att vidtaga rättsliga indrivningsåtgärder mot klienten; denne skulle ju då genom att dröja med hänvändelse till advokatorganisationen kunna skaffa sig en oberättigad kredit. Det finns, såvitt jag förstår, anledning att tro att man i de fall där klienten redan vänt sig till advokatorganisationen skulle bedöma frågan på samma sätt i Norge som i Danmark.

Den intressekonflikt som föreligger, när advokaten önskar på rättslig väg indriva en arvodesfordran, medan klienten önskar få arvodet prövat inom advokatorganisationen, ger i Sverige knappast upphov till några problem. Den enligt 33 § i stadgarna för Sveriges advokatsamfund gällande ordningen innebär nämligen ett skiljedomsförfarande, på vilket bestämmelserna i lagen om skiljemän i princip är tillämpliga. Advokaten har möjlighet att i skiljeärendet framställa ett betalningsyrkande, och skiljenämnden har i så fall rätt att meddela en betalningsdom, som blir exigibel på samma sätt, som andra skiljedomar. Så länge tvisten är anhängig hos samfundets organ, utgör detta förhållande rättegångshinder, och det tjänar alltså ingenting till att advokaten väcker talan vid domstol medan saken är föremål för prövning i skiljedomsväg. Även om klienten påkallar skiljedom först sedan advokaten vid domstol väckt talan mot honom, torde klienten ha rätt att få arvodesfrågan prövad enligt 33 § i stadgarna, förutsatt att han vid domstolen gör invändning härom då han första gången skall vid rätten föra talan i målet. I detta fall kan han dock bli skyldig att ersätta advokaten dennes rättegångskostnader.

Om klienten framställer anmärkning mot en av advokaten utställd räkning, bör advokaten enligt 25 § andra stycket SRGA upplysa honom om förefintlig möjlighet att få arvodet prövat genom skiljedom enligt stadgarna för advokatsamfundet. God advokatsed torde kräva att advokaten inte utan vidare väcker talan vid domstol utan anmodar klienten att inom viss tid, som inte behöver vara särskilt lång men inte heller bör vara orimligt kort, påkalla skiljedom hos samfundets styrelse. Förklarar klienten att han inte vill ha arvodet prövat genom skiljedom, eller påkallar han inte skiljedom inom förelagd, rimlig tid, står det advokaten fritt att väcka talan vid domstol.

I den disciplinära verksamheten inom Sveriges advokatsamfund har man reagerat mot advokater, som förfarit hänsynslöst vid indrivning av arvodesfordringar.

I fallen *TSA 1949 s. 30 (7:II)* och *1955 s. 42 (13)* har sålunda disciplinär åtgärd vidtagits mot advokater, som ansökt om betalningsföreläggande eller stämning utan att dessförinnan ha tillställt klienten räk-

ning, och i fallet *TSA 1953 s. 31 (6)* vidtogs sådan åtgärd mot en advokat bl. a. på den grund att han ingivit ansökan om betalningsföreläggande samtidigt med att han utställde räkning. I det förut omnämnda fallet *TSA 1949 s. 29 (7:I)* avsåg den disciplinära åtgärden inte bara det förhållandet att advokaten i räkningen debiterat ett uppenbart oskäligt arvode och lämnat vilseledande uppgifter utan också det förhållandet att han, då hans i Amerika bosatte klient tillfälligt besökte Sverige, utverkat reseförbud för att framtvinga betalning för räkningen.

Man har också reagerat mot att en advokat ansökt om betalningsföreläggande alltför snabbt efter det han tillställt klienten räkning och utan att någon rimlig orsak till åtgärden förelegat. I fallet *TSA 1970 s. 110 (24)* tilldelade sålunda disciplinnämnden en advokat erinran för det han, utan att dessförinnan påminna klienten om betalning, ingivit ansökan om betalningsföreläggande innan ännu tre veckor förflutit från det han tillställt klienten räkning. Innan klienten fick del av ansökan om betalningsföreläggande, hade han betalt räkningen. DN fann att, såvitt utredningen visade, klienten inte givit anledning till advokatens åtgärd och att denna inte heller eljest varit påkallad.

Även hot om vidtagande av laga åtgärder för indrivning av arvodesfordran, innan räkning ännu tillställts klienten, har ansetts klandervärt; se *TSA 1961 s. 49 (20)*.

Även om i visst fall omständigheterna är sådana att ingenting är att anmärka mot att advokaten väcker talan vid domstol för att få ut sitt arvode, bör han medverka till att klienten inte drabbas av onödiga kostnader. I fallet *TSA 1963 s. 76 (12)* hade en advokat stämt klienten på en arvodesfordran. Klienten erlade därefter betalning, dock utan att ersätta stämningkostnaderna. Advokaten lämnade inte klienten någon underrättelse om vad han fordrade i ersättning för dessa utan fullföljde målet, med påföljd att klienten blev dömd att ersätta även inställelsen. Styrelsen uttalade att advokaten bort underrätta klienten om det belopp han fordrade i ersättning för sina rättegångskostnader ävensom erinra klienten om skyldigheten att till undvikande av käromålets fullföljande i fråga om dessa kostnader jämväl inbetala i sådant hänseende fordrat belopp. Advokaten tilldelades erinran för det han genom sin underlåtenhet i dessa avseenden åsidosatt sina plikter som advokat.

De nu refererade avgörandena bygger uppenbarligen på den uppfattningen att advokaten inte får förorsaka klienten större kostnader eller större obehag än vad som inte kan undvikas. Avgörandena kan väl också karakteriseras så, att de visar att advokaten måste ådagalägga skälig hänsyn gentemot klienten.

Annat åsidosättande av skälig hänsyn till klienten i förevarande

sammanhang har också i ett par fall föranlett särskilda uttalanden av styrelsen.

I fallet *TSA 1950 s. 19 (11)* hade en advokat biträtt en klient, som hade fri rättegång men inte rättegångsbiträde. Sedan klienten under hänvisning till sin medellöshet vägrat att betala av advokaten debiterat arvode, 35 kr, skrev advokaten ett brev till klienten och antydde att denne gjort sig skyldig till brottsligt förfarande (bedrägligt beteende) genom att trots sin medellöshet anlita advokaten. Styrelsen uttalade att advokaten härigenom förfarit olämpligt men lät med hänsyn till omständigheterna bero vid detta uttalande.

Fallet *TSA 1952 s. 26 (10)* gällde en advokat, som omhänderhaft olika uppdrag från en klient. Han stämde denne med yrkande om betalning för en räkning på ca 1 300 kr. Under den tid advokaten biträtt klienten hade han av denne mottagit vissa antikviteter och konstföremål till icke obetydligt värde. I målet gjorde klienten gällande att dessa föremål överlämnats som pant för advokatens fordran på arvode och kostnader, medan advokaten hävdade att han mottagit föremålen som gåva. Domstolen fann ej styrkt att föremålen överlämnats som pant och dömde därför klienten att betala räkningsbeloppet utan rätt att återfå föremålen. Advokaten lämnade domen till verkställighet och begärde utmätning av ett klienten tillhörigt klädesplagg (en päls). — Styrelsen uttalade att advokaten, även om han mottagit föremålen som gåva, med hänsyn till omständigheterna, däribland föremålets värde, resultatet av advokatens arbete samt klientens ekonomiska förhållanden och psykiska läggning, brustit i skälig hänsyn till klienten, när han vägrat att återlämna föremålen mot likvid för räkningen. Styrelsen uttalade också att advokaten under föreliggande omständigheter förfarit olämpligt genom att begära utmätning av dennes päls.

En advokat är självfallet skyldig att noga tillse att han inte vidtager några rättsliga åtgärder för indrivning av ett arvode, som redan blivit betalt. I fallet *TSA 1954 s. 34 (7)* hade en klient genom skiljedom förpliktats att till sin advokat utge visst arvodes- och kostnadsbelopp. Trots att klienten betalt beloppet och att inbetalningen bokförts på advokatens kontor, begärde advokaten hos överexekutor verkställighet av skiljedomen. Till sin ursäkt anförde han att hans kassörska trots givna instruktioner försummat att underrätta honom om betalningen. Styrelsen uttalade att en advokat, innan han vidtager åtgärder för att på rättslig vägindriva fordran å arvode eller kostnader, är skyldig att föranstalta om kontroll av klientens konto i advokatens bokföring för att förvissa sig om att, såvitt kontot utvisar, betalning icke blivit erlagd. Disciplinär åtgärd vidtogs emellertid inte.

Klart är också att en advokat, om klienten av misstag erlägger betal-

ning med högre belopp än han är skyldig, måste betala tillbaka vad som betalats för mycket. I fallet *TSA 1969 s. 33 (14)* hade ett aktiebolag, som köpt ett annat bolag, till sistnämnda bolags advokat remitterat betalning för ett antal av honom utställda fakturor. På grund av felläsning av en faktura hade därvid inbetalts 8 000 kr för mycket. Det bolag som gjort inbetalningen upptäckte sitt misstag först ett par år senare och anmodade då advokaten att återbetala det felaktigt inbetalda beloppet. Under åberopande av visst mellanhavande med det överlåtna bolagets förre ägare vägrade advokaten att återbetala beloppet. Disciplinnämnden fann att advokaten, sedan han blivit uppmärksamgjord på det misstag som förelupit, till iakttagande av god advokatsed varit skyldig att ofördröjligen återbetala det belopp som erlagts av misstag. Då advokaten genom sin vägran att återbetala detta belopp handlat i strid mot god advokatsed och förty åsidosatt sina plikter som advokat, tilldelade nämnden honom erinran.

I detta disciplinärende gjordes också gällande att advokaten åsidosatt sina plikter redan genom att inte i detalj granska den specifikation över inbetalningen som tillställts honom i samband därmed; även vid en summarisk granskning borde han då ha förstått att något fel förelåg. I detta hänseende fann emellertid nämnden med hänsyn till de omständigheter som förelåg vid tiden för betalningen advokatens underlåtenhet att granska specifikationen inte vara av sådan beskaffenhet att han därigenom förskyllt disciplinär påföljd. Avgörandet i denna del torde inte böra uppfattas så, att enligt nämndens mening ingen pliktförsummelse förelåg i det avseendet, utan snarare så, att denna pliktförsummelse med hänsyn till de säregna omständigheterna inte var att anse såsom så allvarlig att den borde föranleda disciplinåtgärd.⁴⁵ I princip är det väl klart att, om en klient i samband med insändande av betalning för flera räkningar tillställer advokaten en specifikation över inbetalningen, så bör advokaten åtminstone summariskt granska specifikationen.

Såsom förut nämnts innehåller TRGA en regel, som förbjuder en advokat att i och för indrivning av fordran på arvode och utlägg överlåta fordran till tredje man, som inte är advokat, eller att anlita inkassobyrå. Motivet till denna regel torde vara att en advokat är skyldig att vid indrivning av sådana fordringar iakttaga god advokatsed och att man därför inte kan tillåta honom att överlåta indrivningen åt någon, som inte är underkastad enahanda skyldighet.

Huruvida motsvarande regel kan antagas gälla i vårt land torde få betecknas som tveksamt. Mig veterligen har frågan aldrig varit föremål

⁴⁵ Angående de närmare omständigheterna i detta fall se referatet i *TSA*.

för prövning. Det finns emellertid ett avgörande, som visar att en advokat i varje fall inte ansetts ha frihet att förfoga över sina arvodesfordringar på vilket sätt som helst. Avgörandet är refererat i *TSA 1951 s. 8 (7)*.

I detta fall hade en advokat biträtt en klient med upprättande av en stämningsansökan och ombesörjande av talans anhängiggörande vid domstol. Klienten beviljades fri rättegång, men biträde för talans väckande förordnades inte. Advokaten blev sedermera förhindrad att fortsätta med målet och överlämnade därför uppdraget till en praktiserande jurist. Denne skötte därefter saken, och advokaten hade intet att skaffa därmed. Sedan klienten till den praktiserande juristen inbetalt ett förskott av 100 kr, blev den sistnämnde redan vid första rättegångstillfället förordnad till biträde vid talans utförande. För detta uppdrag tillerkändes han ersättning av allmänna medel med 500 kr. Då klienten därefter begärde att av den praktiserande juristen återfå det erlagda förskottet, påförde advokaten klienten 100 kr i arvode för det arbete han nedlagt på målet samt överlät denna arvodesfordran till den praktiserande juristen, varpå denne under åberopande av denna motfordran vägrade att återbetala förskottsbeloppet till klienten.

Styrelsen, som konstaterade att den praktiserande juristen varit skyldig att återbetala förskottsbeloppet, konstaterade också att advokaten varit berättigad att av klienten erhålla gottgörelse för det förberedande arbete han nedlagt på målet. Styrelsen fann emellertid att advokaten, även om han varit berättigad att i sådant hänseende påföra klienten arvode med 100 kr, handlat i strid mot god advokatsed genom att överlåta sin arvodesfordran till den praktiserande juristen, varigenom denne satts i tillfälle att vägra återbetalning av det förskott han mottagit. På grund därav vidtog styrelsen disciplinär åtgärd mot advokaten jämlikt RB 8:7 andra stycket.

Om advokaten i det nu refererade fallet i verkligheten inte hade en till 100 kr uppgående arvodesfordran hos klienten, var hans förfarande uppenbarligen klandervärt. Styrelsen räknade emellertid i sitt beslut med möjligheten att advokatens krav på arvode med 100 kr i och för sig var berättigat men bedömde ändock överlåtelsen av arvodesfordringen såsom stridande mot god advokatsed. Vilka synpunkter som föranlett denna bedömning förefaller i viss mån tveksamt.

Omständigheterna i fallet ger anledning till antagande att advokaten bedömt sin arvodesfordran hos klienten såsom värdelös eller i varje fall ytterligt osäker. Av tidskriftsreferatet framgår inte huruvida advokatens överlåtelse av arvodesfordringen till den praktiserande juristen skedde mot vederlag (100 kr eller lägre belopp) eller om överlåtelsen var vederlagsfri.

Man kan, såvitt jag förstår, knappast antaga att styrelsen betraktat varje överlåtelse av en advokats arvodesfordran såsom stridande mot god advokatsed; formuleringen av styrelsens beslut tyder väl snarast på motsatsen. Förmodligen har styrelsen bedömt den praktiserande juristens handlande såsom stridande mot god advokatsed och funnit det olämpligt att advokaten medverkade i detta.

För en sådan bedömning finns också enligt min uppfattning goda skäl. Om en advokat häftar i skuld till en klient (sedvanligen en redovisningsskuld), synes det inte förenligt med god advokatsed att han befriar sig från denna skuld genom att förvärva en motfordran mot klienten och använda denna motfordran till kvittning. Särskilt gäller detta, om han förvärvar motfordran vederlagsfritt eller till underpris, men enligt min mening finns det inte tillräcklig anledning att bedöma saken annorlunda, även om advokaten förvärvar motfordringen för ett vederlag motsvarande fordringsbeloppet.

Om advokaten i det ifrågavarande fallet erhållit visst vederlag vid överlåtelsen av arvodesfordran, kan man måhända bedöma hans förfarande även som en olämplig metod att skaffa sig viss betalning för en värdelös eller i allt fall mycket osäker arvodesfordran. Det olämpliga ligger väl i så fall inte så mycket däri att någon orätt vederfares klienten som däri att transaktionen lätt kan leda till att den som förvärvat advokatens arvodesfordran för att använda denna till kvittning nödgas fullt ut betala sin skuld, om klienten inom viss tid försättes i konkurs, och får finna sig i att bevaka arvodesfordran i konkursen (se 121 § tredje stycket konkurslagen).⁴⁶

Enligt min uppfattning står det i alla händelser bäst i överensstämmelse med god advokatsed att en advokat inte blandar in någon annan i sina redovisnings- eller arvodesförhållanden till klienten och att han sålunda varken förvärvar några motfordringar hos klienten för att befria sig från en skuld till denne eller överlåter arvodesfordran till någon annan och i varje fall inte till någon, som häftar i skuld till klienten och vill förvärva arvodesfordran för att kunna kvitta.

Av vad som sagts i det föregående framgår att en advokat stundom kan bli nödsakad att vidtaga rättsliga åtgärder mot en klient för att få ut sitt arvode och att detta förfarande, under förutsättning att advokaten därvid handlar i enlighet med god advokatsed, inte kan föranleda någon befogad anmärkning.

Vinge har emellertid, under hänvisning till en fransk etikettregel, som förbjuder en advokat att begära domstols ingripande för att utkräva ett arvode, gjort gällande att även hos oss den synpunkten har viss

⁴⁶ Om hithörande spörsmål se *Welamson*, Konkursrätt s. 487—495.

giltighet, att en advokat bör vara mycket försiktig med att låta domstolen döma mellan honom och klienten. Det är, säger Vinge, varken för förhållandet mellan advokater och domstolar eller för ståndets värdighet över huvud lyckligt, om allmänheten får se domstolarna underkänna advokaternas arvodesanspråk — detta må sedan ske med rätt eller orätt.⁴⁷

Jag måste erkänna min oförmåga att förstå Vinges uppfattning i detta hänseende. Hans tankegång har också starkt kritiserats av *Torkild-Hansen*, som betecknat densamma såsom fullständigt främmande för danska advokater. De har, säger Torkild-Hansen, inte råd att avstå från de arvoden som kan utfås endast med domstols hjälp. Torkild-Hansen kan inte se att vare sig förhållandet mellan advokaterna och domstolarna eller advokatståndets värdighet skadas av en domstolsprövning, förutsatt att domen visar att advokaten handlat riktigt. I motsatt fall lider naturligtvis advokatståndets värdighet, men det är på grund av advokatens oriktiga handlande, och då är det bra att vederbörande dras fram i ljuset sig själv till straff och androm till varnagel.⁴⁸ Jag instämmer i dessa synpunkter.

22.3. Avtal om arvode

22.3.1. Allmänt

Vilket arvode en klient skall betala sin advokat för utförandet av ett uppdrag är en civilrättslig fråga, som — i den mån inte särskilda regler lägger hinder i vägen — i princip kan regleras genom avtal mellan klienten och advokaten.

God advokatsed kräver emellertid att även avtalade arvoden skall vara rimliga. Ingår advokaten med klienten ett avtal om uppenbart oskäligt arvode, riskerar han disciplinär påföljd, särskilt om han utnyttjat klientens trångmål eller nödläge.⁴⁹ Enligt 33 § sista stycket i stadgarna för Sveriges advokatsamfund kam en svensk advokat inte heller hindra att även ett avtalat arvode nedsättes, om avtalet visas vara oförenligt med huvudmannens berättigade intresse.

Vid ingående av avtal om arvode är det regelmässigt fråga om att bestämma ett arvode i pengar. Om arvode i annan form ifrågasättes, har advokaten anledning att iakttaga försiktighet. Det kan vara svårt att överblicka avtalets innebörd och konsekvenser, och vid avtalets ingående befinner sig advokaten i en situation, där han och klienten i princip har motstridiga intressen. I den disciplinära verksamheten i Sverige har man reagerat mot att en advokat med sin klient (en ingenjör) avtalat att han, i stället för arvode, skulle erhålla hälften av rätten

⁴⁷ *Vinge* s. 107.

⁴⁸ SB 1944 s. 122.

⁴⁹ Jfr *Axel H. Pedersen*, Advokatgemen I s. 129.

till viss av ingenjören gjord uppfinning ävensom till vissa uppfinningar, som ingenjören kunde göra i framtiden; se *TSA 1959 s. 64 (18)*. Styrelsen uttalade att advokaten, då denna uppgörelse avsett en för klienten ekonomiskt betydelsefull angelägenhet, där viss motsättning mellan advokatens och klientens intressen kunde tänkas föreligga, bort tillråda klienten att före uppgörelsen anlita sakkunnig rådgivare, som kunde tillvarata hans intressen. Disciplinär åtgärd vidtogs emellertid inte.

I de länder som förevarande arbete avser utgår man i allmänhet ifrån att avtalsfrihet råder.

I Västtyskland får enligt TRGA § 40 en advokat visserligen principiellt inte med klienten träffa avtal om lägre arvode än det i Bundesgebührenordnung für Rechtsanwälte bestämda, men däremot är han oförhindrad att avtala om högre arvode, förutsatt att han därvid tydligt fäster sin klients uppmärksamhet på att det avtalade arvodet avviker från det i lag bestämda. Vissa typer av avtal är dock förbjudna, varom mera under 22.3.2. nedan.

Även i England är en solicitor oförhindrad att med klienten träffa skriftligt avtal om arvodet, men avtalet skall vara "reasonable", och vissa typer av avtal är förbjudna.⁵⁰

I USA är också avtal tillåtna; här är även vissa i Tyskland och England förbjudna avtalstyper medgivna. I ARG 1969 rekommenderas advokaten t. o. m. att så snart som möjligt efter mottagandet av ett uppdrag träffa "a clear agreement with his client as to the basis of the fee charges to be made" (EC 2—19). Det sägs att detta tillvägagångssätt förhindrar senare missförstånd och medverkar till ett gott förhållande mellan advokaten och hans klient.

Ett rakt motsatt betraktelsesätt har kommit till uttryck i de nordiska länderna, främst i Norge. Man betraktar här på förhand ingångna arvodesavtal såsom föga önskvärda. Träffar en advokat avtal om arvodet, innan han kan överblicka de omständigheter som bör inverka på dess storlek, kan följden lätt bli att det avtalade arvodet sedermera framstår som oskäligt högt, men följden kan också bli att arvodet befinnes vara oskäligt lågt, och då kan detta förhållande påverka advokatens sätt att sköta uppdraget. I NRG 1972 har därför i § 13 första stycket stadgats att en advokat icke får sluta avtal om ett bestämt arvode innan han har tillräcklig överblick över arbetets omfattning. I 1972 års förslag till ändringar i NRG 1972 har detta stadgande bibehållits, dock med tillägg att en advokat har frihet att avtala om ett minimiarvode per år med klienter, för vilka han har fast uppdrag.

⁵⁰ Se *Cordery s. 245—254*.

I DRGA har någon motsvarande bestämmelse inte intagits, men *Axel H. Pedersen* har uttalat att det efter omständigheterna kan strida mot god advokatsed att en advokat "straks ved sagens overtagelse" betingar sig ett bestämt arvode.⁵¹

Vid utarbetandet av SRGA har man i princip anslutit sig till den norska uppfattningen, men man har å andra sidan velat beakta att en klient ibland, av oro för alltför stora kostnader, inte gärna vill överlämna sitt uppdrag till advokaten utan att av denne få en garanti för att arvodet skall uppgå till visst bestämt belopp eller i varje fall inte överstiga visst bestämt belopp. Man har därför valt en mjukare formulering än den norska och i 26 § SRGA föreskrivit att, innan advokaten kan överblicka arbetets omfattning, avtal om arvodets storlek inte bör träffas annat än på klientens uttryckliga begäran.

Såvitt jag kunnat finna har man i Finland inte ansett sig böra införa någon skriven regel i ämnet.

22.3.2. Riskavtal

De avtal som skall behandlas under denna rubrik är sådana arvodesavtal där advokatens rätt till arvode helt eller i väsentlig mån göres beroende av det resultat klienten uppnår i det ärende som uppdraget avser. Såvitt angår rättegångsuppdrag, kan man karakterisera riskavtalen så, att sakens utgång tillägges avgörande betydelse för rätten till arvode.

Riskavtal förekommer i olika former. Ett sådant avtal kan innebära att advokaten inte skall ha något arvode, om uppdraget inte leder till positivt resultat för klienten (t. ex. därför att klienten förlorar den rättegång som uppdraget avser), medan advokaten i motsatt fall skall åtnjuta sedvanligt, skäligt arvode. I litteraturen brukar man beteckna ett avtal av detta innehåll såsom ett avtal om "*no cure no pay*".

Vanligare är emellertid att advokaten vid ingående av ett avtal om "*no cure no pay*" tillförsäkras kompensation för den risk han därigenom ikläder sig, på det sättet att han får rätt till särskilt högt arvode, om uppdraget leder till ett för klienten positivt resultat. Ett avtal av denna innebörd brukar man kalla för ett avtal om "*no cure no pay, if cure good pay*".

Om advokaten och klienten vid ingående av ett sådant avtal vill fixera det arvode som skall utgå i händelse av framgång för klienten, ligger det närmast till hands att därvid anknyta till det ekonomiska värdet av det objekt som uppdraget avser och sätta arvodet i relation till detta värde. När sådana avtal träffas, brukar man bestämma arvodet till viss procent eller på annat sätt angiven del av vad som tillföres klienten, om

⁵¹ *Axel H. Pedersen*, Advokatgerningen I s. 129.

uppdraget leder till positivt resultat, t. ex. i en rättegång viss del av processföremålet. Ett avtal av detta innehåll brukar betecknas såsom ett "*pactum de quota litis*", men man använder också benämningarna "*procentavtal*" eller "*avtal om arvode på procentbasis*".

En variant av sistnämnda typ föreligger, när avtalet innebär att klienten, i stället för arvode, överlåter viss del av objektet (i rättegång viss del av processföremålet) till advokaten.

Inställningen till riskavtalen är olika i olika länder.

I Västtyskland betraktas sådana avtal #pricipiellt såsom otillåtna. I TRGA § 41 stadgas sålunda under (1) att avtal, varigenom arvodets storlek göres beroende av sakens utgång eller av "sonstigen Erfolg der anwaltlichen Tätigkeit" (s. k. Erfolgshonorar), är otillåtna. Under (2) i samma paragraf sägs att en sådan överenskommelse endast i undantagsfall kan vara "standesrechtlich zulässig" samt att advokaten vid ingående av avtal av detta slag skall "mit besonderer Sorgfalt und Gewissenhaftigkeit" pröva, om han inte löper fara att genom avtalet förlora sin oavhängiga ställning. Under (3) stadgas slutligen att avtal, varigenom en advokat på förhand betingar sig viss del av processföremålet, är förbjudna.

Att man i Tyskland intagit denna ståndpunkt sammanhänger säkerligen med den uppfattningen att en advokat är "ein unabhängiges Organ der Rechtspflege".⁵² Man menar att riskavtalen skapar fara för att advokaten i alltför hög grad identifierar sig med sin huvudman och förglömmar varje hänsyn till rättsskipningen som sådan.⁵³

Även i England anses, delvis av andra grunder,⁵⁴ riskavtalen i princip otillåtna, såvitt angår "contentious business". I praxis har man dock åtskilliga gånger godtagit avtal om att en solicitor skall ha ringa eller ingen ersättning, om saken förloras, men normalt arvode, om den vinnes ("no cure no pay").⁵⁵

I USA möter oss en motsatt inställning. Riskavtal ("contingent fee arrangements") har där länge varit en ofta praktiserad form för honorerande av en advokats arbete, inte bara i utomprocessuella angelägenheter utan också i tvistemål.⁵⁶ Vid utarbetandet av ARGA 1969 har man

⁵² Jfr ovan s. 37.

⁵³ *Dix* i SAF 1928 s. 79.

⁵⁴ Se *Wiklund* i TSA 1944 s. 19.

⁵⁵ Se närmare *Cordery* s. 254—258.

⁵⁶ Såsom exempel på "contingent fee arrangements" må här återges följande två klausuler, hämtade från i USA begagnade, tryckta fullmaktsformulär: "In consideration of the services rendered and to be rendered by you, the undersigned hereby agrees to pay you and you are authorized to retain out of any moneys that may come #into your hand by reason of the above claim:

Thirty three and one-third (33 1/3) percent. of the sum recovered, whether recovered by suit, settlement or otherwise."

inte ansett sig ha anledning att förbjuda denna praxis. I EC 2—20 har sålunda uttalats att, även om en advokat i allmänhet bör avböja att mottaga uppdrag på "contingent fee basis" av någon som är i stånd att betala normalt arvode, så är det inte nödvändigtvis "improper" för en advokat att, när detta är berättigat med hänsyn till omständigheterna i saken, ingå ett "contingent fee contract" i ett tvistemål, om klienten, efter att ha blivit fullständigt informerad om alla relevanta faktorer, önskar ett sådant arrangemang. Det framhålles dock att sådana avtal sällan är berättigade i mål som gäller privata familjeförhållanden. I brottmål är avtal av detta innehåll inte tillåtna.

Med hänsyn till den olika uppfattning om riskavtalen, som sålunda råder å ena sidan i Tyskland och England, å andra sidan i USA, är det inte förvånande att man i IRGA inskränkt sig till att uttala att ett avtal om "contingent fee", där ett sådant avtal enligt lag eller god advokatsed är tillåtet, skall vara i alla avseenden "reasonable", därvid man bl. a. har att beakta den risk som advokaten löper (punkt 18).

Även i de nordiska länderna råder olika uppfattningar om riskavtalens tillåtlighet.

I Danmark är i retsplejeloven § 134 första stycket stadgat att ingen advokat får kräva högre arvode än vad som kan anses skäligt, men i andra stycket sägs uttryckligen att det inte är förbjudet att betinga sig högre betalning för det fall att saken vinnes än för det fall att den helt eller delvis förloras, liksom det ej heller är förbjudet att betinga sig viss andel i processföremålet ("sagens genstand"). Även om detta är den danska lagstiftarens ståndpunkt, behöver det inte innebära att man inom den danska advokatorganisationen betraktar riskavtalen såsom generellt lämpliga, och delade meningar har också yppats om avtalens lämplighet.⁵⁷ Någon särskild bestämmelse i ämnet har inte intagits i DRGA.

Även i Norge har olika meningar framförts.⁵⁸ Någon lagbestäm-

"In consideration etc. = föregående ... the above claim:

- (A) Fifty per cent on the first one thousand dollars of the sum recovered;
- (B) Forty per cent on the next two thousand dollars of the sum recovered;
- (C) Thirty-five per cent on the next twenty-two thousand dollars of the sum recovered;
- (D) Twenty-five per cent on any amount over twenty-five thousand dollars of the sum recovered; whether recovered by suit, settlement or otherwise."

Båda klausulerna är kompletterade med särskilda bestämmelser om hur utlägg skall behandlas.

⁵⁷ Se *Torkild-Hansen* i SB 1944 s. 117, *Gorrissen* i NSB 1948 s. 110, *Axel H. Pedersen*, *Sagførergemingen* II s. 220—231, *Hjejle* i SB 1953 s. 262—263 och *Axel H. Pedersen*, *Sagførersalaerer*, s. 36—41.

⁵⁸ Se *Winsnes* och *Chr. L. Jensen* i NSB 1948 s. 108 ff., *Bødtker*, *God sakfører-skikk* s. 17—18 och *Christophersen*, *Advokaters salaereregning* s. 103—105.

melse, motsvarande den danska, finns inte, men i NRGAs § 13 har frågan reglerats genom följande bestämmelser:

"En advokat må ikke slutte avtale om et bestemt salaer før han har tilstrekkelig oversikt over arbeidets omfang.

Det er heller ikke tillatt utan kretsstyrets samtykke å slutte avtale om godtgjørelse på basis av ingen betaling hvis saken tapes og ekstraordinær godtgjørelse om saken vinnes. Det samme gjelder forhåndsavtale om prosentvis beregnet salaer hvor dette ikke følger av sedvanemessige regler.

Det er adgang til å beregne salaer på prosentbasis av utenlandske oppdragsgivere, hvis det er vanlig praksis i deres land at advokater beregner salaer på denne måte."

Såsom nämnts i annat sammanhang innehåller NRGAs § 12 förbud mot att en advokat gör sig ekonomiskt intresserad i utgången av en tvist genom att tvisteföremålet eller del därav överlåtes till advokaten, dock att kretsstyret kan medge undantag.⁵⁹

I Finland har man ansett riskavtalen tillåtna.⁶⁰

I Sverige har riskavtalens överensstämmelse med god advokatsed flera gånger varit föremål för diskussion.⁶¹ Däremot har frågan endast i ett fåtal fall föranlett något uttalande av advokatsamfundets styrelse. I disciplinnämndens praxis har, såvitt jag vet, frågan aldrig varit uppe till prövning.

I TSA har endast refererats fyra fall av intresse i detta sammanhang.

TSA 1947 s. 293 (7). En advokat träffade med en klient ett skriftligt avtal, enligt vilket advokaten åtog sig att indriva vissa klientens fordringar hos andra personer på s. k. "contingency basis". I avtalet stipulerades att advokaten skulle handlägga varje sak "såsom sin egen", dvs. ha rätt att vidtaga de åtgärder han själv fann lämpliga, "helt oberoende av alla instruktioner" från klientens sida. Klienten skulle vara skyldig att tillhandahålla advokaten fullmakt, som inte skulle få återkallas så länge advokaten ville fullfölja uppdraget och iakttog i avtalet föreskrivna villkor. Klienten skulle också vara skyldig att tillhandahålla advokaten allt material, dvs. alla fordrings- och övriga handlingar, all korrespondens och alla begärda upplysningar i varje sak, samt att i övrigt på allt sätt understödja dess framgångsrika förande. Uppkommande kostnader skulle i princip bäras av advokaten. Inflytande belopp skulle delas med 50 % till klienten och 50 % till advokaten.

⁵⁹ Ovan s. 276.

⁶⁰ Se *Salmiala* i NSB 1948 s. 104 ff. och *Bergman* i TSA 1950 s. 169.

⁶¹ Se SAF 1900 s. 14 (*Karl Staaff*) och s. 16 (*Albert Broomé*), TSA 1935 s. 73—76 (*Oskar Hjertquist*, *Curt Ekdahl* och *Axel Forssman*), TSA 1955 s. 260—283 (*Sven Colleen* och *P. A. Weslien* m. fl.) samt TSA 1969 s. 286—287 (*Ragnar Hedén* och *P. A. Weslien*).

Styrelsen, som fann det i detta fall träffade avtalet innebära en fordringsöverlåtelse till advokaten med skyldighet för denne att till klienten betala 50 % av inflytande belopp, gjorde följande uttalande: "En advokats verksamhet består i utförande av honom anförtrödda uppdrag, vilka han jämlikt 30 § av advokatsamfundets stadgar⁶² har att handlägga redbart och nitiskt och med iakttagande av god advokatsed. Att genom avtal upphäva eller väsentligen ändra den förtroendeställning, som en advokat sålunda intager såsom syssloman i förhållande till sin uppdragsgivare, måste anses strida mot god advokatsed." Styrelsen ansåg att det ingångna avtalet åtminstone väsentligt ändrat advokatens förtroendeställning och att advokaten därför genom att ingå detta avtal allvarligt åsidosatt sina plikter som advokat. Styrelsen vidtog disciplinär åtgärd jämlikt dåvarande 36 § andra stycket i samfundets stadgar (nu motsvarande RB 8:7 andra stycket).

TSA 1952 s. 30 (14). En advokat förfrågade sig hos styrelsen huruvida han kunde med en holländsk textilfabrik avtala att han på s. k. procentbasis skulle för fabriken föra en rättegång i Sverige rörande skadeståndsanspråk från fabriken på ca 9 000 kr. Advokatens arvode skulle bestå i en viss procent av vad som kunde inflyta genom rättegången utöver direkta utlägg. Som skäl för ingående av ett sådant avtal åberopades *dels* att fabriken räknade med svårigheter att få tillstånd till transferering av erforderliga medel såsom säkerhet för advokatens kostnader, *dels* att fabriken inte ville riskera alltför stora belopp på en rättegång, *dels ock* att fabriken tidigare i ett fall ingått avtal på procentbasis med en holländsk advokat. — Styrelsen uttalade att advokaten icke borde åtaga sig uppdraget på de angivna villkoren.

TSA 1954 s. 49 (21). En advokat, som av en kvinnlig klient anmodats att söka utverka bifall till betydande anspråk på ersättning från nämnden för fördelning av de s. k. Polenmedlen och från likvidationsnämnden för tillgångar i Tyskland, vilka gått förlorade eller skadats, anhöll hos styrelsen om uttalande huruvida han kunde anses oförhindrad att åtaga sig uppdraget mot ett arvode av 6 % på inflytande belopp. Advokatens arbete kunde antagas bli krävande, utsikterna till framgång var mycket ovissa, och klientens ekonomi var sådan att hon kunde betala arvode endast i den mån advokaten lyckades utfä ytterligare belopp utöver vissa belopp som redan utbetalts men förbrukats. — Styrelsen uttalade att advokaten icke borde åtaga sig uppdraget på de angivna villkoren.

TSA 1955 s. 41 (12). En israelisk medborgare hade anlitat en advokat i Israel i ett skadeståndsärende mot Nordiska Poolen för Luftfartför-

⁶² Efter nya RB:s ikraftträdande RB 8:4 första stycket.

säkring i Stockholm; att rätt till skadestånd förelåg var i och för sig klart. Mellan klienten och advokaten hade — tydligen i enlighet med praxis i Israel — avtalats att arvodet skulle utgå med 15 % av det skadestånd som kunde erhållas. Den israeliske advokaten anlätade som underombud i Sverige en svensk advokat och avtalade med denne att hans arvode skulle utgöra hälften av det totala arvodet, dvs. 7 1/2 % av det skadestånd som kunde komma att utgå. Efter åtskilliga förhandlingar blev skadeståndet slutligen bestämt till ett belopp, som i svenskt mynt motsvarade ca 43 000 kr. Den svenske advokatens arvode skulle i enlighet härmed uppgå till 3 225 kr. — Sedan frågan om det berättigade i denna princip för arvodets beräkning bragts under styrelsens prövning, beslöt styrelsen uttala att advokaten icke bort åtaga sig uppdraget på de villkor som avtalats.

Det första av de nu refererade fallen, TSA 1947 s. 293 (7), har visserligen i tidskriftsreferatet rubricerats "Otillbörligt pactum de quota litis", men det kan, såvitt jag förstår, ifrågasättas om avgörandet i detta fall är av nämnvärd betydelse för bedömandet av spörsmålet om riskavtalens tillåtlighet. Vad som utmärkte avtalet var ju inte bara dess karaktär av riskavtal; än mer anmärkningsvärt var att klienten enligt avtalet inte skulle få återkalla den lämnade fullmakten och att advokaten skulle få vidtaga de åtgärder han själv fann lämpliga, "helt oberoende av alla instruktioner" från klientens sida. Ett avtal av sådant innehåll kan, oavsett vilken civilrättslig verkan det må tillerkännas, inte vara förenligt med god advokatsed, och det synes mig vara med rätta som styrelsen betecknade avtalet såsom en otillåten ändring av advokatens förtroendeställning.⁶³ Den omständigheten att avtalet var ett riskavtal synes inte ha utgjort det egentliga skälet till det disciplinära ingripandet.

Styrelsens uttalanden i de övriga tre fallen är hållna i försiktiga ordalag men tyder onekligen på en kritisk inställning mot riskavtalen.

I SRGA har inte intagits någon regel i ämnet.

De som i diskussionerna ställt sig avvisande mot riskavtalen har anfört väsentligen följande argument. Genom riskavtalet blir advokaten personligen intresserad i saken och förlorar sin fria och självständiga ställning. Han kan lätt frestas att av omtanke om sitt eget intresse driva saken på ett sätt som inte är förenligt med god advokatsed. Särskilda svårigheter uppstår, om det blir fråga om förlikning; advokaten vill kanske förlika saken, men klienten motsätter sig detta (förhållandet kan också vara det motsatta). I varje fall om en advokat i större ut-

⁶³ Mera diskutabel är kanske styrelsens uppfattning att avtalet i detta fall innebar ett fordringsöverlåtelse till advokaten. Är det verkligen tänkbart att, om advokaten gått i konkurs, fordringarna skulle ha ansetts utgöra tillgångar i konkursen?

sträckning träffar riskavtal med sina klienter, innebär detta en olämplig "kommersialisering" av hans verksamhet, och hans ekonomi kommer att vila på osäker grund. Förfarandet kan också sägas innebära ett slags illojal konkurrens med kolleger, som inte vill åtaga sig uppdrag annat än på vanliga villkor. Riskavtalen kan, i den mån de innebär att advokaten vid framgång för klienten skall ha rätt till ett särskilt högt arvode, lätt missbrukas till skada för klienterna; advokaten kan framställa en ganska klar och enkel sak såsom mycket svårbedömbär och komplicerad och därigenom förmå klienten att ingå på ett riskavtal, som leder till att advokaten kan tillgodogöra sig ett oskäligt högt arvode.

Mot dessa argument har invänts väsentligen följande. Talet om att riskavtalen skulle äventyra advokatens fria och självständiga ställning och fresta honom att driva saken utan tillbörlig hänsyn till motstående intressen måste betecknas som överdrivet. En advokat är och skall alltid vara livligt intresserad av att bästa möjliga resultat skall uppnås för hans huvudman, och den omständigheten att hans arvode utgår i förhållande till vad han kan utvinna åt klienten kan inte antagas nämnvärt influera på hans sätt att driva saken. Riskavtalen kan visserligen vara äventyrliga för advokatens ekonomi, men det förutsätter att han gör det mer eller mindre till en vana att ingå sådana avtal, och det bör han inte göra. Illojal konkurrens kan det inte heller bli tal om, med mindre en advokat skulle ingå riskavtal i stor utsträckning. Om en advokat träffar ett riskavtal, som innebär att han tillskansar sig ett med hänsyn till omständigheterna (däribland den risk advokaten tagit) oskäligt högt arvode, föreligger inte någon principiell skillnad mot det fall att advokaten genom avtal med klienten tillförsäkrar sig ett oskäligt högt, fixt arvode. I båda fallen kan avtalen jämkas, och advokaten kan disciplinärt bestraffas.

Ingen svensk advokat synes ha direkt pläderat för en vidsträckt användning av riskavtal. Man torde allmänt vara överens om att dessa avtal i princip inte är önskvärda. Men medan det finns advokater, som anser att dessa avtal helt borde förbjudas, hävdar andra att det dock föreligger situationer, där ett riskavtal måste anses stå i full överensstämmelse med god advokatsed, förutsatt givetvis att avtalet inte innebär att advokaten söker tillskansa sig oskäliga förmåner. Såsom exempel på sådana situationer har man anfört dels de fall där klienten inte har möjlighet att få fri eller subventionerad rättshjälp i någon form och där hans ekonomiska ställning inte tillåter honom att riskera kostnaderna för en rättegång, dels de fall där utländska medborgare behöver anlita en svensk advokat och på förhand vill skaffa sig trygghet mot att kostnaderna stiger till alltför högt belopp. Särskilt har framhål-

lits att en utländsk advokat, som i enlighet med sitt hemlands regler tagit ett uppdrag på "contingency basis", kan ha starka skäl att hemställa till en svensk advokat, som han i sin tur anlitar, att acceptera en arvodesdebitering efter samma princip och att den svenske advokaten inte bör anses förhindrad att tillmötesgå denna önskan.

Såvitt jag kan se, är inte något av de argument som från ömse håll framförts i och för sig så svagt att det inte förtjänar avseende. Vad det gäller torde därför närmast vara att göra en avvägning mellan de skäl som talar mot riskavtalen och de skäl som kan anföras för att sådana avtal i vissa fall måste anses fullt tillåtna. För egen del har jag tidigare uttalat den uppfattningen att riskavtalen inom det processuella området i princip måste anses olämpliga och icke överensstämmande med god advokatsed. Som skäl har jag främst åberopat att advokaten kan frestas att använda processmetoder, som en fri och självständig, över tvisten stående advokat inte bör tillämpa, att riskavtalen kan leda till oskäligt höga arvoden, mot vilka tillräckliga korrektiv knappast står till buds, samt att systemet med riskavtal kan praktiseras på ett sätt som måste sägas innebära illojal konkurrens.⁶⁴ Jag anser mig inte ha anledning att ändra denna uppfattning och vill tillägga att jag finner vad som anförts om riskavtalens inverkan på förlikningsmöjligheterna i hög grad beaktansvärt.⁶⁵ Å andra sidan vill jag gärna medge att det finns fall, där det av hänsyn till klienten kan vara befogat att träffa ett riskavtal. Man bör enligt min mening därvid iakttaga den regeln att ett riskavtal aldrig skall träffas annat än på klientens begäran; initiativet bör inte komma från advokaten. Därjämte måste som generell regel gälla att även ett arvode, som utgår i enlighet med ett sådant avtal, skall vara skäligt, därvid man dock bör beakta att arvodet också skall innefatta skälig kompensation för den risk som advokaten tagit.

I vilka fall det kan anses tillåtet att ingå ett riskavtal torde vara omöjligt att exakt ange. De båda ovan angivna fall som anförts som exempel är även enligt min mening sådana, att ett riskavtal kan vara försvarbart. Å andra sidan manar de i det föregående refererade uttalandena av advokatsamfundets styrelse till synnerlig försiktighet.

Någon gång har den meningen uttalats att ett riskavtal av typen "no cure no pay" skulle vara mindre farligt än övriga typer av riskavtal, därför att det inte tillförsäkrar advokaten något särskilt högt arvode för det fall att uppdraget leder till positivt resultat för klienten. Det sistnämnda må vara sant, men alla övriga invändningar mot riskavtalen kvarstår, och de är enligt min uppfattning av sådan tyngd, att det inte finns anledning att medge en mera vidsträckt tillämpning av avtal om

⁶⁴ Se TSA 1944 s. 22—25.

⁶⁵ Denna synpunkt har starkt framhållits av bl. a. *Gorrissen* i NSB 1948 s. 110.

"no cure no pay" än av andra typer av riskavtal. Det synes sålunda exempelvis inte överensstämma med god advokatsed att en advokat utfäster sig att utföra inkassouppdrag kostnadsfritt för klienten, om inkassoåtgärderna inte leder till något resultat. Så har saken också bedömts i Norge.⁶⁶

Beträffande överlåtelse till advokaten av viss del av det objekt som saken gäller hänvisas till vad som anförts i 19 kap. under 19.11.

22.4. Arvode utöver ersättning av allmänna medel^{66a}

I vårt land har i lag stadgats förbud såväl för rättegångsbiträde i fri rättegång som för offentlig försvarare i brottmål att av klienten förbehålla sig ytterligare ersättning utöver den ersättning som utgår av allmänna medel; har sådant förbehåll skett, är detsamma utan verkan (14 § tredje stycket lagen om fri rättegång, RB 21:10 andra stycket). Förbudet innebär att det inte är tillåtet att debitera klienten ersättning. Man utgår sålunda ifrån att det är staten, inte klienten, som skall betala ersättningen till biträdet resp. den offentlige försvararen; frågan om skyldighet för klienten att till statsverket återgälda ersättningen eller del därav är reglerad genom särskilda bestämmelser.

För svensk uppfattning framstår denna ordning såsom naturlig. Utan närmare redogörelse för hur frågan reglerats i andra länder må emellertid nämnas att i Västtyskland gäller en ordning, som delvis avviker från den svenska. I s. k. "Armensachen" får visserligen en advokat principiellt inte fordra arvode av klienten (TRGA § 48), men han är under viss förutsättning oförhindrad att acceptera en betalningsutfästelse av tredje man (TRGA § 49), och som offentlig försvarare ("Pflichtverteidiger") är han inte förbjuden att avtala om ett honorar vid sidan av "zusätzlicher Vergütungen", dock att han därvid inte får göra ingåendet av ett sådant avtal eller erläggandet av överenskommet honorar till ett villkor för fullgörandet av sina åligganden som "Pflichtverteidiger" (TRGA §53).

Om en svensk advokat, som förordnats till rättegångsbiträde i fri rättegång eller offentlig försvarare, bryter mot det i lag meddelade förbudet mot förbehåll om ytterligare ersättning av klienten utöver ersättningen av allmänna medel, åsidosätter han därmed också sina plikter som advokat, och disciplinär åtgärd kan jämlikt RB 8:7 vidtagas mot honom.

Frågor om debiterande eller mottagande av ersättning utöver den

⁶⁶ Se TSA 1935 s. 11 (1).

^{66a} Efter rättshjälpslagens ikraftträdande den 1 juli 1973 kommer hithörande spörsmål delvis i annat läge, vilket emellertid inte synes leda till att de diskuterade frågorna förlorar sin aktualitet.

som utgår av allmänna medel har åtskilliga gånger varit föremål för bedömning av advokatsamfundets styrelse och disciplinnämnd. Se sålunda i fråga om rättegångsbiträde i fri rättegång *TSA 1954 s. 29 (4), 1955 s. 35 (7), 1961 s. 50 (21), 1965 s. 40 (13) och 1969 s. 46 (27)* och i fråga om offentlig försvarare *TSA 1962 s. 24 (15), 1966 s. 46 (15) och s. 48 (16) samt 1968 s. 46 (12)*.

Vad de ovan omnämnda lagbestämmelserna direkt efter ordalagen förbjuder är att advokaten av klienten ("parten" resp. "den miss-tänkte") *förbehåller sig* ersättning utöver den ersättning som han erhåller av allmänna medel.

Man kan då fråga huruvida god advokatsed tillåter en advokat, som förordnats till rättegångsbiträde eller offentlig försvarare, att mottaga av klienten frivilligt erbjuden betalning utöver ersättningen av allmänna medel.

I denna fråga har delade meningar yppats. *Stjernstedt* har — vid behandlingen av den mot RB 21:10 andra stycket svarande bestämmelse som fanns i tidigare lag om rättegångsbiträde åt häktad — uttalat den meningen att det synes strida mot god ordning, att advokaten under rättegångens lopp tar emot betalning av klienten, medan advokaten "givetvis" är oförhindrad att mottaga sådant honorar, sedan rättegången är slut.⁶⁷ *Vinge* har uttalat samma mening som *Stjernstedt*, såvitt angår betalning under rättegången; när det gäller betalning efter rättegångens slut, har *Vinge* betecknat frågan såsom mera tveksam men förklarat att "det förefaller som om denna åsikt (*Stjernstedts*) hade fog för sig".⁶⁸

I en del recensioner av *Vinges* bok riktades kritik mot den av *Stjernstedt* och *Vinge* uttalade meningen i sistnämnda fråga. *Th. Munck af Rosenschöld* var skeptisk mot dylika extrahonorar och ansåg den största försiktighet vara att tillråda i fråga om sådana arvoden.⁶⁹ En ännu mer avvisande hållning intog *Sven Hallström*. Han betraktade det som uteslutet att i någon som helst form mottaga ersättning med andra belopp än som utdömts av domstolen och förklarade sig anse det som "chikanöst" att efter ett lyckligen utfört uppdrag mottaga en present.⁷⁰

I 29 § SRGA, som avhandlar hithörande spörsmål, har man lämnat frågan om advokatens mottagande av frivilliga betalningar öppen. Praxis synes inte lämna någon närmare vägledning. I fallet *TSA 1954 s. 29 (4)*, som gällde en ersättning till advokaten av 5 000 kr utöver den ersättning som advokaten erhållit av allmänna medel, gjorde advokaten

⁶⁷ *Stjernstedt*, Brottmålsadvokaten s. 9.

⁶⁸ *Vinge* s. 57.

⁶⁹ SvJT 1945 s. 684.

⁷⁰ *TSA* 1945 s. 21.

gällande — bl. a. — att det var fråga om en av klienten efter rättegången frivilligt erbjuden ersättning (Vinges uttalande åberopades). Klienten hävdade däremot att han inte av fri vilja erbjudit den extra ersättningen utan medgivit densamma därför att han trots sig vara bunden av ett av advokaten uppställt förbehåll därom. Styrelsen fann det av advokaten gjorda förbehållet stridande mot 14 § tredje stycket lagen om fri rättegång och vidtog disciplinär åtgärd. Eftersom det i detta fall var utrett att advokaten i samband med inledande av rättegång för klientens räkning uppställt ett förbehåll om extra ersättning av klienten, vilket stred både mot lag och mot god advokatsed, torde man inte av avgörandet kunna sluta att styrelsen skulle ha bedömt saken på samma sätt, om advokaten inte hade uppställt något förbehåll utan klienten helt frivilligt erbjudit den extra ersättningen.

I den nu behandlade frågan synes alltjämt föreligga utrymme för delade meningar. Jag är benägen att tro att flertalet advokater skulle anse sig förhindrade att så länge rättegången pågår mottaga något arvode av klienten, medan jag inte är säker på att alla anser det förkastligt att efter rättegångens avslutande mottaga ett av klienten frivilligt erbjudet honorar. För egen del finner jag det mest tilltalande att advokaten även efter rättegångens slut avböjer varje erbjudande av honorar utöver den ersättning som utgår av allmänna medel. Att generellt beteckna mottagandet av en present såsom "chikanöst" synes å andra sidan vara att gå för långt. Vill klienten ge uttryck för sin tacksamhet genom en gåva, som både absolut och i förhållande till klientens ekonomiska ställning framstår som synnerligen måttlig, t. ex. en bok eller en blombukett, vore det väl närmast ovänligt och ohövligt att avvisa gåvan. Men så snart gåvan är av sådan storlek att den ter sig som ett tillägg till arvodet, bör advokaten förklara att han inte anser sig böra mottaga densamma.

Man kan vidare fråga sig huruvida god advokatsed förbjuder en advokat, som förordnas till rättegångsbiträde eller offentlig försvarare, att *av annan person än klienten* förbehålla sig betalning utöver den ersättning som utgår av allmänna medel. De förut omnämnda lagbestämmelserna innehåller inte något uttryckligt förbud häremot.

Både *Stjernstedt* och *Vinge* har emellertid uttalat den uppfattningen att ett sådant förbehåll gentemot klientens anhöriga eller andra personer torde vara att likställa med ett förbehåll gentemot klienten och sålunda vara förbjudet.⁷¹ Samma uppfattning har kommit till uttryck i ett yttrande av advokatsamfundets styrelse till hovrätten över Skåne och Blekinge.⁷² I överensstämmelse härmed har också i 29 § SRGA stadgats att en advokat inte får för arbete, som omfattas av uppdrag såsom offent-

⁷¹ *Stjernstedt*, a. a. s. 9 och *Vinge* s. 57.

⁷² TSA 1968 s. 277—278.

lig försvarare eller rättegångsbiträde i fri rättegång, av klienten *eller annan* förbehålla sig arvode eller ersättning för utlägg utöver den ersättning som utgår av allmänna medel.

Frågan om mottagande av frivilligt erbjuden ersättning av annan än klienten torde böra bedömas på samma sätt som när det gäller sådan ersättning, erbjuden av klienten.

Även om lagbestämmelserna — i varje fall efter ordalagen — har en mera begränsad innebörd, synes man kunna fastslå att reglerna om god advokatsed i förevarande avseende vilar på den grundtanken att allt arbete och alla utlägg, som utgör led i fullgörandet av ett uppdrag som rättegångsbiträde i fri rättegång eller offentlig försvarare, skall ersättas av det allmänna och att klienten eller annan inte skall till advokaten betala någon del därav. Saken kan också uttryckas så, att i den mån arbetet eller utläggerna är av sådan art att de skall ersättas av allmänna medel, så skall klienten eller annan inte i förhållande till advokaten svara för någon del av ersättningen. Frågan om klientens återbetalningsskyldighet till det allmänna är en sak mellan klienten och statsverket.

Denna regel kan synas enkel nog, men i tillämpningen av densamma kan dock tveksamma fall uppstå.

Har advokaten utfört arbete (eller gjort utlägg), som i och för sig är av sådan art att ersättning skall utgå av allmänna medel, är det klart att advokaten, om rätten nedprutar den begärda ersättningen därför att den bedöms såsom oskäligt hög, inte får kompensera sig för nedprutningen genom att påföra klienten hela eller en del av skillnaden mellan vad advokaten begärt och vad rätten tillerkänt honom. Se sålunda *TSA 1961 s. 50 (21)*, där en advokat tilldelades erinran för det han brustit i omsorg och noggrannhet vid avslutandet av två uppdrag, i vilka klienterna åtnjutit fri rättegång. I det ena fallet hade han av förbiseende debiterat klienten arvode för arbete, som ersatts av allmänna medel, och i det andra fallet hade han felaktigt debiterat klienten vissa belopp, med vilka rätten nedprutat ersättningen av allmänna medel.

I sammanhanget må också nämnas fallet *TSA 1965 s. 40 (13)*. I detta fall hade en advokat, som i ett tvistemål förordnats till rättegångsbiträde åt käranden, konsulterat en annan jurist och till denne erlagt ett arvode av 225 kr. Sedan rätten avslagit av advokaten gjord hemställan om ersättning av allmänna medel för detta utlägg, debiterade advokaten klienten beloppet. Samfundets styrelse fann att beloppet var att likställa med advokatens eget arvode och att advokaten följaktligen ej ägt påföra klienten beloppet utöver det arvode han erhållit av allmänna medel.⁷³

⁷³ Jfr NJA 1952 s. 434 och 1959 s. 48.

Klart är också att advokaten inte får med klienten avtala att denne skall bidra till sådana kostnader som i princip skall ersättas av allmänna medel. Denna fråga har varit föremål för styrelsens bedömning, när det gällt ersättning för resekostnader och tidsspillan. I fallet *TSA 1962 s. 24 (15)* hade en rådhusrätt på begäran av en misstänkt förordnat en advokat från en annan stad till offentlig försvarare för den misstänkte och därvid i förordnandet förklarat att advokaten icke ägde åtnjuta högre ersättning för kostnad och tidsspillan än som skolat utgå till en i rådhusrättsstaden bosatt advokat; rådhusrätten hade också erinrat om stadgandet i RB 21:10 andra stycket. Advokaten hemställde i anledning härav om styrelsens uttalande huruvida han vore oförhindrad att av den misstänkte betinga sig ersättning för sådana ökade kostnader för utlägg och tidsspillan, som föranleddes därav att han i stället för en i rådhusrättsstaden bosatt advokat förordnats till offentlig försvarare. Styrelsen beslöt uttala att enligt lag hinder förelåge för offentlig försvarare att av misstänkt förbehålla sig ersättning utöver vad domstol av allmänna medel tillerkände försvararen. Samma uppfattning uttalade styrelsen i det ovan omnämnda yttrandet till hovrätten över Skåne och Blekinge.⁷⁴ Styrelsen förklarade där att det skulle strida mot god advokatsed att uppställa ett förbehåll av ifrågavarande innebörd.

Å andra sidan är det tydligt att, om en advokat, som förordnats till rättegångsbiträde eller offentlig försvarare, på klientens uppdrag biträder honom jämväl i angelägenheter, som faller utanför det uppdrag som förordnandet avser, så är advokaten berättigad att påföra klienten ersättning för det arbete han nedlagt och de utlägg han haft i dessa andra angelägenheter. I fallet *TSA 1966 s. 46 (15)* fann sålunda disciplinnämnden att en advokat, som varit offentlig försvarare i ett brottmål, varit berättigad att påföra klienten arvode för vissa åtgärder, som han vidtagit i anledning av verkställighet av kvarstadsbeslut; advokaten hade begärt ersättning av allmänna medel även för dessa åtgärder, men rätten hade funnit dem falla utanför försvararuppdraget.

Inom ramen för en offentlig försvarares uppdrag faller otvivelaktigt det arbete han i brottmålet nedlägger i anledning av skadeståndsyrkande från målsägandens sida; jfr *TSA 1968 s. 46 (12)*. I övrigt kan stundom tvekan råda huruvida visst av försvararen utfört arbete kan sägas falla inom eller utom ramen för försvararuppdraget.⁷⁵ I sådana fall synes advokaten böra yrka ersättning av allmänna medel; finner rätten arbetet falla utanför försvararens uppdrag, måste advokaten anses oförhindrad att rikta sitt arvodesanspråk i denna del mot klienten.

⁷⁴ *TSA 1968 s. 277—278.*

⁷⁵ Se därom ett avgörande av hovrätten över Skåne och Blekinge med yttrande till hovrätten av advokatsamfundets styrelse, *TSA 1968 s. 281—285.*

Även vid fri rättegång kan tvekan uppstå huruvida visst av rättegångsbiträdet utfört arbete kan anses omfattat av biträdesuppdraget eller måste anses falla utanför detsamma. Numera torde i praxis den uppfattningen vara förhärskande, att allt arbete, som haft omedelbart samband med och betydelse för rättegången, skall ersättas av allmänna medel. Detta betyder då också att advokaten för sådant arbete bör hos rätten begära ersättning av allmänna medel och att han inte får debitera klienten arvode för detta arbete. I enlighet härmed har advokatsamfundets styrelse i ett fall, *TSA 1955 s. 35 (7)*, uttalat att en advokat förfarit felaktigt, då han, som varit ena makens biträde i ett hemskillnadsmål med fri rättegång, inte begärt ersättning av allmänna medel för sitt biträde i en bodelningsfråga, som stått i omedelbart samband med hemskillnadsmålet, utan i stället påfört klienten arvode för sitt arbete i bodelningsfrågan. Skulle i ett sådant fall rätten avslå framställningen om ersättning av allmänna medel med den motiveringen att arbetet legat utom ramen för advokatens uppdrag såsom rättegångsbiträde, måste advokaten ha rätt att rikta sitt arvodesanspråk i ifrågavarande hänseende mot klienten.

Både när det gäller uppdrag som rättegångsbiträde i fri rättegång och när fråga är om uppdrag som offentlig försvarare, kan vidare tvekan råda om i vad mån advokaten äger rätt till ersättning av allmänna medel för arbete, som utförts innan han förordnades till biträde eller försvarare. I detta avseende föreligger åtskilliga domstolsavgöranden (se rättsfall i lagboken under 14 § lagen om fri rättegång och RB 21:10). Bedömningen av denna fråga i ett konkret fall är uppenbarligen av betydelse för besvarande av spörsmålet hur advokaten bör handla för att iakttaga god advokatsed. Är han berättigad till ersättning av allmänna medel även för ifrågavarande arbete, får han inte debitera klienten arvode för detsamma.

Frågan har ett par gånger kommit upp i den disciplinära verksamheten inom advokatsamfundet. I fallet *TSA 1965 s. 40 (13)* hade en advokat, som varit biträde åt kändanden i ett tvistemål med fri rättegång, begärt arvode av allmänna medel med 8 000 kr, som av rätten nedprutades till 6000 kr. I räkning till klienten debiterade advokaten härefter ett arvode av 1 000 kr under uppgift att detta arvode avsåg tiden "fram till tiden som omfattas av den fria rättegången". Styrelsen fann emellertid att advokaten genom den ersättning han erhållit av allmänna medel blivit — med belopp som rätten funnit skäligt — till fullo ersatt för allt arbete med förberedandet, väckandet och utförandet av klientens talan i målet, jämväl till den del arbetet utförts före den dag då fri rättegång beviljades och advokaten förordnades till rättegångsbiträde. Då advokaten genom att obehörigen påföra klienten arvode åsidosatt sina plik-

ter som advokat, tilldelade styrelsen honom erinran (styrelsen fann att advokaten handlat av oförstånd).

I fallet *TSA 1966 s. 48 (16)* blev utgången den motsatta. I detta fall hade en advokat (A) förordnats till offentlig försvarare för en person, mot vilken förundersökning inleddes på grund av misstanke om medhjälp till grov förskingring. Efter någon månad anlät klienten emellertid även en annan advokat (B) som biträde i saken. I samband därmed inbetalade klienten 2 000 kr a conto till B. Efter ytterligare ett par månader avgick A som offentlig försvarare, och B förordnades i hans ställe. För detta uppdrag erhöll B ersättning av allmänna medel. Klienten gjorde sedermera gällande att B utan fog behållit a conto-beloppet, trots att han av allmänna medel fått ersättning för sitt åt klienten lämnade biträde. B invände att han med klientens godkännande gottskrivit sig det a conto inbetalda beloppet såsom arvode för det arbete som han utfört innan han förordnades till offentlig försvarare. Disciplinnämnden fann icke av utredningen framgå annat förhållande än vad B uppgivit, och klientens anmärkning mot B föranledde därför inte någon nämndens åtgärd. I detta fall var det ju uppenbart att den ersättning som B erhållit av allmänna medel inte kunde ha avsett B:s arbete före förordnandet, eftersom A då var offentlig försvarare för klienten.

Den situation som synes ha vållat mest tvekan är emellertid den som föreligger, när advokaten efter förordnandet som biträde eller försvarare nedlagt arbete på åtgöranden, som otvivelaktigt utgjort led i uppdragets fullgörande men som av rätten bedömts såsom onödiga, med påföljd att rätten inte tillerkänt advokaten ersättning av allmänna medel för dessa åtgöranden. Det kan exempelvis ha varit fråga om viss utredning, som advokaten verkställt eller låtit verkställa, spontant eller på klientens uttryckliga begäran. Om rätten nu ansett att arbetet i denna del — såsom onödigt — inte bör ersättas av allmänna medel, frågar man sig i vad mån advokaten kan anses berättigad att debitera klienten arvode för detta arbete (det kan också vara fråga om ersättning för utlägg).

En advokat skall i princip inte företaga eller medverka till åtgärder som han a priori måste bedöma som uppenbart onödiga eller onyttiga. Om klienten begär att advokaten skall vidtaga en sådan åtgärd, och trots påpekande av det gagnlösa i åtgärden vidhåller sin begäran därom, kan detta utgöra giltig anledning för advokaten att frånträda uppdraget (jfr 16 § SRGA under första stycket punkt 2). För uppenbart meningslöst arbete bör advokaten inte ha rätt att fordra ersättning vare sig av det allmänna eller av klienten.

Ofta är emellertid situationen den att advokaten saknar möjlighet

att på förhand bedöma om viss utredning kan tänkas gagna klientens sak eller om den måste betraktas som onödig. Särskilt om klienten uttryckligen påkallar utredningen, ställer det sig svårt för advokaten att avvisa denna begäran; det framstår inte som uteslutet att utredningen kan visa sig vara till stor nytta för klienten. Om nu advokaten för klienten framhåller att man måste räkna med möjligheten att rätten kommer att finna utredningen opåkallad och inte tillerkänna advokaten ersättning av allmänna medel för arbetet därmed, förklarar kanske klienten att han i så fall själv vill honorera advokaten för detta arbete. Får advokaten gå med på en sådan överenskommelse? Får han över huvud taget debitera klienten arvode för något arbete, som han efter förordnandet nedlägger på uppdraget som rättegångsbiträde eller försvarare?

Om advokaten ställer sig ovillig till att utföra arbete, för vilket han inte med säkerhet kan påräkna ersättning av allmänna medel, är det ingenting som hindrar klienten att privat anlita en annan advokat för ombesörjande av den utredning som klienten önskar. Man kan då möjligen tycka att klienten lika väl kunde få lämna detta uppdrag åt den advokat som är hans rättegångsbiträde eller försvarare och att denne borde vara oförhindrad att av klienten fordra ersättning för arbetet, därest rätten finner att detta såsom onödigt inte bör ersättas av allmänna medel.

Ett avgörande av disciplinnämnden tyder emellertid på att man inte får föra ett sådant resonemang. Fallet är refererat i *TSA 1966 s. 46 (15)*. En advokat, som varit förordnad till offentlig försvarare för en misstänkt, blev efter några månader entledigad från uppdraget och begärde arvode av allmänna medel med 5 140 kr. Rätten bestämde arvodet till 4 000 kr och angav som skäl för nedsättningen bl. a. att utredningen gav vid handen att advokaten i viss utsträckning nedlagt arbete, som varit vidlyftigare än som rimligen varit påkallat för försvaret av den misstänkte, samt i viss mån förebragt utredning angående omständigheter, vilka finge anses — möjligen efter framställning från försvararen eller den misstänkte — skola ha blivit genom förundersökningsledarens försorg klarlagda under den fortsatta förundersökningen. Advokaten debiterade därefter klienten det belopp av 1 140 kr med vilket rätten nedsatt arvodet. Han uppgav att han vid utförande av det vidlyftiga utredningsarbete som han på klientens begäran nedlagt på saken meddelat klienten att detta arbete möjligen kunde anses "ligga utanför uppdraget som offentlig försvarare" och att han i så fall hade att debitera klienten för detta arbete. Disciplinnämnden uttalade emellertid att advokaten icke ägt påföra klienten arvode för sådant på försvararupp-

draget nedlagt arbete som rätten med ovan angiven motivering funnit ej böra ersättas av allmänna medel.

Med hänsyn till detta avgörande synes man ha att utgå ifrån att en advokat inte kan vara verksam såsom på en gång offentlig och privat försvarare. Han får inte av klienten fordra arvode för någon del av det arbete som han nedlägger på försvararuppdraget. Anser han att domstolen med orätt vägrar honom ersättning för visst arbete, som den finner onödigt eller alltför vidlyftigt, kan han söka vinna rättelse genom att fullfölja talan mot domstolens beslut i ersättningsfrågan men inte genom att debitera klienten motsvarande arvode. Samma regel torde vara att tillämpa i fråga om rättegångsbiträde enligt lagen om fri rättegång.

I detta sammanhang må emellertid understrykas angelägenheten av att domstolen inte på alltför svaga grunder bedömer visst arbete såsom onödigt eller alltför vidlyftigt. Det avgörande bör inte vara hur saken ter sig i efterhand utan hur den tett sig för advokaten vid tidpunkten för arbetets utförande. Har han då haft rimlig anledning att utföra arbetet, bör detta ersättas av allmänna medel, även om arbetet sedermera visat sig vara till ingen eller ringa nytta för klienten.

Den ovan hävdade ståndpunkten kan måhända synas sträng mot advokaterna, men den förefaller motiverad ur den synpunkten att en motsatt regel, som tillät en offentlig försvarare eller ett förordnat rättegångsbiträde att debitera klienten arvode för större eller mindre del av det arbete som uppdraget medfört, uppenbarligen lätt skulle kunna missbrukas.

Såsom tidigare antytts kan fråga också uppkomma huruvida utlägg, som rättegångsbiträdet eller försvararen haft, skall ersättas av allmänna medel och i vad mån de, om sådan ersättning inte utgår, kan debiteras klienten. Av praktisk betydelse i detta sammanhang är framförallt utlägg för utredningar (t. ex. sakkunnigutlåtanden) och, såvitt angår offentliga försvarare, utlägg för lösen av domstolsprotokoll innehållande vittnesutsagor. Frågan i vad mån dessa kostnader skall ersättas av allmänna medel skall inte här närmare diskutera.⁷⁶ I de fall där sådana kostnader inte betraktas såsom en för fullgörande av biträdes- eller försvararuppdraget nödvändig kostnad, för vilken biträdet resp. försvararen skall ersättas av allmänna medel, måste kostnaderna rimligen betraktas såsom partskostnader, och förbudet mot förbehåll om ersättning av klienten utöver ersättningen från det allmänna synes därför inte innebära något principiellt hinder för att kostnaderna debiteras klienten,

⁷⁶ Se härom bl. a. NJA 1992 s. 430 och s. 434 samt 1959 s. 48 ävensom *Welamson* i SvJT 1953 s. 698 och s. 703 samt SvJT 1964 s. 424—425. Se också TSA 1970 s. 516—522.

förutsatt att det inte föreligger någon annan omständighet som gör en sådan debitering opåkallad.

Slutligen skall i korthet behandlas frågan om förskott av klienten i uppdrag, där advokaten förordnas till rättegångsbiträde enligt lagen om fri rättegång eller till offentlig försvarare.

Har advokaten redan förordnats till biträde eller försvarare, kan enligt min mening aldrig föreligga något godtagbart skäl för en begäran om ett arvodesförskott av klienten; arvodet till advokaten skall ju gäldas av allmänna medel. Däremot torde en begäran om förskott till utlägg inte alltid kunna betecknas såsom olämplig, eftersom det kan bli fråga om utlägg, som enligt lag och rättspraxis inte ersättes av allmänna medel.

När fråga om förskott uppkommer, är emellertid situationen i regel den, att advokaten ännu inte blivit förordnad till rättegångsbiträde eller offentlig försvarare, och man vet inte med säkerhet huruvida sådant förordnande kommer att erhållas. En begäran från advokatens sida att visst förskott inbetalas av klienten kan i sådana fall många gånger vara motiverad. Om advokaten därefter förordnas till biträde eller försvarare, är klienten i princip berättigad att utan dröjsmål återfå det i förskott erlagda beloppet. Omständigheterna kan dock vara sådana att advokaten kan ha rätt att tills vidare behålla förskottet eller del därav; så måste anses vara fallet, om det kan bli fråga om utlägg, som inte skall ersättas av allmänna medel. Se i detta avseende fallet *TSA 1968 s. 46 (12)*.

23 KAP. REDOVISNING

23.1. Begreppet redovisningsskyldighet

En advokat är klientens syssloman och är liksom andra sysslomän skyldig att redovisa för penningmedel och annan egendom, som klienten anförtrott honom eller som han från annan mottagit för klientens räkning (se HB 18:1: "göre ock redo och besked för det han om händer får"). Advokatens redovisningsskyldighet innebär en skyldighet att redogöra för, att lämna upplysningar om vilka medel eller annan egendom som advokaten mottagit av klienten eller för dennes räkning och hur han använt dessa medel eller denna egendom.

Till denna redovisningsskyldighet anknyter sig en skyldighet att till klienten utge de medel och den egendom i övrigt som tillkommer denne. Huruvida sistnämnda skyldighet bör anses ingå i redovisningsskyldigheten eller betraktas såsom en skyldighet för sig, är väsentligen en terminologisk fråga.¹ I likhet med *Rodhe* och *Bengtsson* använder

¹ Se därom *Rodhe* s. 87 och *Bengtsson* s. 163—164.

jag i detta kapitel termen redovisningsskyldighet såsom beteckning endast för skyldigheten att lämna upplysningar.² I anslutning härtill behandlas emellertid också advokatens skyldighet att utge egendom, som tillkommer klienten.

23.2. När skall redovisningsskyldigheten fullgöras?

Huvudregeln är att redovisningsskyldigheten skall fullgöras sedan uppdraget slutförts eller eljest upphört, t. ex. genom återkallelse eller avsägelse. Advokaten skall då avge slutredovisning. Den skall han avge av eget initiativ; särskild begäran om redovisning skall inte behövas.

Viss redovisningsskyldighet föreligger emellertid redan under uppdragets utförande.

I vissa fall är advokaten sålunda skyldig att utan särskild begäran avge periodiska redovisningar i pågående uppdrag. Så är enligt särskilda lagbestämmelser fallet bl. a. i fråga om uppdrag såsom förmyndare eller konkursförvaltare. Enligt 5 § bokföringsreglementet är advokat vidare skyldig att avge årsredovisning i sådana fall där hans redovisningsskuld till klienten under visst kalenderår överstigit visst belopp.³ På grund av avtal mellan advokaten och klienten kan en advokat också vara skyldig att avge årsredovisning jämväl i fall som inte omfattas av särskilda bestämmelser i lag eller bokföringsreglemente, liksom att avge periodiska redovisningar med kortare intervaller än ett år, t. ex. halvårsvis, kvartalsvis eller månadsvis. Även om avtal om periodisk redovisningsskyldighet inte träffats, kan förhållandena vara sådana, att god advokatsed kräver att advokaten skall utan särskild anmodan avge en eller flera redovisningar medan uppdraget alltjämt pågår. Främst torde detta gälla förvaltningsuppdrag av olika slag. Vad särskilt angår långvarig dödsboförvaltning synes det höra till god ordning att avge redovisning åtminstone en gång om året även i fall som inte omfattas av 5 § bokföringsreglementet.⁴

Utöver den redovisningsskyldighet som advokaten sålunda skall fullgöra spontant, är vidare att märka att en advokat principiellt måste anses skyldig att under utförandet av ett uppdrag på begäran av klienten lämna denne uppgifter om ärendets läge. Man kan här tala om en viss redovisningsskyldighet redan under uppdragets utförande.⁵ I ett fall, *TSA 1943 s. 72 (4:1)*, har advokatsamfundets styrelse sålunda ut-

² Häremot kan med visst fog anmärkas att samma term i 8 kap. (Klientmedelsförvaltning) begagnats i annan betydelse. Detta beror emellertid på de där behandlade frågornas samband med straffrättsliga spörsmål (förskingningsrekvisiten).

³ Beträffande omhändertavda värdehandlingar se 7 § bokföringsreglementet.

⁴ Se *Guldberg — Bergendal* s. 106.

⁵ *Bengtsson* s. 164.

talat att det enligt god advokatsed åligger en advokat att omgående på begäran avge redovisning för omhänderhavda ärenden, och i ett annat fall, *TSA 1943 s. 72 (4:II)*, har styrelsen erinrat om advokats skyldighet att på begäran omedelbart avge fullständig och klaggörande redovisning till sina uppdragsgivare. Det är exempelvis inte förenligt med god advokatsed att en advokat, som förvaltar ett dödsbo, avvisar av en eller flera dödsbodelägare framställd begäran om redovisning med den motiveringen att han inte anser sig skyldig att avge någon redovisning förrän uppdraget är slutfört; jfr *TSA 1943 s. 72 (5)* och *1961 s. 45 (18)*.

Rätten för klienten att begära redovisning under uppdragets gång kan naturligtvis av en klient utnyttjas på ett sätt, som blir oskäligt betungande för advokaten. Vissa gränser för denna redovisningsskyldighet måste därför uppställas. *Bengtsson* har uttalat att kravet på redovisning måste grundas på "rimligt behov av upplysning" och att klienten t. ex. inte får oupphörligen besvära advokaten med begäran om nya rapporter om ärendets läge.⁶ Häri kan man utan vidare instämma. Finns det inte något rimligt skäl för begäran om redovisning, får advokaten avvisa begäran, men han får bära ansvaret för en felbedömning i detta hänseende. Frågan har förmodligen sin största praktiska betydelse vid förvaltning av dödsbo med flera dödsbodelägare. Är advokatens klient en enda person, torde denne, om han förvägras begärd redovisning, i regel återkalla uppdraget, och därmed blir advokaten skyldig att avge slutredovisning.

Slutredovisning skall avges med tillbörlig skyndsamhet. Obehörigt dröjsmål med avgivande av redovisning bedöms både i andra länder och hos oss såsom ett i princip allvarligt åsidosättande av advokatplikterna. Sådant dröjsmål kan vara ägnat att väcka misstankar om olovliga förfoganden från advokatens sida över anförtrodda medel eller andra klientens tillgångar. *Axel H. Pedersen* har uttalat att "afregning skal foretages så hurtigt, som muligt",⁷ och *Bødtker* har betecknat det som en av de viktigaste plikterna för en advokat att "levere raskt oppgjør å gi full kontoutskrift".⁸ Både i Danmark och i Norge har stränga disciplinära åtgärder vidtagits mot advokater, som otillbörligen dröjt med att avge redovisning, och i DRGA Afsnit IV har inskripts den av *Axel H. Pedersen* omnämnda regeln.

Även i Sverige har i ett flertal fall obefogat dröjsmål med redovisning föranlett åtgärder från de disciplinära organens sida; se bl. a. *TSA 1937 s. 23 (6)*, *1947 s. 290 (2)*, *1949 s. 27 (2)*, *1951 s. 7 (2)*, *1952 s. 19 (2)*, *1955 s. 42 (14)*, *1958 s. 156 (11)*, *1961 s. 49 (20)* och s. 52

⁶ *Bengtsson* s. 164 not 48.

⁷ *Axel H. Pedersen*, *Advokatgerningen* I s. 137.

⁸ *Bødtker*, *God sakførerskikk* s. 15—16.

(23), 1963 s. 77 (14), 1965 s. 34 (10), 1966 s. 50 (18) och s. 52 (19), 1967 s. 33 (14) samt 1968 s. 48 (13). I 32 § första stycket SRGA stadgas: "Då uppdrag, i vilket advokat uppburit medel, slutförts eller eljest upphört, skall slutredovisning utan dröjsmål avgivas till klienten."

Slutredovisning skall sålunda avges "utan dröjsmål". Detta innebär inte att varje dröjsmål, hur obetydligt det än är och vilken orsaken därtill än må vara bör betraktas såsom ett åsidosättande av god advokatsed. Men är dröjsmålet väsentligt, har samfundets disciplinära organ visat sig obenägna att finna detsamma ursäktligt. Varje fall måste emellertid bedömas med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet, och reaktionen har också varierat från mer eller mindre allvarlig disciplinär påföljd till enbart ett uttalande.

Advokatens skyldighet att avge redovisning är i princip densamma, oavsett om redovisningen resulterar i ett saldo klienten till godo eller i ett saldo advokaten till godo. Men ett obehörigt dröjsmål med redovisningen är att betrakta som en allvarigare förseelse, om det också leder till obehörigt dröjsmål med utbetalning av ett klienten tillkommande belopp.

Enligt *Axel H. Pedersen* bör regeln om att "afregning skal foretages så hurtigt, som muligt" modifieras i sådana fall där advokaten har flera uppdrag från samma klient, i det att klienten under dessa förhållanden inte kan kräva att få "en enkelt sag afregnet saerskilt" utan hänsyn till andra löpande uppdrag.⁹ Såvitt jag rätt förstått *Axel H. Pedersen*, åsyftar han med ordet "afregning" i detta sammanhang inte den egentliga redovisningsskyldigheten, dvs. plikten att lämna upplysningar, utan skyldigheten att utge klienten tillkommande saldo. Redovisningsplikt — i den mening jag här inlägger i detta begrepp — torde föreligga även i det av *Axel H. Pedersen* omnämnda fallet; han synes f. ö. så till vida vara av samma mening som han tillägger: "Kontoudskrift kan dog altid forlanges." Det av *Axel H. Pedersen* upptagna spörsmålet behandlas närmare i det följande under 23.6.

23.3. Till vem skall redovisning avges?

I princip skall redovisning avges till klienten (eller någon som är behörig att på klientens vägnar mottaga redovisningen).

Har två eller flera klienter gemensamt lämnat advokaten ett uppdrag, är han redovisningsskyldig gentemot samtliga.

Om advokaten såsom av rätten förordnad boutredningsman omhänderhar förvaltningen av ett dödsbo, är han skyldig att avge redovisning till samtliga dödsbodelägare, dvs. i regel efterlevande make, arvingar

⁹ *Axel H. Pedersen*, a. a. s. 137.

och universella testamentstagare (ÄB 18:1). Även de sistnämnda är alltså berättigade att erhålla redovisning för dödsboförvaltningen. I enlighet därmed har advokatsamfundets styrelse i ett fall, *TSA 1943 s. 72 (5)*, uttalat att en förordnad boutredningsman åsidosatt sina plikter bl. a. genom uraktlåtenhet att besvara upprepade framställningar från universaltestamentstagaren om redovisning.

Huruvida redovisningsskyldighet föreligger gentemot viss testaments-tagare kan ibland vara tveksamt. I fallet *TSA 1961 s. 45 (18)* var fråga om en advokat, som på grund av testamenteriskt förordnande var boutredningsman och testamentsexekutor i en avlidne mans dödsbo. Den avlidne var gift, men hela hans förmögenhet utgjorde hans enskilda egendom. I sitt testamente hade han insatt en stiftelse som universell testamentstagare. Till änkan skulle utgå legat dels med ett större engångsbelopp, dels med visst belopp per år. Därjämte skulle hon erhålla all slutlig vinst, som kunde uppstå vid försäljning av tomter från vissa den avlidne tillhöriga fastigheter, ävensom viss bråkdel av den årliga nettoavkastningen av kvarlåtenskapen i övrigt. Änkan begärde av advokaten redovisning för dödsboets förvaltning under visst kalenderår. Advokaten vägrade att lämna henne sådan redovisning, när hon endast var legatarie. Han gjorde gällande att han var redovisningsskyldig endast gentemot dödsbodelägare och dessutom först sedan boet beretts för arvskifte, ej under pågående boutredning.

Styrelsen fann att änkan på grund av de testamentariska förordnandena till hennes förmån berördes av det sätt på vilket förvaltningen bedrevs och att hon till följd härav måste anses berättigad att på begäran erhålla redogörelse av advokaten för förvaltningen under varje år med angivande av samtliga under året influtna och utbetalda belopp. Då advokaten genom sin vägran att tillstålla änkan sådan redovisning åsidosatt sina plikter som advokat, tilldelade styrelsen honom erinran, som även avsåg försummelse i annat avseende.

En förordnad boutredningsman kan bli redovisningsskyldig även gentemot dödsboets borgenärer. Avträdes dödsboet till konkurs, har boutredningsmannen att avge redovisning till konkursförvaltningen. Om redovisningsskyldigheten i det fall att boutredningsmannen lyckats få till stånd en uppgörelse med borgenärerna till undvikande av konkurs, hänvisas till *Guldbergs* och *Bergendals* kommentar till ärvdabalken.¹⁰

De regler som gäller för förordnad boutredningsman torde i allt väsentligt böra tillämpas även av boutredningsman, som handlar enbart på grund av uppdrag från dödsbodelägarna och med stöd av fullmakt från dessa.

¹⁰ A. a. s. 107.

När en advokat anlitas att administrera ett företag, som råkat i ekonomiska svårigheter, är han givetvis redovisningsskyldig gentemot företaget (företagaren), men i den mån administrationen inte leder till full betalning åt alla borgenärer, kan han bli redovisningsskyldig även gentemot dessa. Kan konkurs inte undvikas, skall administratören redovisa till konkursförvaltningen. Blir han själv förvaltare i konkursen — ett förhållande, mot vilket disciplinnämnden i två fall, *TSA 1965 s. 37 (11)* och *1966 s. 119 (22)*, i och för sig inte funnit anledning till anmärkning — bör han, enligt vad nämnden i dessa två fall uttalat, tillstålla varje borgenär redovisning för förvaltningen under administrationstiden. Kan företaget under administrationen rekonstrueras eller avvecklas genom en underhandsuppgörelse med borgenärerna, torde uppgörelsens innehåll vara avgörande för frågan om redovisningsskyldighet gentemot dem.

Om en klient försattes i konkurs, innan advokaten redovisat för ett av klienten till honom överlämnat uppdrag, torde advokaten även i andra fall än de förut nämnda i princip vara skyldig att avge redovisning till konkursförvaltningen.¹¹ Gälldenären har i och med konkursen förlorat rådigheten över egendom, som hör till konkursboet, och konkursförvaltningen har ett befogat krav på att få veta huruvida advokaten omhänderhar penningmedel eller andra tillgångar, som tillkommer boet. Att advokaten har redovisningsplikt gentemot konkursboet synes därför svårligen kunna bestridas.

Här kommer emellertid även reglerna om advokats tystnadsplikt in i blickfånget. Ofta — kanske oftast — har väl klienten inte intresse (i varje fall inte något berättigat sådant) av att advokaten hemlighåller något för konkursförvaltningen, men det kan dock tänkas fall, där klienten har ett i och för sig fullt lojalt sådant intresse och där ett lämnande av fullständiga upplysningar till konkursförvaltningen med fog skulle kunna betecknas såsom ett åsidosättande av tystnadsplikten mot klienten.

Hur advokaten i en sådan situation bör handla, om klienten inte vill lösa honom från hans tystnadsplikt, synes mig vara en svårbesvarad fråga, och jag vågar inte uttala någon bestämd åsikt därom. Jag lutar dock åt den uppfattningen att advokaten visserligen inte kan undandraga sig att lämna konkursförvaltningen en redovisning men att han, med hänsyn till den synnerliga vikten av att tystnadsplikten respekteras, bör söka begränsa redovisningen till en redogörelse för hur mycket han mottagit och utgivit, resp. hur mycket han tillgodoräknar sig i arvode, utan att närmare redogöra för omständigheterna i saken. Anser kon-

¹¹ Huvudmannens konkurs anses ju medföra att sysslomansavtalet upphör. Se *Rodhe s. 737* och *Bengtsson s. 156*.

kursförvaltningen ytterligare upplysningar erforderliga (t. ex. för att kunna bedöma om redovisningen bör klandras), bör förvaltningen enligt min mening i första hand hålla sig till klienten (konkursgäldenären) för att få dessa upplysningar. Om emellertid konkursförvaltningen angriper den redovisning advokaten lämnat (förvaltaren gör t. ex. gällande att advokaten inte gjort de utbetalningar som uppgivits i redovisningen, eller han klandrar advokatens arvodesdebitering), har jag svårt att se annat än att advokaten måste få förete de verifikationer och lämna de upplysningar i övrigt som är nödvändiga för att han skall kunna värja sig mot angreppet, detta även om han därigenom yppar ett av tystnadsplikten omfattat förhållande.

I viss mån likartad kan situationen bli, om en klient avlider, innan advokaten redovisat för ett uppdrag. Att advokaten då är skyldig att avge redovisning till dödsboet (dödsbodelägarna eller boutredningsman) är väl ofrånkomligt. Men har advokaten möjlighet att på en gång fullgöra denna redovisningsskyldighet och respektera den tystnadsplikt som, enligt vad som ovan utvecklats i 20 kap., kan kvarstå även efter klientens död?

Ett fall av intresse i detta sammanhang är refererat i *TSA 1955 s. 43 (16)*. Det var där fråga om en advokat, som lyft ett lån för klientens räkning och lämnat klienten redovisning härför genom en redovisningsräkning, i vilken advokaten gottskrivit sig arvode för ombesörjande av vissa uppdrag. Redovisningsräkningen utvisade visst saldo klienten till godo, och advokaten hade tillställt klienten saldobeloppet. Sedan klienten ungefär två månader senare avlidit, begärde hans dödsbo redogörelse av advokaten för hur lånesumman disponerats. Advokaten vägrade och förklarade att han inte ansåg sig skyldig eller ens behörig att lämna annan upplysning än att han redovisat till den avlidne; att lämna upplysningar om hur medlen disponerats skulle strida mot den avlidne huvudmannens önskan.

Styrelsen uttalade i detta fall att advokaten varit skyldig att på begäran av dödsboet lämna antingen en redogörelse för redovisningsräkningens innehåll eller ock en avskrift av densamma. Då advokaten genom sin vägran att tillhandahålla dylik redogörelse eller avskrift åsidosatt god advokatsed, tilldelade styrelsen advokaten erinran, vilken på följd emellertid även avsåg andra förfaranden.

Då advokaten i det nu refererade fallet avgivit redovisning till klienten medan denne ännu levde, men det oaktat ansågs redovisningsskyldig mot dödsboet, måste det rimligen antagas att advokaten med än större fog skulle ha ansetts skyldig att redovisa till dödsboet, om han inte avgivit någon redovisning till klienten.

Avgörandet, som måste ses mot bakgrunden av omständigheterna i

det ifrågavarande fallet, bör säkerligen inte uppfattas så, att styrelsen ansett att någon tystnadsplikt mot klienten aldrig kan föreligga efter dennes död. Däremot är det möjligt, ehuru inte säkert, att styrelsen haft den uppfattningen att sådan tystnadsplikt alltid måste vika inför redovisningsplikten mot klientens dödsbo.

Frågan är ömtålig. Ställer man sig på den ståndpunkten att advokaten är berättigad — eller kanske t. o. m. skyldig — att vägra att redovisa till klientens dödsbo, om han genom att avge sådan redovisning skulle bryta sin tystnadsplikt, så berövar man dödsboet möjlighet att få upplysningar, som kanske är av stor betydelse för boutredningen, och man öppnar möjligheter för en skrupelfri advokat att undandraga sig redovisningsskyldighet genom sanningslösa påståenden om att hans tystnadsplikt hindrar honom att lämna upplysningar. Anser man å andra sidan advokaten under alla förhållanden skyldig att avge fullständig redovisning till klientens dödsbo, kan konsekvensen ibland bli att den avlidnes anhöriga får kännedom om fakta, som han under inga omständigheter velat att de skulle få vetskap om.

Vid ett vägande av skälen för och emot den ena eller andra lösningen har jag för min del svårt att komma till annat resultat än att intresset av tystnadspliktens upprätthållande måste få stå tillbaka för dödsboets intresse av fullständig redovisning. Advokaten kan vara den enda tillgängliga upplysningskällan (annorlunda när klienten lever men försättes i konkurs), och om man hindrar dödsboet att utnyttja denna, skulle konsekvenserna kunna bli helt oacceptabla. Jag kan emellertid väl tänka mig fall, där ett sådant röjande av en avlidens klients hemligheter kan framstå såsom upprörande. Möjligen vågar man hävda den uppfattningen att dödsboets intresse av att erhålla redovisning får anses i tillräcklig grad tillgodosett, om advokaten med intyg av annan advokat eller auktoriserad revisor styrker att utbetalning skett av angivna belopp och att de gjorts på klientens uppdrag.

23.4. Vad skall redovisningen omfatta?

Att en advokat är skyldig att redovisa för all klienten tillhörig egendom, som advokaten förvaltat, är självklart och tarvar ingen närmare kommentar.

Fullt lika lättbesvarad är frågan inte när det gäller penningmedel. Säger man att redovisningsskyldigheten omfattar alla "redovisningsmedel" eller "klientmedel", är man inne i ett cirkelresonemang, ty frågan gäller just vilka medel som är redovisningsmedel (klientmedel) eller m. a. o. för vilka medel advokaten är redovisningsskyldig.

I stort sett synes man kunna besvara frågan så, att advokaten är skyl-

dig att redovisa för alla medel, som klienten anförtrott honom eller som han till följd av uppdraget uppburit från andra.

I fråga om en kategori av medel har tvekan rått huruvida de kan anses ha karaktären av redovisningsmedel och huruvida advokaten kan anses i egentlig mening redovisningsskyldig för desamma. Detta gäller arvodesförskott och därmed likställda a-contoinbetalningar från klienten innan något arvode debiterats.

Medan 1953 års bokföringsreglemente ännu gällde betraktades förskott till utlägg som klientmedel, medan däremot arvodesförskott betraktades som "advokatens pengar", som han inte ansågs skyldig att hålla avskilda från egna medel. Enligt 1966 års bokföringsreglemente, som gäller fr. o. m. den 1 januari 1967, skall däremot inte bara förskott till utlägg utan även förskott å arvode i alla avseenden behandlas som klientmedel. Eftersom det huvudsakliga syftet med ett förskott på blivande arvode är att bereda advokaten viss säkerhet för att han skall få betalt för sitt arbete, är den ordning som införts genom 1966 års reglemente otvivelaktigt den som bäst motsvarar både advokaternas och deras klienters syn på arvodesförskotten.

Även om man sålunda före den 1 januari 1967 ansett sig kunna tilllåta advokaterna att behandla arvodesförskott som egna medel (f. ö. en ur civilrättslig och straffrättslig synpunkt kanske inte oomtvistligt riktig uppfattning), har man alltid ansett en advokat skyldig att avge redovisning för förskotten i den meningen att han skall redogöra för hur dessa använts, dvs. vilka belopp som åtgått till arvode och utlägg. I fallet *TSA 1960 s. 54 (21)* tilldelade styrelsen sålunda en advokat, som mottagit ett förskott på 2 000 kr, erinran för det han utan giltig anledning underlåtit att så snart uppdraget slutförts tillställa klienten "sluträkning" och till klienten översända denne tillkommande saldobelopp. Andra avgöranden i samma riktning är refererade i *TSA 1961 s. 47 (19)*, *1962 s. 20 (11)*, *1964 s. 41 (11)*, *1964 s. 42 (12)* och *1966 s. 53 (21)*; i det sistnämnda fallet fann styrelsen dock omständigheterna mildrande och lät bero vid ett uttalande.

I flertalet av dessa avgöranden begagnade styrelsen i sitt beslut termen "sluträkning" i stället för "slutredovisning". Senare har disciplinnämnden i åtskilliga fall vidtagit disciplinär åtgärd på grund av advokats dröjsmål med eller uraktlåtenhet att tillställa klienten "redovisning" i ärenden, där det enda advokaten haft att redovisa har utgjorts av inbetalda förskott; se *TSA 1967 s. 34 (15)*, *1969 s. 47 (28)*, *1970 s. 110 (25)* och *1970 s. 111 (6:I—II)*.

Om en klient till sin advokat inbetalar ett belopp, innan advokaten utför visst arbete, är det i och för sig inte otänkbart att beloppet kan utgöra ett mellan klienten och advokaten på förhand överenskommet

slutligt arvode för uppdragets utförande. Ett sådant avtal bör visserligen en advokat i regel inte ingå (jfr 26 § SRGA), men om så skett, torde advokaten knappast kunna anses redovisningsskyldig för beloppet. Ett obestyrkt påstående från advokatens sida att en förskottsinsbetalning haft denna innebörd har emellertid i praxis inte godtagits; se det ovan nämnda fallet *TSA 1961 s. 47 (19)*.

23.5. På vilket sätt skall redovisningsskyldigheten fullgöras?

Syftet med advokatens redovisning till klienten är att skapa klarhet om hur det ekonomiska mellanhavandet mellan dem enligt advokatens mening gestaltar sig, dvs. att klargöra huruvida advokaten i anledning av uppdraget har skuld till klienten och i så fall hur stor denna skuld är, eller om han har fordran hos klienten till visst belopp. Detta klarläggande bör uppenbarligen ske på sådant sätt att det inte efteråt uppstår tvekan om vad som redovisats och hur redovisningen gått till. Bästa sättet att undvika sådan tvekan eller oklarhet är att redovisa skriftligen genom att tillstålla klienten redovisningsräkning.

I den disciplinära verksamheten inom Sveriges advokatsamfund har vid skilda tillfällen inskräpts att redovisning skall avges genom skriftlig redovisningsräkning till klienten.

Åsidosättande av denna regel har föranlett disciplinär påföljd. I fallet *TSA 1954 s. 31 (5)* hade en advokat, som fört den vinnande partens talan i en rättegång, för klientens räkning lyftat utdömda belopp, däribland den yrkade och utdömda kostnadsersättningen, i vilken ingick en vittneslön på 50 kr, som klienten förpliktats utge till ett på hans begäran hört vittne. Utan att avge någon redovisningsräkning utbetalade advokaten till klienten kapital och ränta men behöll hela det utdömda kostnadsbeloppet. När vittnet sedermera vände sig till klienten för att få ut sin vittneslön, hänvisade klienten till advokaten, som emellertid förklarade att klienten inte hade något att fordra av honom, enär han i arvode debiterat 50 kr utöver vad som utdömts i rättegången. Advokaten uppgav att han haft en del besvär efter domen och att han vid utbetalandet av kapitalet och räntan till klienten klargjort för denne att han i arvode debiterade hela det belopp som utdömts i rättegångskostnadsersättning. Klienten bestred denna uppgift.

Styrelsen, som inte fann tillförlitligen utrett hur det förhöll sig i sistnämnda hänseende, uttalade att advokaten till iakttagande av god advokatsed bort tillstålla klienten redovisningsräkning, utvisande å ena sidan de belopp som advokaten för klientens räkning uppburit och å andra sidan det eller de belopp som advokaten räknade sig till godo i arvode och kostnader för uppdragets utförande. Styrelsen ansåg att ad-

vokaten genom sin underlåtenhet att avge klarläggande redovisning åsidosatt sina plikter som advokat och tilldelade honom erinran.

Ett liknande fall förekom några år senare, *TSA 1959 s. 65 (19:1)*. I detta fall hade en advokat i ett trafikskadeärende av försäkringsbolaget uppburit 1 710 kr, utgörande skadestånd till klienten, samt 600 kr såsom bidrag till klientens advokatkostnader. Utan att avge någon redovisningsräkning utbetalade advokaten till klienten 1 310 kr, utgörande skadeståndsbeloppet 1 710 kr med avdrag för 400 kr i arvode. Omkring ett år senare gjorde klienten gällande att han först då fått kännedom om att advokaten från försäkringsbolaget mottagit beloppet 600 kr; ett sammanlagt arvode av 1 000 kr ansåg klienten oskäligt. Advokaten påstod att han muntligen upplyst klienten om att han mottagit beloppet 600 kr, en uppgift som klienten bestred. Även i detta fall uttalade styrelsen att advokaten förfarit i strid mot god advokatsed genom att inte tillstålla klienten redovisningsräkning, upptagande alla de belopp som han uppburit i ärendet. Disciplinär åtgärd kunde emellertid inte vidtagas, när advokaten vid den tidpunkt då förseelsen begicks ännu inte blivit ledamot av advokatsamfundet.

Frågan om skyldighet att avge skriftlig redovisning var föremål för prövning även i fallet *TSA 1961 s. 52 (22)*. I ett skriftligt avtal, varigenom en fastighetsförvaltning uppdrogs åt en advokat, stadgades bl. a. att redovisning skulle lämnas den 1 januari och den 1 juli varje år. Styrelsen fann advokaten på grund av detta avtal vara skyldig att vid angivna tidpunkter varje år avge skriftlig redovisning för förvaltningen, oaktat klienten i viss annan ordning bereddes tillfälle att följa fastighetsförvaltningen och taga del av förda räkenskaper.

Det förefaller också tämligen självklart att man inte kan begära att klienten skall vara nöjd med att skriftliga redovisningshandlingar finns bara hos advokaten.

I 32 § tredje stycket SRGA har uttryckligen fastslagits att redovisning sker genom att redovisningsräkning tillställs klienten.

En advokats redovisningsräkningar skall självfallet präglas av absolut redbarhet. Under inga omständigheter får advokaten i en redovisningsräkning utelämna något belopp, som han i anledning av uppdraget uppburit, liksom han inte får upptaga något utlägg till högre belopp än vad han faktiskt utbetalt.

I Danmark har advokatsamfundets disciplinära organ vid flera tillfällen skarpt reagerat mot advokater, som vid avgivande av redovisning dolt eller sökt dölja att de uppburit eller tillgodogjort sig belopp utöver vad som framgått av redovisningen.

I fallet *SB 1922 s. 74* klandrade sålunda sagførerrådet en advokat, som i redovisning till klienten upptagit 1 000 kr såsom utbetalt arvode till

ett platsombud, utan att upplysa att platsombudet avstått en tredjedel härav till advokaten. I fallet *SB 1923 s. 30—31* blev en advokat ådömd tre månaders suspension bl. a. för det han i flera fall vid redovisning för inkassouppdrag underlåtit att redovisa av gäldenärerna erlagda räntor, vilka advokaten själv tillgodogjort sig. I fallet *SB 1936 s. 117—118* dömde sagföremåevnet en advokat att böta 300 kr för det han för klienten sökt dölja hur mycket motparten inbetalt och hur mycket han själv tillgodogjort sig i arvode. I fallet *SB 1944 s. 33—34* dömde naevnet en advokat att böta 200 kr för det han vid redovisning av ett inkassouppdrag underlåtit att redovisa för av gäldenären erlagd kostnadsersättning, 140 kr, och i fallet *SB 1950 s. 7—9* dömde naevnet en advokat att böta 1 000 kr för det han med orätt tillgodogjort sig en provision på 1 000 kr och dolt detta genom att i redovisningen upptaga posten på sådant sätt att provisionsbeloppet framstod såsom utbetalt till annan.

Förfaranden av detta slag synes vara att beteckna inte bara som åsidosättande av god advokatsed utan som utslag av bristande redbarhet, och det råder inte något tvivel om att sådant handlande i Sverige skulle bedömas på samma sätt som i Danmark. Här må f. ö. hänvisas till ett tidigare i annat sammanhang omnämnt fall, *TSA 1943 s. 72 (6)*, där advokatsamfundets styrelse reagerade mot att en advokat i redovisning till klienten upptagit ett belopp av 4 000 kr såsom utbetalt till en klientens borgenär, ehuru advokaten därav fått behålla 500 kr såsom en "gratifikation" av borgenären.

Ett väsentligt mindre graverande fall var det som refererats i *TSA 1959 s. 66 (19:II)*. I slutredovisning för ett långvarigt och omfattande boutredningsuppdrag hade en advokat uppgivit att han i avräkning på sitt arvode tillgodogjort sig vissa belopp. Dessa uppgifter var så till vida felaktiga som advokaten under boutredningen tillgodogjort sig arvode med ytterligare 9 350 kr enligt fyra räkningar. Styrelsen uttalade att advokaten förfarit felaktigt men vidtog inte någon disciplinär åtgärd, när utredningen gav vid handen att dödsbodelägarna ägt vetskap om rätta förhållandet.

Förutom att en advokats redovisning skall ge en fullständig och sanningsenlig bild av alla ekonomiska transaktioner i anledning av uppdraget,¹² har man rätt att på redovisningen ställa det kravet att den skall vara klar och redig, så att den inte ger anledning till tvekan om innebörden eller skapar oklarhet i något avseende. I Sverige har advokatsamfundets styrelse i ett par fall funnit anledning påtala bristande klarhet och reda i avgivna redovisningar; se *TSA 1958 s. 158 (12)* och *1959 s. 64 (18)*.

¹² *Axel H. Pedersen, Advokatgeringen I s. 137.*

Kraven på en redovisningsräknings innehåll och uppställning har i 33 § första stycket SRGA uttryckts så: "Redovisningsräkning skall vara klart och redigt uppställd. Den skall upptaga allt vad advokaten i anledning av uppdraget uppburit samt ange de utlägg som advokaten haft och det arvode han påfört klienten. Dag för mottagande och utgivande av varje särskilt belopp bör angivas, där inte med hänsyn till uppdragets omfattning eller andra omständigheter ett sammanförande av flera poster till en måste anses lämpligare. Redovisningsräkningen skall vara daterad."¹³

I 33 § andra stycket SRGA stadgas att viss i 31 § andra stycket i fråga om arvode meddelad föreskrift skall äga motsvarande tillämpning på arvode, som upptagits i redovisningsräkning. Jag har själv varit med om att föreslå denna bestämmelse i 33 § andra stycket men finner nu densamma onödig. Det är nämligen utan särskilt stadgande klart att alla bestämmelser om arvode i tillämpliga delar gäller även arvode, som debiteras i redovisningsräkning.

Den i 33 § första stycket SRGA angivna möjligheten i vissa fall att sammanföra flera poster till en avser endast intäkts- och utgiftsposter. Arvode och utlägg får inte sammanföras i en post utan skall upptagas var för sig.

SRGA innehåller inte någon bestämmelse om verifikationer till en redovisningsräkning. Någon skyldighet för advokaten att i samband med redovisningen utlämna originalverifikationerna till klienten föreligger inte; dessa verifikationer behöver advokaten ha tillgång till, för den händelse hans redovisning skulle klandras. Däremot måste han anses skyldig att, i den mån klienten så önskar, låta denne granska verifikationerna. Detta kan ske på det sättet att advokaten tillställer klienten avskrifter eller fotokopior av verifikationerna. Om ett sådant förfarande med hänsyn till uppdragets omfattning framstår såsom onödigt omständligt och kostsamt, får advokaten anses berättigad att hänvisa klienten till att själv eller genom ombud gå igenom verifikationerna på advokatens kontor eller hos någon annan, t. ex. en annan advokat.

23.6. Utbetalning av redovisningssaldo

Om en advokats slutredovisning utvisar ett saldo klienten till godo, skall saldobeloppet i princip utbetalas till klienten, såvida inte mellan denne och advokaten avtalas att den sistnämnde skall fortsätta att förvalta beloppet för klientens räkning.

Utbetalning skall ske så snart som möjligt. Obehörigt dröjsmål med utbetalning av klienten tillkommande saldo innebär ett åsidosättande

¹³ Beträffande årsredovisningar enligt 5 § bokföringsreglementet se detta reglemente.

av en advokatplikt; jfr *TSA 1965 s. 42 (14)* och *1966 s. 52 (20)*. I det första av dessa fall godtogs inte arbetsbelastning som giltig ursäkt, och i det andra fallet ansågs advokaten — naturligt nog — inte ursäktad därav att klienten irriterat honom genom ett arrogant uppträdande.

I 34 § första stycket SRGA stadgas att, om slutredovisning utvisar ett saldo klienten till godo, saldobeloppet utan dröjsmål skall utbetalas till klienten. Över huvud taget kräver god advokatsed att en advokat inte förvaltar klientmedel längre än vad som är nödvändigt, såvida inte klienten särskilt begärt att förvaltningen skall fortsätta. En önskan från advokatens sida att genom uppskjutande av utbetalning kunna tillgodogöra sig ränta utgör inte något som helst godtagbart motiv för dröjsmål.¹⁴

Advokaten får inte uppställa några villkor för fullgörande av skyldigheten att utbetala klienten tillkommande saldo. Såsom framhållits av både *Vinge* och *Bødtker* får en advokat exempelvis inte fordra att klienten skall godkänna det debiterade arvodet eller redovisningen i övrigt, innan saldobeloppet utbetalas.¹⁵ Uttrycklig bestämmelse därom har upptagits i 34 § andra stycket SRGA.¹⁶ Motsvarande bestämmelse har införts i 30 § andra stycket FRGA. I Danmark har man också reagerat mot att en advokat som villkor för utbetalning av ett saldo klienten till godo fordrat att klienten skulle avstå från ett — i och för sig obefogat — skadeståndsanspråk mot advokaten (*SR 1951 s. 443*). Säkerligen skulle man i Sverige bedöma den saken på samma sätt.

Om det sålunda är klart att ett redovisningssaldo klienten till godo principiellt skall utbetalas till denne, uppstår frågan i vad mån advokaten är berättigad att mot denna redovisningsskuld kvitta motfordran, som han har hos klienten.

Såvitt angår förhållandet mellan advokaten och klienten (har bortses tillsvidare från förhållandet till klientens borgenärer), är det klart att en advokat inte får kvittningsvis tillgripa medel, som klienten inbetalt till honom med uppdrag för advokaten att använda medlen på visst sätt, t. ex. betala hyra eller skatt för klientens räkning. Sådana medel

¹⁴ Jfr ovan s. 88 och *Axel H. Pedersen, Advokatgerningen II s. 210*.

¹⁵ *Vinge s. 61* och *Bødtker, God sakførelskikk s. 16*.

¹⁶ Delade meningar har uttalats huruvida det över huvud taget är förenligt med god advokatsed att vid avgivande av redovisning begära klientens godkännande. *Barre* har i *TSA 1944 s. 127* hävdats att en sådan begäran som regel bör anses olämplig och har som skäl anfört att man inte bör beröva klienten hans rätt att klandra redovisningen inom natt och år. Motsatt ståndpunkt har *Hallström* intagit i *TSA 1945 s. 23*.

Om en redovisning i och för sig är fullt klarläggande och om klienten beredes erforderlig tid att genomgå och granska densamma, har jag för min del svart att se att en hemställan om godkännande av redovisningen skulle strida mot god advokatsed.

skall ovillkorligen användas till avsedda ändamål, och advokaten får inte i stället tillgodogöra sig dessa medel såsom likvid för egen fordran hos klienten.¹⁷ Men i övrigt torde inte — vare sig civilrättsligt eller ur synpunkten av vad god advokatsed kräver — kunna uppställas några generella begränsningar av en advokats rätt att kvitta motfordran, när han redovisar till sin klient.¹⁸

Att advokaten har rätt att ur de av honom förvaltade medlen tillgodogöra sig arvode för utförandet av det uppdrag som redovisningen avser, synes höjt över varje tvivel (jfr 4 § första stycket 1966 års bokföringsreglemente), och regelmässigt sker detta på så sätt att arvodet debiteras i redovisningsräkningen, som till följd därav utvisar så mycket lägre saldo klienten till godo. Men även andra motfordringar, som advokaten har hos klienten, t. ex. arvodesfordringar i andra uppdrag, får han anses berättigad att kvitta, förutsatt att motfordran är kvittningsskild enligt civilrättens regler. Kvittningen kan genomföras antingen så att motfordran upptages som debetpost i redovisningsräkningen eller ock så att advokaten separat meddelar klienten att han avräknar redovisningssaldot eller del därav mot uppgiven motfordran. Den omständigheten att redovisningen avser klientmedel, som advokaten varit skyldig att hålla avskilda, kan enligt min mening inte betaga honom den kvittningsrätt som nu nämns.¹⁹

Civilrättsligt skulle väl advokaten vara berättigad att kvittningsvis återropa även motfordringar, som han förvärvat av tredje man. Såsom tidigare anförts anser jag emellertid att en advokat handlar i strid mot god advokatsed, om han av andra personer förvärvar motfordringar mot klienten och återoppar dessa till kvittning mot en redovisningsskuld.²⁰

Såsom ett ur civilrättslig synpunkt tänkbart undantag från kvittningsrätten har *Rodhe* nämnt det fallet att en syssloman indrivit en fordran, som betalaren inte ägt rätt att fullgöra genom kvittning, t. ex. ett underhållsbidrag; "här", säger *Rodhe*, "kanske sysslomannen endast får kvitta med arvode och kostnader för indrivningen."²¹ Det måste medges att det med hänsyn till föreliggande omständigheter ibland skulle te sig föga tilltalande, om en advokat, som på uppdrag av en frånskild hustru indrivit förfallna underhållsbidrag hos mannen, utan samtycke av sin klient tillgodogjorde sig det indrivna beloppet såsom likvid för en äldre arvodesfordran hos henne, och jag kan väl tänka

¹⁷ Jfr *Axel H. Pedersen*, *Advokatgerningen* II s. 223 och *Rodhe* s. 68. En uttrycklig bestämmelse härom är också meddelad i TRGA § 36 (4).

¹⁸ Se *Rodhe* s. 68—69.

¹⁹ Se *Rodhe* s. 69 vid not 70 med omnämnande av annan mening, för vilken *Rodhe* dock ej kunnat finna något stöd.

²⁰ *Ovan* s. 370.

²¹ *Rodhe*, I. c.

mig fall, där ett sådant förfarande inte skulle anses överensstämma med god advokatsed. Till jämförelse må nämnas att man i Västtyskland meddelat en särskild bestämmelse för sådana fall. I TRGA § 36 (4) stadgas nämligen att en advokat inte får avräkna egna kostnadsfordringar från indrivna underhållsbidrag, med mindre de indrivna beloppen uppenbart överstiger den berättigades skäliga underhållsbehov.

En av förutsättningarna för kvittningsrätt är att den till kvittning åberopade motfordringen skall vara förfallen till betalning. Man synes emellertid kunna antaga att advokaten även är berättigad att innehålla erforderliga medel till gäldande av vad advokaten till följd av uppdraget utfäst sig att erlægga till annan än klienten. Så har exempelvis styret i Oslo krets i ett fall, *NAB 1966 s. 146—147*, ansett en advokat berättigad att innehålla ett klienten tillkommande belopp av 1 500 kr i avbidan på räkning från en auktoriserad revisor, som advokaten engagerat och för vars arvode advokaten var ansvarig. Saken skulle förmodligen bedömas på samma sätt i Sverige; det norska avgörandet står i varje fall i god överensstämmelse med uppfattningen att klienten i princip är skyldig att förskottera de medel som erfordras till utlägg.

Såsom nämnts i det föregående har *Axel H. Pedersen* hävdad att en advokat, som har flera uppdrag från en och samma klient, inte kan anses skyldig att, när ett av dessa uppdrag avslutas, utbetala däri förefintligt saldo klienten till godo utan hänsyn till de andra, alltjämt pågående uppdragen. *Axel H. Pedersen* anser advokaten befogad att säkerställa sin rätt till arvode och ersättning för utlägg i påbörjade men ännu ej avslutade uppdrag.²²

Till detta resultat har man också kommit i ett norskt avgörande.²³ En utländsk firma hade lämnat en norsk advokat först ett inkassouppdrag, som ledde till process, och någon tid senare ett annat inkassouppdrag, som utan process ledde till betalning. Advokaten föreslog att det influtna beloppet, som ansågs kunna ungefär motsvara kostnaderna för processen, skulle deponeras i norsk bank som säkerhet för dessa kostnader eller att åtminstone ett skäligt belopp skulle inestå hos advokaten såsom förskott. Vederbörande kretsstyre fann advokatens handlande överensstämma med god advokatsed och motiverade detta därmed att det är vanligt att man vid mottagande av uppdrag från utländska klienter betingar sig ett lämpligt förskott. Kretsstyret uttalade att advokaten, om klienten inte ville gå med på hans förslag, var berättigad att avsäga sig rättegångsuppdraget och ur det influtna beloppet tillgodogöra sig arvode för det utförda arbetet och ersättning för utlägg.

Frågan huruvida en advokat vid redovisning för ett uppdrag äger

²² *Axel H. Pedersen*, Advokatgerningen I s. 137.

²³ Se *Bødtker*, Sakførerforeningen s. 178. Fallet är också omnämnt i *Vinge* s. 58.

helt eller delvis innehålla ett klienten tillkommande saldo till säkerhet för arvode och utlägg i ett annat uppdrag från samma klient bör enligt min mening bedömas på samma sätt som frågan om advokats rätt att begära kontant inbetalning av förskott. Därom hänvisas till vad som anförts i ett föregående kapitel.²⁴

I den hittills lämnade framställningen har kvittningsspörsmålet behandlats uteslutande som en fråga mellan advokaten och klienten. Bli den sistnämnde under uppdragets gång insolvent, kommer emellertid också hänsynen till klientens borgenärer in i bilden. Advokaten kan inte bortse från konkurslagens återvinningsregler eller från de inskränkningar i kvittningsrätten som är stadgade i 121 § tredje stycket denna lag. Jag menar inte att varje medverkan till en transaktion, som kan bli föremål för återvinning, nödvändigtvis måste innebära ett åsidosättande av god advokatsed eller att varje kvittning, som inte håller i händelse av konkurs, skulle ha sådan innebörd, men försiktighet är att tillråda, och en sak är alldeles klar, nämligen att advokaten aldrig får animera eller råda klienten till något handlande, som skulle innebära ett gäldenärsbrott. Exempelvis skulle en advokat enligt min mening grovt åsidosätta sina plikter som advokat, om han i syfte att skaffa sig betalning för arvodesfordran hos en insolvent klient, med kännedom om obeståndet lät klienten överlämna några inkassouppdrag till honom för att bereda honom tillfälle att ur de inkasserade beloppen gottgöra sig det ifrågasvarande arvodet. Ett sådant förfarande skulle jag vilja beteckna som oredligt, även om omständigheterna inte skulle vara sådana, att advokaten tillika ådragit sig straffrättsligt medverkansansvar.

23.7. Friskrivande från redovisningsskyldighet

Under rubriken "Trohet och omsorg i advokatverksamheten" har *Vinge* återgivit ett av Sveriges advokatsamfunds styrelse gjort uttalande att en advokat förfarit felaktigt genom att medverka till att i ett testamente intagits bestämmelse om att universaltestamentstagaren icke ägde kräva redovisning för testamentsexekutorernas förvaltning, särskilt vid det förhållandet att advokaten vid testamentets upprättande haft skäl att antaga att han jämte annan person komme att bli utsedd till testamentsexekutor; *TSA 1940 s. 123 (10)*.²⁵

Vinge har inte kommenterat uttalandet, men detsamma bygger uppenbarligen på den uppfattningen att god advokatsed inte tillåter att en advokat friskriver sig från sin redovisningsskyldighet.

Denna uppfattning, om vars riktighet ingen tvekan gärna kan råda,

²⁴ Ovan s. 239 ff.

²⁵ *Vinge* s. 51.

har kommit till uttryck även i ett avgörande några år senare, *TSA 1947 s. 290 (3)*. Vid avgivande av redovisning för förvaltningen av ett dödsbo reserverades medel till betalning av återstående skulder. Den advokat som omhänderhade förvaltningen förklarade därvid att han avsåg att tillgodogöra sig det eventuella överskott som kunde uppstå därigenom att de avsatta medlen inte gick åt till betalning av kvarstående skulder. Styrelsen uttalade att advokaten därigenom förfarit olämpligt.

I 35 § SRGA har därefter uttryckligen stadgats att en advokat inte får genom avtal eller förbehåll fritaga sig från redovisningsskyldighet. Samma bestämmelse har intagits i 31 § FRGA.

24 KAP. UTLÄMNANDE OCH INNEHÅLLANDE AV HANDLINGAR

När ett uppdrag slutförts eller eljest upphört, är klienten berättigad att av advokaten få ut vissa skriftliga handlingar, som advokaten innehar till följd av uppdraget. De problem som kan uppkomma i detta sammanhang behandlas i det följande under två avsnitt. Under 24.1. behandlas frågan vilka handlingar klienten över huvud taget har rätt att få ut och vilka handlingar advokaten äger behålla. Under 24.2. behandlas frågan i vad mån advokaten kan anses ha rätt att till säkerhet för fordran på arvode och ersättning för utlägg innehålla sådana handlingar som klienten i princip är berättigad att utbekomma (retentionsrätt).

24.1. Vilka handlingar skall utlämnas till klienten?

Frågan ställes ofta såsom ett spørsmål om vem — klienten eller advokaten — som kan anses vara "ägare" till viss handling eller, omvänt, vem en viss handling kan anses "tillhöra".¹ Om det är fråga om värdehandlingar i egentlig mening, är väl denna frågeställning befogad. Eljest synes det onödigt att fråga vem som kan anses vara ägare till själva papperet; viktigare är väl att avgöra vem som har berättigat anspråk på att få ha papperet i sin besittning. Vill man beteckna besittningsrätten så, att papperet "tillhör" vederbörande, är det emellertid ur praktisk synpunkt inte mycket att invända däremot.

Att klienten har rätt att få ut honom tillhöriga värdehandlingar är uppenbart.

¹ Se t. ex. *Troels G. Jørgensen, Om Sagføreres Tilbageholdelse af Klienters Dokumenter*, SB 1927 s. 11—13.

Klart är också att klienten principiellt har rätt att få tillbaka alla andra skriftliga handlingar, som han i och för uppdraget lämnat till advokaten. Den norska advokatorganisationens hovedstyre har sålunda i ett fall, *NAB 1969 s. 189—190*, uttalat att klienten är berättigad att återfå — i original — alla "de dokumenter som er utarbeidet av eller skaffet till veie av" klienten; vill advokaten ha kvar kopior av dessa handlingar, har han inte rätt att av klienten fordra ersättning för kopieringskostnaderna.

Från denna regel gäller dock, i enlighet med vad det norska hovedstyret i nämnda fall också uttalade, undantag för de brev som advokaten mottagit från klienten. Dessa brev är advokaten berättigad att behålla. Enligt 12 och 13 §§ bokföringslagen torde en svensk advokat också vara skyldig att bevara breven. Vill klienten ha ut kopior av breven, torde advokaten vara berättigad att begära ersättning för särskilt uppkommande kopieringskostnader.

I det nämnda norska fallet diskuterades huruvida klientens rätt att få tillbaka handlingarna kunde tänkas bortfalla, om advokaten på handlingarna gjort anteckningar "av betydning"; hovedstyret ansåg synbarligen en sådan bedömning inte utesluten. Mig förefaller det dock i hög grad tveksamt om en advokat verkligen kan genom att göra anteckningar på en handling beröva klienten rätt att få tillbaka denna.

Kopior av de brev som advokaten skrivit till klienten är advokaten på grund av nämnda bestämmelser i bokföringslagen skyldig att bevara. Att klienten inte har något befogat anspråk på att utan kostnad få ut särskilda kopior av dessa brev synes otvivelaktigt.

I England har diskuterats rätten till den korrespondens som under utförandet av ett uppdrag förts mellan advokaten och andra än klienten. Såvitt angår förhållandena i Sverige torde redan av 12 och 13 §§ bokföringslagen följa att denna korrespondens skall bevaras av advokaten; vill klienten ha kopior, torde han vara berättigad att få sådana mot skälig ersättning.

Alla originalhandlingar, som upprättas under uppdragets gång, t. ex. motpartens rättegångsskrifter, kvarliggande sakkunnigutlåtanden eller intyg, protokoll, domar och beslut, kontrakt m. m., torde klienten vara berättigad att få ut, i den mån han nu önskar detta. Vill advokaten behålla kopior, är det hans sak att bekosta erforderlig kopiering. Frågan var föremål för prövning i fallet *TSA 1961 s. 53 (24)*. En advokat, som fört den ena partens talan i en skiljetvist, hade — i ett exemplar — från motparten mottagit mycket omfattande inlagor till skiljenämnden. Sedan tvisten avgjorts, begärde klienten att få ut dessa inlagor. På advokatens förfrågan uttalade advokatsamfundets styrelse att enligt dess uppfattning klienten var berättigad att utbekomma inlagorna, varför

advokaten icke ägde påföra klienten kostnaderna för ombesörjande av avskrift.²

När det gällt anteckningar, som advokaten själv gjort rörande av honom verkställd utredning, har styrelsen i ett fall, *TSA 1962 s. 18 (9)*, ansett advokaten skyldig att på begäran av klienten mot ersättning utlämna utskrift av dessa anteckningar, synbarligen också utskrift av vissa fonetiskt upptagna utsagor. Att styrelsen i detta fall ansåg advokaten berättigad till ersättning för ombesörjande av utskrift torde ha berott därpå att klienten, sedan advokaten avrått honom från att fullfölja saken, anlitat en annan advokat, som övertog uppdraget och som behövde tillgång till anteckningarna; hade klienten följt advokatens råd, skulle någon utskrift väl aldrig ha blivit aktuell.

De handlingar som klienten är berättigad att utbekomma skall advokaten tillställa honom utan dröjsmål. Obehörigt dröjsmål med utlämnande av handlingar till klienten har vid åtskilliga tillfällen föranlett åtgärder från de disciplinära organens sida. Ur svensk praxis må hänvisas till fallen *TSA 1958 s. 156 (11)*, *1959 s. 64 (16 och 17)*, *1964 s. 41 (11)*, *1965 s. 43 (15)*, *1968 s. 50 (14)*, *1969 s. 37 (16)*, *s. 40 (19) och s. 47 (28)*, *1970 s. 112 (27)* samt *1971 s. 156 (17)*. När frågan varit uppe till bedömning, har situationen i flertalet fall varit den, att advokaten gjort sig skyldig till dröjsmål inte bara med utlämnande av handlingar utan också med avslutande av uppdraget och utställande av räkning.

I 36 § första stycket SRGA har stadgats att, sedan uppdrag slutförts eller eljest upphört, klienten tillhöriga handlingar utan dröjsmål skall utlämnas till honom, såvida inte laga rätt att innehålla handlingarna föreligger. Orden fr. o. m. "såvida inte" hänsyftar främst på den retentionsrätt som eventuellt kan anses föreligga; se därom närmare under 24.2. nedan. Motsvarande bestämmelse har införts i 32 § första stycket FRGA.

En fråga av viss praktisk betydelse är i vad mån en advokat är berättigad — eller kanske t. o. m. skyldig — att bevara avskrifter eller kopior av de handlingar som han utlämnar till klienten.

För att nu först behandla frågan om eventuell skyldighet i detta hänseende, må inledningsvis konstateras att varken rättegångsbalken, stadgarna för Sveriges advokatsamfund eller SRGA innehåller någon föreskrift, som ålägger en advokat att bevara avskrifter eller kopior av handlingar, som han utlämnar till sin klient. I 12 § bokföringslagen är stadgat bl. a. att ankommande brev och "övriga handlingar, som hava betydelse för rörelsen", skall förvaras i ordnat skick, att "handlingar,

² Om rätten till processkrifter se *Axel H. Pedersen*, *Advokatgerningen I* s. 158. Den där uttalade uppfattningen synes åtminstone teoretiskt skilja sig från den här hävdade.

som i rörelsen avsändas", skall kopieras och att kopiorna likaledes skall förvaras i ordnat skick. I 13 § bokföringslagen är föreskrivet bl. a. att sådan handling och kopia, varom sägs i 12 §, skall förvaras under tio år, räknade från utgången av visst i paragrafen angivet räkenskapsår.

Vilken betydelse dessa bestämmelser i bokföringslagen kan anses ha för den här ställda frågans besvarande är måhända inte helt klart. I det föregående har antagits att advokaten på grund av bestämmelserna är skyldig att bevara alla av honom mottagna brev liksom också kopior av alla av honom avsända brev. Däremot kan ifrågasättas huruvida bestämmelserna i 12 och 13 §§ bokföringslagen innebär att en advokat är skyldig att bevara kopior av de handlingar i övrigt som han utlämnar till klienten; onekligen är det fråga om "handlingar, som i rörelsen avsändas".

En sådan tolkning vore emellertid föga rimlig. Det kan vara fråga om skriftligt material, som klienten överlämnat till advokaten och som omfattar hundratals eller t. o. m. tusentals sidor. Att kräva att allt detta skall kopieras och kopiorna bevaras vore att ställa ett orimligt betungande krav. Det skulle föranleda ett utomordentligt omfattande och kostnadskrävande arbete, som dessutom vore meningslöst ur den synpunkten att handlingarna regelmässigt saknar varje som helst betydelse för tillgodoseende av de intressen som bokföringslagen avser att skydda. Det måste därför antagas att de ifrågavarande bestämmelserna i bokföringslagen är tillämpliga på — förutom korrespondens — endast sådana handlingar som är av direkt betydelse för bedömning av de ekonomiska transaktioner som förekommit i advokatens rörelse. Praktiskt sett torde detta betyda att bestämmelserna avser, förutom korrespondensen, allenast handlingar, som har betydelse som verifikationer till bokföringen.

Med större fog skulle kunna göras gällande att den lagstadgade tillsynen över advokatväsendet (RB 8:6) förutsätter att en advokat bevarar — åtminstone i avskrift eller kopia — allt skriftligt material, som är ägnat att belysa hans eget handlande. Avhänder sig advokaten en väsentlig del av detta material, kan det bli svårt eller t. o. m. omöjligt för tillsynsorganen att bilda sig en säker uppfattning om vad som förekommit i ett ärende.

Emellertid kan inte heller denna synpunkt få drivas så långt att konsekvenserna blir orimliga. De fall där tillsynen kan tänkas kräva insyn i ett fullständigt aktmaterial utgör ett försvinnande fåtal i förhållande till det totala antalet av advokaterna handlagda ärenden, och det vore orimligt att fordra att en advokat skall bevara avskrift eller kopia av varje skriftlig handling, som han utlämnar till klienten. Enligt min uppfattning kan man ur synpunkten av vad god advokatsed kräver i princip inte fordra mer än att advokaten bör bevara, förutom all korres-

pondens, egna anteckningar samt avskrift eller kopia av varje handling, som han själv eller hans medarbetare uppsatt. I allmänhet torde det ligga i advokatens eget intresse att bevara nu angivna handlingar.

Då återstår emellertid frågan huruvida advokaten under alla förhållanden är gentemot klienten berättigad att för egen räkning behålla avskrift eller kopia av handlingar, som kommit i hans besittning eller som han själv uppsatt under utförandet av ett uppdrag.

Denna fråga var aktuell i fallet *TSA 1943 s. 74 (W)*.

Mellan en advokat och ett aktiebolag, hos vilket han varit ombudsman, uppstod en kontrovers rörande advokatens rätt att för en annan klients räkning begagna viss utredning angående bolagets omsättnings-siffror.³ Bolaget anmodade advokaten att omedelbart till bolaget redovisa samtliga bolaget berörande "handlingar och sifferuppgifter av vad slag de vara må i original, avskrifter eller kopior". I denna situation hemställde advokaten hos advokatsamfundets styrelse om svar på bl. a. följande fråga: "Kan advokater åläggas att till en förutvarande klient överlämna kopior och avskrifter tillhörande advokatens akter?"

Frågan besvarades av styrelsen så, att en advokat, om omständigheterna ej föranleder till annat, äger att för sitt eget framtida skydd taga och behålla avskrifter av till honom inkomna eller av honom upprä-tade handlingar.⁴

Det danska sagförrådet uttalade i ett fall, *SB 1948 s. 31*, att en advokat är skyldig att efter uppdrags avslutande till klienten återställa alla från denne mottagna handlingar, original lika väl som avskrifter, men däremot icke avskrifter, som gjorts på advokatens kontor. Advokaten ansågs m. a. o. berättigad att behålla sistnämnda avskrifter.

I det förut omnämnda norska fallet, *NAB 1969 s. 189—190*, fann också hovedstyret advokaten berättigad att behålla kopior av alla handlingar, som han måste lämna ifrån sig.

Enligt min uppfattning är det ovedersägligt att en advokat i princip måste ha rätt att behålla avskrift eller kopia av handlingar, som han lämnar ifrån sig. Han kan, såsom antyddes i ovannämnda uttalande av den svenska styrelsen, behöva ha tillgång till dessa handlingar för att kunna freda sig själv mot angrepp från klientens eller ansans sida. I nyssnämnda uttalande gjorde styrelsen emellertid en reservation: "om omständigheterna ej föranleder till annat". Styrelsen räknade sålunda med möjligheten att omständigheterna kan vara sådana,

³ Se därom ovan s. 308—309.

⁴ Uttalandet har omnämnts av *Vinge* s. 58 under rubriken "Ekonomiska mellanhavanden med klienten". Något ekonomiskt mellanhavande förelåg emellertid inte mellan bolaget och advokaten.

att advokaten inte mot klientens önskan kan få behålla avskrift eller kopia av varje handling, som han lämnar ut.

En önskan från klientens sida att advokatens akt skall "rensas", så att ingen däri befintlig handling lämnar upplysning om visst förhållande, behöver inte nödvändigtvis uppfattas såsom ett tecken på onödig mistro eller eljest förtjäna att betraktas som illojal. Det kan någon gång vara fråga om en handling, som innehåller uppgifter, vilka utgör för klienten så betydelsefulla yrkes- eller affärshemligheter eller rör förhållanden av så strängt personlig natur, att det kan vara förståeligt, om klienten vill ha absolut trygghet mot att handlingen någonsin skall kunna mot hans önskan komma under en utomståendes ögon. Advokatens tystnadsplikt och lagreglerna om förbud mot vittnesförhör med honom, beslag och editionsföreläggande utgör ett betydelsefullt skydd för klientens sekretessintresse, men ett missöde kan inträffa under förvaringen av handlingarna, och särskilt kan klienten känna sig oviss om i vilken mån sekretessen kan effektivt skyddas vid advokatens frånfälle.

I situationer av nu antydd art synes advokaten, i den mån bokföringslagens bestämmelser inte lägger hinder i vägen, böra respektera en av klienten uttalad önskan om att även befintliga avskrifter eller kopior utlämnas till honom, i varje fall såvida situationen inte är sådan, att advokaten anser sig ha anledning att befara ett angrepp mot honom själv och därför finner sig nödsakad att ha tillgång till handlingarna för att kunna försvara sig.

Vid publiceringen av det ovan nämnda uttalandet i SB 1948 s. 31 har också *Torkild-Hansen* i en not anmärkt att det förmodligen kan tänkas fall, då klienten har befogat krav på utlämnande även av avskrifter, som gjorts på advokatens kontor.

24.2. Retentionsrätt

I alla de länder — utom Sverige — som min undersökning avsett synes gälla att en advokat har viss rätt att innehålla handlingar, som klienten i och för sig är berättigad att utbekomma, till dess att advokaten fått betalt för sitt arbete och fått sina utlägg ersatta.

I Västtyskland stadgas sålunda i BRAO § 50 att advokaten kan vägra att utlämna handlingarna till klienten, till dess han blivit gottgjord för sitt arvode och sina utlägg. Det tilläggs emellertid att detta inte gäller, om innehållandet av handlingarna eller enstaka handlingar med hänsyn till omständigheterna, särskilt den relativa obetydligheten av advokatens fordran, skulle strida mot tro och heder. Denna bestämmelse kompletteras av ett stadgande i TRGA § 28, enligt vilket stadgande retentionsrätt inte får utövas i sådana handlingar, vilkas innehållande skulle skada "ein schutzwürdiges Interesse des Auftraggebers"; som ex-

empel anges "Personenstandsurkunden" och exekutionstitlar rörande underhållsbidrag.

I Danmark finns inte något motsvarande stadgande om retentionsrätt för advokat, men i praxis utgår man ifrån att sådan retentionsrätt i princip föreligger, och den i litteraturen förhärskande uppfattningen är densamma, även om delade meningar yppats i åtskilliga detaljfrågor.⁵ Sagførerneævnet har i ett fall, *SB 1950 s. 291—292*, uttalat att en advokat, som — på goda grunder — av sagt sig ett uppdrag, hade retentionsrätt i vissa handlingar, och nævnet motiverade sitt beslut därmed att det är en gammal och fastslagen sedvänja att en advokat har retentionsrätt i de handlingar som klienten har lämnat honom eller som han utfärdat på klientens anmodan, med mindre det föreligger "ganske saerlige grunde, der in concreto måtte tale herimod".

I Norge är rättsuppfattningen densamma. Från advokatororganisationens sida har konsekvent hävdats att en advokat har retentionsrätt, och de meningsskiljaktigheter som stundom yppats har väsentligen gällt frågan vilka handlingar som eventuellt kan anses vara av sådan natur att retentionsrätt inte kan göras gällande i desamma samt frågan i vad mån en advokat är skyldig att utlämna handlingarna mot deposition av det fordrade beloppet eller om han är berättigad att kräva betalning.

Frågan är i Norge numera reglerad genom bestämmelse i NRGAs § 14. Där stadgas att en advokat har rätt att vägra att utlämna handlingar, som han fått i sin besittning i förbindelse med ett uppdrag, så länge klienten icke har "dekket" advokatens tillgodohavande för utlägg och arvode "i vedkommende sak". Är tillgodohavandet omtvistat, kan emellertid vederbörande avdelningsordförande bestämma hur mycket av tillgodohavandet som skall "dekkes" och att resten kan deponeras på de villkor som ordföranden bestämmer. Høyesterettsdommer *Axel Heiberg* har uttalat att man säkert kan räkna med att även domstolarna kommer att lägga till grund de principer som är uttryckta i NRGAs § 14.⁶

Går man så till förhållandena i Sverige, nödgas man konstatera att ovisshet råder i den civilrättsliga frågan huruvida en advokat har retentionsrätt i omhändertagna handlingar.⁷ I gamla RB 15:12 fanns en bestämmelse om retentionsrätt för rättegångsfullmäktig i "rättegångsskrifter". Någon motsvarande bestämmelse finns inte i nya RB. Detta förhållande synes i och för sig inte berättiga till slutsatsen att sådan retentionsrätt inte längre föreligger; lagstiftaren kan också ha betraktat frågan om retentionsrätt såsom en rent civilrättslig fråga, som inte bör

⁵ Se *Axel H. Pedersen*, Advokatgeringen I s. 152—167 och där åberopad litteratur.

⁶ *Heiberg* i NAB 1969 s. 4.

⁷ Se *Bengtsson* s. 171 och där anförd litteratur.

regleras i RB. En retentionsrätt endast i "rättegångsskrifter" skulle f. ö. vara av mycket begränsad praktisk betydelse.

Vägledande rättsfall saknas i stort sett. I TSA 1971 s. 48 har visserligen publicerats ett domstolsavgörande, som möjligen kan sägas stöda ett antagande att viss retentionsrätt i rättegångshandlingar föreligger, men det är att märka dels att målet gällde frågan huruvida klientens ansökan om utbekommande av handlingar kunde bifallas handräckningsvis, dels att det mål som handlingarna avsåg förlikts, varför klienten inte längre hade behov av handlingarna för rättegångens fortsatta förande, dels ock att HD avgjorde målet såsom dispensmål och vägrade dispens, vilket inte utan vidare kan antagas innebära ett godkännande av hovrättens motivering.

Det kan naturligtvis sägas vara en i och för sig rimlig tanke att en klient inte skall vara berättigad att få ut handlingarna, innan han gjort rätt för sig gentemot advokaten. Särskilt framstår det som stötande, om klienten utan att erlägga någon betalning skulle ha rätt att fordra att få ut handlingar, som advokaten anskaffat för hans räkning och även betalt (advokaten har t. ex. löst protokoll och domar, anskaffat ett sakkunnigutlåtande och betalt den sakkunniges arvode osv.). När det är fråga om handlingar, som advokaten sålunda betalt, kan det emellertid ifrågasättas om man behöver tillgripa en regel om retentionsrätt för att motivera den ståndpunkten att advokaten inte är skyldig att utlämna handlingarna, innan klienten ersatt kostnaderna för deras anskaffande. Goda skäl synes kunna anföras för den uppfattningen att klienten över huvud taget inte förvärvar någon rätt till sådana handlingar förrän han betalt vad handlingen kostat.

Bortsett från fall, där det är fråga om handlingar av sist angiven art, är ett utövande av retentionsrätt inte någon principiellt önskvärd företeelse. Många gånger utgör ett innehållande av handlingar ett helt ineffektivt medel att framtvunga betalning; klienten tillskyndas vissa olägenheter men betalar ändå inte sin skuld. Om viss handling är av sådan betydelse för klienten att han ser sig nödsakad att betala för att få ut handlingen, föreligger å andra sidan vissa risker för missbruk. Retentionsrätten kan begagnas som ett påtryckningsmedel, även om det debiterade arvodet är oskäligt. Visserligen kan klienten sedermera få arvodet nedsatt och advokaten bli förpliktad att återbetala en del av det erlagda beloppet, liksom disciplinär åtgärd kan vidtagas, men det är ändå otillfredsställande, om klienten skall kunna tvingas att betala ett belopp, som han inte varit skyldig att gälda. En handling kan också vara av sådan art och av så speciell betydelse för klienten att det vore direkt stötande att medge retentionsrätt; som exempel kan nämnas ransoneringskort, körkort och pass m. m. Slutligen kan advokatens fordran

vara så pass ringa i förhållande till de olägenheter som ett innehållande av handlingar kan vålla klienten, att ett sådant innehållande måste framstå såsom en hänsynslöshet mot klienten. Särskilt gäller detta, om innehållandet leder till rättsförlust för klienten.

Får en advokat ett uppdrag av en klient, vars ekonomi är sådan att advokaten inte kan känna sig säker på att få betalt, är det av nu angivna skäl enligt min uppfattning bra mycket bättre att advokaten från början betingar sig ett lämpligt förskott än att han i efterhand utövar en retentionsrätt.

Med hänsyn till den ovisshet som i Sverige råder i frågan huruvida en advokat har retentionsrätt eller ej är det naturligt att enbart den omständigheten att en advokat gjort retentionsrätt gällande inte av de disciplinära organen ansetts vara av beskaffenhet att böra föranleda någon åtgärd. Särskilt tydligt framgår detta av styrelsens beslut i fallet *TSA 1966 s. 122 (24)*, där styrelsen direkt hänvisade till det oklara rättsläget.

Å andra sidan har styrelsen, utan att därmed avvisa möjligheten av att retentionsrätt ibland kan tänkas föreligga, vid skilda tillfällen reagerat mot sådant innehållande av handlingar, som under alla förhållanden måste anses strida mot god advokatsed.

Klart är till en början att en advokat inte kan få innehålla handlingar utan att i vederbörlig ordning ge klienten besked om vilket belopp han fordrar att denne skall betala för att få ut handlingarna. Disciplinär åtgärd har sålunda vidtagits mot advokat, som obehörigen dröjt med utställande av räkning och samtidigt gjort retentionsrätt gällande; se *TSA 1953 s. 27 (2)*. Ett likartat fall är fallet *TSA 1956 s. 12 (6)*, där styrelsen uttalade att en advokat förfarit oriktigt genom att innehålla handlingar och samtidigt förvägra klienten begärd specifikation av hur ett debiterat arvode fördelade sig på sex olika uppdrag.

Klart är vidare att handlingar inte får innehållas i annat syfte än såsom ett medel att förmå klienten att betala. I fallet *TSA 1949 s. 30 (8:1)* vidtog styrelsen sålunda disciplinär åtgärd mot en advokat, som vid slutredovisning till klienten gottgjort sig fordrat arvode, men det oaktat vägrat att utlämna handlingarna till klienten, därför att denne förklarat sig ha för avsikt att hos styrelsen påkalla skiljedom om arvodet. Advokaten förklarade sig behöva handlingarna för att i skiljedomsärendet förelägga utredning om grunderna för sin debitering. Detta skäl godtogs inte av styrelsen; om advokaten ansåg sig behöva ha tillgång till handlingarna, var det hans sak att ombesörja erforderliga avskrift eller kopior, men originalhandlingarna hade klienten rätt att få ut.

Ett än mer klandervärt innehållande av handlingar förelåg i fallet

TSA 1957 s. 56 (9), där en advokat tvingat en klient att godkänna hans redovisning — och därmed också hans arvodesdebiteringar — genom att vägra att till klienten utlämna denne tillhöriga fastighetsinteckningar på tillhoppa 20 000 kr, om inte redovisningen godkändes (redovisningen utvisade ett saldo på ca 2 700 kr advokaten till godo). I detta fall fann en av styrelsen tillsatt skiljenämnd godkännandet ej bindande för klienten, och ett arvode nedsattes från 3 100 kr till 2 100 kr. Styrelsen fann det av advokaten såsom ett villkor för inteckningarnas utlämnande uppställda kravet på godkännande av arvodesdebiteringarna otillbörligt och tilldelade advokaten varning för det han åsidosatt sina plikter som advokat.

Mot bakgrund av vad som sålunda förekommit har i 36 § andra stycket SRGA stadgats att advokat inte får som villkor för utlämnande av handlingar uppställa krav på att av advokaten debiterat arvode eller av honom avgiven redovisning skall godkännas av klienten.

Retentionsrätt kan självfallet aldrig få utövas för framtvingande av betalning för fordran, som advokaten har eller anser sig ha hos någon annan än klienten. I fallet *TSA 1955 s. 43 (15:II)* tilldelade styrelsen sålunda en advokat erinran för det han vägrat att utlämna handlingar till två klienter under återopande av ett ouppklarat mellanhavande mellan advokaten och en hos honom tidigare anställd jurist, som börjat egen verksamhet och som av klienterna anlåtats för att sköta uppdragen i fortsättningen. Och i fallet *TSA 1966 s. 120 (23)* uttalade disciplinnämnden att en advokat, som haft ett uppdrag av ett aktiebolag och ett annat uppdrag av dess verkställande direktör, förfarit uppenbart felaktigt genom att, sedan direktören betalt det arvode som advokaten debiterat honom, göra återställandet av handlingarna i direktörens ärende beroende av att även bolaget betalade det arvode som advokaten debiterat detsamma.

Om man antager att en advokat i princip har retentionsrätt i omhänderhavda handlingar, har en omdiskuterad fråga varit huruvida retentionsrätten upphör i och med att klienten ställer säkerhet för advokatens fordran eller om den sistnämnde kan innehålla handlingarna till dess han mottagit betalning. Frågan har praktisk betydelse i sådana fall där klienten gör gällande att det av advokaten fordrade beloppet är oskäligt eller i varje fall för högt.

I Danmark synes man ha antagit att retentionsrätten — i allt fall i fråga om vissa slag av handlingar — upphör, om klienten ställer säkerhet.⁸ Innan den nu gällande bestämmelsen i NRGAs § 14 tillkom (1967), var meningarna i Norge delade. I ett uttalande 1964, publicerat

⁸ Se *Axel H. Pedersen*, Advokatgerningen I s. 159 och s. 165.

i *NAB 1965 s. 40—41*, förklarade hovedstyret en advokat berättigad att innehålla handlingarna till dess det av advokaten fordrade arvodet, vars skälighet klienten bestred, blivit betalt. Advokaten ansågs inte behöva finna sig i att det tvistiga beloppet deponerades, enar detta skulle innebära att han kunde bli tvungen att väcka talan för att få betalt. Samma ståndpunkt intogs av majoriteten (fem ledamöter) i styret för Oslo krets i fallet *NAB 1965 s. 209—210* och motiverades bl. a. därmed att retentionsrättens utövande knappast kan göras beroende av om arvodeskrevet "synes rimelig eller ikke", enar man i så fall skulle riskera att ålägga advokatforeningens medlemmar att ge avkall på en retentionsrätt, som senare visar sig vara fullt motiverad. En minoritet av två ledamöter ansåg däremot advokaten skyldig att utlämna handlingarna mot deponerande av det fordrade beloppet. Den kommitté som 1966 framlade förslag till NREGA gick på sistnämnda linje. Frågan löstes sedan på det sätt som framgår av NREGA § 14.

I Sverige föreligger ett avgörande i den nu behandlade frågan; *TSA 1955 s. 42 (15:I)*. En advokat hade haft i uppdrag att söka inkassera en revers men inte lyckats, varpå klienten anlätade en annan advokat, som begärde att få ut reversen i original. Den förste advokaten vägrade att utlämna reversen, innan av honom utställd räkning blivit betald. Klienten framställde anmärkningar mot räkningen och erbjöd genom sin nya advokat ett väsentligt lägre belopp. Klienten deponerade emellertid räkningsbeloppet hos den nya advokaten, och denne underrättade den förste advokaten om depositionen. Denne vägrade dock fortfarande att utlämna reversen, med mindre räkningen betalades.

Styrelsen fann att advokaten, oavsett om han tidigare varit befogad att innehålla fordringsbeviset, förfarit felaktigt genom att, sedan han underrättats om depositionen, alltjämt vägra att utlämna handlingen. Detta avgörande berodde inte på att styrelsen fann något fel på advokatens räkning; denna blev tvärtom godkänd genom skiljedom samtidigt med beslutet. Fallet har omnämnts av *Axel H. Pedersen*, som emellertid av avgörandet dragit den förhastade slutsatsen att detsamma skulle förutsätta att advokaten haft retentionsrätt, om inte räkningsbeloppet deponerats.⁹ Den frågan lämnade styrelsen i själva verket öppen.

Det är alltid svårt att säga hur vittgående slutsatser man vågar dra av ett enstaka avgörande, men beslutet i det senast behandlade fallet utgör under alla omständigheter ett starkt stöd för den uppfattningen att, om en advokat över huvud taget har retentionsrätt, så upphör denna rätt att gälla, om klienten deponerar det av advokaten fordrade beloppet. Denna uppfattning synes också sakligt motiverad, och på samma sätt

⁹ Se *Axel H. Pedersen*, Advokatgerningen I s. 166.

bör saken bedömas, om klienten ställer annan fullgod säkerhet. Råder tvist om beloppet, förefaller det lika stötande, om klienten nödgas böja sig för en ogrundad retentionsrätt som om advokaten nödgas ge avkall på en retentionsrätt, som senare visar sig vara fullt motiverad. En process om arvodet medför tidsspillan och kostnader för advokaten, men jag kan inte se att advokaten i det hänseendet är i bättre läge, om klienten är kårande, än om advokaten väcker talan.

Om en retentionsrätt skall ha sitt fulla värde för den berättigade, måste den rimligen kunna göras gällande även gentemot gäldenärens konkursbo; i annat fall ger retentionsrätten inte något skydd i händelse av gäldenärens obestånd. I Norge har advokatforeningens hovedstyre också uttalat att advokats retentionsrätt gäller även mot klientens konkursbo; *NSB 1954 s. 172*. Frågan huruvida retentionsrätt i klientens räkenskapsböcker kan göras gällande mot klientens konkursbo har däremot i Danmark och Finland besvarats nekande av domstol,¹⁰ och samma ståndpunkt har i fallet *TSA 1949 s. 30 (8:II)* intagits av Sveriges advokatsamfunds styrelse. I detta fall hade en advokat på uppdrag av ett aktiebolag sökt genomföra en sanering av bolagets affärer, och i samband därmed hade bolagets räkenskapsböcker överlämnats till advokaten. Sedan bolaget försatts i konkurs, och konkursförvaltaren begärt att utfå räkenskapsböckerna, under framhållande bl. a. att han måste ha tillgång till dessa för att kunna upprätta borgenärsförteckning och bouppteckning, vägrade advokaten att utlämna böckerna till konkursboet och gjorde gällande retentionsrätt i böckerna till säkerhet för sin fordran på utlägg och arvode. Styrelsen fann att advokaten saknat fog för sin vägran att utlämna räkenskapsböckerna till konkursboet och uttalade att advokaten genom sin vägran handlat i strid mot god advokatsed.

Sistnämnda avgörande berättigar väl inte till någon säker slutsats om hur saken skulle ha bedömts, därest det varit bolaget och inte dess konkursbo som begärt att få ut räkenskapsböckerna, men däremot synes man med stöd av avgörandet våga hävda att det inte överensstämmer med god advokatsed att en advokat, under åberopande av fordran hos en i konkurs försatt klient, gentemot konkursboet gör gällande retentionsrätt till handlingar, som konkursförvaltningen behöver ha tillgång till för att konkursförfarandet skall kunna bedrivas i enlighet med konkurslagens bestämmelser. Detta gäller naturligtvis i allra högsta grad om konkursgäldenärens räkenskapsböcker, men det är svårt att se något skäl varför inte detsamma skulle gälla i fråga om andra handlingar, som är av betydelse för konkursförfarandets behöriga förlopp.

De hittills genomgångna fall, där man i den disciplinära verksamhe-

¹⁰ Ib.s. 164.

ten i Sverige reagerat mot innehållande av handlingar, utmärks alla av att det förelegat någon särskild omständighet, som ansetts göra Innehållandet stridande mot god advokatsed.

I ett fall, det tidigare omnämnda fallet *TSA 1966 s. 122 (24)*, har emellertid advokatsamfundets styrelse, utan att någon omständighet av hittills behandlat slag förelegat, uttalat att en advokat icke bort göra retentionsrätt gällande. Det var fråga om en advokat, som på uppdrag av den ena parten i ett i hovrätt anhängigt tvistemål gått igenom ett antal handlingar för att ta ställning till om han skulle åtaga sig att biträda parten. Han kom till den uppfattningen att klientens sak var hopplös, meddelade klienten att han inte ville åtaga sig uppdraget och debiterade klienten ett arvode av 100 kr. Klienten begärde att återfå handlingarna, vilka han uppgav sig behöva i och för rättegången i hovrätten men advokaten vägrade att återställa handlingarna innan klienten betalt arvodet. Styrelsen vidtog inte någon disciplinär åtgärd men uttalade dock såsom sin uppfattning att advokaten icke bort innehålla handlingarna till säkerhet för betalning av det arvode han debiterat.

Detta var ju ett ogillande i mycket mild form, men det var dock ett ogillande av advokatens handlingssätt. Mot arvodesdebiteringen i och för sig synes inte något ha varit att anmärka. Motivet till styrelsens ställningstagande kan knappast ha varit annat än att man ansåg det föreligga en uppenbar disproportion mellan klientens intresse att i rättegången ha tillgång till handlingarna och advokatens intresse att säkerställa ett obetydligt arvode.¹¹ Det finns emellertid anledning antaga att man i Norge skulle ha bedömt fallet annorlunda. I ett fall, *NAB 1965 s. 39-40* fann hovedstyret sålunda ingen anledning till anmärkning mot att en advokat gjorde retentionsrätt gällande till säkerhet för ett arvode på 50 kr, som han debiterat för att han genomgått handlingarna i en sak för att se om han ville åtaga sig saken.

I Finland har i 32 § andra stycket FRGA stadgats att en advokat inte får åberopa sin retentionsrätt, ifall detta skulle vara uppenbart oskäligt.

¹¹ Jfr *Axel H. Pedersen, Advokatgerningen I s. 161.*